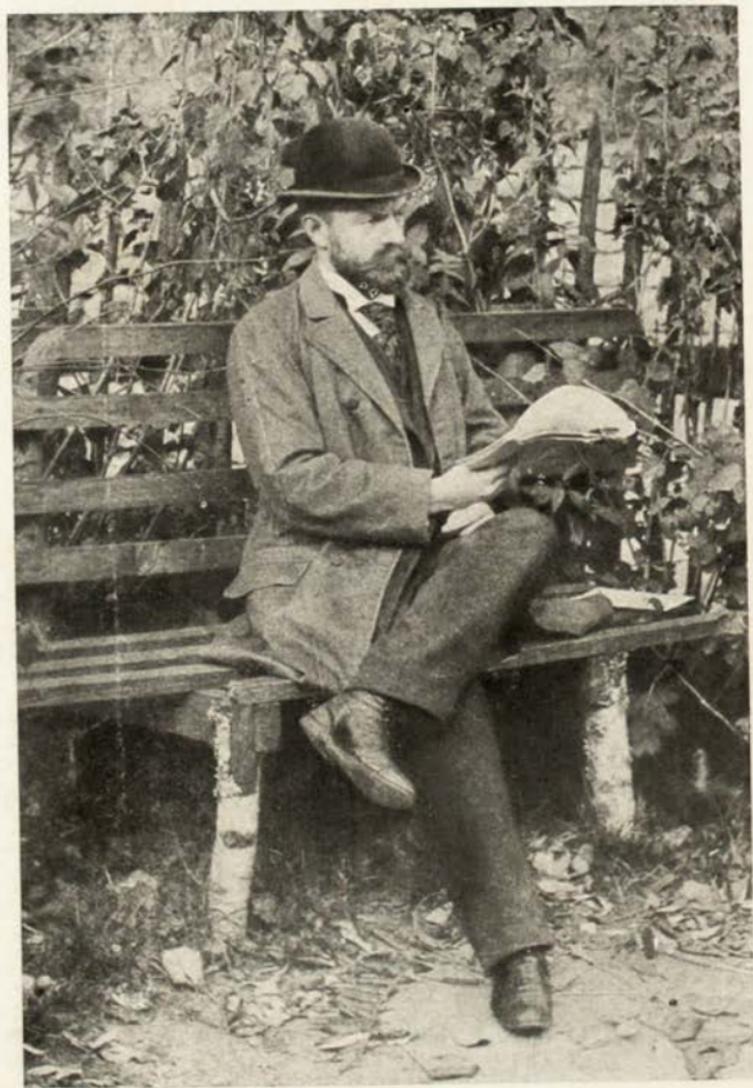

list

W

(AL)

9030/1514
BE

Dr. Dušan Makovický

SLOVENSKÉ OBRÁZKY.

KARLA KÁLALA SPISY SLOVÁKOFILSKÉÉ

SVAZEK II.

P R A H A

KAREL KÁLAL

SLOVENSKÉ OBRÁZKY

- I. OBRÁZKY ZPOD TATER.
II. Z HOR I PLÁNÍ.

NÁKLADEM LEOPOLDA MAZÁČE V PRAZE.

1 9 2 8

KNIŽNICA
ÚSTREDIE LUDOVEJ
UMELECKEJ VYROBY

E 308

8308

PŘEDMLUVA

Obrázky jsou prosty sentimentality, zato plny dokumentů. Vycházely většinou v Osvětě, potom r. 1907 svazek první v Salonní bibliotéce s názvem „Obrázky zpod Tatér“, r. 1912 svazek druhý s názvem „Z hor i plání“.

Kniha obrázků, ač je ucelena, nepodává úplný obraz Slovenska, ten dokončuji knihou „Z posledních let jařma.“ Jeden kritik mých obrázků napsal, že jsem se na Slovensku nikdy nezasmál...

V Praze, v říjnu 1927.

K. K.

I.

OBRÁZKY ZPOD TATER

Dráteník Pavel

Psal jsem — řadu let před vojnou — knihu o Slovensku a do ní jsem potřeboval obrázek dráteníka, pravého dráteníka, co má dlouhé vlasy až na ramena, na hlavě širák, na ramenou houňnou kabanici a na nohou krpce. Nyní již řídce takového uvidíme. A když přece jsem takového lapil, nechtěl se dáti fotografovat. Darmo jsem mu slíbil korunu a oběd. Ne a ne. Byla u nich taková pověra, že dá-li se fotografovat, do roka zemře.

Jednou přišel dráteník Pavel, bydlící v Tiché u Frenštátu. S tím jsem se už déle znal. Počal jsem s ním vážně jednat. „Jste starý člověk, světa zkušený, nevěřte v zábobony a nechte se mi fotografovat; dostanete korunu a oběd.“ Pavel svolil. Nevěří, že by proto ztemněl (oslepl), ale přec se bojí, že se mu zdraví „převrátí.“ „Nebojte se, nepřevrátí; tu se podívejte na podobizny moje, ženiny a mého dítěte a vidíte, že jsme nezemřeli a že se nám zdraví nepřevrátilo.“

Kráčeli jsme spolu k fotografovi a od fotografa domů k obědu. Po obědě jsme si vyprávěli a tady vám to všechno povím, co jsme si povídali.

Dráteník Pavel je z Vysoké. Kdybyste šli z Rožnova k jihovýchodu, přijdete do Karlovic. Z Karlovic je už blízko na hranice slovenské. První slovenská dědina je Makov, druhá je Vysoká. To je kraj drátenický. Já jsem jej kolikrát prošel a zase tam půjdu. Šamé vrchy, v údolích kamenitá polička, na nich brambory jako hrášky, oves a ječmen. Bída veliká je tady, nikdy jste větší neviděli.. Jaký div, že Pavel od mládí plahočil se v cizině.

„Kde jste všude byl?“ otázal jsem se.

„V celém světě, jen v Americe nikoli. Nejdřív jsem drátoval kol Brna. V Brně se mi přihodila milá věc. Stál jsem v kostele a modlil jsem se. Jakási panička se na mne zadívala, tak jako by si vyhlídala, kterou pašť by koupila. Potom ke mně přistoupila a dala mi cosi do ruky. Já rozevru, podívám se: on zlatník bělučický jako sníh. Hlava se mi zatočila, panička pryč; ani jsem jí ruky pobožkať nemohl. Šel jsem blíž k oltáři a pomodlil jsem se za ni pětkrát otčenáš a zdrávas. To už je šedesát let, kdo ví, jestli panička žije.“

Potom chodil po Dol. Rakousích. Kol Vídne bylo tuze dobře. Lid je tam dobrý, dá najíst i vína napít. Zato na Maďarech (roz. území Maďary obydlené) je lid zlý. Tam je mnoho pohanův, ti lají a klejí, hanba poslouchat. Tam i panáček zahřeší (zakleje), takový je tam nepodařený svět.

V Čechách je lid dobrý, ale už se tak nemodlí jako na Slovensku. Více drží na Pána Boha nežli na panáčky.

Na Němcích u Rumburka je dost onako, v Prajsku rovno. V Prajsku u moře jedl ryby. Rozsekali je, polili je octem, posypali pepřem a tak neuvařené jedli; maso smrdělo rybinou, ale Prajsům chutnalo. Drobnější ryby dávají svínám a kočkám. Prajsi jsou prý gambatí (hubatí).

Kolik je Pavlovi let, navlas neví, ale jistě přes osmdesát. Za jeho mládí žilo ve Vysoké mnoho lidí, kteří měli i přes sto let. Janko Segeč, když měl sto roků, ženil se po čtvrté. Byla svatba veliká, tři dni hrála muzika a Janko tančil jako mladík. Zemřel, maje 133 let, 7 měsíců. Pavel znal ženu, která majíc 100 let friško tančila; když jí bylo 115, oslepla a ohluchla, ale ještě potom dlouho žila. Jeden chlap byl tlustý jako zadní koleso. Ten snědl najednou dvanáct bochníčků chleba. Nebo celé tele a dvě bečky piva vypil. Žil jen ze sázek. A ještě jeden veliký jedlík byl ve Vysoké. Byl temný (slepý); seděl při cestě, lidé mu nosili v hrncích brambory, až jich byl plný škopek a on všecky velkou dřevěnou lžicí snědl. Lidé se chodili naň dívat jako na komedii.

„Povězte, stařečku, jak to ti lidé žili, že se takového věku dožili?“

„Tenkrát lidé žili jinak. Do 28 roků pásł krávy — nestrhal se; na panské robotě robil pomalu — nestrhal se; z lesů olomouckého arcibiskupa (ne za Kohna, Pánbůh chraň, nýbrž toho bývalého) směl si nabratí dříví, co na hřbetě unesl, nikdo ho nehonil — nestrhal se: tož potom nekašlal, kosti měl dobré a dlouho žil.“

Přál jsem si poznati náboženské a sociální smýšlení stařečkovo.

„Já se řídím podle svatého Joba,“ pravil. „Na hnoji ležel a červi ho žrali. Muzikanti hráli, on jim hodil červíky a z nich byly dukáty. Žena se s ním vadila a on jí též hodil červíka a hned z něho byl dukát. Tak nám to panáček kázal.“

Tříkrát se mu nebičko otevřelo. Jednou byl na kopci, pohlédl k nebi a nebičko se otevřelo. Staří lidé popadali kol Pána Boha a prosili za odpuštění. Po druhé stál zase na kopci, podíval se a vtom se nebičko otevřelo. Svíce hořely. Ježíš seděl na trůně, svatí a cherubíni kol něho. Po třetí seděl doma a díval se z okna. Byla muzika, on ji poslouchal a — nebičko se otevřelo. Poklekl a vzdychl: Bože, otče všemohoucí, přijmi nás do slávy své nebeské! A už se nebičko zavřelo.

Sluší se více k Pánu Bohu utíkat než ku světu. I židovi Bůh odpustí, neboť je též člověk. Horší mínění má Pavel o evangelících. Ti prý nevěří v Ježíše, ani v Pannu Marii. S Lutherem nepásl kozy ani ovce, nic o něm neví, leda že je v Uhrách dlužen za česnek a v Příboře za klobásy.

Se všemi lidmi žije v míru. Každému dá pokoj, každého pěkně pozdraví, ať poděkuje nebo ne a tak má pokoj. Co je živ, za krejcar nikomu nic nevzal. Na srdci má klíček od svého svědomí a když má čisté svědomí, tak má se vším pokoj. Čisté svědomí, to je nade všecko.

Také ví o socialistech, jsou prý to lidé „naničhodní“. Jeden prý byl docela i ve Křenkově

továrně ve Frenštátě; dali jej hned pryč, aby všecky nepopsul. O jeee, strašní lidé to jsou, ti socialisté.

„Vypravujte, příteli, co jste tak v životě zlého zažil,“ požádal jsem dráteníka.

„O jeee, toho by byla tlustá kniha. Třikrát jsem se topil, sedmkrát mě dřevo převalilo a kolikrát mě zbojnící chtěli zabít.“

„O tom vypravujte, jak vás zbojnící přepadli.“

Á dráteník vypravoval: „Jednou, bylo to v létě, koupal jsem se v Bečvě, asi dvě hodiny nad Rožnovem. Bylo to pod strání, živé duše nikde, sluníčko hřálo a voda byla teplá jako louh. Tak dobře jsem se celý vydrhnul a potom na sluníčku vyhříval. Vzpomněl jsem si na svou ženu a na svého Martínka a tak nahlas jsem si povídal: „Marienka, zorienka, Martinko holúbko, čo vy tam doma robíte?“*) Á vtom mě ze zadu chytili tři chlapi. Jeden držel váhy od vozu, druhý nůž, třetí kyják. „Dej peníze nebo Bohu duši,“ pravili. Já řku: „Mám peníze ve Vídni v záložně, pojdte tam se mnou, dám vám.“ Ále oni mnou škubali, vahami tloukli, nožem před očima blyštěli... Potom mě na zem porazili, klekli na ruce a sami zpod košile pytlíček s penězi vytáhli, uřízli a ten tam utekli. Půl sedmé zlatky tam bylo. Áni dýchaťi jsem nemohl. Když jsem vstal, lál jsem chlapům: „Bodaj ste zka-meneli,*¹) Parom vám do duše, hrmeň Bohov do vás páralo, tisíc hrmených do vás, vy psi, vy sviňúri, vy zoğani, vy zlodeji...“*) Ále vtom

*) **de, te, ne** — čte se ve slovenštině jako čes. dě, tě, ně.

jsem se rozpomenul, že by mně Bůh mohl potrestat, přestal jsem proklínati, rozplakal jsem se, na tom místě pokleknul a děkoval Pánu Bohu dobrotivému, že mi život zachránil ráčil. A zase mi potom bylo tak lehce, pořád jsem se modlil a doufal v Boha, že mi nový zárobek dopřátí ráčí.“

Po několik let zdržoval se v okolí Rumburka. To je německé město v nejsevernějších Čechách. Když jednou spal, pošeptal mu anděl, že jeho žena stůně. Hned té noci vypravil se domů, rozumí se pěšky; tenkrát bylo železnic ještě málo a dráteníkovi nepřipadlo, že jsou železnice též pro něj. Z Rumburka na Vysokou, praví dráteník, je 65 mil. A zdá se, že má pravdu, neboť na mapě naměřil jsem 50 mil přímé vzdálenosti. Běžel, zrovna letěl, jen některou hodinku v noci někde pod stromem přespal. V horách za Frenštátem přepadli jej dva chlapi. Byl večer, měsíček svítil. Chtěli peníze nebo život! Tolik peněz! Půl roku za ně robotil, žil o chlebě a vodě a nyní má vše pozbyt! Bože, slituj se! A jak si tak na Boha vzpomněl, vjela do něho síla zoufalá. Chytil toho většího, praštil jím o zem a dupal po něm, až v něm kosti praštěly. Ten slabší darmo dráteníka shazoval; toho chytil Pavel za nohy, že ho na dva kusy roztrhne a oba kusy že vhodí do vody, co tady tekla. Ale prosil pro Boha a ten na zemi oddechoval, tož nechal ničemníky tak a šel dál Bohu děkuje, že mu zase z neštěstí pomohl. Od toho místa už nebylo daleko na Vysokou. Bylo po půl noci, když ku své cha-

loupce dorazil. Uplynulo právě pět dní, co vyšel z Rumburka. Dle toho ušel denně 13 mil cesty, čemu bych nevěřil, kdybych byl od mnohých už dráteníků neslyšel, že takové obrovské cesty konají. Z Brna byl doma za dva dni a byl jako pták. Ale teď není čas na měření cest. Pavel pospíchá k milé ženě a synku Martinovi. Žije žena jeho a či už je v hrobě? Srdce mu prudce bije... jaj! jaj! Bože, buď s námi! Zaklepal na obloček a uslyší takový pěkný hlásek: Kdo to? Poznal hlas Marinin. Žije, žije! křičel a vrazil do jizby. Byli si v náručí, i Martinko, na lůžce ležící, se probudil, a tulí se už k otci. Bylo to plešání v drátenickém paláci! A bez elektrického světla, ba bez jakéhokoliv světélka, ani smolné louče nebylo. Plakal Pavel, plakala Marina, plakali oba radostí. Žije, žije! opakoval Pavel a porozuměl nyní, že se mu to jen tak snilo. Marina sezula Pavlovi krpce a on usnul. Avšak Marina již neusnula, svítání vyčkávajíc. Modlila se za Pavla, jenž ji má tak rád, že pouhý sen ho vyděsil a jako vichřice letěl za ní, přes hory a doliny, v poli spal, se zbojníky zápasil... Vzpomněla si na pohádku, jak jeden rytíř za princeznou dalekou cestu přes tři vrchy a tři doliny konal a jaké překážky přemáhal. Ona, Marina, je víc než princezna, nezaměnila by s ní, její Pavel těžší cestu podstoupil, a to ne pro království a bohatství, nýbrž z čisté lásky k ní... Ó, Pavle, Pavle! Plakala a nechtíc ho zbudit líbala jeho krpce, tu příznačnou obuv drátenickou, v níž viděla soustředěno všecko utrpení světem plahočícího se Pavla.

Pavel spal do rána a přes celý den. Marina nedotekla se jeho kabely, ani pytlíčku na prsou mu pod košilí visícího. Podvečer se Pavel probudil. Marina i Martinko seděli při něm. Podali mu kabelu a vybíral z ní dárky. Marině přinesl dva kosmanské šátky na hlavu a zástěru, zrcátko v plechovém rámu a mosazný prstýnek, jenž se leskl jako ze zlata a měl pěkné barevné skélko. Martinko dostal kornout cukroví a olověného kohoutka, jenž kikirikal. To jste měli vidět, to bylo radostí! A což teprv, když Pavel vytáhl zpod košile pytlíček s penězi a Marině napočítal na dlaň šest desítek. Ó, lidé, lidé, víte-li jen, jak velké jsou to peníze! Marina plesala a děkovala Pavlovi, ale škoda, že do každé radosti padne hořká kapka. Marina oznámila smutně, že žid již kolikrát upomínal o interese a notár (obecní písař) o daň. Oba uspokojil Pavel druhý den. Potom nakoupil něco potřeb pro domácnost a bylo po penězích. Musil do světa zas. ..

Ostatní příhody nevypravoval Pavel tak obšírně. Sta nocí přespal v poli, sta nocí v mrazu ve stodolách. Jednou, když spal, ukradli mu kabanici, kabelu i peníze. Kolikráte dva dni po sobě nic nejedl. Maje hlad, poprosil jednou — bylo to v Prusku — o kousek chleba a hned jej někdo udal a byl za to uvězněn. Vícekrát byl před soudem, ale vždy uznán nevinným. Ještě několikrát se rval se zbojníky; dva přemohl on, tři přemohli jej. Za největší utrpení považoval, když musil v mrazu přenocovat. Hrozný byl návrat, když přišel a Mariny nebylo. „Na cintoríně je Marina tvoje,“ řekli mu sousedé. Bloudil po ho-

rách jako pomatený a všude plakal. Když mu potom Martínka vzali na vojnu, nevracel se již na Vysokou více. Ubytoval se v Tiché a odtud vychází jen do okolí; nejvíc do Frenštátu, kde je znám jménem dráteník Pavel. Martínko jeho, odbyv vojnu, je taky dráteníkem a přebývá ve Frenštátě. Ale ten již nenosí širák, kabanici a krpce. V neděli se nastrojí jako pán, nakrouť si kníry a kouří cigarety. S ním beseduji maloučko; nemá mi co pověděti. Za to starý Pavel, byť neuměl číst a psát, ví mnoho, neboť mnoho zkusil, mnoho vytrpěl.

Vyslechněte, který byl konec naší rozmluvy. Když mi vypravoval o svých utrpeních, cítil jsem s ním a bylo mi smutno. Bezděčně dal jsem mu otázku: „Povězte, byl život váš šťastný nebo nešťastný?“

A Pavel odpověděl doslovně: „Môžem*) Pánu Bohu ďakovať, že mi poprial*) života šťastlivého. Koľkokrát*) som ťažko ochorel, mohol som zomreť, a nezomrel som; koľkokrát som sa topil, a Boh mňa zachránil; koľkokrát mňa drevo prevalilo, a predsa nezabilo; koľkokrát mňa zbojníci prepadli, a vždy mňa dobrotvivý Pánbožko zachrániť ráčil. Sláva Bohu! Všetko zlé sa obrátilo vždy na dobré a ja som bol spokojný a šťastný.“

Byl jsem dojat. Povstal jsem a chodě po jizbě mnul jsem si čelo. Pomyslete jen: plahočil se po cizím světě, žil o chlebě a vodě, v poli spal,

*) ô = čti uo, ia = ja, l = skoro jako čes. l.

v stodolách mrznul, zbojníci jej přepadávali a on přece děkuje Bohu za — šťastný život!

Pojďte, boháči, ministři, knížata a králové, kteříž hořekujete, nemajíce nikdy dost štěstí a poučte se od dráteníka, kde je studnice lidské spokojenosti. Vězte, že on je poctivý a má malé požadavky.

(Na konci let devadesátých.)

Drátenický pan učitel

Obyčejně jezdím na Slovensko přes Těšín. R. 1897 jsem z Frenštátu pod Radhoštěm po voze jel do Rožnova, odtud do Karlovic, romantickou krajinou, plnou krásných lesů, a z Karlovic bral jsem sepěšky do drátenického kraje. Překročiv hranice brzy jsem přišel ke skupině osmi nebo deseti chalup, části to drátenické dědiny na míli cesty roztroušené. Rozhlížím se po člověku, jehož bych se otázal, jak se který kopec jmenuje, a s nímž bych vůbec rád porozprávěl. Chlapa (muže) tu skoro ani nevidět, jsou rozprášeni po světě za zárobkem. Najednou přece uvidím v zahrádce při chaloupce muže, jenž měl na hlavě — fez. Taková civilisace do drátenické dědiny! To musím vyzkoumat. „Dobrý večer vinšujem,“ pozdravuji muže s fezem ku práci jakés shrbeného a ode mne odvráceného. A muž povstal, vysoký a rozložitý, se širokou a osmahlou tváří, a nazdvihnuv fez a kamarádsky, jako starý známý, se usmívaje, opakuje můj pozdrav, přistupuje ke mně a podává mi ruku. Druzí chlapi ruky nepodávají, budeť pod tím fezem přece jen jiná hlava.

„Som učiteľ z Moravy,“ pravil jsem.

„Ā ja som tiež učiteľ,“ pravil on.

„Teší mňa, pán brat,“ oslovil jsem po způsobu slovenském.

„Āj mňa teší, pane kollega,“ oslovil on zase po zvyku českém.

„Ā kde máte školu, pán brat?“

„Tu, prosím ponížene, to je moja škola,“ pravil a ukázal na dřevěnou chaloupku při zahrádce, na chaloupku bez komínu a s okny maličkými, na vlas takovou, jako byly chaloupky ostatní.

Okénečka, dohromady čtyři, jsou půl metru široká, půl metru vysoká, tedy tak velká jako jedna tabule v městských oknech.

Jizbu má chaloupka jen jednu, čtyři metry dlouhou, čtyři metry širokou a do stropu dosáhneš; ve dveřích se musíš sehnouti. Podlaha je hliněná. V koutě jsou kamna, vedle nich tkalcovský stav — pan učitel je vyučený tkadlec; nyní netká, neboť dvěma pánům těžko prý je sloužit. Kolem stěn jsou lavice bez opěradel. V zimě, kdy totiž děti chodí do školy — a děti bývá šedesát i více, — nanosí pan učitel takových lávek plnou jizbičku. V zimě tu bývá též tabule i křída; houby tu nemají, utírají tabuli hadrem.

„Kde sa učia deti písať?“ táži se.

„Najprv sa deti učia čítať (čísti) a niektoré*) len čítajú a nepíšu; tie lepšie píšu alebo na čítanke, ktorú si kladú na kolená, alebo na obloku (okně) alebo na stave, a tie najlepšie tamto u mňa na štoku (katedře).“

*) **nie, tie, die** = **ňje, řje, đje.**

Po takeveto obhlídce vyšli jsme z tmavé a dusné jizbičky zase na zahrádku. Rád bych se byl dověděl, jak se pan bratr k úřadu učitelskému dostal, zejména chodil-li do nějakých škol. Nebylo těžko získati si jeho sdílnost; málo slov mých stačilo, aby mi mnoho ze svého života vyrozprávěl.

On sám chodil do školy k takovému učiteli, jako je sám, ke tkalci. Vyučil se tkalcem, ale řemeslo šlo mu špatně.

„I šiel som do seminára —“

„Cože, na studie? A kolik vám bylo let?“

„Nie na študie, bolo mi 35 rokov, do seminára za sluhu, lebo som chcel službičku, kde by bola ľahká robota a isté živobytie.“

Āle v seminári se dlouho neudržel; nepověděl proč.

„Šiel som na vandrovku, celé Uhorsko som sbehal. Āsi za tri roky navrátil som sa zase do týchto krajín. V Turzovke prišiel som prosiť do fary. Pán farár sa mňa spýtal, či viem čítať a písať. ‚Ukážte svoje písmo,‘ vravel. Prečítal som mu z evanjelium a kúštik aj opísal. ‚Potrebujem šesť ľudí, vravel ďalej, ‚i vy sa mi hodíte.‘ Ā za čo? spýtal som sa. ‚Za učiteľa, odpovedali pán farár. Vo mne hrklo. ‚Nebojte sa,‘ vraveli pán farár; ‚keď viete čítať, písať a rátať (počítat), keď viete učiť Boha znať, to vám dostačí.‘

Ā tak náš milý tkadlec, toho času vandrovník, došiel si do rodnej obce pro vysvědčení mravnosti a na faru pro potvrzení, že je katolík, a to byla jeho kvalifikace k učitelskému úřadu..

Stalo se v devatenáctém století, a to roku 1878.

V Turzovce nepobyl dlouho. Slíbili mu 150 zl. roční služby, ale špatně mu vypláceli; minul měsíc, dva, tři a pořád nic nedostával. Došel si k obecnímu notárovi (tajemníkovi), aby se s ním vyvadil. „Čo si myslíte, že ja budem jest' sňah?“ Notár, hlava obce, u něhož je i rychtár loutkou, neměl nikdy peněz; dal hladovému učíteli zlatý, za některý den dva, jindy tři, nejvýše pět. Konečně se s učitelem tak smluvili, že dá krčmárovi, t. j. židovi, jenž byl zároveň i kupcem, právo, aby mu dával na dluh ročně až do 150 zl. Když uplynul rok, notár dal židovi toliko 80 zl. Žid musel notára žalovati, také při vyhrál, ale učitel upadl u notára v nemilost, proto odešel za učitele do jiné vesnice, kde jsem ho našel.

„Predsa som jednu peknú vec v Turzovke zažil,“ pravil mi usmívaje se.

„A čo to bolo? povedajte, pane bratre.“

„Čo to bolo? Spravil som — siedmu hlúpost.“

„Snáď ste sa oženili?“

„Ano, oženil som sa, ale nepovedajte nikde, že som to pomenoval siedmou hlúpostou, lebo to je siedma sviatosť, ja som dobrý katolík.“

A potom vypravoval, jak si v Turzovce sám vařil, sám pral, sám v lese dříví sbíral a jak mnohou tu práci konal za noci a šera, nebo musel dělati pána, když pánem byl. Toliko panu faráři se svěřil, jakou nedůstojnou robotu koná.

„Darmo je,“ pravil pan farář, „vy sa mu-

síte oženit, a ja vám i mladuchu poradím; taktó nemôžete žít.“

U lesníka byla služka, Zuzka jí říkali, už starší, ale dost šumná ženská. Pan farář promluvil s lesníkem, lesník se Zuzkou, ale u Zuzky se vyjednávání zastavilo, mělať známost s lesníkovým pacholkem. Konečně uznala, že jí bude lépe vzít si pána než pacholka. Byla svatba veliká.

Slunko právě zašlo, toliko vrcholy hor ještě osvécujíc. Hory v kraji drátenickém nemají půvabu, jsou v kraji skoro bez lesů, a zvláště po západu slunce připadaly mně smutny. Kolkolem se rozhlížíš a nenalézáš odpovědi, z čeho lid žije. Turisté v tento kraj nechodí, oči i jazyk jejich jsou mlsnější, aby tady našly ukojení. Nepůjdu sem již nikdy! řekl jsem si několikrát, ale za čas mě tam opět cosi táhlo a cítím, že právě drátenický kraj množí mou lásku k Slovensku. Jděte tam všickni — mnoho se tam naučíte!

Pán brat domluvil o své svatbě, zamlčel se na chvíli a několikrát hluboce si zavzdychal. Kdosi se od zadu blížil chaloupce-škole.

„Robka ide,“ pravil. Do zahrádky vešla Zuzka, paní učitelová. Nesla srp a hrstku ječných klasů. Robotila u žida, dostávají denně 18 kr. mzdy a oběd. Za chvíli přišli dva chlapci a děvče nesouc něco malin i několik hub. Paní učitelová byla oděna jako jiné drátenické roby, měla ušpiněnou košili, oplecko, drátěnou sukni a černý šátek na hlavě; modrá zástěra jí scházela, jako scházívá těm nejchudobnější. Menší chlapec, asi šestiletý, měl jen košili, černou jak uhel, větší

měl ještě plátěné gatě, na hlavě pak nikdo nic než rozčuchané vlasy. Děvče běželo s malinami k židovi a mělo za ně přinésti sůl a aspoň trošku tabáku.

Pán brat byl v rozpacích, mysle, že očekávám, aby mě pozval k večeři; pustit přímo před jídlem hosta z domu, je pro Slováka, pohostinností proslulého, zajisté trapno. Vyvedl jsem jej z rozpaků. „Vím, pane bratře, že jste tuze špatně placen; odpusťte, rád bych ještě věděl, jaké večeře si rodina vaše může dopřáti.“

„Ba špatné,“ odpověděl. Má 110 zl. ročně, to si vybere po několika zlatých přes zimu, a v létě nemá nic.

„A z čeho jste v létě živi?“

„Robka chodí k židovi na robotu, ale to je nič, to je na soľ; veď on najviac platí tovarom (zbožím): ráz dá kúštik na košelu, raz trošku múky, raz flašu pálenky, raz kus soli, raz tabák a počítuje si to, ako chce. Skorej som tiež chodil na robotu, ale teraz už slabnem a nejako sa mi nechce. Časom prejdem si na Moravu zaprosiť dobrých ľudí...“

Večeře byla připravena. Na starou mísu, černou a nepolévanou, paní učitelová vylila studenou zelňačku. Otec a matka měli lžice plechové, ale celkem již černé, děti jedly dřevěnými. Mísu na štoku, za kterým v zimě pan učitel přednášívá rozmanité vědy, jak brzo uslyšíme.

„Je mi velmi lúto, že vás nemôžem niečím obslúžiť,“ pravil pan bratr.

„Nuž dejte kousek chleba a sůl, to budu po-
hoštěn jako ruský car,“ odpověděl jsem, chtě
tak pana učitele vysvobodit z tísně.

„Soľ máme, dievča práve prinieslo, ale chlieb
nemáme; veď som ja už zabudol, ako chlieb
chutná. Niekedy len, na hody božie, kúpi žena
kúštik, a tiež tri razy do roka, na hody božie,
máme kávu.“

Paní učitelová odskočila a přinesla na štok
decilitrový rumplík, zvláštní to cylindrovitou,
k hrdlu málo zúženou sklenku, a naplnila ji ša-
mem, t. j. nejsprostší kořalkou, kterou byla prá-
vě, z roboty od žida se vracejíc, muži svému při-
nesla. Nabídla mi s uspokojením, jako že přece-
něco mají, čím mohou hosta obsloužiti.

„Ďakujem vám, paní sestra, ja žiadnej lieho-
viny nepijem, celkom nič, ani nelíznem,“ podě-
koval jsem.

„A prečo?“ vykřikli v udivení pan bratr
i žena jeho. I děti s udivením na mne hleděly,
neboť asi ponejprv viděly člověka, jenž odmítá,
po čem kdekdo jako po nejlepším na tom světě
požitku prahne.

„Nepijem,“ opakoval jsem, nemaje té chvíle
chuti poučovati o účincích lihovin.

„Šam síli,“ moudře vykládal pan bratr, „dáva
kuráž, zmužilost a čerstvotu; někoho ovšem svalí
na zem.“

Takovýto učitel je ovšem špatný lékař do
kraje, postiženého morem kořalečným. Všecek
svůj dojem, hluboký a trapný, jsem zatajil. Po-
dav všem ruku a slíbiv, že ráno opět přijdu, ode-
šel jsem k židovi na nocleh. Ještě večer napsal

jsem si otázky, které ráno panu bratrovi dám, abych si celé odpovědi jeho napsati mohl. Přivstal jsem si a dal k panu učitelovi donésti bochník chleba, krajáč čerstvého mléka, něco kávy a cukru. Za hodinku jsem tam přišel sám.

Pan bratr už mne čekal. Sedli jsme si do zahrádky, pěkně na sluníčko, já rozevřel zápisník a pan bratr, vlídným chováním mým náležitě osmělen, kurážně, sebevědomě na otázky mé odpovídal.

„Pán brat,“ začal jsem, „rád bych vedel, ako je možné, že ste sa tak bez akýchkoľvek študií do úradu učiteľského dobre vpravil?“

„Ctený pán,“ odpovídal on, „prosím ponížene, čo ti rybári, ktorí chodili s Kristom Pánom, študovali? Á predsa vedeli učiť celý svet. Duch svätý*) jich osvietil, a tak aj mňa osvietiť ráčil.“

„Tak — tak,“ zabručel jsem nevěda co jiného říci. „Které knihy děti vaše mají?“

„Šlabikár, čítanku prvú a druhú, katechismus a bibliu; ostatným predmetom učím z hlavy, z hlavy!“

„A kterým předmětům učíte?“

Tu pan bratr povstav vzpřímil se přede mnou a pravil hrdě: „Já učím dvanásť predmetov, dvanásť! Á koľko vy?“

Musel jsem skromně vyznati, že toliko třem, a to nikoli z hlavy, jako pan bratr, nýbrž že mám k tomu učebnice.

„Ja z hlavy, to je to najväčšie trápenie, všetko z hlavy.“

*) ä = ea, skoro jako e.

A nyní jal se na prstech počítati oněch dvanáct předmětů. „Čujte: prvé je čítanie, druhé písanie, tretie spočítovanie, potom nasleduje: zemepis, dejepis Uhorska, ústavopis, prírodopis, kreslenie, znalstvo mier a vah, telocvik a nado všetko katechismus a jeho výklad a biblia — celkom dvanásť predmetov!“

„Vidíte, pane bratře, to ti rybáři měli o deset předmětů méně, ti měli zajisté jen katechismus a bibliu,“ řekl jsem.

Pan bratr přijal můj vtip jako skutečný obdiv. Ke konci máje bývá veřejná zkouška, k níž se dostavuje pan děkan, domácí velební páni, pan notár, pan rychtár a školský výbor. Před tímto vybraným posluchačstvem zkouší pan učitel všech dvanáct předmětů, jeden za druhým, ovšem též předloží předpisy a kresby žáků. Musel mi celou zkoušku dopodrobna vypsati; mne, odborníka, velmi zajímala — ale nechť i čtenáři neodborníci pohospitují na okamžení.

Předpisy jsou na čtvrtce papíru, pan učitel udělal kolem nich červenou tužkou rámeček. Dva nejlepší mi daroval, písmo je dosti pěkné; kéž by tak bylo se vším ve škole drátenické! Ale už po stránce jazykové nedostatečné. „Tak Boch miloval Svet, že syna svojeho jednorodeného dal aby každý kdo věri vněho nezahynul, ale mal život věčný...“ Nuž v této jediné větě napočítá Slovák třináct chyb. Citát z písma pan učitel zakončil dodatkem vlastním: „...ale bohu žial v čul je ji (t. j. lásky) málo čistej a pravej lasky, nečistej však aš premnoho, kde pryde to

teraz s nama Boch sam vie.“ V dodatku tomto jest čtrnáct chyb.

I dvě kresby mi dal, ale ty jsou daleko za předpisy. Ryby, ptáci, čtvernožci, dohromady 14 kusů na čtvrtce papíru, jsou podle vzoru v čítance. Na druhém lístku je jakási fantasmie tužkou černou a červenou, nevím, je-li strom nebo bylina, inu něco tuze divného — jistě tvorba páně učitelova.

S rátáním (počítáním) je to ještě smutnější. Pan učitel sice praví, že nejlepší žáci přivedou to až k násobení trojčíselným násobitelem, ale já jsem se přesvědčil, že kráť (násobilka) je často v drátenických dědinách cosi tak záhadného, jako našemu lidu na př. astronomie. Někteří průmyslníci v mém působišti, dostavše ze Slovenska list neb lístek a nemohouce jej pro jeho nedokonalost rozřešiti, přiběhnou ke mně o pomoc. Z drátenického kraje jsou listy nejhorší. Co je 01? To je prosím 10. A co je 16? To je 61. Jindy zase místo 16 je 61. Brzdař v městě našem, obdržev objednávku od tkalců z kraje drátenického, musí často řešiti tuze nsnadné úkoly matematické. Nechť se tedy pan bratr rátáním, zvláště trojnásobným násobitelem, valně nepyšní. Ostatně sám vyznává, že jen někteří žáci vyjdou ze školy se znalostí násobilky.

Tak jsme probírali předmět za předmětem. Tu ještě uvádím kousek z matematického a fysikálního zeměpisu; pan bratr mi sám diktoval otázky své a odpovědi žákův, jež věrně opisují.

„Čo je to tá zem?“ táže se učitel.

„Teleso nebeské,“ odpovída žák.

„Jaké má účinky tá zem či na čom leží?“

„Neleží na ničom, lež (leč) visí jako vták v povetrí.“

„Jaká je tá zem?“

„Gulatá.“

„Jak to vieme, že je gulatá, od koho?“

„To vieme odtiaľ, že mnohí znamenití mužovia našu zem vonkoncom prešli, a to niekoľko-krát, a to vždy ku východu plávali a prišli na to samé miesto, odkiaľ boli vyšli.“

„Āko sa pohybuje naša zem?“

„Dvojnásobnĕ, a síce okolo svojej osy a druhej okolo slnka.“

„Na koľko častí ju delíme?“

„Na päť.“

„Europa, Āzia, Āfrika, Āmerika, Āustralia.“

„Āké povetrie panuje v ktorej časti?“

„V Europe priemernĕ, v Āzii horúce, v Āfri-ke najhorúcejšie.“

„Āká je naša zem, z čoho pozostáva?“

„Najviac z vrchov a vody.“

„Āko voláme najväčšie vody?“

„Morá.“

„Āko sa tie morá menujú?“

„Prvý je ocyán“ — pan bratr mne upozornil, že se píše: o c y á n, — „druhé červenĕ more, tretie slané more atď.“

„Ākého druhu sa nachádzajú ľudia na tejto zemi a akého spôsobu?“

„Sú ľudia rozličného druhu a spôsobu, barvy černej, šedej a červeneĕ.“

Také dějinám se děti učí, t. j. nesmyslům, jako na př. že Áttila je z rodu Árpadovcův, ale v nesmyslech těch je duch maďarský, jenž i sem, do nejposlednější dědiny drátenické, k samé hranici moravské, doniká.

Když jsme probrali všech dvanáct předmětů, — při kterémž čísle vždy mi pan brat pyšně nadhodil: „Vy máte len tři,“ — odhodlal jsem se tak nepozorovaně vyzkoušet pana učitele. Nevěděl nic o útisku národa! Neznal žádného národního časopisu! Neznal ani jednoho slovenského literáta! Kromě pěti školských knížek jiné knihy neměl, ani kalendáře!

Mimoděk zalétá člověk myslí svou do nádherné Pešti, mimoděk vnucuje se mu úvaha o státu na oko mocném a slavném, v pravdě větším a hodném politování.

Toliko takovéto školy jsou bez maďarštiny; učitel neumí, nemůže tudíž učit. Ale i takovýto ubožák pochlubil se mi maďarskou učebnicí pro školy slovenské. Zkoušel prý, dovedl-li by též maďarštině učit, ale nešlo to; na více než dvanáct předmětů se tedy nezmohl. Takto dětem jména pomadžarštuje, místo Ján Šustek píše: Susztek János; sám se též nazývá Jánošem a a podpisuje se maďarským pravopisem. Domnívá se, že se tím trochu povznese; i jemu je slovenskost pokořujícím znakem!

S dostatek poznáv školu s dvanácti předměty rozloučil jsem se s ní. Paní sestra byla zas na robotě u žida, děti se kamsi rozběhly; nechav panu bratrovi na rozloučenou několik desetníků v dlani, šel jsem dál. On ležel dále na zahrádce,

bez novin, bez knihy, bez jakékoli práce. Podle zákona jsou na dědinských školách v Uhrách prázdniny čtyřměsíčné, ale obyčejně trvají šest měsícův, od sněhu do sněhu. Pana bratra Jánoše vytrhne ze šestměsíčního panského, hladového zahálení jen náruživost zakouřiti si a popítí pálenky; zajde si na Moravu a tu říká: „Som Slovák, som učiteľ biedne platený, dajte!“ Každý mu dá, a pan bratr vrací se z Moravy vykrmený, červený, obodřený a v kapse nese hodnou hrst desetníčkův. Rozumí se, že žádné školy nevynechá, také na fary rád zachází.

Od mé návštěvy u něho uplynul podzim, zima a jaro. Jednou v létě, ve feriální den, ještě před snídaním, vstoupil ke mně bez zaklepání vysoký, rozložitý muž, ani pán, ani chlap, a pozdraví: „Dobré ráno vinšujem.“ Aha, Slovák! pravím si a opakuji: „Dobré ráno prajem.“ Host položil si uzlík do koutka, postavil tam i hůl, sňal čapku, položil si ji na stůl přede mne, a teprve nyní podal mi ruku a řekl, kdo jest. Já ho v prvním okamžení nepoznal — byl to pan bratr Jánoš, nyní tak trochu po pansku ustrojený. Vypravoval, že byl až u Olomouce, kde se měl státi kazárem, t. j. rozkazovačem nad hospodářskými dělníky, ale že ho jiný o místo připravil, a v poli robotíti jako jiný dělník že se přece pro něj nehodí a že se tudíž vrací domů zacházeje cestou do škol a na fary. Vede prý se mu tuze dobře, všade ho mají rádi. Tam a tam dali mu masa, piva a ještě dva, tři desetníky na cestu, jinde mu dali boty, jinde kapesní šátek, kdesi na faře nedali mu nic a on, maje špičku, vyvadil se s nimi

užívaje citátů z písma; ještě jinde měli jej v po-
dezření, že komusi odcizil kabát, a stíhali jej,
ačkoli byl zcela nevinný. Celkem se mu vede
na takovéto pouti výborně. Cítí se zcela oprá-
vněným dožadovati se pohostinství a peněžní pod-
pory. „Z čeho mám žít, či mám zhynout?“ říkává
neuznalým a necitelným a vždy se při tom opí-
rá o některý výrok z písma. Je člověk pravdo-
mluvný a poctivý, je svérázný a tím i zajímavý,
ale má jistou vlastnost svého lidu: věkovité zo-
tročování připravilo národ o sebevědomí, vtisklo
mu slabost ducha, malomyslnost, passivnost, ve-
dle níž spoléhá více na cizí podporu než na
sebe, s řečnickou plynností, ano s jakýmsi umě-
ním syé bolesti vystavuje, ale nemůže se probrati
k přesvědčení, že člověk a národ je povinen sta-
víti se na vlastní nohy, žítí z vlastní síly, z vlastní
práce. Ovšem míti vědomí lidské důstojnosti ne-
ní věc lehká; umím si slabomyslnost slovenskou
vysvětliti i omluviti, ale přece mě vždy zarmu-
cuje. Pan bratr Jánoš také má vlastnost uher-
ských zemanů, rozšířenou i po četné inteligenci:
jsem pán a panský život pohodlný život; v létě
po zahrádce poléhává nebo sbírá jahody, maliny
a houby nebo žebře, ale do práce se mu nechce.

K nám chodívá každého léta, a znám jej
pode jménem drátenický pan učitel. Obejde vše-
cky učitele a učitelky, sbírá po desetníku, po
dvou, též ke kněžím zajde, chválí českou lásku
a vzdělanost, a je mu blaze. Ke mně chodívá ke
stolu a ke školníkovi přespat. Po obědě si rád
zakouří. Vytáhne fajfčíčku s krátkým troubelem,
chodí po pokoji a vypravuje. Moje žena je smí-

šek. Když ji pan bratr po způsobě slovenském oslovuje jako ženu učitelovu: paní sestra, může se zalknout. Jednou přitiskla šátek k ústům a vyskočivši na chodbu ulevila si několika nepřírozenými zvuky. „Čo je?“ tázal se ustaraný pan bratr. — „Zaskočilo mi.“ A pan bratr jal se ji zcela opravdově bouchati do zad, z čehož následovalo zalykání ještě větší. Kdysi dopoledne přišel pan bratr a popleskav si na břicho pravil: „Je mi náko dorebne,“ a mám-li jaký lék, tázal se. I dal jsem mu uvařit pelyněk. Ale pelyněk nic nepomohl a tak si pan bratr odskočil k židovi na kalíšek rumu. Druhý den v touž hodinu opět se přede mne postavil a poplácav si na břicho pravil zase: „Je mi náko darebne,“ a já už porozuměl, že pan bratr odůvodňuje svou cestu na jeden dva kalíšky rumu. I třetího dne bylo mu náko darebně. To sice není fráse slovenská, ale od pana bratra ji slýchám už několik let.

Jednou se postavil před obraz Komenského.

„Že je to zakladatel literatury?“

„Áno, zakladatel literatury vychovatelské.“

„Vidíte, ja to hned poznal,“ pravil pyšně, ovšem o Komenském ponětí nemaje. Před Brožíkovým Místrem Janem Husem takto zamudroval: „Dost si sa narobil zlého, dobre ti padlo, že Ťa upálili.“ Nepoučoval jsem ho, daremné by bylo všecko namahání. Je-li nevzdělaný člověk postaven na místo, kde stojí zpravidla lidé vzdělaní, domnívá se býti též vzdělaným anebo se aspoň vzdělaným tváří, a v té posici jsou lidé vždy podivní, někdy směšní a vždy nesympatičtí. Sto-

krát milejší je mi rozprávka s prostým sedlákem slovenským, samorostlým a skromným, než s takovýmto „vzdělanec“.

V téže dědině, v níž vyučuje náš hrdina, je o kus dále, též v horách, učitelem debnár (bednár); vedle nich jsou ještě dvě jednotřídní školy s učiteli diplomovanými, t. j. zkoušenými. V Turzovce je několik učitelů zkoušených a nezkoušených. V sousední Vysoké jsou dva zkoušení a dva nezkoušení; jeden z těchto je horník a sotva se umí podepsati. Jinde je učitelem krejčí; v zimě vyučuje a v létě je tovaryšem v městě. Takovýchto nediplomovaných učitelů je na Slovensku 15 proc., t. j. přes 900; z těch asi 500 neumí maďarsky, a tak jen jejich školy jsou ryze slovenské. Podle zákona musí se v každé škole nemaďarské učití po maďarsku nejméně 18 hodin týdně, tedy dvě třetiny vyučovacího času.

Rozumí se, že jsou též na Slovensku učitelé dobří, našim podobní. Na Slovensku neuměla skoro polovice lidí číst a psát; mezi Maďary je to ještě horší.

(Osvěta r. 1901.)

Zázrak

Cestoval jsem pěšky severní Trenčanskou stolicí. Množství malých řek ubírá se k Váhu. Všecky tyto řeky tekou hlubokým údolím a vždy vedle řeky jde cesta. Jinde nejsou cesty ani možny. Při cestách a řekách jsou rozházeny chalupy, tu jedna, tu dvě, tři nebo čtyři, mezi nimi kousek pole, loučka, někdy i lesík, až tam u kostela soustřeďuje se více chalup. Některá dědina je tři až čtyři hodiny dlouhá a čítá dva i tři až sedm tisíc obyvatelů.

Jednou jsem přecházel přes vrchy z jednoho údolí do druhého, ne cestou, nýbrž horskou stezkou. Přímá vzdálenost z vesnice do vesnice byla hodina, ale přes vrchy trvala cesta přes tři hodiny. Konal jsem ji za velikého srpnového vedra, právě v hodinách poledních. Před jednou slezl jsem s hor nad dědinu, jež byla mým cílem. Nikde nebylo ani stromečku, abych si do jeho stínu ulehl.

Ještě tak kousek cesty byl na návrší cintorín (hřbitov) a při něm lesíček. Hřbitovy v tomto kraji jsou zpravidla neobezděny, také blízký hřbi-

tůvek měl toliko po jedné straně, při cestě, dřevěný nízký plot, aby statek (dobytek) tady jdoucí hroby nespásal. Borový lesík mile mi zavoněl. Nebylo v něm hrobů a tak jsem si myslil, že není považován za část hřbitova. Ulehl jsem si hlavu položiv na hrbolec, za nímž byl malý důlek. Hned jsem usnul. Ve spánku slyším hovor, procitnu a uvidím dva chlapce, asi dvanáctileté. Stáli na cestě za plotem, hleděli na mne vyjeveně, jakoby s otázkou, kdo jsem. Rozzlobili mne. „Hm, rádi byste věděli, kdo jsem? Tady z té jámy jsem vylezl,“ řekl jsem bez rozmyslu. Chlapci se zděsili a utíkali k dědině. Já zase hlavu uložil a usnul. Ale opět mne cosi probudilo. Slyšel jsem ve spánku rozhovor a slova: „Ticho! Pozor dajte!“ Otevru oči a vidím na cestě za plotem, co prve chlapci stáli, zástup lidí. Stál tu kněz se rty semknutými a očima vypoulenýma, stáli tu chlapi (mužští) i roby (ženské) i děti a všichni s napětím nebo s bázni hleděli na mne. Byl jsem zaražen. Zpropadení chlapci! Asi něco takového namluvili, že jsem vylezl z hrobu, že jsem vstal z mrtvých, že se udál zázrak...

„Velebný pane, odpusťte! Přátelé, odpusťte! Já nejsem zlý člověk, já jsem z Moravy, já... já...“ Přistoupil jsem ku knězi a podával mu ruku, ale pan farář se odvrátil, ruky nepodal a šel. Já při něm a lidé při nás. „Odpusťte, velebný pane, nemínil jsem nikoho pohoršit....“ Ale velebný pán vždy a vždy poskočil, aby byl aspoň o krok napřed a jen mne tak nějakou slabikou odbýval. Lidu bylo již celé procesí, děti nejvíc. „Co se stalo?“ ptali se lidé z domů vy-

bíhající. „Jeho sa spýtaj,“ pravila žena na mne poukázavši; „kto tam vie, či vstal z mrtvých, či je to planý opilý chlap.“ „Nech nám povie, kto je,“ řekl stařec vedle mne. „Člověk jsem jako vy; unaven lehl jsem si do stínu, vždyť v tom místě není hrobův, to je kousek lesíka..“ „Aj veru, planý chlap, ktorý si na cintorine l'ahne.“ Byli jsme už na prostřed návsi. Přiskočil jsem opět ku knězi a optal se, má-li Salvův Domový kalendár. „Veru mám,“ byla první úplná odpověď farářova. Toho roku byla v tomto kalendáři moje podobizna. Řekl jsem to knězi a požádal ho, aby mi dovolil jíti na faru, že se z kalendáře přesvědčí, kdo jsem. Stáli jsme už před farou a tak honem vklouzl jsem do fary za velebným pánem. Ten vyhledal kalendář, obracel listy, až našel obrázek na mne podobný. Pohlédl naň a na mne, zase na obrázek a zas na mne a já stál, jako když četník podle pasu zkoumá vandrovního. Před farou stáli lidé, ještě i noví přicházeli a hlučně rozmlouvajíce živě posunkovali. Pan farář si přečítal, co o mně v kalendáři stálo psáno. Spokojeně si oddechl a já též. Přece nebyl do té míry usmířen, aby mne byl pobídl sednouti si... „Po druhé si na hřbitov nelíhejte,“ řekl a podal mi ruku, kterou byl prve odtrhl. „Pojďte se mnou.“ Šli jsme ven a na stupínku přede dveřmi pan farář upokojil lid slovy: „To je člověk statočný (řádný) a nie planý (špatný); aj do novín píše, aj knihy píše — dajte mu pokoj.“

Lid se rozcházel — jaksi zklamán; očekávalť
divadlo zajímavější.

Já se ubíral rovnou k městečku nad Váhem.

Od té doby jsem si na hřbitov nelehl a ne-
lehnu, až...

Po horách a dolinách

Jedny prázdniny jsem si na Slovensko jen tak odskočil, a to do Žiliny k příteli dru Dušanu Makovickému a s ním pak jsem vykonal maličkou cestu. Povím vám, jak šlo jedno za druhým, příhoda za příhodou, dojem za dojmem, vzpomínka za vzpomínkou.

Když jsem si v našem nádraží kupoval lístek, kasír se usmál. Proč? Že jsem požádal za lístek pro „tretiu triedu.“ Jel-li jsem na Slovensko, byl jsem už na půdě moravské tak do slovenštiny vžit, že jsem si slovenské písničky pohvizdoval a ke konduktorům najednou spustím po slovensku, čemuž oni naslouchali ochotněji než konduktoři slovenští. V Těšínském Slezsku se mluví slovensky, ale je to místy míchanina. Slyšíš češtinu a polštinu, slyšíš nářečí, o němž nemůžeš rozhodnouti, je-li české nebo polské — z jedněch úst zaslechneš goru i horu, glinku i hlinku, — a na drahách jezdí dost Slovákův, patrně se lišících svým r místo ř. V Těšíně převládá němčina. Nápisy jsou německé*), někde též polský; knihkupec na příklad nemá ve výkladní skříní ani jediné knížky české nebo

*) Tak bylo před válkou.

polské. V hostinci měšťané rozprávějí německy, ale když se rozcházejí, řeknou si: „Z Bogiem!“ — jsou to Poláci. Ale v Těšíně jsou také Maďaři, a jest jich hned asi 700. Maďaři? Kroutí čtenář hlavou. Inu tak, jsou to Slováci jako repa, konduktoři a jiní zřízenci při dráze Bohumínsko-Košické.

Čekaje v Těšíně na uherský vlak, zacházívám obyčejně na evangelický hřbitov, kdež je pochován Michal Miloslav Hodža, jeden z vůdců slovenského povstání r. 1848, evangelický kněz, jenž v Těšíně, ve vyhnanství, r. 1870 zemřel. V Těšíně mívám častěji dostaveníčko s tím oním přítelem slovenským, když je potřebí důležité nebo důvěrné porady ústní, a některé z nich bylo i na Hodžově hrobě. Tam, jsouce úplně sami, porozprávíme si ve stínu lípy a za svědectví toho třetího — tam v hrobě — dosyta a důvěrně až do dna duše. Jednou jsem se tu sešel s přítelem, právě z vězení propuštěným. Čekal tu na mne smutný a zamyšlený. Nežaloval, nestěžoval si, jen jeden dojem z vězení pověděl: jak se mu stáhlo srdce, když ponejprv do vězení vstoupil a když za ním žalárník bouchl dveřmi, které z vnitřku neměly kliky. Ruce i nohy měl opuchlé. Vtiskl jsem mu do dlaně dar, sbírku pro jeho rodinu. „Ta česká láska,“ pravil a slzel.

Jednou jsem měl plán začítí slovenskou pouť Hodžovým hrobem a skončítí Trnavou. Utrhl jsem na hrobě větvičku břechtánu, mysle si, že ji odvedu Hodžovu synovi, jenž je v Trnavě advokátem. Ale než jsem přišel do Trnavy, pozbyl jsem odvahy větvičku odevzdati; je mi vždy

tak úzko, slyším-li, že synové nejdou v šlépějích velkých otcův. A na Slovensku je to úkaz tak častý. Otec se národním cítěním až chvěje, syn je chladný a vnuk je odrodilec; je to dílo hlavně cizinských škol...

Ale pojďme už z Těšina dále.

Usednuv do uherského vlaku, zaslechl jsem dvě ženy mluvit nářečím českým. „Mám takovej velkej uzel, dejte ten svůj dálejc,“ pravila jedna. Chvilku jsem poslouchal, dojde-li na speciality českého nářečí: tadydlenc a todlenc. A došlo. „Sedněte si tadydlenc naproti mně a todlenc dáme nahoru.“

Byly to ženy českých muzikantův. Jedna z nich jela se synkem asi desítiletým; k tomu mluvila německy, ale chlapec jí odpovídal česky. „Moje děti chodí do německé školy,“ praví tato ještě mladá, hubená žena. — „To je dobře, s němčinou dojdou nejdál,“ odpověděla starší, tlustá. „Ale moje děti, ubožáci, chodí do maďarské a to není na nic; kdež to tam: české děti do maďarské školy!“

Mladší paní vystoupila v Jablunkově, já pak zůstal se starší v kupé sám až do Žiliny. Představili jsme se navzájem. Ona je od Prahy, její muž také z toho kraje a je hudebníkem v železniční kapele ve Vrútkách. Kapela má, tuším, 24 muže, samé Čechy. Mimo hudbu konají ještě lehké práce při dráze, na př. muž mé společnosti pomáhá při natěračích železničních vozů. Má 2 zl. 10 kr. denního příjmu. „Děkný plat a lehká práce,“ libovala si žena, „ale což je to platno: děti nám chodí do maďarských škol.“

Němčině přála, ale maďarština se jí protivila. Do vlasti se jí stýská a děti prý musí zase vlasti navrátit. Poznamenal jsem si její adresu a slíbil zaslati dětem jejím trochu českých knih. Lid slovenský chválila, ale mezi panstvem je prý velká zkáza. Vypravovala toho příklady nejen o chase, ale též o řediteli polgárky (měšťanské školy), ano i o knězi. Mně to nebylo nic nového; znám znemravňující dílo maďarisace, znám život na maďarských železnicích, znám Vrútky, sídlo odrodileckého fanatismu...

Zatím jsme dlouhým tunelem pod Jablunkovským průsmykem vjeli na Slovensko. Byl večer a měsíc jasně svítil. Nemohu povědět, jak divně na mě působí holé stráně drátenického kraje. Rozhlédl jsem se po uzoučkých políčkách plných trní a po strmých pastviskách, tu a tam od jalovce se černajících. Vstupoval jsem v posledních dvou letech na slovenskou půdu s myslí stísněnou a roztrpčenou, neboť za svou práci snášel jsem mnohé příkoří. Ale letos, když jsem se za svítu měsíce rozhlédl po Čadčanských stráních, opět zahřálo mě u srdce, jako bych se vrátil k první lásce. Bylo mi tak, jako když jsem před mnohými lety, mladý a nadšený, po slovenské půdě ponejprv krácel. Nebylo v srdci mém hněvu, když jsem se blížil čadčanskému nádraží.

Vlak se zastavil. Z vedlejšího vozu vystoupil muž. Děvče jakés šlo mu vstříc a zvolalo: Magyar bácsi (maďarský strýčku)! To mě vyrušilo z rozjímání. Dosud jsem věděl jen, že je maďarský Bůh, maďarská velká žena (Panna Maria),

maďarská státní idea, maďaroszág, srbské území v dolních Uhrách je maďyar alföld, kalvinismus je maďyar vallás, svoboda je maďyar szabadság, procházejíce se po chodnících slovenských měst čítáváme pod nohama maďyar aszfalt, avšak maďyar bácsi byl mi novinkou.

V devět hodin večer byl jsem v Žilině, u svého milého Dušanka...

K němu vždy jsem vstoupil téměř jako do chrámu. Jako by byl syn Tolstého, tichý a skromný; co mluví, to je ohlas jeho nitra, a srdce jeho vždy se chvěje láskou. Pravda a láska vtělena je v tomto člověku. Mě odměnilo Slovensko za práci mou bohatě, neboť v něm jsem našel člověka v nejkrásnějším významu slova a přítele srdci svému nejbližšího. Makovický byl čtyřikrát u Tolstého, jednou v zimě meškal blízko něho na Krimu šest neděl, také za války ruskojaponské a ještě po ní; konečně se stal trvale jeho lékařem, působil v širokém okolí jasnopoljanském, a viděl i Tolstého umírat.*)

Tolstoj měl jej tak rád, že mnohdy nevyčkal odpovědi jeho a podle tužby svého srdce psal mu znova. V národě československém byl Makovický nejlepší znatel Tolstého, a mezi miliony Tolstého ctitelů sotva který byl vroucnější nad Makovického. Rozumí se samo sebou, že nepil, nekouřil a nepojídal masa. Je výborný lékař, zvláště operatér. Když byl promován na Pražské universitě, prodlel ještě asi půltřetího roku v In-

*) Po světové vojně se vrátil do vlasti a smutně zemřel.

spruku, zcela se věnovav operatérství. Jeho lékařské a humanitní působení bylo požehnáním pro širý kraj.

Už před některým rokem jsme si s Makovic-kým řekli, že si někdy vyjdeme vysoko na hole*) a tam že si dosyta porozprávíme. Na úmluvu tu vzpomněl jsem v ony prázdniny, jsa právě potřeben přítele a krásné přírody.

Večer jsem přijel a druhého dne vydali jsme se na Malou Fatru. V nádraží Dušanko představil mi po slovensku jistého učitele z Dolních Rakous a jedenáctiletého Janíčka, přítelova synáčka ze Žiliny. Ti šli s námi. Pod zříceninou Strečna jeli jsme po dráze. Odtud pak stoupali jsme ke zříceninám Starého Hradu, trčícím na příkrém skalisku na pravém břehu Váhu, naproti Strečnu. Ještě před Starým Hradem je horárna; tam jsme se zastavili a požádali horára (hajného), aby šel nějaký kus cesty s námi. Vzav pušku šel. Byl rodem od Opavy, z pruského Slezska. Vypravoval, kterak za mládí jeho byla u nich škola česká, leda stůl, strop a p. učili se jmenovati německy, ale nyní že je veliký převrat, všecko je německé! Slouží prépoštovi grófu Pangrácovi, sídlícímu v Novém Městě nad Váhem. Po Starém Hradě jsme se sotva ohlédli — bylť nám už všem znám a Povážanům zříceniny nejsou vzácný; zato málo výše nad ním jsme se zastavili. Hluboko pod nohama, pod stráněmi

*) Hol'a = holá či lysá hora nebo vysoký lysý (jen travou porostlý) hřbet. S českou koncovkou se řekne hole a sluší skloňovati podle země, tedy na holi, na holích atd.

velmi příkrými, vlní se Váh. Na druhém břehu viděli jsme Margitu, skalisko to na břehu i v řece, obájené pověstmi, nebo tu mnoho životů vzalo za své. Podle Váhu jde silnice a trať vybíhá z jasku (tunelu). Po Váhu pluly za sebou dvě plťe (vory). Darmo jsme na plňníky mávali klobouky, nedbali nás, majíce právě vplouti do skaliska Margity. Když jsme pozdvihli oči vzhůru, kromě nevelké roviny od Strečna k Žilině neviděli jsme nic leda kopce a hory. Ranní slunce pěkně osvětlovalo obrovské zříceniny Lietavy, asi půl druhé hodiny od Žiliny na jihovýchod. Hnuli jsme se dál. Na jednom místě horár zahlédl v mraveništi stopy medvědí tlapy. Hned jsem se dal do řeči o medvědech. V uherských lesích všude medvědi žijí. Náš horár častěji medvěda zahlédl, ale jen jednoho zastřelil. V Turčanské stolici znal jsem staříckého hajníka, jenž za svého života zastřelil 22 medvědy. Dáš-li medvědu pokoj, i on dá tobě, vyhne se ti, proto turistům medvědi nebezpečni nejsou.

Stoupaje po Malé Fatře a zpět se obraceje uviděl jsem brzy za Starým Hradem na straně severovýchodní staré své známé: Lysou Horu, Smrk, Kněhyni a Radhošť. Tak mi byli milí tito staří druzi moji. Žil jsem mezi nimi na osmnáctý rok.

Tu se mi hodí pověděti slovíčko turistům na Radhošť. Ti se totiž navracejí s Radhoště s milým klamem, že viděli Tatry, zvláště Kriváň. Fatru jste viděli, a to Malou Fatru, nikoli Tatry. Kriváně jste viděli dva, ale Kriváně Fatranské. Chcete-li viděti Kriváň Tatranský, mu-

síte na Kriváň Fatranský; odtud již najisto nakloněného obra Tatranského uvidíte. Někteří lidé zpod Radhoště tvrdí, že za nejjasnějšího počasí, zvláště v zimě, dalekohledem Tatranský Kriváň uviděli, a to jeho severní bok. Možná, ale já sám Tatranský Kriváň s Radhoště neviděl nikdy.

Čtenáři vědí, kde je Žilina. Jedeme-li ze Žiliny podle Váhu k východu, nuž horstvo, do něhož po dvou stanicích za Strečnem vjíždíme, zove sa malá Fatra. Je po obou březích Váhu činic nejvyššími hřbety hranici mezi stolicí Trenčanskou a Turčanskou a přechází do stolice Oravské. Já stoupal po části severní, kterou dobře vidíme na příklad z Vrúteckého nádraží.

Na jednom místě, už hodně vysoko na holi, stojí nový dřevěný, rozložitý domek. Horár pravil, že je to kvartier. Jsou tu čtyři jizby s lůžky, aby tu hajníci a myslivci mohli přenocovati. Poblíž je studánka. U studánek se turisté vždy zastavují. Také my jsme si lehli na výsluní; Dušanko rozkrojil eštěpek*) a veku, horár přinesl vodu, a hostina byla hotova. Uzenin, vína a koňaku na naší tabuli nebylo. Horár nás tituloval veľkomožnými pány, což jsme odmítali. Já rozmlouval ponejvíce s Makovickým — on slovensky, já tu slovensky, tu česky, jak to z úst vyskočilo, — a Johan (tak tituloval onoho učitele z Dolních Rakous) zase s Janíčkem. Ti mluvili po německu. Johan je Němec, ale se mnou mluvil česky; Ja-

*) Oštípek = ovčí sýrec podoby podlouhlého soudečku, uzený, navrchu žlutý.

níčko je Slovák, ale aby se přiučil němčině, mluvil se strýčkem Johanem německy. U kvartieru jsme poznali první chybu: Johan s Janíčkem vzali si málo jídla, tak že už tady přibírali si z tabule Dušankovy. Stoupali jsme výš a výše míříce k Malému Kriváni. Najednou jsme uviděli stádo dobytka. Zaradoval jsem se, že si dám nadojiti mléka, které mi je ideálem nápoje i stravy. Tři pastevcí nám vyšli vsříc; poznali Makovického a podávali jemu i nám ruce. Přednesl jsem jim svou žádost pěkně po slovensku. Pastevci se usmáli řkouce, že pasou samé býky. Janíčko se rozchechtal a já — čo som mal robiť? — rozesmál jsem se též. „Něvietě čariť, aby stě aj od juncov mlieka nadojili?“ otázal se Dušan a vyrovnal tak všeobecnou rozpačitost. Pasáci byli ze Stráže. To je dědina na Varince, jež se nad Žilinou, u Varína, do Váhu vlévá. Dědina zemanská, i tito pastevci byli zemané majíce najisto zaměstnání příjemnější než mnozí jejich páni bratři, kteří v Pešťanských továrnách robotí. Na hlavách měli širáky, na ramenou přehozenou kabanici, košili z hrubého plátna se širokými rukávy, těsné houněné gatě a krpce. Jiní pastevci mívají košili černou od másla, v němž ji vyvařili, aby se jim do ní nedal hmyz; tito zemané měli košile bílé. Každý pasák na holích má valašku, totiž malou sekyrku na dlouhé tyči, a věrným druhem je mu bílý dunčo, belko, bodrik nebo lapaj. Tři pastevci pásli býky z celé dědiny, aby přes léto ztučněli. Ve dne v noci jsou pod širým nebem, na noc v ohradě, pastevci v kolibě, v níž anebo vedle níž hoří za

večera a do noci vatra. Pasáci žijí ponejvíce o chlebě a bramborech; kraviari a ovčari živí se se obyčejně jen mlékem a žinčicí. Maso mají tehdy, když vlku nebo medvědu kořist odejmou.

Od zemanských pastevců jsme zvěděli, že ve Stráži mají žida rychtářem. V Stráži mají zvláštnost, jaké nemá ani Přelouč, ani Brušperk, totiž v témdni dvě neděle. V sobotu je neděle a v neděli je neděle. Jeť Stráž v kotlině, níže než Varinka i Váh, a když se tyto řeky rozvodní, ubohá dědina! Proto od dávna svěťí dva dni v témdni modlíce se, aby Bůh dědinku jejich před povodní zachránil ráčil.

Rozloučili jsme se. „Šťastlivú cestu vinšujeme,“ volali ještě za námi pasáci, a dunčo — máť jeho rod takové způsoby — dlouho na rozloučenou za námi šťekal. Kráčeli jsme skoro stále po holém hřbetě majíce rozhled napravo i nalevo. Hluboké rokly rozvíraly se nám jako propasti, zvláště pak dolina Krásňanská a Belanská. Těrchová, rodiště Janošíkovo na severním úpatí Malé Fatry, vynořila se nám toliko svými hony a stráněmi. Bylo poledne, my unaveni a hladoví, a na vrchol Kriváně počítali jsme ještě dobrou hodinu. V nehluboké proluce jsme lehli a pojedli. Vody tu nebylo. U kvartieru naplnil Dušanko nevelkou láhev vodou, jež nyní byla již vlašná, ale kdyby jí jen byl dostatek. Čtyři žíznivci na ni hleděli (horár se už vrátil), a Dušanko, gazda náš, rozpočítal, že na každého přijde jedna a půl turistické sklenky. Málo, málo... I oštěpku a veku krájel kolečka tenká; nebylo pomyšlení, že se do večera někam k obydlí lid-

skému dostaneme. Asi o půl druhé dorazili jsme na vrchol Tatranského Kriváně, vysokého 1669 metrův. Já podle svého obyčeje jsem si před samým vrcholem lehl, oddechl a teprv zotaviv se vystoupil jsem na hrot a se rozhlížel. Počítám chvílky na vrcholech hor prožité k nejmilejším. Splněná tužba, cíl dosažen, a divadlo velkolepé. Nic krásnějšího nad přírodu! Pod nohama měli jsme maličkou stolicí Turčanskou; ta je kolem dokola vysokými horami obehnaná, proto se jí říká Turčanská zahrádka. V ní pak jsme pozorovali města a dědiny: Sučany, Sv. Martin, Štubni, Mošovce, Necpaly a j. Na východ bylo nám údolí Váhu, jež je v těchto místech úzké, ale za Ružomberkem k Sv. Mikuláši se hodně rozšiřuje. Na západ krátké, ale dost rozšířené údolí od Strečna na Žilinu. Jinak, co jsme viděli, byly samé hory. Napadlo mě spočítati vrcholy, kolik jich s Kriváně uvidím, ale počet byl těžký, jako bys chtěl spočítati stromy v lese nebo hvězdy na nebi. Jistě několik set štítů vidíš, vrcholy kupovité a lesem zarostlé jsou řídce. Ať se jen český čtenář pěkně do slovenského horopisu uvádí, povím mu, které hory s Kriváně jsem viděl. Daleko na jih bylo nám Sitno, v němž jako v Blaníku spí rytíři, jest až ve stolicí Hontfanské. Potom k jihovýchodu a na východ trčí: Klak, Inovec (jižně od Trenčáčina), Javořina (na hranicích moravsko-slovenských, jižně od Uherského Brodu), potom moravské hory Radhošť, Kněhyň, Smrk, slezská Lysá Hora a Javorový. K severovýchodu Babí Gora (na hranicích slovensko-haličských), k východu Velký i Malý Choč, Če-

brat a ještě dále na východ Kriváň, ten pravý, Tatranský. Mne zajímalo pozorovati kraj drátenický, t. j. nejsevernější část stolice Trenčanské. Inu, samá hora je vlast drátenická. A přece je kraj ten hustě obydlen. Váhu viděli jsme velikou část. Už někde nad Liptovským Sv. Mikulášem se nám leskl, potom shledali jsme jej, tu a tam horami zastřený, až k Žilině. Tam zašel za hory a zase někde nad Trenčínem, asi u Ilavy, uviděli jsme ho hodný kus. Nikdy jsem nic podobného neviděl.

Na Kriváni hověli jsme si na výsluní celé dvě hodiny; o půl čtvrté jsme povstali k odchodu. Svými kapesníky ovázali jsme si hodně ztuha lýtka, aby se nám, dolů sestupujícím, neotřásala. Zaměřili jsme do údolí k Váhu směřujícího, tak asi k Turanům. Pěšinky nebylo žádné; není tu lesův, málokdo sem přijde, kde by se tedy vzala pěšinka? Spád byl příkrý, tak že jsme si všickni naříkali, jak se nám kolena třesou. Na posílnění nebylo ničeho, tu a tam v běhu utrhli jsme něco borůvek. Najednou svažovala se stráň tak příkře jako střecha, tak že jsme jeden za druhým padali a sjížděli dolů. Co potom nastalo, nikdy v životě jsem neprožil. Stráň byla ještě příkřejší a porostlá travou až po ramena, tak že jsi nevěděl, kam vstoupíš. Uděláš krok a letíš s balvanu do hloubky, někdy se ocítneš mezi balvany a shnilými kmeny, i vylézáš rukama nohama si pomáhaje. Takový stav naplnil nás energií, nikdo již nenaříkal na třesení kolen a na hlad. Dušanko častěji opakoval: „Pozor, ať si nezlomíte nohu!“ Výkřik za výkřikem.

Němčina přestala, i Johan vykřikoval po česku. Když je zle, vytryská z lidí utajovaná přirozenost a oni obyčejně mluvívají jazykem mateřským. „Odkud jste?“ otázal jsem se Johana. A on s barvou ven: „Z Místka.“ Janku jankovský, myslil jsem si, takový jsi ty Němec? Místek je čtyři hodiny od Frenštátu, město české s „německým“ zastupitelstvem... Bác! Janek leží v trávě. A kde jsou druzí? Též kdesi pod kapradím. Však už tam vezím i já. Málokdy jsme všickni čtyři byli n apovrchu. Kolikrát jsem padl, padesátkrát nebo stokrát? Kdož to ví! Tělo plné modřin, šaty zašpiněné... Nikde tu nebylo stopy po člověku. Sem lidé ani stáda nehoní. Až jsme konečně přišli na kolibu. Radost veliká, ale zklamání ještě větší; koliba byla prázdná a spustlá. Doufali jsme, že nám bača nebo valach cestu poradí. Avšak našli jsme chodníček! Vede jinam, než je náš směr, ale my nedbali a drželi se ho. Dovedl nás k potoku a tam mu byl konec. Byla to pěšinka valachů k vodě, když ještě koliba byla obydlena. Podle potoka nebylo možno jítí, mělt příkré břehy. „Pojďme potokem, s kamene na kámen,“ radil Johan po česku. — „Dán Boh chráň, to som ja raz zkusil,“ varoval Dušan. Tedy zpátky ke kolibě! A od koliby zase travou a kapradím, skrytými balvany, kmeny a pařezy.

Konečně jsme sešli dolů do lesa. Ale pořád nebylo žádné cestičky, srázným údolím prudce tekł potok po balvanech a kamení a nebylo jiné rady než přece jítí potokem, vlastně skákati s kamene na kámen... Skočíš, a kámen se pod tebou zvrátí a ty padneš do vody, jednou na

ruce, jednou na znak, jednou ti sletí klobouk, jednou vypadne ti z ruky slunečník už všecek potrhaný... Chvilé strašná! K tomu všemu přišla noční tma. Co dělat? Navrhl jsem, abychom přenocovali za balvanem u potoka, na lůžku z kapradí; už jsme sotva uviděli, kam skočit. Obuv jsem měl promočenu, voda velmi studená. Dušana rozbolelo oko a musel si je zavázat. „Maličký Janičko, ako ťa máš?“ otázal jsem se. — „Já veru dobre, mňa nic nohy nebolia,“ odpověděl. To nás posilnilo. „Dále, pokud jen bude možno,“ mínil Dušan. „Weiter!“ zvolal Johan z Místka už zase po německu. Na mnohém místě nebylo kamení, a tak jsme se brodili vodou. Zahlédl jsem cosi bílého. Sehnu se a — „Papír!“ volám radostně, že vidím stopy lidské kultury. Už brzo musí nastatí lepší cesta. V tom vyšel měsíček, právě tak pěkný, jaký mi včera osvětil drátenický kraj kol Čadce. Brzy jsme uviděli při potoce požatou travu. Když sem jiní chodí, i nám se tady půjde dobře, mínili jsme. A šlo se opravdu již dobře. V deset hodin v noci zaslechli jsme psí štěkání a za čtvrt hodiny potom mlýnský klepot. „Do mlýna,“ navrhl jsem, „tam jistě mají chléb a kyšku.“

Byli jsme to v Turanech; to je druhá stanice za Vrútkami. Mlýn je na téměř potoce, kterým jsme putovali. Dřevěná chalupa, to je slovenský mlýn pod horami. Usedli jsme si na dvorek a pochutnávali si na chlebě a kyšce. Johan a Janičko se pak vrátili vlakem do Žiliny, Dušan a já lehli jsme si do stodoly, kdež nám mlynářka slámu a peřiny ustlala. Nebylo to po-

nejprv, co jsem putuje Slovenskem spal ve stodole. Tentokráte jsem se vyspal výborně, ani mlýnského klepotu, ani psiho štěkání jsem neslyšel. Však byl to také tělocvik: kroky, skoky do dálky, do výšky a do hloubky, rozskoky, podřepy, dřepy, podpory ležmo vpřed i vzadu, napravo i nalevo — a pro nejznamenitější výkony naše, jako bylo sjíždění po zádech i po břiše, tělocvik náš nemá ani názvů; k tomu ještě mnohé kneippianské aplikace: chůze ve vodě, sedací koupel a různé stříky. Kdož by neuvěřil, že jsme dobře spali? Nicméně ráno mě bolelo v krku; doktor medicíny, tentokráte ve stodole ordinující, konstatoval zánět mandlí. A tak jsme změnilí plán: nešli jsme do Oravy, nýbrž vrátili jsme se vlakem do Žiliny.

Takový byl konec mé pouti na Malý Kriváň. Nemohu ji zakončiti bez mravného naučení: Necestujte po horách bez průvodce a berte si dostatek potravy.

Makovický musel ještě ráno odjetí k porodu a na odpoledne byl telegraficky povolán do Sv. Mikuláše.

Odpoledne jsem se vypravil do zahrad k Budatínskému hradu. Bylo to 20. srpna a toho dne je v Uhrách svátek zemského patrona sv. Štěpána. V městě bylo mnoho vesnického lidu, s kterým vždy rád hovořím. V stromořadí, ještě na Žilinské straně, na levém břehu Váhu, uviděl jsem, že jakýsi kluk praštil kamenem cikánku do hlavy. Cikánka, mladá a slušně ustrojená, křičela obracejíc se na mne a jistou ženičku poblíž. Přistoupili jsme k cikánce a poslouchali její nářky. Ženička

nadávala klukovi: „Dočkaj, potvora huncútska, ja ťa zabijem, choď ma potom žalovať!“ Cikánka se má zejtra vdávatí a šla z Budatína se ženichem do města. Před mostem, ještě na straně Budatínské, je chlapi přepadli, ženich utekl zpět do zahrád a ona přes most k Žilině. Tam jí zase kluk udeřil kamenem. Co vytrpí ubohý cikán, a je přece též člověk jako druhý, rozumovala cihánka. Mně jí bylo líto a ochotně jsem přisvědčoval rovnosti lidí před Bohem. Zatím jsme přišli na most, a cikánka postřehla, že na druhém konci, na straně Budatínské, chlapi číhají. „Jaj! jaj! Bože moj, oni mňa zabijú!“ skuhrala cikánka tím zvláštním cikánským hlasem, vášní přeplněným. „Nebojte se, nedám vás,“ řekl jsem. Ale ona ustrašena chytila mě za loket. Chtěl jsem se jí vymknouti, ale ona tím pevněji se držela mé paže. Co dělati? Nechal jsem tak, a mám tedy upomínku, že jsem se po Žilinském mostě vedl s cikánkou. Chlapi se dali do smíchu. „Pozrite,“ řekl jsem jim, „ako sa vás cikánka bojí! Veď ste vy statoční (řádni) chlapi a viem, že jej nic neurobíte. Poď sem, ty pekný šuhajko, a vyzvrčaj ju.“ A šuhaj, chopiv cikánku, točil jí, že jen ve vzduchu lítala. Všichni se chechtali, i cikánka se smála. „Pusťte ju, má dosť,“ pravil jsem, „a cikánka se smíchem, zase jakýmsi zpěvavým, cikánským, utíkala prudce kamsi za svým černým miláčkem. Tak veselý byl konec té příhody; bez toho chlapi, pálenkou trochu rozjaření, neměli jiného úmyslu, leda cikánský párek postrašit.

Pátého dne mého pobytu na Slovensku jeli jsme s Makovickým do Dolního Kubína v Orav-

ské stolicí. Původní plán byl jít tam přes Malou Fatru pěšky, ale zabloudivše s Kriváně, ztratili jsme chuť na pěší chůzi, a jeli jsme po dráze proti Váhu až do Kralovan a odtud lokálkou odbočili k severu údolím řeky Oravy. Dušanko mě vybídl, abych vystrčil hlavu z okna. Jaké to krásné údolí ta Kralovanská dolinka! Jsi jako v pohádce.

V nádraží v Dolním Kubíně nás čekal — Rus! Opravdový Rus, pan Dragněvič, vysoký městský úředník z Petrohradu. Byl tu na letním bytě s chotí svou, doktorkou lékařství. Dušan se byl s nimi seznámil už o Martinských slavnostech. Sedíce na dvoře, už v samý večer, srdečně jsme rozmlouvali. Dragněvič miluje Čechy i Slováky a zná náš těžký zápas. „Jste ve své vlasti považováni za cizince a každý kousek práva se vám podává jako milost,“ tak asi charakterisoval postavení naše ruský host.

Jsa v Dolním Kubíně, toužil jsem hlavně pozdravit se s básníkem Hviezdoslavem, jenž nechav advokacie, tam bydlí. Už od Makovického jsem věděl, že je stížen chronickým neduhem.*) Vypptával se na jednotlivé básníky české; s Macharem se poznal ve Vídni.

„Co soudíte, stačí-li Slováci sami o sobě k samostatnému kulturnímu životu?“ tázal jsem se já zase jeho.

„Ani řeči! Bez Čechův nic. Však také v kul-

*) Lékaři ve Vídni a v Krakově rozpoznali žaludeční rakovinu; já se byl rozloučit navždy, zatím básník žil potom ještě 20 let.

turní jednotě žijeme; čím dál tím více se u nás česká kniha čte," soudí Hviezdoslav.

„Přece myslím, že vzájemné spojení a obcování je dosud slabé, a že by mělo býti větší.“

„To ano.“

Š Maďary prý Slovákům nemožno se dohodnouti, nebo chtějí Slováky vyhubit, jiné řeči od nich neslyšeti.

V Dolním Kubíně žije též A. Styk, absolvent Pražské Československé obchodní akademie. Počkali jsme se s ním právě před obědem. Dušan šel k obědu k panu Dragněvičovi, mne Styk zavedl k sobě.

Po obědě sešli jsme se u Dragněviče, Čech, několik Slovákův a dva Rusové, i chorý Hviezdoslav tady byl. Vytáhl jsem z kapsy pohlednice, byly jen dvě. Komu je pošleme? Jednu dr. Fr. L. Riegrovi, druhou básníku Heydukovi. Strašný akt odehrál se to na dvorečku Oravského městečka! Ubohá Maďarie! sotva uplynulo několik dní, co dala z Oravské stolice vypuditi dva české malíře, „panslavy“, a už jsou tu jiní, od Prahy i Petrohradu! Na štěstí Dragněvič i my dva odešli jsme už druhý den pryč. Dragněvič do Rájeckých Teplíc (jižně od Žiliny), my dva přes Ružomberok do Žiliny, ukončující tak společné cestování.

(Osveta r. 1902.)

Redaktor

Je z těch, u kterých bývám jako doma; vypravuje něco z jeho života doufám, že to přispěje ku poznání kulturních poměrů slovenských.

Sedím s redaktorem v pracovně, když právě přichází listonoš. Sám otevírám listy věda, že každá pošta přináší cosi rozmanitého, zajímavého, někdy i podivínského.

V prvním listě jistý pan farář píše, že dostal víno, sice dobré, ale zapáchá sudem; i táže se redaktora, jak je pozbavit onoho zápachu, a žádá za neodkladnou odpověď.

Já, nepřítel všech lihovin, měl jsem hned radu pohotově: „Napiš mu, ať je vylije do Váhu, že se tam vymyje.“ Ale pan redaktor nepřijímá rady mé, a hodinu hledá po knihách, aby mohl panu faráři dobře poraditi. Vždyť pan farář odbírá časopis a kupuje od redaktora pro celou dědinu kalendáře, musí se mu dobře posloužit.

Jiný, docela neznámý člověk, se táže, co má dělati, aby mu med nezucukernatěl. „To vím bez knih, piš mu“ — praví ke mně, — „aby jej měl v teplotě nejméně 8° R.“

Z dědiny od Prešpurka píše sedlák, že dcera jeho má už dva roky koleno zapuchlé, čtyři doktoři ji léčili, mnoho peněz stála a přece jest jí huř a huře. „Všade počúvam, že ste, pane redaktor, múdry pán, ráčte nám pre milosrdenstvo božie poradiť, čo máme robiť, Pán Boh nebeský Vám to vynahradí.“

Redaktor bére mě na pomoc, věda, že jsem aspoň půl doktora. Nepomáhají-li doktoři, snad pomůže Kneipp, mínili jsme oba. A předepsali jsme, aby nemocné obkládali celou nohu spařenými sennými truskami. „Nemáte ďaleko do Pezinku, tam je pán učiteľ Zigmundík, ten Vám rád poradí, ako to máte robiť. Ostatne pomýšľajte na to, aby ste svoju dcéru zaviezol do Viedne.“

Jindy přišel dotaz od dráteníka. Dráteník nám píše! Od dětství mám dráteníky rád; hned jsem lístek skonfiskoval pro sebe a tuto jej opisuji doslovně: Adresa: „Slavn Pan N. N.“ Obsah druhé strany: „7ho. marca 1900. Slavny Pan N. N. Ja Som Drotar I nuš Sebe Dovolujem Prosiť Wašu Wasžnosť W nadej Žemy Račite Zdeliť ochoťne tyto Fabriky Galantery miešanej A Mušeovec. Pod Berlom Rakuskim Kral Jozef Pupiš Drotar Zakopese. Trencin m“ (roz. Zákopčie v Trenčínské stolici).

Aby redaktor vyrozuměl, že je věc důležitá, drotár připsal ještě na stranu: Pamatat (roz. památať, pamatovati!)

Redaktor neodkladně dráteníkovi odpovídá, že nejlepší takové zboží koupí u Jana Neffa v Praze. „To je Čech,“ dodává, „a veď viete, že

Česi sú najlepši naši bratia. Pozdravujem Vás, Vašu ženu a dietky, tiež všetkých krajanov, aby boli statoční (řádni, poctiví), čo by dobrý chýr drotárov zostal nepoškvrnený. Tiež Vás všetkých prosím, aby ste pálenku nepili...“

Z Ameriky prišiel jednou od vystěhovalého Slováka dlhý dopis; prál si takevé knihy, z ktoré by zveděl, jak se přivolají dobří duchové, nebo aspoň takevé, která učí, jak se odhánějí duchové zlí. V celé Americe prý takevé knihy není; slibuje jí dobře zaplatiti.

„Co tomu odpovíme?“

„Tomu nic, s tím bychom se darmo trápili.“

Paní Ema Juštová, rozená Petrovičová (příbuzná básníka Petroviče, maďarsky Petőfi), vdova po učiteli, žije ve Štávnici, živí se babictvím, a to velmi nuzně. Její matka byla Messerschmiedtová z Lubietové, kamž její praděd přišel za času Martina Luthera ještě s jinými Němci horníky. Mezi těmito byl i bratr Lutherův a ten si vzal dceru Messerschmiedtovu za ženu. Paní Juštová je spřízněna s reformátorem Lutherem, i žádá redaktora, aby toto příbuzenstvo dokázal a jím aby odůvodnil písemnou prosbu za podporu k císaři Vilému II.

Pan Kocián z Humpolce, známý obchodník se sukem, ví z rodinných tradic, že je kořenem svým ze Slovenska; i píše našemu redaktorovi, aby vyšetřil, kde to jeho předkové žili.

Mnoho lidí přichází na poradu ústní; přijde sedlák, řemeslník i pán, a redaktor každému ochotně poradí, jak dovede. Pobídnouti takového

hosti i k obědu, doprovoditi je na nádraží, ba často jim i nocleh dáti, patří k slovenské pohostinnosti.

Před lety chodila na porady po celé dva roky učitelova žena z blízké dědiny.*) S tou bylo mnoho práce; sám jsem též jako člen soudního tribunálu pomáhal. Žena si stěžovala na muže, že je na ni zlý. Redaktor šel do dědiny a na žalobkyni se lidí přeptal; lidé pravili, že je to žena velmi nepořádná, neboť děti její chodí otrhané, nečisté, ona že ráda lakotí (mlsá) a muži peníze bere, že se jí nechce dělati, a její muž jen následkem její ničemnosti že se spouští. Když potom přišla zase na muže žalovat, řekl jí redaktor, že ji muž nemá rád, poněvadž ráno dlouho spí, děti neumývá, nečeše a neoblíká, a že to celá dědina o ní mluví. Velmi těžko to nesla. Od té doby vstávala časně a chodila po dědině, aby ji lidé viděli, a také děti polátala a čistě oblíkala.

Āsi za mēsic přišla zase uplakaná, že s takovým mužem nebude, že na ni ani nepohlédne.

„L'úto mi je, že vás manžel rád nemá, ale ak je pravda, čo l'udia hovoria, tedy má veľkú príčinu.“

„Ākú?“ vyskočila se židle paní učitelová. „Či mu nechodím vyriadená? Či nevstávam v čas? Či nevyriadim každý deň svoje deti?“

„To viem, že robíte, o tom celá dedina svedčí; ale ešte niečo l'udia o vás hovoria, ale to ja nechcem ani veriť.“

*) Je to učitel nediplomovaný (výpomocný), tuším chalupník.

„A čo hovoria?“ křičí paní učitelová.

„Že lakotíte, čo by muž nevedel, že cez deň postávate a chodíte od susedy ku susede. Tak veru hovoria o vás ľudia a dokládajú, že ako by vás takúto muž mohol rád vidieť.“

„Hah, to je planý svet! Či by ste to vraj uverili?“

„Veď som ja to veriť nechcel a preto som vám to skorej ani nehovoril.“

Tak šel soud ďalej; každý týden nebo dvě neděle bylo jedno líčení. Po dvou letech přišel učitel k redaktorovi a šťasten široce vypravoval, jaký se stal s jeho ženou zázrak. Redaktor byl rád, že je proces u konce a že nešťastné manželství přivedl do pořádku.

Roku 1893 vydal farář Fr. R. Osvald velký sborník Tovaryšstvo, a to na památku založení Učeného slovenského tovaryšstva r. 1793, spolku to katolických učencův se sídlem v Trnavě. Roku 1895 vyšel druhý svazek. Co tu je lopoty, než takováto kniha vyjde, nemáme u nás ani poněť. Vím na příklad, že pořadatel, přepisuje jedenkrát a upravuje příspěvky, únavou omdlel. Sborníky byly tištěny v knihtiskárně našeho redaktora, a tak i jemu připadla nejedna starost. Tak na příklad pro druhý svazek bylo mu obstarati obrázek rodného domku Bernolákova v Slanici v Oravské stolici. Fotograf z města žádal velkou sumu, to by pana faráře, příznivce redaktora, neuspokojilo, proto se náš milý redaktor rozhodl, že sám dojde domek obkreslit. Když večer o šesté skončila v tlačiarni robotá, vydal se redaktor

pěšky na cestu, šel celou noc, o páté ráno dorazil na místo. Obkresliv domek, pustil se zase zpět a večer o deváté byl doma. Za den dva mu ze Slanice oznámili, že mu byl ukázán domek nepravý, nikoli rodný Bernolákův!

Chudobný učitel z Oravské stolice chtěl dáti dceru svoji vyučit šití. I obrátil se o radu k redaktorovi, dobrému svému příteli. Redaktor ochotně našel dceři jeho místo ve Velké Revúci. Ale nyní byla otázka, kdo ji na místo ono doprovodí. Učitel byl chorý, choť jeho do dalekého světa se bála, — i prosili dobrého pana redaktora, aby jim ji sám zavéztí ráčil, že se budou za něj modlíti. Ustaraný redaktor sedl ráno s dcerou přítelovou do vlaku a jeda velikou oklikou, přes stolicí Liptovskou, Turčanskou, Zvolenskou dojel o půlnoci do Tisovce v stolici Gemerské. Aby nepromarnil mnoho času, vzal slečnin kufřík na záda a v noci šli pěšky do Revúce, kamž dorazili o páté ráno. Oddechnuv si některou hodinu, pustil se kratší a lacinější cestou pěšky na Telgárt, Vernár a Hranovnici do Popradu pod Tatrami, kamž došel o jedenácté v noci, a sednuv do vlaku, byl o půl čtvrté k ránu doma.

Ále nemysliž nikdo, že po takové cestě náš redaktor si náležitě odpočinul. Než vstoupí sazeči do flačiarně, třeba připravití rukopisy a korektury, jinak by sazeči zaháleli, a to jde do peněz. Je též třeba vzbuditi Jožka, aby v motoru zatopil, třeba vzbuditi učně a služky... Na Slovensku není tolik zcitlivělosti a pohodlnosti jako u nás; dřítí, v noci vstávati, dlouhé cesty přes hory, doly konati, třeba v dešti neb sněhu, bro-

dití se ve vodě, v noci pásti (obnôcky) a p. neváží se tolik, jak bychom u nás mysleli.

Jednou jsme seděli při práci, když tu náhle vrazil do jizby jistý pan farář z blízké dědiny.

„Pane redaktor, viete, čo sa mi stalo? Jeden z mojich farníkov, Ondrej N., falošne proti mne prisahal, dajúc se podkúpiť židovi. Povedzte, čo mám robiť?“

Tak si pan farář postěžovav rozčilený hned zase odešel.

„Dojdeme k sedlákovi,“ mínil jsem, „a důtklivě s ním o samotě promluvíme.“

Redaktor zavrtěl hlavou: „U takých lidí je tvoja domluva ako nič; tu nepomôže iba — zázrak. Len tak. To urobíme spolu.“

Celý den jsem se těšil, že budu účastníkem zázraku. V noci jsme se oblékli za mátohy (strašidla) a vydali se do dědiny k chalupě Ondřejově. Tu jsme si každý nasadil ještě jednu velkou hlavu papírovou, v níž byla upevněna svíčka. O půl dvanácté v noci stáli jsme při okně. Zapálili jsme svíčky, postavili se do okna, a redaktor, na okno zaklepav, dutým hlasem zdlouha zvolal: „Ondrej, odvolaj, ináč zomreš!“ Já při tom zapálil bengálskou zápalku zeleného světla.

Na druhý den přišel opět pán farář a vrazil do dveří pravil: „Pane redaktor, viete, čo sa stalo?“

„Áno, viem,“ odpoveděl redaktor, „Ondrej odvolal.“

„Stalo sa,“ radostně přisvědčil farář z viny očištěný.

Roku 1895 vydal náš redaktor Dejepis Slovákov od Fr. Sasínka. Taková knížka je nebezpečna

maďarskému státu. Slováci nesmějí přijíti k vědomí, že jsou národ, ba že měli docela jistou samostatnost. Knížka musí být zničena, ale jak, když v Uhrách je svoboda tisku, totiž všecko se smí vytisknouti?

Do redakce vstupuje služný, písař, četník, městský strážník a sluha. Po maďarsku žádá služný, aby mu redaktor ukázal celý náklad Dějepisů Slovákov. Potom do protokolu diktuje, že úřad bere celý náklad knížky k sobě, aby ji státní fiškál mohl prozkoumati. Ale redaktor dobře rozumí, že knížka nebude mu už nikdy navracena. Uplynulo 10 let a pan fiškál pořád ještě Dějepis Slovákov, čítající 49 stránek, zkoumal. Takový osud potkal předtím i jiné dějepisné knížky slovenské.

Jednou četníci vpředu i vzadu redakci obstoupili, kdežto uvnitř komise po celý den všecko v celém domě přehrabávala, hledajíc jakýsi rukopis, o němž věděla, že tam není.

K služnovskému úřadu neb soudu bývá náš redaktor volán velmi často. Jednou, právě když jsem zas u něho byl, meškal u soudu celý den, s krátkou přestávkou v poledne. Rodina byla v ustavičném rozčilení, stará matka v pláči. Když se konečně o šesté hodině večer navrátil, otázal jsem se: „Co ti udělali?“ — „Nič, chceli mňa len potrápiť.“ A více o tom nechtěl mluvíti — věc všední, fádni.

Roku 1898 napsal jistý učitel*) satirické verše o jistém odrodilci ve Velké Revúci. Uražený udal

*) Brádňan v Tisovci.

věc soudu. Redaktor pisatele vyzraditi nemohl, aby neztratil místa. A tak byl sám pohnán před porotu Prešpurskou, která jej odsoudila na dva měsíce do vězení. Redaktor účastnil se slavností Palackého v Praze, také na sjezdě žurnalistův řečnil a za některý den potom oblékl na sebe vězeňský šat.

Redaktor náš umí pěkně vyprávěti o léčivých účincích slunce, ale na procházky chodívá před východem jeho a po západě; celý den sedí při práci. S chvatem poobědvá, nejdéle za čtvrt hodiny, a už je zase v práci. Nepoznal jsem za celý svůj život druhého člověka, který by tolik hodin denně pracoval, a s takovým spěchem jako on. Bývají dni, že prodlévaje s ním v pracovně, neodvážím se jedinou otázkou jej zdržovati, neboť kolikrát k němu obrátím oči, tolikrát vidím jej pohroužena do chvatné práce. Sazeči ovšem ohledův nemívají: jeden za druhým přináší korekturu, nebo žádá nového rukopisu, nebo přichází dílovedoucí o nějakou radu.

Spolupracovníkův je na Slovensku málo, i o dopis z kraje je velká nouze. Časem nějaký příspěvek přijde, ale nejednou bývá tak nedokonalý, že se vůbec nehodí, někdy jej musí redaktor tak přepracovati, že ho autor ani nepozná. Kalendáře našeho redaktora bývají nejčastěji do posledního písmene jeho prací.

Āni na procházkách nedopřává si odpočinku. Potkáváje lidi za městem bezmála s každým promluví. Říkává, že slovenský vzdělanec má při každé příležitosti hoditi zrno; na procházce, ve vlaku, v hostinci a j.

Jde vesnický chlapec. „Dičirtešik a Jezuš Kristuš,“ pozdravuje.

„Pre Pána Boha,“ děsí se redaktor, „čosi to vpravelo, dieťa nešťastné! Čo už i v Liskovej pozdravujete maďarsky?“

„Veď tak pán učiteľ rozkázali.“

„Povedz pánu učiteľovi, že ho pekne prosím, aby vás učil chváliť Pána Boha tou rečou, ktorú vám Pán Boh dal, to je naša krásna reč slovenská. Keby bol Pán Boh chcel, aby sme maďarsky hovorili, bol by nám dal do úst jazyk maďarský. Nehnevaj Pána Boha. Povedz to pánu učiteľovi a každému to povedaj.“

„Veru hej,“ prisvĕdčuje chlapec.

Štoupáme ke Štrbskému plesu. Několik chlapců pasáků běží k nám a nastavující klobouky vyprošují si „krajciarik alebo dva.“

„Chlapci moji,“ praví redaktor, „prečo žobrete, veď je to mrzké. Tamto máte kone, ste iste synkovia gazdovskí a predsa sa nehanbíte žobrať. Tade chodia cudzinci z ďalekých krajín a povedia o nás, že sme národ žobrákov. Prečo robíte hanbu národu? Učte sa chodiť vždy po svojich nohách, hľadte, aby ste neboli nikomu dlžníkmi. Tak se patří na statočnébo Slováka. Chodte a premýšľajte o tom, čo som vám povedal.“

Každému podal ruku a chlapci odcházeli uspokojení.

Jindy jsme dohonili pltníky, jdoucí od Váhu k Líkavce.

„Chlapi,*) povedzte, či máte každý v svojej chyši dajakú knihu?“

„Ja veru mám.“

„Ja tiež.“

„Ja nemám.“

„Ā ja tiež nemám.“

„Prijďte si ko mne pre kalendáre.“

Ā kedyž prišli, dal jim hromadu kalendářů, aby je zdarma rozdali chudobným. Cestuje po Slovensku častěji jsem slyšel, že redaktor náš rozesílá po dědinách kalendáře i jiné knihy, a letos se mi pochlubil jistý bohoslovec z Ostrihoma, že dostal pro sebe a druhy své mnoho slovenských knih od pana redaktora — uhodl jsem hned od kterého.

Na sta českých knih, darovaných z Čech, rozeslal náš redaktor po celém Slovensku, on, jehož knihy leží na skladě nerozprodané.

Po večeri přicházívali na chvilku někteří národovci na besedu; ve dne bojí se v odrodilých městečkách „pansláva“ někdo navštívit, nebo tu je slovenská národnost zakázanou věcí. V zimě pořádal několik slovenských divadel a tak po večeri chodíval řídit zkoušky. Někdy i zpěvu cvičil. Na hostince, na pivo a víno, na kouření nemá náš redaktor ani času, ani peněz, ani chuti.

Po celodenní práci uléhá tak unaven a zemdlen, že rázem usíná.

V dřívějším bytě redaktorově spávali jsme

*) Na Slovensku slovo to nemá příhany; ale „pánům“ se tak přece říci nesmí. Ženy o svých mužích též říkají chlap.

spolu v jednom pokojíku. Zprvu vstával ve čtyři hodiny, potom ve tři, ještě později ve dvě, ale někdy také brzy po půlnoci. Bývalo mi úzko. Kdysi vstal též krátce před půlnocí a psal; já, odvrátiv se od světla papírem zastřeného, spal jsem dále. Ráno jsem našel na stole hromadu dopisů. Upomínal své dlužníky, tentokrát lidi zámožné neboť potřeboval rychlé pomoci. Každý list začínal oslovením velmi uctivým, pak následovaly přátelské zprávy o zdraví a p. a na konec teprv redaktor „poníženež prosil“, aby mu p. t. dlužník dobrotivě ráčil z velké nesnáze pomoci. Ani tu nevyzradím — sám jsem to za častého pobytu vyzozoroval, — jak velké procento odběratelů knih a časopisův redaktor náš musí upomínati. Mnohý boháč, třeba i továrník, po deset let odebíral časopis a neplatil ho. Hodné procento nezaplatí vůbec. Jsou též odběratelé, kteří takto soudí: „Veď to musí redaktor N. uznat, že ja, odoberajúc slovenský časopis, vydávam sa v nenávisť a nebezpečenstvo veď by si mal takého národovca uctiť a nie ho upomínat.“ Kolikráte, když jsme si někam vyjeli, hrdě se k redaktorovi mnozí hlásili, že odbírají ten neb onen jeho časopis. Redaktor vyslovil jim dík, o nějž se přihlásili, ale mně často pošeptal, že mu ten a onen za mnoho let ani krejcaru nezaplatil.

Měli byste čísti, jaká naučení dostává od upomenutých dlužníkův! Jeden psal: „Čo ste nečítali po všetkých novinách, že som dostal kríž od kráľa pána? A Vy sa osmelujete mňa upomínať?“ Druhý: „Čo si Vy o mně myslíte? Veď

neodídem do Ameriky.“ Třetí zase: „Veď ja mám: viacej ako Vy.“ Atd.

Ubohý slovenský redaktor!

Velký kus národní osvěty je dílem jeho, ale vděku dostane se teprv jeho popelu. Dnes jej ubíjejí lidé, kteří by se měli z takového pracovníka těšiti a všestranně jej podporovati; národ však není na té výši, aby uměl apoštola osvěty oceniti. Vida jeho stálou tíseň myslívám si: Kdyby si byl, když jej maďarisátoři zbavili chleba, místo knihtiskárny zřídil brynzáreň, jakým by — při svém přičinění a skromném životě — byl dnes boháčem! Brynza má na Slovensku odbyt dobrý a zákazníci ji řádně platí, ale kniha, ach kniha — —!

Smutné jsou dosud na Slovensku kulturní poměry!*)

(Osvěta r. 1901.)

*) Redaktor, o němž píši, byl Karol Salva z Ružomberka. Nemoha udržet své knihtiskárny, opuštěn od slovenských přátel, odešel s četnou rodinou do Ameriky, kde jako žurnalista a později, po theologických zkouškách, jako evangelický kazatel působil, až náhle zemřel r. 1913.

Ťábor lidu

V letních měsících r. 1899 bylo na Slovensku uspořááno několik táborů lidu, a to v duchu národním. Událost zvláštní, od r. 1848 a 1861 Slovensko národních táborů nemělo. Na křeslo ministerského předsedy nastoupil Széll a nastoupil s heslem: zákon, právo a spravedlnost. Jakýsi lidštější duch zavanul z Pešti. Na den 23. července byl svolán tábor do Sv. Mikuláše v Liptovské stolici, už blízko Tater. Dne 22. července ukončili jsme školu a já hned na noc zajel si do Žiliny a druhý den do Mikuláše na tábor. Od zvědavosti všecko ve mně hrálo a radostí jsem okřival. Tábor lidu na Slovensku! Za Mikulášem jest alej mohutných lip, vidíte je z vlaku, když tady jedete. Sem lid se scházel. Vzdálenější přijížděli na vozích až na samo tábořiště, muži i ženy, lidé staří i mladí. Tolik lidu a všickni mluvili slovensky. Já jdu vždy mezi haleny. Sedláci říkali, že jsou pro slovenštinu, čemuž je tak rozuměti, že jsou pro slovenskou řeč, pro právo národa i pro svobodu. Na některých lipách byla tabulka s nápisem: zákon, právo spravedlnost. To si lid přečítal a přichvaloval.

„To hej (ano), spravedlnost.“ Věděli jsme, že v blízké úřední budově skrývá se osmnáct četníků. Den byl krásný, teplý a na vysoké hory, jež kotlinu uzavírají, milý byl pohled. Bylo tu mnoho známých, tiskli jsme si ruce a sklonni byli vysloviti doufání v lepší budoucnost...

Tábor zahájen. Na řečništi stojí dr. Burian z Ružomberka, vedle sedí služný Joób, jakožto zástupce vlády. Stojím blízko podia s rozevřeným zápisníkem. Lidu byl zástup veliký, počítalo se na 3.000; mnozí vzadu stáli na vozech. Dr. Burian začíná o volebním právě sněmovním i stoličném. Po několika slovech skočil mu služný do řeči. Řečník je pro nejširší volební právo a pro tajné hlasování. Služný opět cosi opravuje, něco vzkřikne maďarsky, něco slovensky. Dr. Burian: Nemáme volnosti ve volbě, kandidáti jsou nám vždy vnuceni. Kortešačky rozhodují. Všecko ku stěně přitlačit, co se nepoddá vládě. Chceme žít. Služný se na židli vrtí, položí tvář do obou dlaní a napomíná řečníka, aby mluvil potichu. Řečník žaluje dále, že vládní korteši před volbami straší obce, že jim erár nepro- najme pašienky (pastviska) a na čem že budou stáda svá pásiti; že jim neprodá dřevo, že jim nevystaví mostu... Lid volá: „Tak je, veru hej!“ Celé shromáždění má klobouky smeknuty. Na konec vyjadruje dr. Burian přání slovenského lidu stručnými slovy: 1. volební právo budiž rozšířeno, hlasování tajné, volby provádějtež se na více místech a budťež čisty; 2. shromažďovací právo buď zaručeno zákonem (dosud o něm jedná toliko ministerské nařízení, jež ponechává

zvůli úředníkům); 3. do stoličného výboru nebudtež voleni stoliční úředníci.

Dále vystupuje řečník Cimrák, evangelický farář. Začíná: „Máme se zle. Vinu má předně vláda (lid volá: Tak je!), po druhé naše nedvižnost (lid mlčí). Když řekl: Kupujete u žida, služný jej napomenul, že nedovolí říkat: žid. Lid se řečníka zastává: „Pravda je, ať mluví!“ Řečník místo žid říkal potom kupčik nebo přistěhovalec. Doporučuje potravní a úvěrkové spolky, což je tolik jako u nás spolky konsumní a raiffeisenky zároveň. Na zdar! zakončil řečník.

Třetí řečník byl evangelický farář Čobrda. Pojednával o tak zv. církevně-politických zákonech, zvláště o zákoně který zavádí občanské sňatky. Za této řeči stříleli z hmoždířů, tři rány za sebou, což lid zelektrisovalo. „Stát jsme my, lidé,“ praví řečník a lid hlasitě: „Tak je!“ Služný se po maďarsku na faráře rozkřikl. Lid volá: „Dalej hovoríť, čujťe! Von s pravdou!“

Bezkonfesionální je tolik jako beznáboženský, míní řečník. Služný odpírá, že nikoli: „Ale pane služný, tu se já nedám poučovat.“ Služný cosi vykládá, ale lid jej překřičel.

Čtvrtý řečník byl dr. Stodola. Dosud seděl vedle služného. Advokát a továrník zároveň, muž pevný, čestný, takový imponuje i velkomožnému panu služnému. Viděl jsem, kterak služný chtěl pohladiť Stodolu po tváři, ale tento zadržel ruku jeho. Jak se k němu zachová, až bude řečníť?

„Národ nemůže národně žít, nemá-li svobody.“ začal Stodola. Jako na povel rána z hmož-

díře. „Na soudě je všecko maďarské; je to po zákoně? Po zákoně má Slovák právo žalovat ve své řeči, protokol má být slovenský, rozsudek slovenský. Nuže, ptám se, platí u nás zákony?“ Lid křičí: „Neplatí!“ Druhá rána z hmoždíře to potvrzuje. „Na tobě, lide můj, záleží, aby na soudě byla slovenština. Postarejte se, ať je slovenština v obecním zastupitelství a ve stolicích, tož potom musí být i na soudě.“ Služný povstal: „Tu je shromáždění lidu a nikoli shromáždění národní.“ Lid křičí. Řečník: „Trvám na svém.“ Rána třetí.

„A jak je to v úřadech správních (administrativních)? Nikdo se neodvází ke služnému nebo županovi se slovenštinou. Podle zákona smíte se slovenštinou i k ministerstvu, když k ní dáte překlad maďarský. Vy svoje práva zanedbáváte!“

Služný si zapálil doutník a kotouče dýmu pouští ústy i nosem. Vzpomněl jsem si na Tolstého, jenž praví, že když člověka zahlode svědomí, chápe se lihoviny nebo tabáku.

„Svatý Štěpán, první křesťanský král uherský, pravil, že je království slabé, jestliže je v něm jedna řeč. Velký státník Deák (lid: Něch žije!) přál všem řečem. Co je slovenské — Služný povstal a vzal Stodolu za ruku. Tento: „Prosím jsem na stanovisku zákonném. Tu osvědčuji, pod těmito slovanskými lipami, že vlast ctím.“

Služný tluče na stůl a vášnivě kouří. Stodola rozhodně prohlašuje, že národnostní zákon z roku 1868 se neplní.

Nyní došlo na Salvu, jenž měl pojednati o slovenském školství.

Začal: „Kto sa narodil Slovákom, narodil sa tak preto, aby Slovákom bol.“

Služný: „Nedovolím slova Slováka a slovenský vysloviť. Ne a ne!“

Z lidu zvolal kdosi pěkně zřetelně: „Pane služný, veď sú oni tiež Slováci, tiež pán brat.“

Salva stojí. Lid: „Čujme!“

Salva: „Tedy miesto Slováka budem povedať človek.“ V tom kdosi z lidu pravil: „Čo Slováka, to človek,“ narážeje na Salvův článek, pro nějž byl tento z učitelského úřadu odstraněn. Salva potom mluví: „Človek (roz. Slováka) je tak človek ako iný človek. L'udské (m. slovenské) dieťa patrí do ľudskej (m. slovenskej) školy.“

Shromáždění se směje a vyvolává. Salva vyčkává, až bude ticho. „Jedle v lese smí býti jedlí, vrabec smí býti vrabcem, Slováka sesmí býť Slovákem.“

Služný, jak by jej píchl, maďarským výkřikem odňal řečníku slovo. Sám pak praví: „Ctění obecnost! Toto je shromáždění lidu a voličův a ne národnosti.“

Z lidu opět někdo zřetelně zvolal: „I v Bobrovečku po slovensky rozprávajú.“ Bobroveček je totiž malá vesnička u Mikuláše, ryze slovenská, rodiště to velkomožného pana služného, jenž tam má zchátralý zemanský stateček.

Na konec mluvil evangelický farář Kutlík, rodem Slováka, ale žil mnoho let v Čechách a tak vplítá do slovenštiny české ř.

„Bratia!“

Z hmoždíře vystřelili.

„Bol som mnohé roky v Nemciach a v Čechách a túžil som po Slovensku ako po nebi.“ Doufal, jaké pokroky Slovensko učinilo za léta, ale jaké bylo jeho překvapení, když se na Slovensko navrátil! „Āni komíny vás nenaučili stavať, kam sa obrátim, všade bieda.“ Je pořekadlo: Extra Hungariam non est vita, kromě Uher není života, ale jděte do ciziny: tam uvidíte jiný život. Je potřebí předně dobré a zbožné vrchnosti, po druhé aby každý z vás byl vzdělán a aby byl zámožný. Kdyby byla v Uhrách zbožná vrchnost, tož by nebyly tak časté krádeže v sirotčích kasách. Vrchnost se stará o pálenice, aby se lid opíjel a byl nevzdělaný. Páni říkají: „Sedlák musí zůstat hloupý. Styďte se za takovou řeč!“

Z hmoždířů výstřel za výstřelem. Řečník mluví nadšeně, živě gestuluje, lidu jiskří zrak. „Každý národ se smí vzdělávat ve své řeči, jen Slo- (nedopověděl), jen Lipták (obyvatel Liptovské stolice) musí chodit do škol, v nichž se mluví jazykem taliánským. My jsme Španělové a musíme chodit do škol taliánských. Náš mateřský jazyk hebrejský (celý tábor se směje a velkomožný pán služný se kroutí a zprohýbá, jakoby měl křeče) je vytlačen z úřadu, ze škol, ba už i z mnohých kostelů... Važte si svého španělského jazyka, jež jste zdělili od svých španělských matek.“

Celý tábor se směje a hledí vyčítavě na služného. Ten se obrátil ke shromáždění zády a strašlivě dýmal. Z hmoždíře silný výstřel.

Řečník provolal na konec slávu králi a vlasti. Dodal pak: „Darmo je, to není národ španělský, ani hebrejský, ani hotentotský, to je náš drahý národ slovenský!“ — Služný sebou trhl, vykřikl, ale řečník rychle dodal: „Sláva národu slovenskému!“

Velkomožný pán vztekle odnímá maďarským výkřikem řečníku slovo, ale ten už byl s jeviště dole.

Lid volá: Sláva národu slovenskému!

Z hmoždíře hlučný výstřel.

Schlíplý odchází pan služný.

Pan notárko

Bylo, kde bylo — na Slovensku bylo. Také nepovím, kdo byl; dostačí, řeknu-li, že to byl pan notárko. Vy byste řekli obecní tajemník neb obecní písař, na Slovensku řeknou notár, nebo pěkněji notárko, nebo podle maďarského notáriuš. Město nebo velká vesnice má všude svého notára, ale jsou-li dědiny menší, musí se více dědin dohromady spokojiti jedním notárem. Takovému se říká okolný, a takového ctěnému obecnstvu představím.

Seznámil jsem se s ním prostřed návsi. „Alá szolgája,“ pozdravil mne. A já: „Má úcta.“ S úsměvem blížil se ke mně a představiv se, otázel se, s kým má čest. Řekl jsem mu, že jsem z Moravy a že jsem přijel na letní pobyt. „Těž píšete?“ otázel se. — „Ano, též píši.“ Tu pan notárko zvažněl: „Ale pansláv nejste?“ Zvažněl jsem i já. „Nevím, co rozumíte slovem pansláv,“ řekl jsem. — „No, pansláv, pansláv, to je — no, pansláv, to je nepřítel vlasti.“ — „Ach, to já nejsem, nemějte žádných starostí.“ Pan notárko zjasnil zrak. „A co byste mi udělal, kdybych byl pansláv?“ optal jsem se žertovně. A pan notárko

opět úředně zvážněl: „Dal bych vás žandarmem odvést do B**.“ — „Á, to by bylo mrzuté; nikoli, nejsem nepřitelem uherské vlasti, všeho pozhánání božího jí přeji.“

Pana notárka přece něco znepokojovalo, to, že — píši. Zvážněl po třetí: „Prosím, abyste se mi legitimoval.“ — „Milerád, tu je můj domovský list.“ Nikdy jsem si na cestu legitimace nebral, až tentokrát, a hle, hodila se mi. „Máte, pane notárko, právo žádati na mne legitimace?“ otázel jsem se vlídně. — „Hahaha! pravda že mám, já mám všecko právo, já všecko smím, čeho žádá maďarská vlast,“ odpověděl notár dosti sebevědomě. „Pojďme do obecního domu a vypravujte mi, o čem píšete? Také kraj popisujete, hory a doliny?“ — „To méně, hledím si hlavně sociálních poměrů.“ — „Ha, po tom nic; nejlépe je popisovati kraj: hory, lesy, údolí, řeky, kde jaké nerosty jsou, kde jaké zeliny... to je čtení nejzábavnější, to já rád, ale sociální poměry, to nechte na pokoji, to jsou samé klevěty.“

Došli jsme k obecnímu domu. Je to stavení dřevěné, přízemní, ale důkladné a prostranné. Napřed jsme vešli do zasedací síně, a za ní byl pokoj notárkův. Rozhlížel jsem se po rozložených listinách; všechny byly maďarské, slovíčka slovenského neviděti. Po chvíli přišel pan rychtárko. Sedlák jako druží, širák na hlavě, kabanici na ramenou a košili z hrubého plátna. Podali jsme si ruku. „Dobre sa u nás zabávajte,“ pravil srdečně.

„Pane rychtárko, dnes jsem ještě nefajčil.“ řekl notár. A rychtárko skočil do kouta, kde

stála dýmka s dlouhým troubelem, vzal ji, do-
bře vyškral, a nacpal tabákem. „Nech sa páči,“
pravil notárkovi ji podáváje. Notár si zapálil a
rychtár vyčkával, co pan notárko rozkáže. „To
mi podpíšte, to tiež, to tiež.“ A rychtár těžkou
rukou podepsal tři listiny, ani nepohlédnuv, co
podpisuje. „Zase tri korunky,“ pravil s úsmě-
vem. Porozuměl jsem, že za každý podpis dostá-
vá korunu. —

„A čo ste to podpísali, pane rychtárko?“ otá-
zal jsem se do listin nahlédaje. „Veru neviem,“
pravil rychtár, a já už uviděl, že podepsal li-
stiny maďarské.

„U nás je všeccko maďarské,“ pravil notár
skoro zpupně, „vždyt' přece víte, že jste v Ma-
gyarországú.“

Dále notárko rozkázal rychtárovi, aby došel
k řezníkovi Rosenzweigovi, na něhož byla před-
nesena stížnost, že prodává smradlavé maso. „Na-
řídte mu, aby ke mně přišel, že uděláme po-
řádek. Pro dnešek dost. Tu máte ještě tabák,
naložte si.“ Rychtár si nacpal malou dýmčičku
a odloživ pytlík na stůl řekl: „Poníženě ďakujem.“
Odcházel a já s ním. „Však se my častěji shle-
dáme,“ pravil mi notár. — „Doufám, pane no-
tárko; na shledanou.“

Rychtár šel na opačnou stranu. Zůstal jsem
sám a oddechl jsem si.

Notárkovi, když jsem se s ním seznámil, bylo
asi třicet pět let. Muž prostředně veliký, už tro-
chu plešatý, takto tváře pěkné, tučné a oholené;
krk měl flustý, až mu přes límec přetékal, chodil

suna před sebou břicho kulaté velmi. Byl evangelík, z rodičů slovenských, v sousední dědině žila mu matka, horlivá čtenářka bible Kralické a Tranovského. Několikrát jsem si s ní pohovořil; chodilať za synem, a já též jednou došel k ní podívat se na prvé vydání Kralické bible. Byla zcela ponořena do tradicí evangelických. Slyšela ode mne o Husovi a Komenském, co dotud nevěděla, a upřímně ke mně přilnula.

Notárko bol svobodný, ale měl rád Marienku Bohúňovu a pomýšlel si ji vzíti za ženu. Bohúň byl křesťanský hostinský, katolík, a Marienka byla dívka driečná i hodná a výstrojem podobala se městské slečně. Rodiče o to dbali, aby ji hostinská společnost nezkazila. Kdo ji, tichou bělovlásku, uviděl, hned usoudil, že se notárko k ní nehodí.

V dědině byli katolíci a evangelíci, tak rovným počtem. Také byly dva malé kostely, dvě fary a dvě školy. Katolíci měli dva kněze, jednoho učitele, evangelíci zase dva učitele a jednoho kněze. Katolický farář hleděl se vládnoucím Maďarům zachováti, neodbíral ani jednoho slovenského časopisu. Kaplan a katolický učitel byli právě takoví jako „jejich pán“. „Náš pán,“ říkávali, kdykoli o faráři mluvili. Evangelický farář, ještě mladý, byl v dědině od nedávna. Cítil se Slovákem a netajil toho. Učitelé evangeličtí byli rovněž smýšlení národního; starší z nich, už asi šedesátiletý, znal osobně Hurbana, Hodžu i Štúra.

To jsou hlavní osoby, s nimiž jsem se tehdy na letním bytě stýkal.

Bylo zasedání obecního zastupitelstva. Tuze rád bych mu byl obcoval, a pan notárko svolil zcela ochotně. Sedl jsem si do notárkovy kanceláře a při otevřených dveřích sledoval jsem, co se v zasedací síni děje. Pan notárko byl hybnou silou, rychtár pátým kolem u vozu. Zastupitelstvo se skládá z polovice virilistů, to jsou občané největší daň platící, nejvíce židé; v druhé polovici jsou občané zvolení. Rychtár se volí tak, že nejprve služný jmenuje tři občany a zastupitelstvo si z nich zvolí rychtára. Obvyčejně zvolí toho prvního, jak pan služný rozkázal; někdy služný místo tří jmenuje jen jednoho — a volba je hotova. Notára si také volí zastupitelstvo, ale volí zpravidla tak, jak si přeje služný. A tak vidíme, že hlavní činitelé, notár a rychtár, jsou z vůle služného, a ten si zajisté vybere oddané služebníčky.

V zastupitelství se rokovalo slovensky, vlastně mluvil jen notár. Takto do protokolu zapisoval po maďarsku. Na konci schůze oznámil notárko, že shora přišlo nařízení, aby se katolická i evangelická škola zrušila a že bude v obci zřízena škola státní. Virilisté židé vzkřikli: „Éljen!“ Notárko vykládal, jaké to bude ulehčení pro občany. „Nyní platíme na školu sami,“ pravil, „a potom nám ji bude vydržovati stát. Nebude to velké dobrodiní pro nás?“ — „Veru hej,“ zvolali někteří sedláci. — „So ist, éljen!“ přisvědčovali židé. Katolický farář se ošíval, ale neřekl zatím nic. Jen starý evangelický učitel, když sedláci zvolali: „Veru hej,“ smutně na ně pohlédl a pravil: „Ó, vy bláhoví!“ Hlásil se k slovu, ale pan

notárko oznámil, že se dnes o té věci nebude mluvit, že není na programu. Pověděl jí, aby se občané měli z čeho těšiti. On se věru o to zasadí, aby stará evangelická škola byla zbořena a na jejím místě postavena krásná budova školní s hromosvodem, která bude na ozdobu obce.

Bylo po schůzi. Notárko vstoupiv do své kanceláře, plivl na zem. „Pansláv! Bestie stará!“ řekl zlostně, míně evangelického učitele. „Já ho znám, to je palice tvrdá, panslávská, takový Hurban! Všecko je spokojeno, jen on vždy hlavou kroutí, rypákem ryje... Teď půjde k svému faráři a s děsem bude mu vykládat, že jim chci školu zbořit. Vidíte: na faru zaměřil. Pověz, požaluj, starče plesnivý. Však já vás proženu, vy panslávští psi!“

Ā zase si odplivl. Otevřel skříň, v níž byla akta a — několik štíhlých lahví s tokajštinou. Nalil si půl žejdlíku a na jeden doušek víno bylo v něm. Nalil sklenku druhou a postavil na stůl. „Vy nepijete, hm, hloupost, nevíte, co je dobrého. Co by člověk na tom světě měl, kdyby nebylo truňku?“ Ā už v něm byl druhý žejdlík. Potom vytáhl butelku s koňakem a nalil do kalíšku. Nadával a zapíjel. „Já jsem také evangelík,“ pravil, „ale nejsem pansláv. První je vlast. Magyar állameszme, maďarská státní idea, to je první přikázání boží.“

„Ā co je maďarská státní idea?“ otázal jsem se notára, chtě znáti jeho výklad.

„To je,“ křičel notárko, alkoholem rozjařen, „to je, že v Magyarországu je každý člověk Ma-

ďarem a není-li, patří na šibenici. Kdo jí maďarský chléb, ten musí maďarsky myslet, maďarsky cítit, maďarsky mluvit.“

„Což když maďarsky neumí?“

„To je jistě chyba, ale maďarská vlast se spokojí, když to v srdci cítí a veřejně vyznává, že je Maďar.“

Nebylo radno žertovati s notárkovým vlastenectvím. Křičel, a oči se mu zalívaly krví. Odešel jsem.

Večer jsme se sešli v hostinci Bohúňově, všacka honorace za jedním stolem. Notárko tam byl nejdřív; potřeboval libého utišení a toho nacházel v modrých očích Marienčiných. Zato jeho oči u Marienky vzbuzovaly odpor; zvláště dnes měl oči skleněné, vypoulené a červenými žilkami obetkané. Marienka pánu notárkovi viděla na dno nízké duše. Bála se ho, štítíla se ho. Chytil ji za ruce, chtěl ji k sobě přitulit, a ona, jak by ji had uštknul, štítíla se jeho chladných a vždy od potu vlhkých rukou. On, pyšný vládce obce a kraje, této chvíle jistě se nenadál, že by jí Marienka opravdu pohrdala.

Nejprve snědl bravčovinu (vepřovou pečení) a zapíjel pivem z panslávského pivovaru v Turčanském Sv. Martině, potom si vzal bryznu a ta byla od pansláva Makovického z Ružomberka, pak snědl hodný kus oštěpku. Oba sýry posypal paprikou, z čehož pošla náramná žízeň. Lil do sebe pohár za pohárem, a každý musela mu přinést Marienka, jinak, říkal, mu pivo nechutnalo. Na konec si dal přinést věnec fíků. Polykal je-

den za druhým a zapíjel vínem. Při tom už náramně krkal a říhal; každé slovo pověděl na dvakrát. Něco slovensky, něco maďarsky, některou frází též po německu. Marienka nemohla na něj už ani pohlédnouti, posluhoval mu hostinský Bohůň, nose naposledy jakýsi likér, kalíšek za kalíškem. Notárko seděl bez vlády, ospalý, cosi blebтал, funěl, až konečně ulehl na lavici a usnul. Chrápal náramně a zase jakoby sténal... Hostinský pohlédl za stůl na spícího notára a pravil: „Prasa, sviňa...“ Porozuměli jsme a šli jsme domů...

„To jste poznal apoštola maďarské státní idey,“ pravil starý učitel, když jsme si na rozchodnou podali ruce.

„Áno, důstojného.“

„Uvažte, že takovýto člověk je pánem obce, pánem celého kraje. Ale školu evangelickou nerozválí, za to mu ručím já,“ dodal pevným hlasem učitel.

„To se nestane, Bůh při nás!“ řekl mladý farář, cítě upřímné mé sympatie. Jda domů pohlédl jsem v tu stranu, kde stála evangelická škola, nízká budova přízemní, omšným šindelem pokrytá. Namanula se mi otázka: „Dlouho-li se budete ještě na těch místech modliti bibličtinou: Otče náš, jenž jsi na nebesích?...“

Jindy bych se takovému člověku, jakým byl notárko, vyhnul na hodinu cesty a nechtěl o něm slyšeti slova, ale jde-li člověk za zkušeností, všude musí vkročiti, do špíny, do puchu, do krčmy, s každým musí mluvíti, všecko poznati. Umínil

jsem si, že notárka nepustím s očí. Druhý den šel jsem k evangelickému učiteli, aby mě poučil, jakým to způsobem je notár pánem obce?

A učitel vypravoval: „Notár v naší obci a v okolních vybírá daň a odvádí ji na berní úřad, on soudí přestupky a má právo trestati pokutami až do 40 korun, on provádí exekuce, doručuje všechny úřední listiny, vyhlašuje nařízení od stoličného úřadu došlá. On je rádcem lidu; k němu jdou, aby jim pověděl, co je na maďarské obšilce, aby jim napsal dopis neb aspoň adresu, aby jim napsal cestovní pas, aby jim vymohl živnostenský list atd. On musí odpovídati na dotazy okresních a stoličných lékařův, stoličných zvěrolékařův, stoličných inženýrův, školních inspektorův, lesnických inspektorův, četníkův, okresních i sedriálních soudcův, on je vůbec jako kleště, kterými si vyšší úřady z obce vybírají, čeho potřebují. — Náš notár je i poštárem (poštovním). Každý dopis, který jde pryč nebo přijde nám, jde jeho rukama. On pozoruje, komu píše, píše-li slovenskou nebo maďarskou adresu, přijde-li kniha, podívá se, je-li slovenská nebo česká nebo maďarská. On ví, kdo peníze posílá a kdo je dostává, on špehuje, kupujeme-li od maďarských neb slovanských firem atd.“

„On je dále matrikářem; jemu se musí oznámiti každý porod, každé úmrtí, on také oddává snoubence. — Poznáváte, že zastupuje kněze, soudce, fiškála, rychtára, notára, poštára, on je — řekněme po maďarsku — mindenešem, t. j. vším. Práce je to ohromná, on jí vykoná sotva polovici. Má sluhu, který s dlouhou lískovicí stá-

le po obcích běhá, listiny roznáší a notárovy rozkazy vyřizuje. Notár je pán, velký pán, mocný pán, chodí po rybačkách a polovačkách (honech) se služným i jinými pány a pohulánky chce mít každý den.“

Několik dní jsem notárka neviděl. Chodil po sousedních dědinách a vybíral daně. To jde ku starostovi, občané se scházejí a platí. Mladším sedlákům notárko tyká: Ty Jano, ty Ďuro, ty Palko! Kde mají hezkou dceru, tam zajde a zalaškuje. Jemu, velkomožnému pánovi, dovolí se mnoho. Také vdovičky navštíví, aby se jako starostlivá vrchnost pozeptal, jak a co. Je siroťcím otcem. Zajde k ženičkám, které mají muže ve světě za výdělkem, aby zvěděl, jak se mužům i opuštěným ženám daří, tu i onu pozve k sobě do kanceláře, aby jakousi listinu podepsala, nebo aby si pro rekomandovaný dopis přišla atd. Neposlušným sedlákům vyčiní, pohrozí jim pokutou i kriminálem; židy a maďarony navštíví, také kněze, není-li to pansláv; panslávům se vyhne, ale zanechá v obci hrozbu, že na panslávy čeká hrozná pomsta. Tak pan notárko řídí obec. Všecko se ho bojí; zahlédne-li kdo jen bundičku notárkovu na kočáře, celou obcí letí zpráva a vše je v napětí. Nezapomeňme na pohulánku. Kamkoli notárko zavítá, vždy se ti praví kol něho sejdou, a tu za hlaholu státní řeči a veselých písní pan notárko se po těžké práci zotavuje. Však třetí, čtvrtý den po hojné večeri u Bohúně vypravovalo se, jaká nehoda potkala notárka, když v sousední dědině pořádky robil. Posilňoval se tak znamenitě, že nakonec nemohl na nohy.

Vedli jej k rychtárkovi na noc, ale nemohl s místa. Rychtár, praktický člověk, doběhl domu pro žebřík. Naložili na něj ubohého notárka. Ale žebřík byl slabý a notárko váží 98 kilogramův. Prask — a notárko kutálí se po zemi. He, he, těžce vzdychá, z nosu mu teče krev, obličej má poškrabaný. Lid se sbíhá, — a vida neštěstí, volá svatá slova. Však už je tu druhý žebřík, pevnější. Opět notárka naložili a nesou jej k rychtároví. Rychtárka zatím už nejlepšími peřinami vystlala lůžko, a na to pana notárka uložili. Už je mu dobře. Ráno chodili všickni po špičkách, aby vzácného hostě neprobudili. Spal až do oběda. Po obědě jel domů, žid Henry nabídl mu nový kočár i pacholka.

Když o notárkově nehodě po dědině vypravovali, kde kdo si ulehčil: „Sviňa, prasa!“ Ale když se notárko objevil, kde kdo se mu klaněl a ptal se: „Pán notárko, veľkomožný pane, jak se ráčili vyspat, jak sa ráčia mať?“ Násilníci svádějí ke lži; lidé bojíce se jich lžou slovy, lžou úsměvem, lžou poklonami. V důvěrné rozmluvě kdekdo notára proklínal, v srdci ho nemiloval nikdo, i vlastní matka nad ním plakávala, nedajíc se oslepiti marnou jeho slávou. Když četala v písmě svatém, když zpívala z Tranoscia, vzpomínala — jak už je to v krvi matek — na své dítě a vždy cítila, že syn její nežije Bohu, že nenásleduje příkladu Ježíšova. Novému jeho náboženství, jemuž on říkal maýgar állameszme a při jehož vyznávání klel a lál, matka nemohla porozuměti. Ona o sobě nejraději říkala, že je evangelička, ale i jméno Slovák a Slovenka bylo

jí milé. Slyšíc tu a tam, že syn její je proti Slovákům, náramně se trápila. Cítila, že je i proti ní, proti matce, neboť ona neznala maďarského slova. Byla přesvědčena, že národové jsou z vůle boží; jestliže Bůh národy stvořil, chce, aby žily, aby tak žily, jak je on stvořil. Cítila, že syn její, škodě Slovákům, národu božimu, jedná proti Bohu. A to jí trápilo, bálat' se o duši dítěte svého. „To není vůle Boží,“ napomínala matka syna. Syn ji chlácholil říkáje, že nepronásleduje Slováky, nýbrž panslávy. Ale matka vyrozuměla, že syn její každému řádnému Slovákovi říká pansláv. Říká tak starému učiteli, novému faráři a všem hodným lidem; zato se milkuje se židy, kteří odírají lid, s myslivcem stále v hospodě sedícím, se všelijakými křiklouny a obejdy. Na jedné straně viděla lidi hodné, na druhé špatné. Těm hodným říkal syn její panslávi „těm ničemným vlastenci. „To je převrácenost, dítě moje!“ říkávala matka synovi a s pláčem od něho odcházela.

Bylo všecko darmo. Notárko měl jen jeden životní cíl: pronásledovati panslávy. Byl odchovanec maďarských škol, které celým proudem vyučování k tomu směřují, aby vychovaly vlastní „řádné syny“, lidi takové, kteří touží mítí z Uher jednojazyčný stát maďarský, aby každý, kam se jen obrátíš, maďarsky mluvil, aby i ten ptáček na stromě maďarsky pěl, potůček maďarsky bublal, les maďarský šuměl. Magyar állameszme — poklekni, to jest jediný tvůj oltář.

Jednou jsem se pana notárka otázal, jsou-li panslávi opravdu tak zlí? „Potvory, strašné po-

tvory! Já nespím, když na ně vzpomenu. Učil jste se o Cerberu, trojhlavém psu? Takoví jsou naši panslávi. Bůh vás uvaruj, proto jsem se vás hned ptal, nejste-li pansláv. Hú! strašné povtvory!“

„A jak poznáte pansláva?“ ptal jsem se nevěda pořád dosti jasně, jakého to člověka za pansláva považuje.

„Hned, hned ho poznám,“ vzkřikl mi do otázky mé. „Přišel nový farář — však ho znáte, — sedli jsme za stůl, on několik slov promluvil, a už jsem ho měl: pansláv, velký pansláv!“

„A jak jste to poznali, pane notárko?“

„Mluvil korektní slovenštinou, tak, jak je to v knihách. Napjal jsem sluch a nechal jsem ho mluvit. Katolický farář četl maďarské noviny a po chvíli nám z nich cosi po slovensku vypravoval. Bylo tam slovo czéloserü. I otázal se, jak se to poví slovensky? Já řku, německy se to řekne zweckmässig. Slovensky, rozumí se, nikdo nevěděl, ale evangelický farář hned byl pohotově „Slovensky se řekne: cieľu primeraný alebo ešte lepšie: účelný!“ Tu ho máš, pansláva! Hned jsem si to slovo zapsal, a datum k tomu, abych měl doklad.“

Tak vida ,kdo umí dobře slovensky, je pansláv a vlastizrádce.

Krajčír Jan Ďula dal si svoje jméno na tabuli namalovati a zavěsil si ji nad okna. Notárko to zahlédl a hned zašel ke krejčímu. „Což jste vy též pansláv, což nevíte, že jsme v Magyarországú? Takovou panslávskou tabuli si vyvěsíte! Až

přijde služný, dostanete svůj díl. Já si věru k vám nedám ušít ani spodňáky a žádnému pořádnému člověku vás nemohu doporučit. Kdo jí maďarský chléb, musí maďarsky nótiť.

„Veru som ja svojmu mužovi povedala, že bude zle,“ omlouvala se krajčírka. „Pravdu majú, veľkomožný pane; to musí preč. Vedia, môj chlap to nemá zo seba ,to má tam z toho, vedia?“ a ukázala na evanjelickou školu miníc starého učiteľa.

Notárko na cedulku napsal, jak si má dáti krajčír jméno namalovat, a ubohý Ďula, měkký Slovák, druhý den nesl tabuli k malíři do města. Brzy potom visela opět na jeho domku. A od té doby krajčír se jmenuje Gyula János, szabó.

Všecky nápisy v dědině jsou maďarské. Tak na obou koncích dědiny stojí sloupy maďarskou trikolorou pomalované a na nich oválné tabulky s maďarským jménem vesnice, zcela se různícím od jména slovenského. Rychtár má nápis maďarský: Bíróház. Obecní dům také maďarský. Hostinský Bohúň žil několik let v Praze, kde nabył slovenského vědomí, a dal si namalovati nápis slovensko-maďarský. Na evanjelické škole čteme nápis — český: „Nechte maličkých přijíti ke mně,“ zcela tak, jak jest v posvátné bibli Kralické. Notárko byl už bibli odcizen, i tento nápis jej dráždil; říkával: „Však tady dlouho nebude!“

Tím se notáři honosí, že jejich obce mají vzěření čistě maďarské. Když přijde služný, nebo podžupan nebo docela župan do obce, uvidí-li

slovenský nápis, považují to za znak nedostatečné bdělosti notárovy. Proto se notár vynasnažuje, aby každé slovenské slovo zmizelo. Není žádného zákona nebo nařízení, že by nápisy musely býti maďarské, o to se starají úřednická sekatura a soukromí maďaroni.

Na poště potírá notárko hydru panslávskou, jak jen může. Když mu přinesou dopis se slovenskou adresou, durdí se: „Ještě nenaučili jste se ani adresu napsati po maďarsku?“ Zvláště sídlo pošty chce míti pojmenováno maďarsky. I dobří národovci slovenští píší zpravidla adresy takto: „Velactený pán N. N. Mosócz.“*). V dědině byla nastěhovalá rodina zámečnická z Čech; od té žádali aby psala adresu ne-li maďarsky, aspoň německy. Zámečnickovi přicházely z Prahy české noviny, někdy také kniha pro děti, vše s českou adresou; což to bylo zlosti! Jednou se notárko rozkřikl, že tuto českou rodinu z obce vyžene. Ale když přišel zámečnický notárkem o věci se domluvit, notárko všecko popřel, ani prý slova neřekl, v Maďarországú je prý největší svoboda. Starý evangelický učitel objednal si cosi z Prahy (!) a přišlo to v bedničce; notárko napsal na bedničku „Kutya pansláv.“***) Takovéto věci notárko psával rukou levou, ale učitel poznal už i levou ruku jeho, darmo šibal zapíral, sváděje to na jinou poštu. I to musím na notárka vyžradit, že slovenské časopisy ničil. „Nepřišlo nic,“ říkával odběratelům, „proč odbíráte takový ne-

*) Mošovce.

***) Panslávský pes.

pořádný časopis!“ Bylo-li to často, odběratel se dopálil a přestal časopis odbírat; potom tedy docházelo do obce o jedno panslávské semínko méně. Jeť pro každého notára hanbou, chodí-li do jeho pašaliku několik výtisků národního slovenského časopisu. Evangelický učitel byl v blízkém městě a odtud si předplatil nový slovenský časopis. Když mu přišel na domácí poštu, notárko na něj napsal: „nem fogadta el*) a poslal zpět. Jak pak nepřijímá, když si předplatil? řekli si v administraci a poslali číslo znovu. Ale notárko opět napsal: „nem fogadta el.“ Učitel věc vyšetřil a oznámil poštovnímu ředitelství, které ovšem notárkovi neublížilo, jen tak malým slovíčkem vytklo mu jeho nesprávnost. Za to učiteli přibyl vroubek, vlastně hluboký vrub, a pod základy evangelické školy vsypána nová hrst střelného prachu! „Starý plešivec, pansláv, huncút, t'arbák t'arbavý, neogabanec neogabaný, suky syn, žoliak neočatý, zogaň, hrmeň Bohov doňho páralo! Parom ho bral, sto hromov ti do rebár, strela ti do matera, uši ti poobtínam ako psu, bodaj si zbesnel, bodaj ťa zmok vzal!“ — tak lál a hřešil po celý večer v hostinci, a všichni, kdo jej slyšeli, věděli, že to padá na ctnou hlavu starého pana učitele.

Notárko častěji „podezřelé“ dopisy otevíral a přečítal a přečtené spálil. Je to sic přísně zakázáno, ale kdo jej vidí? On, strážce vlasti, před svým svědomím se obhájí, on cítí, že nahlédaje v tajnosti vlastizrádcův, koná to, co mu genius

*) Nepřijímá.

vlasti vnuknul, koná to, čeho žádá rozkvět a štěstí vlasti... On je nejprve vlastencem a teprv potom notárem a poštárem. „Napřed sluší poslušnost zákonu božím a potom teprv zákonům lidským,“ takovouto filosofií léčí se notárko po každém bestiálním činu. Celý balík slovanských časopisů hodí do ohně, za ním balík panslávských knih a jen si při tom pohvizduje. Tak mu poradil genius vlasti. Za to je kolportérem časopisu *Vlast' i svet*,*) jehož veliký balík dochází každého týdne, a obecní sluha roznáší výtisky po dědině. Za dvě koruny dostane Slovák 52 čísla ročně, čtyři barvotiskové obrazy a kalendář. A kdo nezplatí, nezplatí; maďarská vlast' skonfiskovavši jmění Slovenské Matice (asi 200.000 korun), může dávat i časopis i zdarma.

Nechejme již pana notárka od poštovních prací si oddechnouti. Chodí' občas za vážným jednáním do okresního i stoličného města. Tentokrát se šeptalo, co se mu přihodilo v nejlepším hostinci okresního města. Seděl a pil, vždyť na to jsou hostince. Cikáni hráli. Paličky nad cimbálem jen se chvěly, primista sebou afektovaně škubal, trhavými smyky, vlastními jen cikánským houslistům, vyluzoval tony náramně ocifrované**) a basa hučela tóny plnými, nezkracovanými. Čardáš, divoký čardáš! Kdybyste jej slyšeli, pochopili byste chvění notárkova srdce. Hrál jsem, pohvizdoval, pozpěvoval, tleskal divoce a

*) Obrázkový týdeník, jazykem slovenský, ale duchem maďarský.

*) Ozdobené.

vykřikoval: „éljen! éljen!“ Jest samozřejmo, že v hotelu hlaholí toliko řeč státní, slovenského slova tu neuslyšíš, to leda na dvoře kočiš s podomkem slovensky rozprávějí, ba už i ti pozdravují pány: „allá szolgája“ a vykřikují „éljen“, slečnám říkají kišasonka. Notárko od vína jen jen hoří. Před chvilkou hodil cikánům desítku, aby zahráli maďarskou hymnu, nyní hodil dvě a poručil si Košutův pochod a za ním „huncút a Német“ (šelma je Němec). Celá společnost naň hleděla, byl od toho okamžení hrdinou na jevišti. Měl hlavní slovo, křičel, zpíval, pil... Vrchní sklepník mu v čemsi nevyhověl, i jal se křičeti a nadávati mu asi tak, jako nedávno poctil nejménovaného pansláva: „Oplan, kujon, strygôň, sviňúr, chňupák, jaš'or...“ kdež je konec notárkova slovníku! Sklepník se hrdě postavil a odmítl urážky. Notárko vytáhl revolver, jež skoro vždy s sebou nosil, a střelil. „Zastřelím tě jako psa!“ vzkřikl, a rána ven! Chybil. Zarazil se a ztichl. Společnost se od něho odvrátila a on po chvíli, hrubě nadávaje, odešel do blízké kavárny. Ale bouře byla v něm stále. Křičel zas a holí srážel láhve se stolu, a když mu v tom sklepník bránil, pustil se do něho, po chvíli do cikánův a do celé společnosti. Řev byl náramný, a cikáni skřípěli hlučně, aby řev přehlušili. Notárko vytáhl opět revolver! Řev a skřipot pekelný! Siláci přiskočili, revolver notárkovi vyrvali a s mnohými kopanci vyhodili jej na ulici, jej, všemohoucího notára! Druhý den byla o tom zpráva v místním časopise. Redakce dodala, že jinak patří tento pán k nejpřednějším vlastencům

(t. j. maďaronům) stolice. Také pan notárko měl cosi na potěšení, že totiž z téže kavárny vyhodili notára Z., jinde vyhodili služného P. a j.

Kdykoli se notárovi nějaký skandál povedl, záleželo mu na tom velmi, aby se Marienka ničeho nedověděla. Po zahanbení v okresním městě zatoužil zvláště býti blíž lidskému srdci, jemuž by mohl svěřiti svou bolest, vyzpovídati se ze svých vin a vyslechnouti slovo útěchy. K matce nemohl; ta by plakala zoufale a syna napomínala slovy Ježíšovými, žádala by ho, by nepronásledoval panslávů, jedním slovem, on cítil, že matka není mu tak blízka, jako kdysi bývala, cítil, že maďarská vlast vybuodovala mezi ním a matkou tvrdou hráz. Musí tudíž hledati srdce jiné. Katolický farář s ním vlídně mluví, ale notárko mu nedůvěřuje; myslivec se mu sice klaní, ale je falešný chlap; okolní notáři jsou huncúti, falešní, špatní lidé, z nich ani jeden nemůže býti jeho důvěrníkem; židé se ho bojí, lichotí mu, ale to dělají k vůli sobě... zkrátka, notárko nemá pod širým nebem človíčka, který by ho upřímně miloval a kterého by miloval i on. Je to život pustý, zoufalý! Je mu, jakoby se topil, a není ničeho, čeho by se uchopil, Jedno stébélko vidí přec — Marienku! Půjde k ní, půjde, promluví k ní se vši něžností, klekne před ní, zlíbá jí ruce, složí hlavu do jejího klína a vypláče se... Vyslyší-li jeho prosby a vezme si jej za muže, jistě bude mít život klidnější, spokojenější, a Marienka jako anděl strážný bude ho chránit, aby nedošel veřejné hanby. V srpnový večer šel k Bohúňovi do zahrady, kde doufá nalézti Marienku. A na-

lezi. Seděla na lávce a vyšívala zástěrku. Měla bílý šátek do čela stažený, světlé kartounové šaty, černou zástěrku a plavé vlasy spletené ve dva vrkoče splývají jí pod pas. Notárko šel potichoučku a na Marienku hledě rozšířil tučnou tvář k líbeznému úsměvu. Byl přesvědčen, že je krásný muž, zvláště, když se milostně zadívá. Marienka sebou trhla. Zahlédla nejprv kulaté břicho, které před sebou valil, potom teprv jeho celého. Měl opět oči skleněné, vypoulené, zakrvažené, a milostný jeho pohled, jímž doufal Marienku očarovati, byl jí ze všeho nejprotivnější. Notárko se rozhlédl a poznav, že tu nikoho není, jal se slovensky (!) zpívat:

Idem, idem, něviem kadě,
zarástla mi cesta všadě...

Jindy pyšný, výbojný, nyní tak skromně na Marienku hleděl a vzav ji za ruku, přisedl k ní a zíral jí upřeně do očí. Marience bylo úzko, chtělo se jí utéci, ale bylo u Bohúňův zásadou žádného hosta neurážeti a zvláště k notárkovi se chovati uctivě a trpělivě snášeti jeho zpupnost, jeho křiky a výbuchy opilství. Křesťanský hostinský na Slovensku musí se míti na pozoru; notár napíše několik řádků služnovskému úřadu, a hostinský přijde o koncesi. Byla Marienka toho pamětliva, že nesmí notárka urazití a na otce popudití. Seděla při něm, jakkoli jí funivý dech, obyčejný u tlustých lidí, a páchnoucí alkoholem a kouřem byl velmi odporný. Notárko měl pohotově celou kytici panslávských (t. j. slovenských) písní. Vida Marienku zamlklou, odříkával:

Ej, hory, hory, husté hory — husté kory,*)
ej, moju milú dačo**) bolí — dačo bolí.

Ej, bolí, bolí ju hlavička — ju hlavička,
nechce mi perieť ni slovička — ni slovička.

Tiskl se k Marience a spocenou rukou svou
svíral ruku její.

Pozdravte***) ju, drahé vtáčky,
čo letíte na lieťačky,
pozdravte ju, vás prosím,
že ju vždy v srdci nosím —
milú spanilú.

Dozpívav, vtiskl Marience políbení na tvář,
což ji oprávnělo z milostných trampot utéci. No-
tárko utíkal za ní a zpíval jí do okna:

L'alija bielunká, ružička červená,
povedzže mi, povedz, či mi budeš žena?

Marienka se navrátila do zahrady, až když
přišlo více hostů. Tužba notárkova se nevyplnila;
nezlíbal ruce Marienčiny, nevyplakal jí svůj žal,
nevyověděl svou opuštěnost a svou lásku. Čím
dál měl méně naděje na srdce Marienčino. V ta-
kovém rozjímání zaskřípal zuby, ta malá troška
lidské něžnosti rázem z duše jeho prchla a srdce
naplnilo se hněvem a surovostí, ovšem též ne-
spokojeností a rozervaností. Pil, kouřil, křičel,
nadával, proklínal... Tak skončilo tentokrát jeho
milostné dostaveníčko, a Marienka porozuměla,

*) Hora = les.

***) Dačo = něco.

***) De, te, ne čte se dě, tě, ně; ie, ia, iu čte se je,
ja, ju.

že mnohá nadávka a mnohé klení letí na ni. Ne, ne, notárko Marienku k oltáři nepovede. —

Navštívil jsem jej v jeho kanceláři; řekl mi předtím, abych zas někdy k němu přišel.

Chlubil se, jakož bylo jeho obyčejem. Čím byl nespokojenější, tím více se kochal ve své všemohoucnosti. Tentokrát mi vypravoval, jak si sestavuje obecní zastupitelstvo: „Rychtářem je ten, koho chci já. Koho já doporučím, toho doporučí služný. Viděl jste, jak se mi boženík*) N. klaní? On, kapustný hlúb,**) si myslí, že ho navrhnu za rychtára. Ó, to si ještě rozmyslím. Nesmrdí grošem, na tom bych si málo popadl.“

„Dobře,“ pravil jsem, „rychtára navrhuje služný, ale celou polovici zastupitelstva volí si obyvatelstvo —“

„Volím si já,“ skočil mi do řeči notár. „Já napíši cedulky, a občané cedulky odevzdají.“

„A což, když si občané napíši cedulky své?“

„Ha, ha, ha, to ještě neznáte notára N., to by tak ještě, aby notár neměl fígl na sedláka! Byl by to pěkný pořádek, aby sedlák v obci vlád! Já pán, já poroučím!“

„Jak to tedy zařídíte, aby se volilo dle vašeho přání?“

„Jsou-li jací rebelanti, pošlu k nim své lidi a ti jim vyřídí, co chci já a služný. A jestliže se nepodrobí, vezmu jim votum. Řeknu: Ty jsi

*) Radní.

***) Zelný košťál.

pruský občan, ty americký, ty jsi přízenkár a nemáš hlasu, dost... Co řeknu, k tomu volební komise přikývne.“

„Jak se stalo, že je i starý evangelický učitel v zastupitelstvu?“

„Hia, ten pansláv, má pole, tož je virilistou. Ale ten sám nespraví nic. Takto bude s ním robota, než obě konfesijní školy zruším.“

„Opravdu je zrušíte?“

„Zruším, zruším,“ vášnivě křičel notár, „zavázal jsem se služnému i podžupanovi. To je můj životní úkol, tu památku chci po sobě zanechat. Starou evangelickou školu zbourám, — je to beztoho bouda na spadnutí — a na jejím místě postavím pěknou jednopatrovou budovu pro státní školu.“

„Srovnáte-li se svým svědomím, aby slovenské děti chodily do maďarské školy?“

„Vlast tato nemá budoucnosti leda jen jako jednojazyčný stát maďarský. Éljen a háza, sláva vlasti!“ nadšeně zvolal notárko, který se vždy vzpomínkami na maďarskou vlast rozvášňoval.

Nechal jsem vypravování o škole, dychtiv jsa slyšet od pana notárka, jakým způsobem se provádějí volby poslance.

„Povězte mi, pane notárko, jak se to stává, že při volbách na sněm vítězí vždy maďarský kandidát? Voliči jsou slovenští a poslanec maďarský; to je přece něco zvláštního!“

Notárko povstal: „Ach, pane, to jsou národní svátky, to je boj za vlast,“ pravil divadelně.

A potom bombasticky líčil, kterak před volbami župan, osvícený pán, povolá všechny notáře do stoličného domu, a tam se sestrojí agitační plán. Notáři navrhnou nejosvědčenější muže za korteše. Osvícený pán pozve tyto čilé bojovníky vlasti a z jeho úst — jaká to čest pro všelijaké pobudy! — vyslechnou v palotě stoličného domu, který jest jejich vlastenecký úkol. Potom jest banket. Osvícený pán, notáři, korteši v libém souzvuku pojídají vzácná jídla, popíjejí ohnivá vína a kouří vonné cigáry, až je mílo pohlédnouti na ty bojovníky vlasti! Hoj, tu člověk pocítí, co to je syn maďarské vlasti! Za vlast jíst, za vlast pít, to člověku jinak chutná, to člověk jinak tráví. „Éljen a háza, éljen, éljen!“ rozléhá se palotou. Jeden za druhým představuje se osvícenému pánovi, on každému ruku podá a stiskne, laskavě promluví — hoj, jak to posilní v tom těžkém zápase za vlast! Všickni jsou bratři, všickni synové jedné maďarské matky vlasti. Éljen, éljen, éljen! A sklenky cinkají zvuky zvonivými a jediným douškem vyprazdňují se na dno. Jeť víno, které pijí, plodem vlastenecké půdy, a proto jim dvojnásob chutná.

Když přijde čas, notáři dostanou peníze a přesné pokyny, co mají dělati. Židům po krčmách povědí, do jak vysoké summy mohou dávatí voličům nápoje, cigáry a pečinky neb gulaše. Krčmy jsou plny, i ženy a děti přišly. Každý večer je v jiné obci tanec. Zpití korteši vévodí; vychvalují svého kandidáta, voličům poroučejí víno a pálenku, nabízejí cigáry, vyzpěvují, — a hýření trvá dlouho do noci, druhý den zas, třetí zas...

celé týdny. To jest jediné politické vzdělání, kterého se slovenskému lidu dostává.

Tyto volební kvasy nebývají bez nehod. Notárko vypravuje, kterak jednou v sousední dědině oposiční strana pochytila všechny korteše, i jeho, a pozavírala je do — chlévkův. Notárka strčili — s odpuštěním — k ozrutnému vepři, jenž strašlivě hrochal. Nebylo kam sednouti a lehnouti a dvířka pevně uzavřena. Notárko citoval zákon, podle kterého nedovoleno do chlévkův zavíratí, vyhrožoval žandáry a žalobou, potom nadával a klel, a chlapi venku jen jen se chechtali a vtipy dělali. Ach, byl to v situaci strašlivé! Ale potom si vzpomněl, že trpí pro vlast, a hned mu byl pobyt v chlévku snesitelný. Začal maďarsky mluvit, maďarské vlastenecké básně citovati, při čemž mu jeho čtvernohý společník stále sekundoval. Bylo to dojemné melodrama. Potom si notárko i zazpíval, a ponejprv v tomto lokálu zaznělo nadšené: „Éljen a háza!“ Časné ráno otevřela se dvířka, a pan notárko, o dvířka opřený, spící padl a o hlavu se udeřiv procítl a zahanbený přes zahrady domů pospíchal. Vzpomněl si na Marienku a měl starost, aby se o jeho hanbě nedověděla. Ale po celém kraji roznesla se ihned zpráva, že vládní korteši přenocovali v chlévcích. Celé dva dni nevycházeli ven obávající se posměchu. Avšak vlast je volala, víno dodalo jim kuráže: už jsou zase v apoštolském díle. Notárko má seznam voličův ze svého okresu. Má označeno, kteří jsou jistí jeho stoupenci, kteří nejistí a kteří oposiční. S nejistými vyjednává on i korteši; vyřizují od pana

služného pěkné pozdravení, slibují po pěti nebo deseti zlatých, jísti a pítí, co hrdlo ráčí. Kdo odpírá, tomu korteši pohrozí pomstou. Notárko je volá k sobě. „Vieš, Jano, že máš prajský geverbšajn; nepôjdeš-li s námi, nebudeš mať hlasu, pohneváš si pána služného a budeš na posmech.“ Jinému poví zas něco jiného, pravdu nikomu. Oposiční voliče dle možností přeškrtná. Reklamovatí volební právo u maďarské spravedlnosti je skoro beznadějně a potom lid slovenský tak se úradů štítí, že raděj právo oželi, než by s úřady jednal. Než se volba přiblíží, notár ví, kolik je voličů vládních, kolik protivládních. Všickni notáři oznámí zavčas služnému pravděpodobný počet hlasů. Je-li vládní většina zajištěna, volební komise vede si správně; není-li, je úkolem, aby důvtipnými figly vládnímu kandidátu k vítězství dopomohla. A volebními figly Uhry vynikají nade všechny kouty tohoto světa. Tady povím figl našeho pana notárka.

Proti vládnímu kandidátu byl kandidát slovenský. Podle zákona musejí býti kandidáti do určité chvíle ohlášení volební komisi. Toto ohlášení napíše se na arch, a deputace příslušné strany odevzdá je komisi. Notárko se nabídl slovenské deputaci, že ji k volební komisi předvede, prý se tam s těmi pány dobře zná. Důvěřiví Slováci přikývli. Ohlášení mělo se učiniti do půl deváté. Notárko deputaci vede, tlačí se sem tam, napravo, nalevo, až konečně stojí před komisí a předkládá listinu. Předseda komise pohlédne na hodinky. „Je mi líto: už je pět minut přes

půl deváté, a tak podle zákona vaši kandidaci přijmouti nemohu.“

„Éljen!“ ozvalo se ve volební síni, a notárko jako raška vytratil se a kdesi zmizel. Vykonal dílo veliké, a to tak lehce, hladce! Všecky maďarské časopisy jej velebily, stal se rázem hrdinou dne.

Nyní přicházíme k velké důstojnosti notárkově, jeť on také matrikářem.

Roku 1894 byl v Uhrách vydán zákon, kterým se zřizují matriky státní. Země jest rozdělena na matrikální obvody s určitým sídlem. Správcem matriky (matrikářem) může býti každý vzdělaný člověk kromě kněze a jest jmenován ministrem nitra. Na venkově matrikáři jsou ponejvíce notáři.

A tu už vizte pana notárka i v tomto úřadě. Kdekoli se v jeho pašaliku narodí dítě, jdou to oznámit nejprve panu notárkovi. On, orgán státní, prvý zví radostnou událost. A zemře-li kdo, také pospíchají žal svůj oznámiti jemu. Rozevřeme matriku a podívejme se, jak pan notárko zapisuje. Miklovics, Csesznok, Vancsai, Piskalszky, Petrovits, Olsavicsai, Jámorszky, Medzihradszky, Kovács, Chlebovics, Jeszny, Czapok, Szokan, Kutsera, Radetzky, Öndrejsík, Ondruska, Prochászka, Huszár, Micsinyi, Schlosserik, Zsák, Maritsek, Balovszky atd.

Āni jedno příjmení není napsáno poctivě, vše je znešvařeno maďarským pravopisem. Křestní jména, rozumí se, píše notárko maďarsky.

Vězte také, že pan notárko sobáší (oddává) snoubence. Ohlášky, napsané po maďarsku, vy-

věsí na černém prkně. Snoubence oddá a vydá jim průkaz zákonitého sňatku. Takto oddaní mohou se dát oddati ještě i církevně. Notárko oddává zdarma a průkaz je bez kolku. Ale on přece někdy pro kolky pošle. „Přišel mladý párek požádat za ohlášky. Mladucha byla jako z vosku krásná. Tak mi padla do oka. ‚Ondrejko, běž kúpit’ štemple!‘ A Ondrejko šel, a když se navrátil, neměl tušení, co se s jeho mladuchou porobilo.“

Ano, tak to vypravoval notárko veřejně a připojil hned nehodu notára sousedního, aby se nezdálo, že druzí notáři jsou lepší.

Ženatý notár v K. zamiloval se do hezké ženy, která měla muže ve světě za zárobkem. Za jasné noci, maje ženu svou ve vedlejší jizbě, potíchu vytratil se jako náměsíčník zahalen jsa bílou plachtou, aby se podobal ženské. Už je na ustanoveném místě, v náručí zapověděné lásky. Ale už jest tu také jeho pravá láska, jeho manželka, která nejprve popravila účes své sokyni a hned potom vzdala čest nevěrnému manželu, a to tak hlučně, že se lidé probudili a z chalup vyběhli. Ráno bylo na návsi jednání druhé, již bez notára, toliko sokyně měly výstup za velkého účastenství obecnstva. V podvečer bylo jednání třetí, hlučné, veselé, celá náves se naplnila. Každý se divil, že se notár odhodlal vyvolit si za tajnou milenku sestru pana služného.

Milostné románky rozumějí se u notárkúv samy sebou. Maďaři mají v sobě hodně orientálního, i také větší pohlavní vášeň. Města i mě-

stečka mají vykřičené domy četnější než kde jinde. S maďarisací šíří se najisto i maďarské hodokvasy, maďarské mravy. Fešný notárko si myslí, že zálety patří k bontonu. Hodné ženy a dívky nerady do jeho kanceláře vstupují. Z vlastních notárkových úst jsem slyšel, že porušuje ctnost dívek a věrnost manželek. Kdyby v notárkově kanceláři seděl neviditelný duch a zapisoval, co viděl a slyšel, byla by to kniha, byla...

Poznali jsme již, že notárko nenáviděl starého učitele. Nemyslete si, že to byla toliko zášť k panslávovi. Učitel byl přísný mravokárce. Kdo co vyvedl, vždy se obával, že se toho učitel doví a že to bude rozebíratí a veřejně odsuzovati. Nesprávnosti notárkovy vícekráté úřadům oznámil, plným jménem se podepsav, v zasedání zastupitelstva vytkl mu vícekráté chyby, přísně odsuzoval pohlavní nevázanost, a konečně se notárko dověděl, že starý učitel Bohúně varoval, aby notárkovi dcery nedával. Nemravný člověk stál vedle mravného, a nikdy špatný člověk nemá rád člověka řádného. Již stará matka notárkova vyzbrozovala, že syn její hodným lidem nadává panslávů. Co u syna pansláv, to u matky řádný člověk; co u syna vlastenec, to u matky člověk špatný. Také špatně vykonával svůj úřad. Opilý člověk leží bezvládný, a alkoholici, i když vyztrízlivější, jsou zemdlelí, nařikají na množství práce a pořád se k ní nemohou dostatí, odkládají ji den ke dni... Notárko všecko vyřizoval až za uherský měsíc, tak že služný musil častěji jej o mnohou listinu upomínati. Nemanžel-

ské děti a pohoršlivý život notárkuv kolikráte byly vyšším úřadům nemilé, ale on uměl všecky špatnosti své zakryti pláštěm všecko zastírajícím, totiž špatností jinou: odrodilstvím čili — jak oni tam říkají — vlastenectvím. Vyšším úřadům, totiž služnovskému a stoličnému bylo známo, že se notárko zasazuje o státní školu, že pronásleduje panslávy, že je vůbec znamenitý vlastenec. Proto mu všecko promíjely. Ale došlo konečně na otázku citlivější, kteréž nebylo možno zakryti vlastenectvím: notárko byl totiž velmi zadlužen. Stížnosti od věřitelů docházely již na samého župana. Ten mohl nějakou tisícovkou vypomoci, — konalť mu pan notárko velké služby, zvláště při volbách, neboť zvítězil-li vládní kandidát, shrábl slávu osvícený pán, — ale nevypomohl. Maďaroni jsou vlastenci duší i tělem, ale kapsou nikoli. „Éljen a háza!“ Křičí, jedí, pijí pro vlast, ale když mají sáhnouti do kapsy, ztichnou jako polití. Vždyť vlastně oni jsou proto vlastenci, aby sobě kapsy naplnili. Notárko, jsa v úzkých, viděl vždy jen jedno východiště. Tak i nyní ve finanční tísní, kul plány, jak potíratí panslávskou hydru, jak zprovoditi se světa obě slovenské školy, katolickou i evangelickou, i doufal, že potom ruce jeho dosáhnou až kamsi k nedočerpatelnému disposičnímu fondu.

* * *

*

Jaké má pan notárko příjmy?

Má toliko 600 zl. ročního služného; platí jej obce, kterým slouží, nebo lépe: kterým vládne.

Často lamentuje na mizerný plat; prý dráteník, šefraník a plátenník mají větší příjem než on, člověk učený. Vedlejší důchodky prý nestojí za řeč.

Nuže, povšimněme si jeho vedlejších důchodků.

V dřívějších letech dával si zaplatit od doručení každé úřední listiny. Ale kdosi jej udal (on myslí, že starý učitel), a služný mu to zakázal. Ostatně byl to důchodek malý.

Větší příjem má notárko za rozličné listiny pro lidi do ciziny za výdělkem se ubírající, jež buďto sám píše neb obstarává. Jsou to pasy, domovské listy, hausírbuchy, živnostenské listy. Často se stane, že vystěhovalec za hranicemi cosi vyvede, a úřady zakáží mu živnost dále provozovati. Musí domů. Tu si dá jiné jméno, vymůže si na ně domovský list, inu, všeliké figle musí provésti, a notárko nic nezákonného nevidí, nic neslyší a za to hodně shrábne.

Zemřel bohatý žid. Dědic zašel k notárkovi a důvěrně s ním promluvil. K popisu pozůstalého majetku nešel sám, chtělť mítí ruce čisté, proto poslal rychtára, dav mu potřebné informace. Ukázalo se, že po bohatém židovi nezůstalo nic, aktiva nepřevyšují pasiv. To byl figl notárkův, skrytý jak červík v zemi a jako těch několik stovek v kapse, které od dědiců dostal.

Kdysi notárko nastražil jistého sedláka, že má svůj majetek v pozemkových knihách „pobabraný“; ta a ta louka, ten a ten les, to a to pole

nejsou prý na něho zapsány, nemá prý nic, je prý mu třeba pořádek robít. Ulekáný sedlák pro Boha prosil pana notárka, aby mu sám pořádek urobil, a než se notárko do města vypravil, přinesl mu sedlák padesátku, těžko od žida vypůjčenou. To bylo tenkrát, jak házel cikánům po desítce a jak jej z kavárny vyhodili. Figl! Do pozemkových knih notárko ani nenahlédl, nebylot' toho potřebí.

V sídle notárkově jest obecní hostinec, který podle zákona má se každých šest let veřejnou dražbou pronajímati. Ale notárko pronajímal hostinec židu Weinerovi bez dražby. Evangelický učitel to oznámil služnovskému úřadu, ale služný hodil stížnost do koše. Vrána vráně oči nevyklove. Učitel tedy poslal stížnost na stoličný úřad získav podpisy od většiny zastupitelstva. Kdyby se byla stížnost dostala do rukou stoličných úředníků, byli by ji vyřídili zrovna jako služný. Proto učitel svěřil stížnost příteli ve stoličném výboru, jenž ji před úředníky ukryl a předložil přímo užšímu výboru a potom i plenu. Stolice nařídila, že krčma musí se dáti do nájmu veřejnou dražbou. Uvidíme, kdo zvítězí, zda figliar notárko neb mnohočlenné plenum stoličné s evangelickým panslávem.

V den dražby sešli se bohatí židé z celého kraje a složili na rychtárský stůl stovky a tisícovky jakožto vadium. Před tím platil Weiner 1500 zl., nyní nabízeli 2800 zl. ročního nájemného. Učitel plesal, že obci přibude 1300 zl. Ale nevyčerpatelný jsou důmysly uherských úředníků. Ke dražbě přišel služný a stolice vyslala k boku

jeho svého zástupce. Služný, vida nebezpečí, takto k celému zastupitelstvu promluvil: „Pánové, co máte proti dosavadnímu svému panu arendátorovi, panu Weinerovi?“

„Nic, nic! Bože, chraň!“ křičí velká část zastupitelstva, od Weinerja dřív náležitě uctěná.

Služný: „Nuž, proč si žádáte veřejné dražby?“

Jeden výborník: „My si toho nežadáme, prosím poníženě, pane velkomožný. To jen, jako vědí, pan učitel mají něco proti panu arendátorovi, jako vědí, panu Weinerovi. Ale my, jako vědí, poctivé občanstvo, nemáme nic proti němu. Trúnok nám dávají dobrý, zdravý, a potom prosím poníženě pána velkomožného jakožto pana služnodvorského, když pan Weiner odejdou, tu nebude dobroty. Já jen tolik povím — vždyť jste tu, páni výborníci, povězte, nejen po koutech povídat, tu povězte, to chci povědit, prosím poníženě, že není u nás hospodáře, který by nebyl u pana Weinerja zamočen, chudáček, rádi porafovali vždy, kdy byla potřeba. A kdyby zabubnovali na jednom konci dědiny, mohli bychom se klidit, ani Stobohorská mať by nám nepomohla. Nuž, vždyť povězte vy, já od pravdy nemohu.“

Služný: „Nuž, jste spokojeni svým nyníjším panem arendátorem?“

„Ano!“ křičeli zpítí výborníci.

„Prosím, pane služný,“ promluvil učitel, „vy nejste vyslán sem vyšetřit, jsme-li dosavadním arendátorem spokojeni, nýbrž na to, abyste provedl dražbu na hostinec.“

Za stolem seděl notárko; vyskočiv s napřaženou paží obořil se na učitele. Zpítí výborníci, notárova strana, učitele obstoupili se zdviženými pažemi a zaťatými pěstmi. Strana učitelova, strážlivá, držela se pokojně, tak pokojně, že by byla nechala učitele zbítí.

Učitel pak promluvil: „Milí občané, dobře víte, že co dělám, nedělám pro sebe, ale pro obec a proto si nezasloužím, abyste na mne, svého bývalého učitele, zdvihali pěsti. Pro vás jsem tuto věc konal, abyste nebyli klamáni a okrádáni, abyste to, co neprávem dostává jeden, dostali vy všickni. Ale vy jste se dali svěsti pijatykou. Kdyby za krčmu platil nový arendátor o tisíc zlatých více, povězte, nebylo by to obci k dobrému?“

„My chceme starého, chceme pana Weinera!“

„Nuž tedy bude starý, pan Weiner!“ pravil služný.

„Proti tomuto jednání činí naše strana námitky,“ zvolal učitel.

„Já jsem zodpověden!“ řekl pyšně služný a dal krčmu Weinerovi za staré nájemné.

Toto jednání o obecní krčmu opsal jsem si z učitelových zápisků, kdež byla také vyslovena učitelova domněnka: Jsem přesvědčen, že Weiner, tak lacino krčmu dostáváje, strčí každoročně notárkovi do dlaně aspoň 500 zl.

Počítalo se, že notárko přijde si ročně asi na 3000 zl. hotových peněz. Kromě toho dostával hodně na darech. Weiner zásoboval jej láhvemi vína a koňaku, jiný žid posílal mu balíčky čaje

a homole cukru, jiný kusy šunky a slaniny, jiný mu přivezl dříví na otop, jiný mu nabídl kočár s párem koní, kdykoli se notárkovi zachce někam jeti.

A tak vidíme, že pan notárko měl příjem veliký a že nebylo potřebí, aby měl dluhy. Dluhy měl veliké, každý to věděl, každý to mluvil, ač nebylo dobře známo, kde všude je dlužen. „Starý učitel to ví, ten ví všecko,“ dodávali lidé, mluvíce o dluzích notárkových. —

* *
*

Odešel jsem z letního pobytu a již jsem potom notárka nikdy neviděl. Evangelický učitel posílal mi dlouhé dopisy líče v nich zápas o školu. Nic jiného nepsal než o škole. Rozkládám listy jeho před sebou a povím krátce jejich obsah.

Katolická škola vydržovala se z obecní přírážky, na evangelickou školu obec platila už asi od sta let 700 zl. ročně, ostatek doplácela evangelická farnost z církevní pokladny. Notár nejprve prosadil, že obec tuto podporu 700 zl. ročně odepřela; katoličtí a židovští členové zastupitelstva to odhlasovali. Darmo učitel odpíral řečí dlouhou a dojemnou — celou mi ji napsal. „V cizinské škole nenaučí se děti naše Boha znáti, neušlechťí se jejich mravy, odhodí řeč rodičů svých, zaprodají se nepříteli...“ Tak řečnil učitel, ale notárko se mu vysmíval, vysmívali se i židé, a katolíci myslii jen na to, že budou platit menší daně. Katolickému faráři nezáleželo

na řeči slovenské, ale cítil, že jakmile škola bude státní, přestane býti pánem školy. Bylo se mu rozhodnouti buďto pro církev nebo pro vlast. Před hlasováním odešel ze zastupitelstva. Zkrátka přišel služný, a pan farář se rozhodl pro — vlast. Nechť je tedy v obci škola státní, totiž maďarská, on překážek činiti nebude.

Za to evangelický farář každou neděli mluvil k lidu, aby si školu chránil. I učitel vystupoval na kazatelnu*) a mluvil tak srdečně, až se lid rozplakal. Evangelická církev (farnost) viděla v odepření obecní podpory křivdu a proto se odvolala k stoličnému úřadu, potom k ministrovi kultu. Ale oba tyto úřady usnesení obce potvrdily. Církev rekurovala znovu, své nároky odůvodňujíc; telegrafovala podžupanovi, že povolí jen násilí. Do rozbouřené obce přišel služný, aby evangelíky uchlácholil, ale nedocílil ničeho. O vánočních prázdninách dal notár evangelickou školu zamknouti a okna z ní vysaditi. V obecním domě skrývalo se šest četníkův. Evangelíci umístili svoje dvě třídy do soukromých domkův, a učitelé s dvojnásobnou horlivostí učili dále. Stará evangelická škola měla být jižjiž zbořena. Hromady kamení a cihel již po delší dobu ležely vedle školy. Cihly již rozmokaly. Vyšší úřady vyčkávaly, až se rozbouřené mysli uklidní. Ale vzrušení bylo čím dál větší. Také někteří katolíci pochopovali, že se stala chyba, hnulo se v nich svědomí, když od evangelíků slyšeli,

*) U evangelíků dosti často učitel zastupuje v kostele kněze.

že v nové škole děti nebudou se modlití slovenský otčenáš. Jednou se přední evangelíci sešli na faře k poradě, a když pozdě večer vraceli se domů, kdosi mezi ně hodil veliký kámen. Jindy jacísi nezbedníci vytloukli starému učiteli okna. Jednoho dne všickni přední evangelíci dostali výhružné listy. Sám podžupan přišel do rozbouřené obce. Mluvil slovensky, ujišťoval, že se v nové škole bude vedle maďarštiny i slovensky učit. Odcházíje, nařídil rychtářovi a notárkovi, aby dne 1. března 189* počali starou evangelickou školu bourati. Když podžupan usedl do kočáru, přitáhl k sobě pana notárka a po maďarsku pošeptal mu tajná slova: „Jen jedna věc smí vás od zboření staré školy zdržeti: ten lid je fanatický, kdyby se zoufale bouřil, nechejte mu jeho starou chajdu, jedna škola maďarskou vlast nespasí.“

Kočiš Jano práskl do koní a kočár uháněl s velkomožným pánem k stoličnému městu. Jano si cosi šeptá, jakoby se modlil, ale nemodlí se, nýbrž odříkává si to, co velkomožný pán notárkovi naporučil. Sloužilť šest let na Dolňácích*) a uměl maďarsky, čehož se podžupan nenadál. Je věrný evangelík, spor o školu sledoval, nejednou v kostele plakal, když pan farár a pan učitel o škole kázali. „Já, já, já školu zachráním,“ říkal si Janko v duchu, „povím to panu farárovi, panu kurátorovi, panu učitelovi, vzbouříme lid a tak školu zachráníme.“ Zpáteční cestou zase si Jano maďarská slova podžupanova odříkával, a

*) Dolňáky = Dolní Uhry.

když přijel domů, pospíchal k panu farárovi, od něho k panu kurátorovi a k panu učitelovi, aby jim doslovně v řeči maďarské a slovenské tajemství svěřil. „Musíme se bouřit,“ dodal po každé Jano. Církevní předáci se sešli — tentokráte byl mezi nimi i Jano — a umluvili plán, co v poslední době dělati. Mluvili důvěrně, jako bratři mezi bratry. Starý učitel navrhl, aby se poslední týden v únoru každodenně pod večer ve škole scházeli k modlitbám a zpěvu. Poslední den v únoru aby se pod večer sešla celá církev do kostela; tu se k lidu promluví, aby se choval důstojně, budouť beztoho v obecním domě číhati četníci. Z kostela půjde shromáždění vedle notárkova bytu ke škole a cestou bude zpívatí nábožné písně; obejdouc školu vrátí se shromáždění touž cestou, stále zpívajíc, do kostela a odtud opět ke škole. „K notárkovi,“ vypravoval učitel, „pošleme v poslední chvíli Marienku Bohúňovu; již mi slíbila, že k němu půjde a se sepjatýma rukama ho bude prositi, aby podžupanovi telegrafoval, že evangelický lid si zoufá a prosí, aby mu škola jeho ponechána byla. Jestliže to Marience neslíbí, pošleme k němu ještě jeho starou matku, aby ho uprosila. Nepohne-li srdcem jeho vlastní matka, půjdu k němu — já; já jej mám v moci! Věřte, milí bratři, že ho mohu usvědčiti z činu velmi trestného; prohřešilt' se proti sedmému prikázání božímu.“

Shromáždění důvěrníci užasli. Plán učitelův schválen. Všickni byli plni naděje.

V posledním týdnu měsíce února četní evangelíci scházeli se každého večera ve škole. Na-

před přezpívali několik písní z Tranovského a potom se radili.

Nadešel den poslední, den 28. února.

O čtvrté hodině sešli se evangelíci v kostele. Přišli neduživí starci a stařeny, přišli muži a ženy, přišli šuhajci a děvčence, přišla školní mládež i mnoho malých dětí. Kněz vystoupil na kazatelnu a z hlavy přednášel modlitbu, prose Boha otce nebeského, aby slovenský lid zbožným a mravným zachovati ráčil, aby ochránil jeho jazyk a aby v poslední chvíli osvětlil mysli nepřátel jeho. „Bože, otče náš, Ty nejlépe víš, že trpíme, že trpíme neskonale....“ Při slově „trpíme“ chvíl se knězi hlas a lid počal štkáti. Starci kývajíce hlavou opakovali: „Trpíme, trpíme...“ Jakkoli mladý kněz mluvil vzletně a dojemně, shromáždění přece dychtivě očekávalo, až na kazatelnici vystoupí starý učitel. Jakmile se zjevil, bledý, ztýraný, lid počal hlasitě plakat. „Zmužte se!“ zvolal učitel. „Neplačte!“ A když se lid utišil, oznámil mu, že v obecním domě je dvanáct četníkův. „Nekřičte, nespílejte, oken nevybíjejte. Chvalme Hospodina zpěvem a modlitbami a Hospodin bude při nás.“

Shromáždění vyšlo z kostela. Napřed školní mládež, za ní šuhajci a panny, potom manželé, naposled stařeny a starci. Jali se mocným hlasem zpívati:

Hrad přepevný jest Pán Bůh náš,
zbroj výborná i síla:
onť nás chrání, když satanáš
proti nám své vysílá.

Ten starý nepřítel
zkazít by nás chtěl,
moc a mnohá lest,
hrozná zbraň jeho jest
v světě nemá rovného.

Notárko, jenž bydlel při cestě z evangelického kostela do evangelické školy, zaslechnuv zpěv trhl sebou. Hrad přepevný jest Pán Bůh náš, toť píseň mocná, toť marseillaisa reformace, kterou sám Luther, slova i nápěv složil, a to asi dva dni, než jel do Wormsu se zodpovídat. Uviděv staré věže Wormské zazpíval hlasitě: Ein' feste Burg ist unser Got. Píseň tuto zpívají si slovenští evangelíci i při malé politické demonstraci. Notárko, člověk takto neobyčejně otupělý, měl přece ještě kdesi ukrytu kapku evangelické krve a kdesi v nitru duše zbyteček posvátných tradic rodinných. Zachvěl se při zvucích mocné písně, sice ne mnoho, ale zachvěl se. Vyhlédl z okna a vidí, an celý zástup zpívajícího lidu hledí mu do oken. A před bytem jeho — zdálo se mu — zpíval lid hlasitěji, zvláště slovo „satanáš“ kde kdo zdůrazňoval, a notárko nepochyboval, že při slově tom lid myslí na něho.

Kdosi zaklepal na dvěře notárkovy. Vstoupila Marienka, dosti zmužilá, vědoma si toho, že se ujímá věci dobré. Sepjala ruce: „Pane notárko!“ a přistoupivši ještě o krok blíž: „Pane notárko, slitujte se a telegrafujte panu podžupanovi, že si lid zoufá, a tak zachráníte evangelickou školu.“

„To je nemožné...“

„To je možné. Kočiš Jano slyšel, co vám pan podžupan šeptal, on umí maďarsky.“

„Tak, tak!“ vzkřikl notárko. „Kočiš to vyjevil? Ten zrádce!“

„Nikoli zrádce; jest evangelík, pověděl to svým. Všickni to víme, že kratičkou zprávou panu podžupanovi můžete školu zachrániti.“

Notárko byl velmi rozrušen. Dosud se výtkám bránil, říkáje, že školu státní chtí míti v obci jejich vyšší úřady. Nyní všecka odpovědnost padne na něho. Co dělati? Škola státní jest jeho životním úkolem, jediné ona může býti pláštěm na mnohé jeho hříchy, jižž zkázu na něho volající, jediné ona je nadějí, že se vysvobodí z dluhů, velikých dluhů! Co dělati? Ruce Marienčiny znovu jsou sepyaty a modré oči její tak srdečně naň hledí jako ještě nikdy. Objal Marienku kol pasu, hlavu svou sklonil k její, tiskne ji k sobě a Marienka, ku podivu, chvěje se, ale nevymyká se z rukou jeho. Notárko neslyší dalších sloh reformátorovy písně, v hlavě mu hučí, srdce prudce bije. Tiskne Marienku k sobě a křičí: „Áno, zachráním školu, zachráním, budeš-li mou ženou — ale hned — v tuto chvíli, hned, hned!...“

„Bídníče!“ vzkřikla Marienka, do hlubin duše uražená, a vymkla se prudce z rukou jeho. Prchala domů, aby si ulehčila pláčem. Starému učiteli vzkázala, že nepořídila.

Notárko sedě na pohovce, těžce oddychoval, a spílal, koňakem stále zapíjeje: „Ta drnda, ta

gryňa, jašterica, sořona, stryga, řa jazyčřnica, řařla zasřlinená, řa rapaňa, řa suka, zola neočatá, řova hlúpá!“

Co řak do nekončena nadává, venku shromážděný řid zpívá novou píseň.

Jáť v Boha milého
doutám dne každého,
onť mne můž' řetovati,
v úzkostech pomáhati,
nešťestí mé změňiti
a rukou svou bráňiti.

„Vřešťete, hulákejte, vy řilenci, vy pansláví, okovaná řtrela do vás, bodaj ste zdreveněři, bodaj vám všerky zuby vyprřaly, vy pandravy, vy řmajřáci, vy zmocí umoknutí, seděm Bohov vo vás, sto hromov vám do mařera!...“

Notárko, ač byl v řizbě sám, nadával a kleř hlasitě. Za dveřmi stála stařenka, už nahrbená, v pravé ruce držela hůřku, v levé řloustou řnihu, v černé kůži svázanou. Vstoupila k notárkovi bez zaklepání, veřlať to mařka k řynovi.

„Dítě moje, co řiníš?“ řekla mařka zdvihajíc zástěrku, aby ři oči utřela.

„Ještě vy, ještě vy, mařko, pojdřte a trapte svého řyna!“ osopil se notárko. „Vřecko mne trápí, nemám nikoho, kdo by mi v těžké řhvíři ulehčil. A přeře sloužím vlasti a toľik trápení. Vřickni řerti se na mne řlukři, i mařka přičází...“

„Zadrž, dítě nešťastné! Jsem tvá mařka. nesu ři posilněni, hle, řu svatou řnihu.“ Položila na

stůl Kralickou bibli, jejíž první díl označen byl letopočtem 1579, šestý 1593. „V této knize hledala po celý život potěchu matka tvá i otec tvůj, v ní hledejž útěchu i jediné naše dítě. Tu viz podpis praděda svého z r. 1621, jenž z Čech na Slovensko uprchl a tady rod svůj založil. Tu je podpis jeho syna, tu podpis jeho vnuka, tu podpis jeho pravnuka... tu podpis tvého otce. Viz, synu můj, ten pravý zdroj lidského štěstí, viz knihu, kterou tvoji předkové rukama třímali, ústy líbali... Dnes se podpiš na tu knihu ty, tak se podpiš jako tvoji otcové, pěkně po slovensku, abych to uměla přečíst, a z rukou své matky přijmeš dnes nejdražší poklad můj a tvých otců, toto svaté písmo.“

Stařenka se teprv nyní zadívala synu svému upřeně a srdečně do očí. Ale kéž se nezadívala; syn její nebyl dojat darem tak velkolepým, pohlédl na bibli jako na odhozený kus oděvu a ne uchopil se péra, aby se podepsal. „No, no,“ pravil lhostejně, „já si to schovám.“ Kdož rozumíte srdmateřskému, pochopujete stařencin žal. Zemdléla klesla na pohovku a bolestně plakala. „On si to schová, to, to, a je to přece P í s m o s v a t é!“ Ale opět se vzchopila, jakož jest mateřská láska pramen nedočerpatelný, rozevřela Písmo svaté a našla Kristovu řeč na hoře. „Synáčku můj,“ pravila měkce, „takto jsem tě učila modlíti, když jsi byl maličký, ještě v kolísce: Otče náš,“ — říkala zvolna s vroucností do Písma hledíc, — „jenž jsi na nebesích, posvět' se jméno tvé, buď vůle tvá jako v nebi...“

„Tak i na zemi,“ skočil jí nevrle do modlitby syn, „přece se umím modlit otčenáš. Rád bych věděl, nač všechno to trápení; lid se bouří, třeba mi zavolati četníky, ab ytu chátru panslávskou zkrotili.“

„Synáčku můj jediný,“ znovu se pokoušela matka proniknouti k srdci synovu, „bude-li škola maďarská, pověz mi, jak se potom budou děti k Bohu modliti?“

A syn rozjasniv tvář, a jakož nevrle poslouchal otčenáš z Kralické bible, tak s chutí jal se odříkávati otčenáš v řeči státní: „Mi atyánk, ki vagy a menynekben, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod...“

„Dost, dost, dítě nešťastné, nerouhej se Pánu Bohu, to není otčenáš... Už vidím, že je všechno darmo, ty nezachrániš školy evangelické, — ty jsi ztracen...“

„Zadržte, matko, zadržte!“ Slovo „ztracen“ jej zranilo; on cítil bezúčelnost svého života, cítil svou nicotu, a nyní mu to vyslovila matka slovem: jsi ztracen. Křičel na matku zdrcenou, i zdálo se, že již spustí proud nadávek a proklínání. Bála se toho stařenka, i pospíchala ke dveřím. „Jsem ztracen,“ vzkřikl za ní, a tak jej pravda z matčiných úst popudila, že chytil Písmo svaté a praštil jím matce k nohám. „Vezměte si ten starý, plesnivý škvár!“

„Nešťastníku!“ zvolala zdrcená matka, bibli zdvihajíc a líbajíc. Za dveřmi v síni uchopil ji za ruku učitel a dovedl do svého bytu, kdež stařenka ulehla.

Průvod ještě chodil a zpíval nábožné písně. Četníci neměli žádného důvodu lid rozháněti. Znovu se rozléhala píseň Hrad přepevný jest Pán Bůh náš. K notárkovi vstoupil člověk, jemu na světě nejodpornější — starý evangelický učitel. „Vím, pane notárko,“ začal učitel, „nemáte mne rád. Nicméně přišel jsem, abych vás za všechen evangelický lid prosil: Telegrafujte panu podžupanovi, že se všecek lid náš shromáždil a že zoufale prosí, aby mu škola jeho ponechána byla.“

„Tak!“ zachraptěl notárko, „právě oni*) mi život ztrpčovali ze všech lidí nejvíce a nyní přicházejí žebrať. Všecko napříkoř mi dělají, a jestli jsem se nikoho nebál, bál jsem se jich; a nyní je notárko dobrý? To špatně znají notárka. Aby věděli, zítra bude jejich panslávský pelech v rucech. Tak chce notárko a tak musí být. Dost!“

Učitel ho klidně vyslechl a klidně pokračoval: „Nepomohla-li prosba, snad pomůže hrozba.“

„Tak, hrozba? Oni vyhrožují mně, notárovi celého okresu?“ sípěl notárko všecek smělostí učitelovou rozjitřený.

„Áno, pane notárko.“ A učitel vytáhnuv z kapsy jakýs akt pokračoval chvějícím se hlasem: „Zpronevěřil jste sirotčí peníze! Zde mám zapísáno: komu, kdy a kolik. Nebudete-li telegrafovatí vy, budu telegrafovatí já, a zítra vás četníci, které jste zavolal na nás, odvedou do kriminálu.“

Po těch slovech učitel odešel.

Slyšel, jak notárko za ním kleje a nadává. Nedbal. Byl přesvědčen, že notárko školu zbo-

*) Maďaroni onikají.

řiti nedá. Takového přesvědčení byli i ostatní evangelíci. V tichosti se rozešli domů. Kde kdo chválil starého učitele, víře i národu věrného. „To je náš vůdce, to je náš otec,“ říkali jeho souvěrci.

Noc byla tichá. Četníci střídali se, vždy dva po dědině chodíce. Světlo bylo jen v oknech notářkových. Na den 1. března, na sedmou hodinu ranní byli objednáni dělníci, aby počali školu bořiti. Zástupy lidu byly tu již před určenou chvílí; čekaly dychtivě, co bude. Byli tu i četníci, všech dvanáct. Blížila se sedmá hodina. Už je tu také stavitel, i dělníci s nářadím. Škola byla klenutá; u takových staveb počne se bořiti nejprve klenba. Vše se obracelo, zjevili se pan notárko a rozkáže-li nebourati. Také starého učitele vyhlídali, ale též ho nebylo. Bije sedmá. Rychtár, obklopen jsa četníky, káže bourati. „Jaj, jaj!“ bolestně vykřikuje lid do poslední chvíle doufající. Četníci namířivše bodáky rozhánějí lid. Slyšeti ránu — klenba se sřítla. Slyšeti ránu druhou, střelnou —

Notárko mrtev!

* *
*

Starodávny jest obyčej nad mrtvým se pomodliti; my si tady maloučko porozjímáme.

Notárko stal se obětí systému, obětí maďarisace. Maďarisační výchova odcizila jej rodičům, odcizila jej národu, odcizila jej Bohu. Magyar ál-lámeszme, maďarská státní idea byla jeho náboženstvím. A toto náboženství mu kázalo Slo-

váky utiskovati, vyssávat, jazyk jejich potlačovati. Opravme se: to není náboženství, to je surové násilí, hrubá nemravnost. Vytiskují ze srdcí Boha a naplňují je nemravností. Na těchto základech nemůže míti vzniku cit ušlechtilý, tu také nemá citu lidská blaženost. Nikde není tolik nespokojencův, tolik rozervancův, tolik sebevrahů jako v Uhrách. Jenom v Pešti a Budíně udá se denně 5—6 sebevražd. Nikde v úřadech není tolik křivd, nikde takový odpor k úřadům a taková nedůvěra, nikde takový nepořádek, taková nedochvilnost (uherský měsíc!), nikde tolik defraudací... jako v Uhrách. Vidíte-li v Uhrách úspěchy politické, neklamte se: maďarská vlast mravně upadá a také blahobytu není na žírné, řídce obydlené půdě její. Žádná vlast nevyhání do světa tolik hladových jako Uhry; v uherské státní pokladně jsou peníze z celého světa snesené; Uhry prožily před málo léty revoluci z hladu. A osvěta uherská? Posuzujete-li ji podle čistoty, podle sadů, podle komínů, podle analfabetů, zapláčete. Zločin strašný — přijde i trest.

Notárko dělal to, co dělají druzí. Zemřel, jak žil. Nad mrtvolou jeho zaplakala jediná matka, jinak ho nikdo nepolitoval. Nikomu nečinil dobře: strašný to součet života! Jaký nápis vyřítí mu na pomník?

A co je se školou?

Nemohu čtenáře potěšiti. Evangelickou školu skutečně rozváleli, a na jejím místě stojí státní škola maďarská. Chodí do ní děti židovské, katolické a několik evangelických. Církev evan-

gelická zvýšila církevní daň a vydržuje si dvoj-
třídní školu nadále. Avšak již nemá vlastní bu-
dovy, uchýlila se do dvou chaloupek. Starý učitel
dosud žije, do školy často přináší Kralickou bi-
bli a vyučování po každé začíná českou modlit-
bou: „Otče náš, jenž jsi na nebesích.“

(Osvěta r. 1904.)

V ý š i v k á r k y

Přišla k nám žena s velkým batohem na zádech.

„To sú oni ten milostpánko, čo majú Slovákov tak rád?“

„Veru hej, to som ja.“

„Jak som rada, že som jich našla,“ a obrátivši se zpět, do dveří zavolala: „Pojďte ďalej, šťastne sme milostpánka natrafili.“

Ā již vstoupila žena druhá, mladší, též s batohem a za ní mladý, silný chlap, jenž nesl batoh největší.

„Tak tu sme; my sme výšivkárki od Piešťan a prosíme ponížene za nocľah.“

Byli to čistí, skromní, spořádaní lidé. Složili batohy výšivek, a hned jsme zasedli a rozprávěli.

Píšťany jsou známé lázeňské město na Váhu v Nitranské stolici. Prýští tam horká (až 64° C) voda a léčí se nejvíce pakostnice a revmatismus. S Čechy se tam sejdemě vždy. V samých Píšťanech a v okolí je množství vyšivaček. Moji hosté jsou z Krakovan. Poblíž jsou Trebatice,

Stráže, Ostrov, Očkov, Bašovce, Pobedím, Podolie, Korytné, Častkovice... tam všude se vyšívá, bezmála v každé chalupě.

Bylo v podvečer, žena má přichystala hostům skrovnou večeři, chléb s máslem a čaj k tomu. To bylo ostýchání a děkování. Ženy jedly a zapíjely, ale chlap, manžel té mladší, se čaje ani nedotekl. Vyrozuměl jsem hned, že je „zprísahaný“. Bylať v čaji lžička rumu, a výšivkář nedávno v Trnavě v klášteře otci duchovnímu přísahal, že po celý rok páleného ani neokusí.

„Dobře, že lihovin nepijete, já také nepiji,“ řekl jsem, „dostanete čaj bez rumu.“ „Pálenky ani nelízu,“ pochválil se výšivkář, „ani cítit.“ Vyhledal jsem brožurku „Účinky lihovin“ a dal jsem mu ji. „Dobře si ji přečtete.“ „Veď viem čítať,“ řekl radostně a hned knížku otevřel a ženě své potichu přečítal. A uměl opravdu číst, tak pomaloučku, trhaně, jako naši školáčkové, ale u takového člověka je i to hodně. Jeť na Slovensku pořád přes 40 proc. analfabetů, číslo to veliké, ale přece menší než u Rumunův a vládnoucích, v žírných krajích žijících Maďarův.

„Pekné čítanie, to si ja všetko prečítam.“

„Veru pekné,“ přidala žena a tak srdečně a šťastně pohlédla do očí svému pěknému chlapovi a hned zase mně, vděčíc se, že jsem jim takovou knížku podaroval.

Zatím se sousedky dověděly, že výšivkárky jsou u nás, tož přišly po večeři na návštěvu. A výšivkárky rozvázaly batohy a rozkládaly výšivky po stole, po lůžkách, po pohovce, a když

už nebylo místečka, složily je a vykládaly nové. To byl požitek pro naše paní! Každý nový kousek vyvolal nadšení. Jeee, to je krásné! To též! To ještě krásnější! Tu leží malé pokrývky na noční skřínky, vyšíváné bavlnou, lesklou přízí i hedvábím; tu větší pokrývky na dětská lůžka, na kredence. „Povězte nám vždycky, co to stojí?“ praví jedna paní. A vyšivkárka ukazuje zástěrečku pro děti, hedvábím vyšívanou, za 3 zl.; hned si jí paní doktorová koupila pro svého Zašu. Dále spodní sukni černým hedvábím vyšívanou za zl. 6.50, bavlnou vyšívaná stojí zl. 4.50. Pěkné zástěry hedvábím vyšívané po 3 zl., jedna lepší než druhá; dámy si jedna po druhé připásají, pozorují, jak jim sluší, sahají do kapes, oči jim hrají... kdyby, kdyby... no, dvě nejlepší zůstávají v jejich rukou. Potom rozprostřely asi třicet běhounů. To byla podívaná! Bavlnou vyšité jsou po 2—3 zl., hedvábím po 6 zl. Roztomilý byl pohled na velké ubrusy, vyšívané ponejvíce sytými barvami červenými a modrými.

Vyšivkárky jsou sestry. Starší je vdova, už před osmi roky zemřel jí muž, zemřel na lavici v krčmě. Měli chalupu za 800 zl., muž celou svou polovici propil u žida. „Ty somáre, ty chmuľo, ty necháš robu poroučet!“ říkával žid muži jejímu, a muž pil a pil, až ani domů nechodil, spává v krčmě na lavici, kde i bídně skončil. Ani ho kněz nechtěl jít pochovat. I prosila úpěnlivě kněze, aby se slitoval. Tož jej pochoval, ale nad hrobem měl výstražnou řeč ku všem pijanům, takže všickni chlapi, co na pohřeb přišli, byli

jako zařezání, šli z cintorínu s hlavou sklopenou — rovnou do krčmy, jakož je starodávný obyčej. Vzdychnla výšivkárka smutně, kdežto mladší pohlédla vítězně na svého muže abstinenta, který po všecku dobu, co jsme my výšivky prohlíželi, pomaloučku si přečítal o strašlivých účincích alkoholu. Už byl asi na čtvrté stránce.

„Jak tolik výšivek nashromáždíte?“ ptaly se paní; „vyšijete všecko samy anebo něco skoupíte?“

„Bůh dej, ale my samy málo vyšíváme, jsme skoro pořád ve světě. U nás všecko vyšívá: děti, děvčata, ženy stařeny třeba i šedesátileté, ba i chlapi. Ondrej — tak se jmenuje muž mladší výšivkárky — též vyšívá. Ve škole zakazuje učitel dětem vyšívát, kněz s kazatelny, ale všecko je darmo.“

„A proč nemají děti vyšívát?“

„Inu, jak začnou vyšívát, už je po učení, už by jen pořád vyšívaly a do školy nechťi.“

Dečku pod lampu vyšije děvčátko za dva dni a dostane za práci 10 kr. A 10 kr. jsou peníze, je na trošku mouky. Náprsenku na mužskou košili vyšije obratná ženička, když se hodně usiluje, za dvě neděle a dostane od práce 4 zl. až zl. 4.50.

Naše výšivkárky jsou podnikatelky. Nakoupí různého plátna, tenkého i hrubého, lněného i bavlněného, na zástěrky batistu, na spodničky saténu a barevného plátna, nakoupí bavlny, lesklé příze a hedvábí různých barev, na vyšívání a dá-

vají vyšívati děvčatům, chlapcům, ženičkám i stařenám.

„A podle čeho vyšívají?“ ptáme se.

„Jsou takové ženičky i chlapi, kteří umějí pěkně kreslit; ti to nejprv na plátno nakreslí a výšivkárky podle toho vyšívají.“

Mladší výšivkárka, Zuzka, vyžádala si kousek papíru a před našimi zraky v malé chvílce pokreslila celou čtvrtku; doprostřed nakreslila hvězdicu, a z ní vyrůstaly srdéčka, jablíčka a lístečky na všechny strany a kolem dokola nadělala zoubky. Už je to! Pravda, výkres nebyl bez chyb. Kde chybí kreslič, musí prý výšivkár napravit. I výšivky mají chyby; některé nejsou přesně souměrné, někde malé srdéčko schází, nevešlo se, ale pro oko jsou výšivky i tak velmi lahodné. Barvy skládají ladně.

„Kde jste se naučila kreslit, ve škole?“ otázaly se dámy.

„Nikde, ani jsem do školy nechodila.“

„A podle čeho kreslíte?“

„Jen tak z hlavy; myslím si, jak vypadají jablíčka, srdíčka, lístečky, a tak kreslím.“

Na Národopisné výstavě v Praze byly vystaveny kresby slovenských výšivek, dílo to analfabetky z Prešpurské stolice, motivy i provedením podivuhodné. Bylo jich hodný sešit. Povšiml jsem si jich v Praze a později jsem též sešit znovu uviděl u učitele Jana Zigmundíka v Pezinku. Je to svědectví, jaké umělecké nadání má slovenský lid.

Z Frenštátu pod Radhoštěm výšivkárky jely do Místku a Frýdku, odtud do Moravské Ostra-

vy, do Opavy, pak zase zpět do Ostravy a dále na východ do Krakova, do Lvova, do Bukoviny. Odtud se vracejí přes Halič do severních Uher a přes Žilinu a Trenčín do Píšťan. Na tuto cestu nabrali za 2300 zl. výšivek. Kromě tří batohů, jež měli u nás, zůstal ještě velký batoh na nádraží. —

Za půl roku přišly k nám výšivkárky zas, ale již bez Ondřeje.

„Kde je Ondřej?“ optal jsem se.

„Hja, Ondrej, pane môj, Ondrej je planý chlap — pije! Odtiaľ došli sme do Ostravy, tam to na neho prišlo, ztratil sa nám a odišiel domov,“ odpoveděla bolestně Zuzka, mladší výšivkárka.

Po večeři výšivkárky se utiskly do kuchyně, tak ze skromnosti, a my, rodina moje, šli jsme za nimi. Posedali jsme a rozprávěli; je mi pochoutkou s takovými Slováky, světa zkušenými, pobesedovati. Zuzka stále vzdychala, vzpomínajíc tu trpkých, tu milých výjevů z manželského svého života. Mluvila od srdce a sama vznítila ve mně zvědavost, jak asi se seznamuje a zasubuje slovenský vesnický párek.

„Dovídejte nám, jak jste se s Ondřejem seznámila, a jaký byl, když jste se sebrali?“

Zuzka vypravovala bez rozpaků, jakož vůbec slovenský lid, vidí-li upřímnost, odkrývá svou duši až na dno.

„Veru, vtedy bol Ondrejko statočný šuhaj. Měl mne rád, házel mi nejlepší jablíčka, taková červená a sladká, z jejich zahrady do naší. Nic nepravil, ale všude za mnou hleděl. Odešel se

svou mamou do světa výšivky prodávat, také do Haliče a za čtyři neděle jsme se vypravily my. Celou cestou jsem si myslila, jestli Ondrejka někde spatřím? Došly jsme až ke Kalvárii u Krakova. Jak jsem se zaradovala! Pravila jsem si, že se u každé kapličky k Pánu Bohu pomodlím, abych Ondřeje cestou uzřela. A tu jsem poznala, jak je Pánbožko mocný a dobrý: hľa, hľa, Ondrejko so svojou mamou idú proti nám! Hlava se mi zamotala a Ondrejko se rozčervenal jako krev. Pozdravily jsme se s jeho mamou a on jí zůstal za zády, nepřistoupil k nám. To jsem poznala, že mě má rád. Vrátili se s námi. Ondrejko šel po levém kraji silnice, já po pravém. A když jsme došli ke kapličkám a modlili se u nich — oni již po druhé — on zůstával vždy o jednu pozadu. Mně se pořád hlava točila a nic jsem se nemodlila stále na to myslíc, jak je Pán Bůh dobrý, že mi Ondrejka dříve na oči postavil, než jsem se za to pomodlila. V kostele jsem také obtrvání neměla; u všech oltářů jsem poklekla a chtěla se nábožně pomodlit, ale stále jsem ho viděla. Když jsem z kostela odcházela, cítila jsem, že Ondrejko jde za mnou. A jak jsem vložila ruku do kroupky, do svěcené vody, pocítila jsem jeho ruku na své. Pomyslila jsem si, to že je boží řízení, ruce naše dotekly se jedna druhé ve svěcené vodě, na místě božím! Když jsme z kostela vyšli, ještě na mne nepromluvil, pořád se styděl. Pod kostelem je veliká hospoda a v ní žid. My všechny tři ženské jsme si sedly do jednoho kouta. Ondrejko sám do druhého a jen tak nesměle na nás pohlížel. Na-

jednou postavil žid přede mne sklencečku pálenky, takové sladké, ještě jsem nikdy tak dobré nepila; věděla jsem, že mi to sám Ondrejko poručil nalít. On si také poručil takovou. A když ji dopil, jakási kuráž do něho vjela, podíval se na mne, já na něj, hlava se mi zatočila, jako šílená letěla jsem ven a Ondrejko za mnou. Chytil mě za ruku, tiskl: Zuzka, Zuzka, ja ťa rád! A já na nic nedbala, oblapila jsem ho kolem krku a pobozkala jsem ho po celé tváři...

Nyní si oddechla... Vzpomněla doby přítomné, a bylo po nadšení.

„Je to pěkné, vypravujte dále,“ pobádali jsme ji.

A Zuzka hodně stručně pověděla, jak se na Kalvárii, hlučném poutnickém místě u Krakova, rozešli, jak ona se sestrou Marinou šly dále, kamsi ke Lvovu a Ondrejko s mamou svou zpět přes Těšín domů.

Když se i Zuzka navrátila, chodil k ní Ondrejko na vohľady.

„To nám vypravujte, to bychom rádi poznali,“ znovu jsme žadonili.

„Vohľady — no, pravda, to již není takové, jako to bylo na Kalvárii. Spávala jsem v létě v zimě na půdě v seně a Ondrejko chodil za mnou. Měl harmoniku. Pozdě večer, když už lidé leželi, přicházel a cestou si hrál. Já čekávala, kdy už jen zaslechnu tu jeho. Kolikrát jsem ze sklopce do tmy naň vyhlížela. Když se přiblížil, přestal hrát a potichoučku po žebříku stoupal na půdu. Někdy jsem mu schválně žebřík na půdu vytáhla. Ó, ten žadonil: Zuzka,

Zuzička, prosím ťa... A jak jsem žebřík spustila, jako ptáček letáček už byl u mne. Časně ráno vstal a nešel rovnou domů, nýbrž oddáviv se od nás spustil zas na harmoniku a já jsem si při tom tak sladko dřímkala, tak ještě jeden veršík. Za půl roku byl sobáš. Tři dni hrála muzika.“

Ženichovi bylo osmnáct a mladuše devatenáct let. Brzy po sobáši začal Ondřej pít, a Zuzce nastalo trápení strašlivé, jakéž znají jen manželky opilcův. Celé noci nespávala vyčkávajíc, až se z krčmy navrátí. Modlila se a plakala, muže prosila a zaklínala. Kolikrát procitnuvši z obločka viděla, kterak jí zpitého muže vlekou domů, do kolny nebo do chléva. Bezpočtukrát jej viděla v blátě ležeti jako mrtvolu, tváří do země zabořenou. Štěpy zasazené vytrhal a prodal jakýmsi všivákům, v sousední dědině ukradl sedlákovu 20 zl., a žandaři jej spoutána přivedli, za cizími robami chodil... Pojd'te a vizte mladou stařenu, zhubenělou, shrbatělou, bezzubou, zesi-
vélou. Pálenka! To strašné sociální téma Slovenska! Všecko dělala Zuzka, ale Ondřeje nena-
pravila.

Zajímalo mne, jakými prostředky Zuzka Ondřeje napravovala.

„Povězte, co všecko jste dělala?“

„Všetko, pane môj, všetko som urobila.“ Modlila se, s lidmi na celém světě se radila, kněží prosila, do Beckova šla a tam svíčky koupila, ku zpovědi šla, na mši dala, ofěrovala a všecko bylo darmo.

Potom jí kdosi poradil, aby se šla pomodlit do Maria Cell; i tam šla, zpovídala se, ofěrovala. Sama přišla na myšlenku, putovati s mužem svým na Kalvárii v Polsku. Když tam doputovali, ona jej uvedla na místa čistou jejich láskou posvěcená, společně zase vložili ruce do svěcené vody v kropence, společně poklekli před každou kapličku, a ona Ondřejovi vykládala, kterak Kristus Pán pro pijáky trpěl, svatý škapulíř mu tam koupila a na krk zavěsila, v jakouši knihu se zapsala, že se až do smrti bude modlit, aby Bůh Ondřeje od pití varovati ráčil... Ondřej změkl a slíbil Zuzce své, věrné, hodné a pracovitě, že se již opíjeti nebude. Zuzka největší moc přičítala škapulíři, a Ondrejko nesměl ho ani na noc sundati. Jednou našla škapulíř na trámu pod povalem zavěšený. Hned porozuměla, že je zle. Šla do krčmy, a na lavici ležel, pytel maje pod hlavou, zpitý Ondřej. Honem mu přivázala škapulíř na krk. Chlapi se smáli, a když Ondřej procitl, zahodil škapulíř do kamen. Však také upadl v pití víc a více. Žena spěchala ku knězi, dávala na mši, ale kněz odepřel za „takú sviňu“ mši sloužit. Povězte, lidé, povězte, kam se ubohá žena má vrhnouti?

Vzpomněla ještě na Trnavu.

Tam jsou v klášteře kněží, co se bílým rouchem odívají. Pěšky vypravila se tam s mužem svým. Oba šli ke zpovědi a k přijímání. Po mši šli do zákrstu (sakristie). Zuzce se od strachu nohy třásly, a když uviděla toho nejvyššího kněze, div neomdlela. Ani nevěděla, jak ho oslovit. Ale což neudělá žena milující. Klekla před kně-

zem, obě ruce mu líbala, a s pláčem ho prosila, aby muže jejího „od páleného zprísahal“.

„Takého oplana,“ řekl přísně kněz, „choďte s ním přeč a přijďte o rok.“

To tak řekl, aby se Ondřej zahanbil. A Ondřejem to pohnulo, obrátil se ku knězi, poklekl před ním a prosil, aby ho jen zprísahal, že chce dělati dobrotu.

Kněz jej zavedl před hlavní oltář.

Vystoupiv na stupeň, předříkával pomalu a Ondřej za ním: Slubujem Pánu Bohu všemohúcemu, preblahoslavenej Panej Mariej a všetkým svätým, že po celý rok nebudem piť páleného truňiu. K tomu mi dopomáhaj Boh otec, Boh syn, Boh duch svätý.

Ľotom poklekl, Zuzka vedle něho, a s hlubokým vzdycháním se modlili pětkrát otčenáš a zdrvas.

Ola uveličeni navrátili se z Trnavy domů. Marina měla již množství výšivek nachystaných, tedy sevypravili na cestu i s Ondřejem. To byla ta cesta na kteréž ponejprv k nám všickni tři zašli, ja Ondřej nechtěl okusit čaje, v němž byla lžička rumu. Vydržel toliko čtyři neděle. Jiní, většna „zprísahaných“, vydrží rok, dva až pět let. Idyž přijdou missionáři redemptoristé z Brna, „zprísahajú“ tisíce lidu, jako na př. r. 1902 v Turzove, v kraji drátenickem, asi 7000. Ale čo potom lidé na missionáře žalují, a nebožtík ministr Tisa dal kdysi brněnské redemptoristy na takové dání vypudit z Uher.

Při druhé návštěvě Zuzka vypravovala o své

lásce a opilství mužově. Co nám povídaly při třetí, to právě nyní chci i se čtenářem sdělit.

Hlavní slovo měla tentokrát Marina, starší výšivkárka. Zase jsme seděli v kuchyni. Ku podivu, v kuchyních, ve skromných jizbách lépe se takové věci vypravují i poslouchají. Povídala o svých cestách. Zastavují se jen v městech a mají už své známé. Paní notářová koupí vždy něco, k paní továrníkové jde schválně z města hodinu cesty do dědiny, s velkým batohem, aby si mohla vybrat, a ona skutečně vždy něco koupí. Paní lékárníková všecko prohlédne, ale nic nekoupí. Paní soudcová mnoho utrhuje. Nejlodnější je lid v Čechách a na Moravě; tady vade mají Slováka rádi. Paničky říkají: „Jste Slovenky, tož koupím.“ A samy nabídnou něco jísti; někde jim nabídnou nocleh, a výšivkárky spí jako grótky. Kol Krakova není již tak obře. „A jeee! Tam nás často hostinští vyženou z hospody, třeba i po půl noci. Pravda, my dáme málo utržit; za 3 kr. čaje, za 2 kr. bělka, obě dohromady 10 kr. a to nás již nechce sedat na lavici nebo na zemi přenocovati. Zijeme nejvíc o chlebě, rohlíčku si nekoupíme nikdy. Jedna panička — a velká panička, žena lékaře — za 50 kr. koupila a za 5 zl. odcizila, hodíši vyšivanou spodničku za lůžko. U Lvova je prý lid opět horší než u Krakova, však přecezas lepší než v Bukovině.

Také na západ putují naše výšivkárky, a to přes Prešpurk a Vídeň až do Bregence.

Nejhorší je, že skrovný zárobek mají za železnici. Marina uložila si minulého roku 50 zl.

To je všecko! Tluče se cizím světem, vláčí břemeno, že chlap je sotva pozdvihne, přespává ve špině a puchu krčem, uzgří, a přece úspora tak skrovná. Nevím za kolik let uložila si všeho všudy 1000 zl.

Zuzka neuložila nic, nestačí platit dluhy za muže pijana. A ráda by uložila, máť doma roztočilou Zuzičku, která jako sirotek je v cizím ošetřování. Stále na ni vzpomíná a líbá její vlásky. Až bude větší zárobek, dá si ji vyfotografovati a obrázek si bude nosit světem. Když o Zuzičce vypravuje, rozjasní se jí mysl, jako když vypravovala o mladé lásce s Ondřejem. Však rozumíte citu mateřskému, nad nějž nic na tomto světě není vznešenějšího. O Ondřejovi Zuzka praví, že ho již nyní nemiluje, ano že ho nenávidí. Prožila těžkou nemoc, beztoho z trápení. A Ondřej ani tu neměl s ní soucitu, nepřišel pohlédnout na ženu již již umírající. Alkohol potlačí každý ušlechtilý cit, to je známo, ale Zuzka toho neví, ona si bezcítlost mužovu vykládala jako obyčejnou zpronevěru. Když ozdravěla, zahlédla Ondřeje ležet v blátě. A ku podivu, tu ponejprv ničeho nepocítila: žádné bolesti, žádné hanby nad ním. „Sviňa,“ pravila, „válí sa ako prasa.“ Když jej, po návsi se potácejícího, potká, lhostejně se usměje: „Mohl jsi do Dunaje skočit, můžeš i skapat.“ Zuzička, ta je její, Ondřej je jí cizí. Modlí se za něj, zavázala se k tomu podpisem na Kalvárii, ale nemiluje ho.

Po celém Slovensku se vyšívá, nejkrásněji v okolí Trnavy. Zajedťte si do Trnavy v létě v neděli, kdy se sejde množství lidu z dědin a vy-

hrnuvši se z kostelů, na náměstí prodlívá. Jediný tento obrázek stojí za to, abyste z Prahy až do Trnavy cestu vážily. R. 1886 povšimla si trnavských výšivek arcikněžna Isabela. Pro ni byla vyhledána výborná výšivkárka Tomášková z Děchtic od Trnavy, jež sama kreslila i vyšívala. Výšivky její posílány byly i španělským infantkám do Madridu. Arcikněžna zařídila kol Trnavy více výšivkových stanic a výšivky zasílala na výstavy, též do Paříže r. 1900, kde právě za tyto slovenské výšivky dostalo uherské oddělení grand prix, velkou odměnu. Maďaři ovšem prohlásili to za úspěch maďarský.

Kol Trnavy je kraj úrodný, to je slovenská Haná, tu není bídy, a lid odtud s výšivkami do světa nejde. Tu vyšívají ženy pro své muže. A když přece některá košili prodá, žádá za ni až 20 zl. Nejvíc chodí do světa výšivkárky ze stolice Nitranské, zvláště od Píšťan.

Ā tu jsem u praktické myšlenky: nač to plahočení po světě, nač vyhazování peněz železnícím? Nechtě si naši obchodníci střížným zbožím a prádlem slovenské výšivky objednávají přímo ze Slovenska. Napřed jen něco maloučko, na zkoušku. Řekl jsem myšlenku tuto výšivkárkám, a ty si oddechly. Ano, to by se jim ulehčilo, to by pak něco zarobily a mohly dávat výšivky levněji! Vůbec slovenské obchodování po širém světě je za této doby, při levné a rychlé dopravě, nepokrokové. —

Slovenské výšivky lze objednat laskavostí Živeny, ženského spolku v Turčanském Sv. Martině. Tu je solidnost zaručena.

Nechť jen čtenáři nezapomenou podnikavého obchodníka vyhledatí a jemu navrhnouti, aby slovenské výšivky objednal. Nejde jen o podporu slovenské chudiny. Jde o to, abychom se se Slováky spojovali, abychom české se slovenským promíchali, až i sjednotili. Mějme v domácnostech něco — knihu, časopis, výšivku a j. — co by nás na Slováky upomínalo. —

V posledním podzimku byly u nás výšivkárky po čtvrté; byly zase starší, ustaranější. Zuzka zvlášť. Po večeři opět jsme usedli do kuchyně.

„Co dělá Ondřej?“ optal jsem se Zuzky.

Zuzka vzdychla, tiše a smutně řekla: „Zomrel.“

„Na tej istej lávke, čo môj Janko — v krčme; oboch zabila korhelica,“ dodala Marina.

Byli jsme všichni dojatí. Zuzka sklopila hlavu, zástěrou zastřela tvář a tiše plakala.

„Co hodláte dělat?“ otázal jsem se po chvíli Zuzky.

„Vandrovať cudzím svetom a nudzovať; čo tam iného — Slovák?“

(Napsáno r. 1923.)

Prevelebný pán

Asi sto kilometrů za Tatrami trčí na kuželovitém vrchu zříceniny hradu Šarišského. Rád v ta místa duchem zalétám, tak na náměstí v Prešově, odkudž je pohled na Šariš zvláště pěkný. V Šarišské stolici mám přítele, starého faráře uniatského. Hledejme ho za Prešovem, za hradem Kapušanským, pak ještě dále na východ, až za řekou Teplou, již blízko hranic stolice Zemplínské. Tam, v dědině při potoce rozházené, v nízkém zděném domku pod šindelem žije prevelebný a velkomožný pán farár. Je to člověk zvláštní, fara jeho zvláštní, dědinka zvláštní a celý ten kraj má cosi zvláštního, hodného, aby tam sociolog prodlel a studium konal.

S prevelebným pánem takto jsem se seznámil.

V Aboši, jižně od Prešova, sedli jsme do vlaku, já a tři přátelé, samí Češi. Ve vlaku seděl starý oholený pán v černém šatě, na krku měl šátek v uzel zavázaný, košili neškrobenou. Nevypadal jako kněz, a byl to kněz. Slyše nás česky rozprávěti, promluvil k nám po česku,

skoro správně. „Jsem pop a Čechy mám rád,“ pravil.

Přisednuv k němu stiskl jsem mu ruku. Všickni jsme se představili. „A kde jste se naučil česky?“

„V letech padesátých studoval jsem na gymnasiu v Levoči, a tam byli dva čeští profesori, Javůrek a Dvořák. Učilo se německy, ale ti to dva mluvili též česky a dbali, abychom se i my, studující, česky naučili. To byli profesori, takových tu v Uhrách není! Každé gymnasium vynikalo, kde bylo několik českých profesorův. Učili fundamentálně, dávali otázky, jakéž maďarským profesorům ani nepřipadnou. Když jsem z Levoče přestoupil do septimy v Užhorodě, tož jsem tak vtipně odpovídal, že se profesor podivil. ‚Kde jste studoval?‘ otázal se mne. — ‚V Levoči.‘ — ‚To jsem si hned myslil.‘ — Po vyrovnání r. 1867 museli čeští profesori z Uher pryč, a to byla pro Slovensko velká škoda,“ dokončil prevelebný pán.

Jak začal mluvíti, hned jsem si podle svého obyčeje vytáhl zápisník a hned jsem si toto svědectví o blahodárném působení českých mužů na Slovensku zaznamenal. Dobrácký pop pozval nás k sobě, abychom prý věřili, že má Čechy rád. —

V Prešově a okolí zdrželi jsme se dva dni a potom jsme se vypravili k panu faráři, jehož působiště bylo nám, do Humenného putujícím, právě na cestě. Vůz se zastavil před zděným obíleným domkem. „To je fara,“ pravil vozka. Však jsme již zahlédli pana faráře v zahradě,

an s jakousi paní podpíral větve ovocem příliš obtížené. Byloť v celé krajině množství švestek, takže i svině pod stromy honili a ovoce jim stříasali. Pan farář vyšel nám vstříc a představil nám svou hospodyni. Už cestou z Aboše do Prešova nám byl pověděl, že je vdovec. Uniatský kněz smí se jen jednou oženit, a to před vysvěcením. Panu faráři dávno již žena zemřela, ještě mladá, a také jediné dítě jejich lásky sžehla mu smrt. Stojí vedle něho gazdina, silná, zdravá a vzhledná, asi čtyřicetipětileťá, veselá, hostům se těšící. Pan farář má šedesát tři léta, ale mnoho prožil, je vetvý, svět ho už netěší, úsměv na druhého člověka ho namáhá...

Navrhl jsem, abychom šli do zahrady a větve dále podpírali. Bylo potřebí ku podepření delší tyče. Rozběhl jsem se s přítelem, básníkem, že na dvoře nebo v kolně něco najdeme. Všecko prolezli, ale nenašli ani laťi, ani kolu, ani prkénka, ničeho. Fara jako po vyhoření. Básník se smíchem oznámil prevelebnému pánu, že nikde nic. Ironicky usmál se pan farář do prázdna a vložil nám, že se před půl rokem předchůdce jeho na lepší faru stěhoval a že odvezl i kde jaký kousek dřeva. Byla tudíž naše práce v zahradě tuze krátká. Šli jsme do příbytku.

U nás nikde na faře není tak těsno a skromno, jako na četných farách slovenských. Strop nízký, jizby nemalované, bez koberců, stoly natřené. Okna jsou skoro docela zastřena mušelínovými záclonami. Pan farář s gazdinou obývají v jediné jizbě; ta je úřadovnou, jídelnou i ložnicí. V druhé jizbě bylo cítiti plíseň, ač byl

příbytek na straně sluneční. Byla tam dvě lůžka, stůl a židle. Na stěnách dva obrazy, Ježíš a Marie, vlastně obrázčky, staré, plesnivé, s papírovými rámečky, jakéž si u nás po desetníku kupuje nejchudobnější lid na jarmarcích.

Navrhl jsem, abychom šli do kostela. Bylo pod večer, pěkně se nám do kopečka stoupalo. Cestou pan farář, sundav brejle a vytíraje si oči, stěžoval si mně, že ěazdina okna záclonami zastírá, že si nedá říci, darmo se celá léta s ní pro takovou mizernou věc zlobí a že už z toho na oči ochořel.

„Jste paedagog,“ pravil, „všelico o duši lidské víte, zdaliž mi dovedete něco poraditi, čím bych tou ženskou pohnul, aby záclony nechala rozhrnuté?“

„Áno, poradím vám,“ řekl jsem, ale farář hned mi vskočil do řeči, chtě vysvětliti převahu své ěazdiny:

„Víte, která je na světě největší moc?“

„Hloupost,“ prál jsem.

„Áno, proti hlouposti i bozi darmo bojovali; nedivte se, že ji nepřemáhá bídný pop.“

„Buďte bez starosti, prevelebný pane, to spraví čtyři krejcary, povím vám to, až půjdeme s kopečka dolů. Nyní nám laskavě ukážete, co je v kostele vašem památného.“

Vnitřek kostelíka je malý, asi jako velký pokoj. Okna vysoko nad hlavami, obloukovitá a maličká jako ve sklepech. Stěny od plísně zelené. I v uniatských kostelích, jako v pravoslavných, je ikonostas, to jest dřevěná (někdy i mramorová) stěna mezi oltářem a prosto-

rem pro lid. Ve stěně jsou trojí dveře, jež se podle obřadních předpisů otvírají a zavírají. Na ikonostase jsou obrazy P. Ježíše, P. Marie a jiných svatých, ale v tomto kostelíčku jsou malby staré, téměř již neznatelné. Šli jsme k oltáři, a to dveřmi postranními, neboť prostředními, carskými, choditi smí toliko kněz. I oltář je sešlý, jakýž jsem ještě nikde neuviděl. Za oltářem visela dvě roucha, jedno černé, jedno zelené, nikoli ve skříní, nýbrž na vlhké stěně. Ležely tu tři staré plesnivé knihy; rozevřev je uviděl jsem kyrilici — staroslovanštinu. Ponejprv jsem spatřil v kostele svícny dřevěné. Stály tu korouhve, měkké a zmuchlané — byly z kartonu. Za dveřmi, hned jak jsme vstoupili, stálo koště. Na kruchtě varhan není, zpívá se bez varhan.

Při kostele je cintorín (hřbitov). Jest nenehrazen jako tak mnohé hřbitovy na Slovensku. Vzpomeneš si na Havlíčkův epigram o farářových kravách, vidíš beztoho v samém sousedství hřbitova malé stádečko. Křížů, pomníků na hřbitově není. Toliko při samém kostele pochování jsou tři faráři a z nich dva mají po maličkém kříži. Prevelebný pán nám ukázal, kde bude pochován on. Pověděl to, zdálo se, s úplnou lhostejností.

S kopečka šli jsme cestičkou jinou, kol zahrád. Zahrady byly husté jako les. Z jednoho kořene vyrostli čtyři švestkové kmeny, a hospodáři nechali tak. Pán Bůh nejlepší hospodář. Také ořech v zahradách uvidíme; je tu tepleji než u nás, a země po rovinách i návrších úrodná. Kolem zahrad viděli jsme zvláštní ploty, do země

vbité hole propletené jalovcem a rozmanitým větvořím. Trní všude, v zahradách, za zahradami i v poli. Dole na cestě byl přes potok můstek, jakýsi patentní. Právě jel vůz s nákladem a nemohl na můstek vjetí. Gazda bičičštěm mlátil voly, křičel, tlačil — nadarmo. Farář stál a díval se; nepoučil, neřekl nic, jen se tak do prázdna ironicky zasmál. Můstek byl o stupeň vyšší než cesta. Každý vůz se tady zastavil, každý gazda se tu zpotil, zápřež tu byla vždy stlučena, i prý mnohé kolo se tu rozvalilo, a přece nikomu nepřipadlo, aby můstek s cestou vyrovnal...

„Já řku: „Gazdo, couvněte s vozem!“ Gazda couvl a krel na voly, kteří se v jařmě skoro rdousili. My hosté pak odhodili kabáty a nanosivše od potoka ploských kamenů, v několika minutách jsme můstek pěkně s cestou vyrovnali. „Vjo!“ vzkřikl gazda na voly a hladce vjel a hladce sjel... Obracel se za námi; viděť ponejprv v životě, „ako sa pánovia k hrubej robote uponížili.“

I farář stál všecek udiven. „Niečo takého len Česi vedia,“ pravil, „aj profesori Dvořák a Javůrek žiadnych pánov zo seba nerobili.“ My jsme věru žádných zásluh necítili, ale prevelebný pán ještě i paní gazdince doma vypravoval, jak jeho hosté spravovali most, a gazdinka spínala v údivu ruce. „Za to dám pánum dobrou večeři,“ pravila a prostírala na stůl v pokojíku pro nás vykázaném, už provětraném.

Jaká jídla jsme tam, daleko za Tatrami, měli? Mně to již zcela z paměti vyšlo. Chutnalo nám,

to si pamatuji. Pan farář nalil vína, ale dva jsme s díkem odmítli řkouce, že jsme abstinenti.

Hostitelem našim to trhlo. „Pojďte sem, gazdinka, títo pánovia nepijú vína!“ Až po tu dobu jen z novin věděl, že jsou na světě také lidé, kteří zcela dobrovolně lihovin nepijí; a tu najednou hleděl jim tváří v tvář. Ale byla ještě jiná příčina, proč sebou trhl. „Co budete pít?“ otázal se.

„Vodu,“ řekli jsme.

„Vodu, vodu, když ji není; v celé dědině jest jen jedna studna, a v té je špatná voda,“ smál se farář, do prázdna hledě. Smáli jsme se všichni.

„A kde berou lidé vodu?“ ptal se jeden z hostí.

„V potoce,“ dí farář.

„A v čem se lidé topí?“ ptal se básník.

„V pálenice,“ vzkřikl farář. A teprv jsme se rozesmáli na plné kolo, gazdina nejvíc, plácajíc si při tom dlaněmi na kulatý život.

Když bylo po večeři, požádal jsem hostitele, aby nám vypravoval něco ze života. Zapálil si dýmku s dlouhým troubelem, váhavě usedl a přemýšlel, o čem začít. „Hm, hm — všecko zlé a nic dobrého. Hm, hm... Nejdřív vám, milí bratřia Češi, povím, proč jsem všecek desperátní. Už jsem vám řekl, že mi brzy žena zemřela. A když mi zemřela, hledal jsem si hospodyní.“ A než to pravé pověděl, zasmál se do prázdna. „Za osm let jsem měl třicet gazdin.“

„Třicet gazdin!“ vzkřikli jsme jedním hlasem.

„Jsem neustále pronásledován. Roku 1879 náš

Prešovský biskup zakázal kněžím míti vousy, a já jsem je nosil dále příkazu nedbaje.“ Za to mě biskup neustanovil kanovníkem. Tedy jsem vousy shodil, a přece mne kanovníkem neudělal; prý neumím dobře maďarsky. On mě má za pansláva, to je ta pravá příčina.“

Skočil jsem prevelebnému pánu do řeči tázaje se, co je, zda Rusín nebo Rus nebo docela Slovák?

„Jsem Rus,“ odpověděl důrazně, „žádný Rusín. Také ne Slovák; my uniatí mluvíme v těchto krajích slovensky, ale jsme Rusi. Umím dobře rusky a v dřívějších letech jsem také čítal ruské časopisy a knihy.“

„A co nyní čtete?“

„Skoro nic; odbírám jediný časopis, maďarský katolický týdeník politický.“

„A nic slovenského, nic ruského, nic českého?“

„Nic. Myslím si, kdyby mne přece ještě udělali kanovníkem; proto nic slovanského neodbírám. Biskup je na Slovany jako čert. U uniatův je obyčej pozdravovati: „Sláva Jezu Christu!“ Biskup pozdrav ten zakázal, poněvadž si myslil, že „sláva“ je cosi slávského.“

A opět se pan farář do prázdna zasmál.

Pak přešel na jiné pole. Vypravoval, co zakušil od židův i od úřadův. Moc židů na Slovensku stoupá od západu k východu. Řádění židů na ruském území v Uhrách jest úžasné; lichvařením přivádějí na mizinu nejen rodiny a dědiny, ale celé kraje.

V Marmarošské stolici žil mezi Rusy žid Alter Pollak. Přišel tam s rancem jako žebrák, ale již za několik let byl z něho boháč. Půjčoval peníze tak chytře, že ze 40 zl. bral 100 zl. úroku. Vyplacených směnek nevracel, nýbrž žaloval je. Celé okolí přišlo na niveč. Tři sedláci, tiší, svědomití a zbožní Pollaka — zabili. „Zabili jste?“ ptá se jich soudce. — „Áno, zabili jsme ho.“ — „Á cítíte se vinným?“ „Necítíme. Kdyby nám nyní přišlo rozmýšlet, máme-li jej zabít čili nic, zabili bychom ho.“ Á soud? Vycítiv strašnou zločinnost Pollákovu, pomínil lítery zákona a vrahy uznal za nevinny! Opakuji, v těch krajích řádění židů je strašlivé, nám přímo neuvěřitelné, a zcela pochopuji, že staříckému popovi život ztrpčují. Někteří kněží, lidu se ujímající, byli v nebezpečí života, a četnické stráže musely je za noci hlídati.

Najednou prevelebný pán v žalobě na židy ustal a do země hledě desperátně se rozesmál. „Pomyslete si, takoví jsou židé, a přece pop v M. se židem si tykal a židovce ruce líbal. Jaj, mrzký člověk! Jednou jsem ho šel navštívit. Jdu, jdu, už stojím přede dveřmi, v tom se dvěře prudce otevrou a z nich vyletí paní farárka, a farár s holí za ní...“

Á zase se rozesmál, kterýž smích jeho omrzelé tváři nijak neslušel. Hlavu měl skloněnu, v ramena zapadlou a trup obloukovitě nahnutý, zdálo se, více z pohodlí a omrzelosti než ze slabosti.

Byl již od vypravování unaven, ale já jsem si přece ještě dovolil otázku, jakým způsobem jej pronásledují úřady?

„To je dlouhá kapitola, dlouhá, ale něco vám přece povím. Učitel zabil nemanželské dítě. Udal jsem jej soudu. Soudce na mne vyhrkl: „Což si vy myslíte, že učíteli nedovolené jest — —?“ Jindy jsem udal rychtáře, že kradl. Soudce se na mne rozkřikl: „Co vy toho rychtáře tak pronásledujete?“ A což teprv vyvádějí stoličné úřady...“

Prevelebný pán povstav chystal se k spánku. Hospodyně přinesla slámu a pro dva hosty, prý pro ty mladší, ustlala na zem. Odcházeje do své ložnice nechal pan farář dvěře otevřeny a pomalu se odstrojuje ještě s námi rozmlouval. Stranou uléhala gazdina a též ještě cosi vykládala; mělať zajisté poslední slovo. Hříšné myšlenky nebylo.

Já dlouho neusínal přemítaje v hlavě, co jsem byl všecko od pana faráře slyšel. Za to jsem spal tvrdě až k ránu. Zdálo se mi, zdálo... najednou prásk! střelná rána mě probudila. Vstoupil pan farář, ještě neustrojený, do naší jizby a běží k mému lůžku. Směje se, tentokráte od srdce. „Tak jsem urobil, jak jste mi, vy pedagogu, poradil. Běhal jsem po kuchyni, zlobil jsem se, že mi svými záclonami už oči zkazila, pojednou jsem chytil hliněný hrnec, ze všech největší, a bác! už lítaly střepiny po kuchyni, — a já pryč... Uvidíme, co z toho bude. Hahaha!“

Já jsem včera panu faráři vysvětlil, že prostá žena vnitřní jeho rozhorlení ze slov nepochopí, k takovým lidem že je potřebí promluvití názorem, jako to děláme my pedagogové. „Chyťte

hrnec, před očima jí ho rozbijte, potom pochopí, že to ve vás vě.“

Paní gazdina skutečně pochopila; za několik minut byly záclony rozhrnuty a stlačeny na samé okraje oken. Protože v naší ložnici byla po zemi sláma, gazdinka prostřela k snídani v jejich ložnici, dnes už světlejší. Jala se nám smutně vypráví, že prevelebný pán rozbil hrnec. „Ký čert mu to napískal,“ pravila, „to jistě nebylo z jeho hlavy, jaktěživ ještě hrnec nerozbil, k tomu takový hrnec! V čem budu vařit, kdo poběhne do Prešova pět hodin cesty pro nový? To není maličkost...“ Všichni jsme se tvářili vážně a přikyvovali jsme, že je hrnce škoda, až farář, slyše znova: „Ký čert,“ vypukl v smích a my za ním. I bylo smíchu nad rozbitým hrcem jako večer nad jedinou studnou s páchnoucí vodou. Rozhňevaná hospodyně odběhla do kuchyně.

Hned po snídání vypravili jsme se do blízké vesnice, též uniatské, farář šel s námi. Na hlavu si vzal domácí lehkou čepičku, na ruce černé nítěné rukavice, již staré, že mu z nich všechny prsty čouhaly, a do ruky turistickou hůl až nad hlavu vysokou, kterou na samém horním konci držel. Tak prý chodívá na procházku vždy. Mužští v tom kraji nosí i v létě kožichy a na krku černý šátek, jehož konce jsou pod bradou kroužkem provlečeny. Prevelebný pán kožichu nenesí a domácímu kroji vyhovuje toliko šátkem na krku, ten musí být, ale pan farář má šáteček bílý a místo kroužku uzlík.

Včera pod večer jsme viděli vjížděti na most, dnes, jdouce do sousední dědiny, vidíme vjížděti

do stodoly. Vrata jsou z tyčí „propletených vrbovým proutím. Na voze je oves, je ho málo, ale vrata jsou tak nízká, že gazda darmo voly šlehá, darmo tlačí, nemůže vjeti do stodoly. Farář se zastavil, usmál, ale neřekl nic. Nám to nedalo pokoje, zavolali jsme: „Shod'te několik snopů dolů!“ Gazda líně asi tucet snopů stáhl a snadno do stodoly vjel. Jakási vrozená línost je v tomto lidu; ne že by nevěděl, proč nemůže vjeti na most nebo do stodoly, ale nechce se mu nositi kamení nebo stáhnouti snopy s vozu. Při tomto výjevu poznamenal prevelebný pán: „Nebožtík Adolf Ivanovič Dobrianský říkával: v Rusích je líná krev.“ Já mám tu zkušenost, že čím je lid vzdělanější, tím je pi nější. Nejustilovnější lid shledal jsem ve vzdělaném Polabí, na východ úsilovnosti ubývá, v chudobných a málo vzdělaných krajích je pilnosti nejméně. Kde se pije mnoho alkoholu, tam je vždy povalečství.

Už skoro víme, proč se lid ze Šarišské, Zemplínské a Marmarošské stolice tak houfně do Ameriky stěhuje. Maďarisace zadržuje vzdělání, vlastně ohlupuje, v lidu je „líná krev“, žid lichváří a lid tone v páence. Výslednicí je bída, nespokojenost i mravní porucha —: pryč, do Ameriky! Na novém působišti je člověk jako nové koště, dobře mete, v Americe musí, a tak si vydělá a koupiv si častěji kus masa píše domů „na chudobné Slovensko, že se má v Americe jako gróf a vábí tak nové zástupy, doma nespokojené a k soustu masa sotva za uherský měsíc přicházející. Viděli jsme v tom kraji mnoho oken zanesených prachem a pavučinami, a

když jsme nahlédli dovnitř, shledali jsme příbytky neobydlené; stály tu stůl a židle, lůžka byla bez perin, dvory bez drůbeže, chlévy bez dobytka. Obyvatelstvo je tak proridlé, že někde i půl dědiny je neobydleno.

Ale neoddalujme se příliš od prevelebného pána. Došli jsme zatím k tarskému poli, na němž lid shraboval oves. Máť prevelebný pán osm osmin*) pozemků. Farníci musí sami zadarmo všechny obdělati. Kdo má záprež, oře a sváží; kdo zápreže nemá, musí pět dní na poli nebo v stodole pracovati. Každý zeman je povinen zavésti na taru dvě tůry dříví za rok z urbárního lesa.

Po tomto výkladu, dodav si smělosti, otázal jsem se popa, jaké má ostatní příjmy?

„Hm, čo mám? Málo, — nič, hm — Mám 234 zl. kongruy, štola není skoro žádná; od nového roku do srpna byl toliko jeden pohřeb.“

„A kolik dostanete za pohřeb?“

„Za pohřeb? Hm, dostanu 2 zl., 2 bochníky chleba a litr pálenky. Za mši 1 zl., bochník nebo dva chleba a litr pálenky. Za křest právě tak. To je všecko, hm.“

„A co děláte s chlebem a co s pálenkou?“

„Čeled' nemám, tož co chleba zbude, rozdám, nebo gazdina bochník, dva prodá; pálenku popíjí po troškách gazdina, a co zbude, prodá nebo rozdá.“

Do M. jsme šli podle potoka široce rozlitého. Nebyla žádná vyjetá cesta. Kamení, trní, jalovec

*) $\frac{1}{8} = 4$ jitra = 8 korcův; jitro 1600 čtvereč. sáhův.

— ani nevíš, je-li pastvisko nebo cesta. M. je zcela podobna působišti prevelebného pána. Dřevěné chalupy s okenečky jako dlaň, sem tam při potoce rozházené. Před jednou chalupou stojí starý sice, ale statný muž. V parném dni teplý kožich na těle, a černý šátek na krku. „Aha, to je starý Hruška,“ praví prevelebný pán.

„Kolik je vám rokov?“ ptá se starce?

„To veru neviem; len to im poviem, že som s Košutom bojoval, tak si to vypočítajú.“

Já místo počítání vyzvídám dále: „Čo, vy ste bojoval s Košutom proti Slovákom?“

„Hej,“ odpovídá Hruška se smíchem, „ja sa držal Košuta.“

„Tož je vám přes sedmdesát let,“ pravili jsme.

„To je veru moc, ja počítal len asi šesťdesiat.“

„Títo pánovia sú z Čiech a Moravy,“ praví pop Hruškovi, „či viete, kde sú Čechy?“

„To neviem, ale tamto Ďuro vie,“ odpovídá Hruška a volá na souseďa, mladého sedláka. „Vieš Ďuro, kde sú Čechy?“

„Veru viem, veď som ja bol až vo Fiume,“ sebevědomě odpovídá Ďuro, voják rezervista.

„Počuli ste čo o Prahe?“ tázal jsem se.

„O Prahe? hm, to veru nič. Levoč, Igló (Nová Ves), Pešť — to známe, ale v Prahe sme neboli.“

V celé dědině jsou samí analfabeti. Ani pán rychtárko neumí čítat a písať. Žádné noviny, žádná kniha! Úzkost tě pojímá! Jak můžeš požadovati známosti zeměpisné, když lidé neumějí ani

číst? Ale trochu se musím přece opravit. Je v dědině murár (zedník) světa sběhlý, byl v Americe a v Rusku, ten učí číst kyrilici i latinku, také latinkou píše. Tento murár, takto největší piják v dědině, je učitelem mládeže, v zimě učí psát a počítat, a tak již mnohý chlapec a děvče dovede přečíst psaní z Ameriky. Šťastný muráre, světlo Šarišské dědiny!

V působišti prevelebného pána je šikovný učitel. Ten umí i trochu maďarsky a má obchodní talent; skupuje lacino sena a po jaru je draze prodává. Také nám jej pan farář představil. Je to domkář, který odhodil národní kroj a v uších má šroubky. K vůli bohoslužbě učí kyrilici číst, ale latinkou učí psátí, psátí hlavně proto, aby mohli jednou z Ameriky dáti o sobě zprávu.

Navštivme ještě Hruškovu rodinu, jeho ženatého syna. Bez pana faráře nebylo by možno tam vejítí, zvláště ne se zápisníkem v ruce. Prostý člověk vidí tu vždy v „pánovi“ nepřítel a nikoli bez příčiny. „To sú hodní ľudia, nebojte sa ich,“ pravil pan farář a šel s námi. Podlaha je z hlíny a samý hrbol. Od stropu visí tři kolísky a čtyři bidla. Na lavici jsou hrnce, škopík od vápna, bandurky (brambory), všeliké šatstvo, na okně flaše na kořalku, na stole mísa a v ní černé dřevěné lžice, — vše, co jest jejich, mají bezmála v jizbě. Knihy tu nenajdeš — ani modliteb, ani kalendáře.

Vracejíce se domů a potkávajíce lidi, podivili jsme se, že většina jich prevelebného pána nepozdravili. Já jsem lidi v poli pracující pozdravoval, ale oni neděkovali. Jiný kraj, jiné oby-

čeje; z takových úkazů nesuďme na nízký stupeň civilisace nebo na zlobu.

Paní gazdinka uvítala nás zase již uklidněna a již se o hrnci ani nezmínila.

Po obědě nechali jsme unaveného faráře odpočinouti a sami jsme chodili dědinou. Lidé již věděli, že jsme hostmi na faře, a tudíž nám důvěřovali. V malé této dědině jsme napočítali 28 židovských rodin. Jeden žid má krčmu a v ní nalévá jen kořalku, jeden má kupecký krám, jeden je čižmárem, jeden krajčírém, a také jsme viděli jít židy s kosami na pole, jezdit s kravami a pásti dobytek. Někteří byli zrzaví, nevzhlední, prý z Haliče.

Mužští nosí tu gatě z konopného plátna. Za 70 kr. je plátna na jedny gatě, od ušití dáš 10 kr. Cifrované (s výšivkami) stojí o zlatý více. Ženské nosí krátké kartounové sukně a kordulky. V neděli vplítají do vrkočů tenké barevné šátečky neb pentle.

Když jsme odcházeli z domu, říkali nám: „Štěstlivú drahu.“ Chleba tu zpravidla nepekou, nahrazujíce jej posušky (plackami). Sedlák, třeba měl osm desetín pozemků, krmníka si nezabije; prodá jej, aby měl na daně. Hotový groš získá si sedlák tak, že zaveze fůru dříví, ze svého neb urbárního lesa, do městečka dvě hodiny vzdáleného a tam jej prodá za 50, 60, 80 kr. Dříví je tu téměř zadarmo; jeť ho hojnost a k dráze 5—6 hodin cesty. Jeden podludník (chalupník) dělal košárky (opálky) z klenových lubů (jedna za 35 kr.) nebo z vrbového proutí (za 20 kr.) a nejpevnější z jalovcového kořene

(za 30 kr.). Za den udělá jednu, někdy i dvě. Hotové nosí na trh do Prešova.

Jedna ženička šla spěšně proti nám a zvědavě na nás hleděla. „Nepřicházíte z Ameriky?“ otázala se. Stává se totiž, že vracející se z Ameriky Slováci bývají po městsku oděni. „Mám v Americe syna, a tak jsem si pomyslíla, zda o něm něco nevíte.“ A pohlédnuvši vzhůru dodala: „Kdyby se mi, než umru, zjevil jen jako ptáček v letu, umírala bych spokojeně.“ Vzdechla a pospíchala jako vítr dále. Náš básník hleděl za ní. „Tu jste poznali, že v lidu tomto je poesie,“ pravil. „A dobrý je ten lid, tu bych se nebál v poli spát ani ve dne, ani v noci.“

Když jsme se k večeru navrátili, stihli jsme gazdinku na dvoře. „Co robí prevelebný pán?“

„Dnes měli pěkné odpoledne: s jabloně spadlo bílé jablíčko a kura na něm sedí myslíc, že je to vejce. Prevelebný pán velmi se tím zabávali.“

Po večeri ukázal nám pan farář všechna svá vysvědčení. Byl dobrým žákem, většinou s významáním. Vida výborné známky na zvetšelému papíru vzpomněl jsem si na Šarišské a Kapušanské zříceniny. Kdysi bílé zdi a věže hrdě trčely do výše, vévodily kraji — a dnes jsou tu skrovné trosky... Býval kdysi pan farář jarý a vzdělaný muž, míval ruské, slovenské a české spisy, — dnes vytáhla gazdina několik čísel Slovenských Pohľadův na podpálení, skříň je podložena ruským svazkem, police na knihy téměř prázdné, zbyteček knih v nepořádku. Býval pan farář vzdělaný muž, býval, poznáte to podle zá-

kladův duše jeho, ale dnes jest jako Kapušanské zříceniny. Mnohdy se za celý rok neseťká s člověkem vzdělaným. Slepice, sedící na bílém jablíčku, zabaví ducha jeho na několik hodin. I nyní ještě čelí by nějaké lehčí noviny, ale slovanské odbíratí se bojí a maďarských nemiluje. Nečte, nemluví... je desperátní.

V celém tomto kraji řadí šarkan. Sežírá oseň, vypíjí studnice, rdousí mláďata. Šarkan — maďarisace! Půda pod nohama tě pálí, tu teprv pocítíš, jaká zločinnost jest odrozování. Není možno zřídití jednotřídní školu, na níž by vzdělaný učitel vyučoval jazykem mateřským. Jak tu tedy vzdělanost může míti vznik?

Pan farář se při takovéto úvaze desperátně rozesměje. Všecko tady dýše otupělostí; 22 fary uniatské nejsou obsazeny, není kněží, mladíci nechťí k tomu stavu. V blízké dědině viděli jsme faru rozvalenu; kněz utekl, občané nechali tak. Šli jsme s panem farářem do kostela, na mši. Kněz vyčkával, že přijde aspoň ten, jenž si mši zaplatil, ale ani on nepřišel, aniž kdo jiný. Snoubenci dávají se — v tom kraji Šarišském, o němž píší — oddávati většinou toliko občansky. Zde je církevní život jediným zdrojem duševního žití, odvrhne-li jej člověk, již není ani stébla, jehož by se chytil. Berou lidu školu i kostel a dávají mu židovskou krčmu a maďyar allamezme. Běda!

Přišla chvíle rozloučení se skrovným zákoutím. Na faru byli jsme přišli k večeru, pobyli jsme den a třetí den ráno jsme se ubírali dále. Gazdinka zdržovala nás skoro násilím; široká jsouc zastavila dveře docela. Básník náš věděl

hned radu; otevřel okno a přistavil židli, pak nás teprv ven pustila. Farář nás doprovázel. Stoupali jsme do kopce k hranicím stolice. Ještě vzpomněl na Javůrka a na Dvořáčka. Rozpomenul se na jednotlivá themata jazykových úkolů. Jedno bylo: Který chléb jest nejvýživnější? Studující hádali, že pšeničný, ale Dvořáček je poučil, že žitný, a vyložil pojmy: záživný a výživný. Není pochyby, že prevelebný pán se vzpomínkami na české profesory sdružoval vzpomínky na zlaté mládí. Čím je člověk od mládí dál, tím vroucněji na ně vzpomíná. „Náš kraj by potřeboval hodně Javůrkův a Dvořáčkův,“ — ř vyslovil hodně důrazně — „pamatujte si to.“

Tím jsme se s prevelebným pánem rozloučili. Jistě dojati.

Tentokráte ponejprv přišla mi myšlenka, že tito Rusi, mluvící již dnes slovensky, budou skutečně jednou míti za profesory Javůrky a Dvořáčky, že totiž přijmou osvětu nikoli maďarskou, nýbrž československou. Chraňme si západ, sever a jih, na východ budeme postupovati vývojem přirozeným — ovšem také ne bez práce.

(Osvěta r. 1904.)

Volba ve Vrbovém

Jsou volby, volby — úhuhú! Na všech stranách rušno. Lidé pijí, zpívají, korteši řeční a křičí, cikáni hrají...

Veselí to má také svůj rub — všude se zjevují strážní andělé s bajonety, vojsko se sjíždí z blízka i dálky.

Západně Píšťan, v kraji, odkudž k nám výšivkárky přicházejí, jest městečko Vrbové, v němž se konají sněmovní volby za dva okresy Nitranské stolice. Naposled tam byla volba 2. května 1906. Kandidoval dr. Julius Markovič, lékař z Nového Města nad Váhem. Muž vysoký, rozložitý, muž velké odvahy, vroucího citění národního, milý lidu slovenskému, ale postrach židům a Maďarům. Jezdí od obce k obci a řeční. Jezdí, ale jak jezdí! Šuhajci jedou mu vstříc na koních; vůdce jejich drží zástavu (prapor) s nápisem: Nech žije dr. Jul. Markovič! Za banderiem jedou na ověňčených vozích svátečně oděné panny s hojným kvítím.

Tak, už jej přivítali. Vracejí se s ním, panny házejí do jeho kočy (kočáru) kvítí a všickni nadšeně zpívají:

Nad Tatrou sa blýska,
hromy divo bijú;
nebojme sa, bratia,
veď sa oni ztratia,
Slováci ožijú.

Při každé volbě zjeví se nová volební písnička. Šuhajci a panny hned po vážné písni spustí volební:

Nad Vrbovým slnko svieti,
my sme Markovičove deti,
my ho jak Slováka známe,
jemu svoje vóta dáme.

Blíží se k dědině. Na pokraji čekají zástupy, všecko vyšlo ven, děti, ženy, muži, starci. A také oni mají zástavu, a to bílou, co jinde obyčejně mívají zemské barvy, zeleno-červeno-bílou. Všecek dav volá: Sláva nášmu Markovičovi! Sláva Slovákovi! Sláva slovenštině! A potom zpívají:

Hej, Slováci, ešte naša slovenská reč žije,

My stojíme stále pevne, ako múry hradné,
čierna zem pohltí toho, kto odstúpi zradne!

Na Myjavě dr. Markovič řečnil před čtyřtisícovým shromážděním. Březová byla celá na nohou a tu bylo nadšení ve vrchole; do ohně jíti slibují za Markovičem. Kandidát je evangelík, ale tentokrát se nadchli i katolíci. „Všickni sme Slováci, bylo heslo. Nejúchvatněji mluvil řečník v Třebaticích, tam i na domě rychtářově vlaje zástava Markovičova. Naposled řečnil kandidát ve Vrbovém. Pršelo jen lilo, ale národu sešlo se do pěti tisíc. Přišli i židé a odrodilci, avšak nikdo z nich si netroufal proti Markovičovi hlesnouti.

Markovič je rozený řečník, uchvacuje i přítomné židy, z nichž někteří vyznávají, že by Markoviče volili, kdyby se — nehanbili.

Strana maďarská kandiduje Rudňanského, odrodilého Slováka.

Dne 2. května byla volba. Důvěrníci mají spočítány hlasy; národních bylo 996, maďaronských 432. Slováky natlačili do těsného dvora. Ve volební komisi maďaroni mají většinu, ale jsou v ní i dva důvěrníci slovenští, dr. Rudolf Markovič, bratr kandidujícího dra. Julia Markoviče, a jeden spravedlivý Maďar.

Aby Slováky popletli, maďaroni jmenovali vedle Rudňanského ještě čtyři kandidáty, vesměs — Markoviče. První byl dr. Julius Markovics (čti: Markovič), lékař, druhý dr. Julius Markovics, též lékař, třetí Julius Markovics, kněz, čtvrtý Michal Markovics, kněz.

To byl první „fígl“, jež Slováci ihned postřehli a volili dra. Julia Markoviče, lékaře z Nového Města. Toliko dva Slováci se nechali zmásti a dali hlas Markovičovi nepravému.

První hlasovala Myjava, uvědomělá obec hned za hranicemi moravskými; tu napočítáno 124 voličů maďaronských, 406 slovenských.

Druhý „fígl“ byl ten, že komise náramně volbu protahovala; Myjava sama volila od 10. hodiny dopoledne do 7. hod. večerní. Myjavané jsou sebevědomí a vznětliví; a tak slavná volební komise doufala, že se pobouří a dopustí výtržností. Ale voliči trpěli, nebouřili se. Tož komise odvrhovala voliče. Ve volební listině bylo napsáno křestní jméno Dani a volič řekl, že se

jmenuje Daniel. „Preč, to nie ste vy, nemáte vótum!“ Na Slovensku je dosud dosti lidí, kteří nevědí na rok, kolik je jim let. „Kolik je vám let?“ „Čtyřicet.“ „Tu je napsáno 41; preč, nemáte vótum.“ Nebo obecní notáři vědomě nesprávně označí věk voličův. Viděl jsem při jedné volbě, že třicetiletému voliči napsali 64 let. Toho si volič povšiml a před komisí, aby neztratil hlas, řekl, že má 64. „To je patrná lež, podvod!“ A dali jej zatknouti četníky. Při každém slovenském voliči zeptal se předseda, má-li proti němu co důvěrník strany maďaronské a jestli měl, hlas jeho odhodili. V místnosti volební byl po celý čas zástup židů. Když proti tomu slovenský důvěrník protestoval, vzkřikl předseda: „Just, zůstaňte tu!“ Stále a stále slovenské hlasy byly odvrhovány. Slovenský důvěrník v komisi Nogely, rodem Maďar, přišel o 3. hodině odpolední k dru Jul. Markovičovi se slovy: „Pane, složte se mne úřad důvěrníka! Nemohu se na to svinstvo dívat a obávám se, že v rozčilení předsedu židli zabiju.“

Už je půl dvanácté v noci. Hromada slovenských hlasův bylo neprávem zavrženo. Slováci nicméně mají o 213 hlasů více. Fígle a zjevná křivda nestačily. Co tedy dělat?

Předseda Bobok umlouvá se v ústraní s důvěrníky maďaronskými a se židy. Židé obklopili stůl. Slovenský důvěrník protestuje proti tomu, aby nepřislušní lidé stůl obkličovali. Vtom se stůl převalil, lampa spadla, rozbila se... Tma...

Ve tmě bylo slyšet, kterak někdo trhá papír, roz. volební protokol....

O tom zvěděl národní kandidát dr. Jul. Markovič. Běžel do volební místnosti a shledal vše zpusťošeno: stůl na kusy, lampa rozbita, protokoly a seznamy voličů na kusy roztrhány a po podlaze rozházeny. I zvolal dr. Markovič na předsedu komise:

„Já, než jsem se na volbu vypravil, sepsal jsem poslední vůli. Udělejte ji i vy. Když vy pěstmi pracujete, budu pěstmi i já a zahluším (zahubím) každého oplana!“

Předseda vzkřikl na četníky:

„Chyťte ho!“

Dr. Jul. Markovič:

„Tu jsem. Chyťte mne!“

Žádný četník neodvážil se ani jen Markoviče dotknout.

Předseda nadiktoval protokol; v něm bylo, že zničení volebních listů zapříčinil — slovenský důvěrník dr. Rudolf Markovič. Ovšem, takové lhářství slovenští důvěrníci nepodepsali. Předseda prohlásil, že volbu zastavuje.

V lidu slovenském nastala chvíle zoufalá! Ani jeden z našich čtenářů netušíte, jak těžko tohoto vítězství Slováci dobyli. A když už je měli v rukou, surově, násilně jim je vyrvou... Jedni křičí a spílají zločincům, jedni zoufale do noční tmy pláčí... Co jiného lze dělat, když kolem lidu stojí zástup četníků a hromada vojska? Byla to smutná noc májová...

*

Dne 17. května volili ve Vrbovém poslance znovu. Prosím čtenáře, aby dobře pozoroval.

Ústřední stoličný výbor vyslal k této volbě osvědčené předsedy. Stojtež tu jejich jména na věčnou hanbu: Koloman Szabó, služný, a Ludvík Pfauser, lesník. Celý volební okres byl naplněn vojskem a četníky, i v nejmenší dědině bylo 50—100 vojáků. Do každého notariátu (několik dědin pod jedním notářem = obecním tajemníkem) vyslali stoličného úředníka s mocí vyhlásiti stanné právo. Ten volal k sobě voliče a ukládal jim voliti Rudňanského. Nepovolné pokutoval a pokutu hned exekvoval. Myjavský služný Winkler vedl si nejzuřivěji. Po kopanicích s četníky chodil, sta voličů k sobě předvolával a pod rozličnými záminkami pokutoval 20—30 korunami. I dámy na ulici přepadal, a když se jich učitel Lajda zastal, vzkřikl mu pokutu 150 korun. Dne 6. května přijel na Myjavu dr. Markovič. Sotva do hostince vstoupil, už byl obsazen vojskem a četníky; troubili „alarm“. Dva služní vrýtli se s četníky do hostince a vyzvali kandidáta a všechny hosty, aby se v pěti minutách vyklidili, jinak že dají všechny zatknouti.

Kandidát jel do Pešti s poslancem Hodžou k Andrassyovi, ministroví vnitra. Ten slíbil okamžitě zakročit, aby volba byla čistá. Dejme tedy pozor, jaké účinky mělo ministrovo zakročení.

Spokojeně a vítězně vrátil se kandidát do okresu a poslanec Hodža s ním. Dne 13. května navštívili, ještě se dvěma přáteli, notariát krakovský, kde služný Beler, úředník administra-

tivní, soudil i uvězňoval, pokutoval i exekvoval. Do Vrbového stavěli právě železnici. Markovičovým voličům vyhrožovali, že se jim potřebné k ní pozemky nezaplatí, nechť rekurují k Markovičovi. Sotva Markovič se třemi přáteli do Krakovan přijel, četníci jej obklopili a předvedli k služnému na obecní dům. Darmo se Hodža prokázal poslaneckou immunitou (úřady nesmějí poslance stíhat), služný jim poručil, aby se v půlhodině vzdálili z notariátu. Hodža odjel v tu chvíli do Pešti k ministerskému předsedovi Werkerlovi; ten slíbil okamžitou nápravu, státní sekretář ministerstva vnitra též v přítomnosti Hodžově upravil přísné depeše do Nitry, aby volba vrbovská byla čistá, a Hodžu požádal, by se k volbě této dostavil a každou nezákonnost telegraficky mu oznámil. Pozorujme opět bedlivě výsledky.

Slováci si jmenovali do volební komise za důvěrníka poslance dra Blahu. Předseda komise prohlásil, že takového panslava do komise nepřipustí a kdyby se zjevil, že jej dá od četníků postrkem odvésti.

V den volby, dne 17. května 1906, byla slovenským voličům vykázána malá krčma s dvorem a zahradou; pro povozy pole. Jestliže se kdo z vykázaných míst pohne, služný Winkler „okamžitě dá rozprášit celou bandu“. Na místa ona nesměli než voliči, tedy také ne ženy, jež nesly pokrmu. Den před volbou přišli do okresu nově zvolení slovenští poslanci. V Ostrovu četníci zatklí poslance dra Jehličku a v jejich průvodu

musil do Krakovan, kdež jej služný Beler vypo-
věděl neodkladně z krakovanského notariátu. Šel
do Vrbového, kde se v soukromém domě setkal
s poslancem Jurigou a jinými přáteli. Četníci
obstoupili dům, a předseda komise rozkázal, aby
všickni do půl hodiny Vrbové opustili. Odjeli
do Píšťan. Z Mikuláše přijel poslanec Bella a
uchýlil se tu do svého rodiště Kostolného; i on
byl vypověděn. Odešel na Myjavu, a odtud jej
též vypověděli. Poslanec Skyčák šel z Píšťan do
Vrbového; četníci jej zatkli a vedli do Píšťan
zpět. Tam skočil do vlaku a jel do Nového Mě-
sta, odkudž fiakrem různými cestičkami dostal
se přece jen do Vrbového, do tábora Slovákův.

Nechť milý čtenář sleduje dál.

Do Vrbového hrnou se zástupové voličů a
ženy s nimi. Voliče z Myjavy, Krajného a Ko-
stolného daleko před Vrbovým „uvítal“ služný
Winkler s velikou asistencí četníků. Do města
pustil jen ty, které on za voliče uznal; tak už
část voličů odpadla. Ženy nepustil. Březová šla
s bílou hedvábnou zástavou (praporem), již nesl
— div se, světe — rychtár. Četníci obstoupili
jeho vůz chtějíce se zástavy zmocnit; jeden volič
ji strhl se žerdi a uschoval pod šatem na prsou.

Těžko se bylo dostat do Vrbového voličům
z jižních dědin. Četníci sháněli voliče Rudňan-
ského a posílali je do Vrbového, kdežto voliči
národní nesměli se z domu hnouti, mnozí skrý-
vali se po stodolách, aby jich četníci násilně
nevehnali do tábora maďaronského. Když voliči
Rudňanského odešli, četníci a husaři obsadili

všecky cesty a chodníčky a nikoho do Vrbového nepustili. Proto národní voliči vydali se na opačnou stranu do sousedních obcí a potom různými oklikami přes pšenici a žita po rukou i nohou plazili se k Vrbovému, až po čtyřech nebo pěti hodinách zmoření se dostali do tábora svých. Přišli do posledního muže, ani hlas nescházel, přišli to katolíci volit evangelíka. Úkaz radostný!

Tak už jsou voliči slovenští pohromadě. Jsou obklíčeni vojskem na malém místečku, s vozy a koni dohromady. Ani hnout!

Nastala volba.

Po 30—40 honili slovenské voliče kordonem vojska před volební komisí. Cestou všeliká zpitá luza po nich plivala, strkala do nich, bila je, spílala... Před komisí jednali s nimi jako se zločinci. „Které je vaše křestní jméno, které je příjmení?“ Jestliže se zaražený volič zmýlil, zba-ven hlasu. Řekl-li, že volí Julia Markoviče z Nového Města (místo z Vág-Ujhelyu), ztratil hlas. Slovenští důvěrníci, dr. Rud. Markovič a evangelický farář Bodický, troufali si zastati se svých, ale již při čtvrtém voliči z Myjavy dal je předseda od četníků odvésti. Slováci vyvolili si dva jiné důvěrníky, ale i ty předseda za půl hodiny vyhnal; tak učinil za další volby ještě čtyřikrát. Tam řekl jeden křestní jméno slovensky Ján místo Jánoš. „Preč, nemáte vótum.“ Jiný dal křestní jméno napřed (Maďaři kladou je na druhé místo) — „Preč, nemáte vótum!“ Všecky protesty byly marny. Předseda Szabó pravil: „Nekem ma nem parancsol sem föispán, sem mini-

ster, sem az atya úr Isten," že totiž jemu dnes nerozkáže ani župan, ani ministr, ani Pán Bůh. Snadno mu tak mluvití, když ví, že ho župan i ministr pochválí; a Boha, soudce mravnosti, takový maďaron se ovšem nebojí. Byly dvě volební komise a při všech „fíglech“ a násilnostech u obou měl slovenský kandidát většinu. Co dělat? Zřídili komisi třetí, kde seděli dva písaři, ani hlasů nezapisovali. Četníci vtlačili jedněmi dveřmi voliče do jizby, druhými dveřmi ven, a to byla volba. Sama Myjava ztratila tímto způsobem 150 hlasů. Po poledni se spustil hrozný liják; národní voliči museli stát venku, ani do stodol se nesměli ukrýti. Ti z dolních dědin, co se tak těžko na volbiště dostali, stáli tu až do noci o hladě a žízni. Národní kandidát prosil, dovolávaje se lidskosti, aby jen mohl věrným voličům dáti kousek chleba, ale žandarmerie nedovolila. Tedy z hojných zásob, jež měli pro voliče, házeli oknem z hostince přes kordon vojska do tábora slovenského, ale četníci všecko v blátě rozšlapali a pažbami rozbili láhve s vínem. Kandidát mezi voliče nesměl, byl v krčmě internován. Přátelé báli se o jeho život a přiměli jej k tomu, že v noci na selském voze (aby nebyl poznán) s poslancem Hodžou polními cestami ujel. V noci voličům, ubírajícím se k urně, šlo zrovna o život. Komise už se ani voličů neptala, jak se jmenují a jen toho a onoho připustila k hlasování. Z 31 Podkylovcův odhlasovalo jen 5, ze 74 Krajňancův jen 12, z 27 Ostrovanův jen 2, ze 45 Třebetičanův jen 4 atd. Zkrátka 742 slovenské hlasy nepřišly k platnosti. Slováci měli

zcela určitě spočítáno 1112 hlasů; dostavili se do jednoho, všickni zůstali věrni. Na nepřátelské straně mohlo býti, ježto je všech voličů dohromady 1603, v nejprůzračnějším pro ni případě 450 hlasů, ale oni napočítali 601, kdežto Slovákům přiřkli 350.

Maďaři „zvítězili“...

Hlasitý pláč zavzněl do noční tmy, hlasitý skřek zpitých maďaronův... Tiše Slováci, sta bajonetův proti vám... Přes jedenáct set Slovákův vrací se domů. Na cestách čekají je ženy a synové; nový pláč... Od té doby byla u nás výšivkárka.*) „Neplač!“ vzkřikl na ni muž, když spustila v pláč, „přisahám Bohu, že ti huncúti vyhráli naposled; ode dneška platí Slovák.“ „A tak se vzpřímil a tak se bil v prsa,“ dodala výšivkárka, „ještě nikdy nebyl tak zmužilý. To ty volby nás všechny vyburcovaly.“

Cítím otázku všech svých čtenářů: „Jak je možné: ministři nařídí volbu čistou a podřízení jim lidé provedou volbu tu nejšpinavější?“

Milý čtenáři, pamatuj si, že základem politického umění maďarského je lež. Ministři před zraky poslance Hodži napsali a odevzdali stolicí nařízení, aby volby byly čisté, ale v zápětí poslali jiné důvěrné nařízení, že Slováci musí být za každou cenu poraženi.

Tu máš výklad k úřednické a četnické zpupnosti vůči Slovákům. Nejvýš je Vídeň a odtud dostala Košutova vláda všechnu moc a úplně

*) Jiná než ony dvě sestry.

volnou ruku „ve vnitřní politice“, t. j. v útisku národů nemaďarských; Wekerle a Ándrassy nemusí se bát Vídně, Szabó nemusí se bát ministra, četník nemusí se bát služného. A cti není... Lhát, to je politická šikovnost.

Ne do Vídně, ne do Pešti. Sami si pomozme, sami... „Neplač! přísahám Bohu, že ti huncúti vyhráli naposled.“

(Z r. 1906.)

DfL II.

Šindelkáři

Devatenáct let žil jsem na úpatí Radhoště, v horách a lesích. Působení tam bylo krušné, ale příroda krásná. Vzpomínám na lesy a častěji zastonám tužbou jen horalům známou: Hory, hory — lesy, lesy!...

Vícekrát zašel jsem si pěšky až na Slovensko, mezi horami a samými lesy. Představujte si nejuvýchodnější Moravu, kde se rozkládají lesnaté Beskydy. Tam je osada Bílá, hromádka chalup rozházených v kotlině a po stráních. Je tam dřevěný kostelík a dřevěná škola; také vila, v níž přespávají lovci, když se tu v létě k zábavě sejdou. I já jsem se v ní několikrát vyspal.

Ponejprv přišel jsem do Bílé r. 1885. Před Bílou, na cestě v lese, šindeláři strouhali šindele. Byli to šindeláři slovenští.*)

Přenocoval jsem s nimi pod kolibou. To byli první moji slovenští přátelé.

Po několika letech vypravil jsem se na Slovensko opět přes Bílou; bylo to počátkem srpna,

*) Na Slovensku dělají šindele drobnější a říkají jim šindelky, robotníkům šindelkáři.

za velikého vedra. Vyšed po obědě, minil jsem po západu slunce doraziti na Bílou. Ale vedro bylo tak veliké, že pod nejbližšími stromy za Frenštátem jsem usedl na celou hodinu a potom ještě několikrát ve stínu odpočíval. V lesích za Čeladnou již bylo dobře. Pěkně se po silnici podle potoka stoupalo; vlevo Smrk, vpravo Kněhyně. Ale po sedmé hodině slunce zapadlo a já potom asi trochu pobloudil, neboť došel jsem na Bílou až po půlnoci. Šindelkářů jsem na známém místě nenašel. Přes rozlitý potok a hromady klád přešel jsem k hospodě poblíž lovecké vily. V téže hospodě byl jsem r. 1885, a tenkrát mi pravili, že mi nebylo třeba v lese se šindelkáři spáti, že by mne byli dali na nocleh do vily. Na to vzpomenuv zaklepal jsem na dveře hospody.

„Kdo je?“ ozval se ženský hlas. Pověděl jsem jméno i stav a požádal za nocleh ve vile.

„Neznámým nemůžeme; já nejsem hospodská, já jsem dívka (děvečka).“

Žadonil jsem dále, pořád při zavřených dveřích, jež otevřítí dívka se bála. Otec mé ženy byl lékařem, i na Bílou jezdil. Otázal jsem se služky, zná-li jej.

„Jak bych jej neznala, byla jsem u něho dva roky kravařkou; kterou to slečinku mají?“

„Annu.“

„Tak, slečinku Annu...“

Otevřela dvěře, podali jsme si ruce, a zavedla mne do vily. Ještě i hrnek mléka a kus chleba mi přinesla. Byla to Veruša. Byla ráda, že se sešla s mužem „slečinky Anny“. Po únavné cestě se dobře nespí. Maje okno otevřeno, slyšel

jsem vodu hrčít a chvílemi zašuměl les. Bylo mi milo přemýšlet o tom, že přenocuji v širém lese a že jsem již v samém sousedství Slovenska. Tajil jsem dech, abych slyšel šumění lesa. „Hohohohó!“ Takový hlas slyšel jsem z dálky, lidský hlas. „Hohohohohó!“ slyším opět a to zřetelněji. Za chvíli zas... zas a zas... Hlas smutný, zoufalý, už blízko vily... Bůh ví, co je. Zavřel jsem okno. Pohádky lesů táhly mou myslí, o lulkyňích, o lesních ženkách, o uhlířích, o zbojnicích...

Slunce bylo již vysoko, když jsem procitl. Umyl jsem se v potoce. Veruša připravila snídaní. Obsloužila mě ráda, protože měla ráda „slečinku Annu“.

Cílem mým byli zatím šindelkáři. Veruša mi ukázala, kde jsou. Jsou prý čtyři, všickni z Turzovky; také jeden mladý mezi nimi.

„Pán Boh daj dobrý deň.“

„Pán Boh daj; kde sa ustávajú, kde?“

„Som z Frenštátu, idem len tak svet zkúšať,“ predstavil jsem se šindelkářům, jak obyčejně se slovenskému lidu představuji.

Dvě koliby, čtyři stolice, hrba klátův a čtyři chlapi. Právě dojíždí vozár. „Hijó! Heta! Čihy!“ Práská do koní, hubených kost a kůže, i bičičštětem je mlátí. U koliby zastavil, aby shodil dřevo.

Šindelkářská koliba je tak právě pro letní byt; čtyři neotesané sloupky a na nich stříška z kůry. Stěny žádné. Stříška chrání před slunečním úpalem a před deštěm. Pod každou kolibou jsou dvě tesařské kozy, za každou chlap. Dva chlapi, tak čtyřicátníci, švakři z Turzovky,

první slovenské dědiny hned za hranicemi; pod druhou kolibou staroušek otec a mladý syn, také z Turzovky. Jak jim jde práce od ruky, a jak je milá na ně podívaná! Struh — struh — struh.. Koza vrže, poříz někdy zahviždí, na suku zaskřípe, ale nejčastěji slyšíš milý zvuk: struh — struh. Rýha udělá se fugačem a šindelek je hotov; slyšíš jej zvučně plesknout, když jej šindelkář na hromadu odhodí. Struh — struh — struh, vrz, plesk...

Vedle teče potůček a mile hrčí. Od noci hoří smolný klát a kouř jen voní. V ohništi jsou ocazené kameny, na něž šindelkáři staví várníky (hrnce), když si vaří. I várníky jsou vedle, černé od kouře a vnitř neumyté, také černé dřevěné lžice se tady povalují. Les šumí a voní, ptáček přilétá jeden za druhým a každý tu zacvrliká. Věru prý i jelen sem někdy zavítá.

Vzpomněl jsem si, jak se Veruša bála v noci dveře otevřít, a vypravoval jsem to šindelkářům. Mladý šindelkář, Martin Žilinčiar, ustal v práci: „Hej, hej, ona je opatrná,“ poznamenal.

„Opatrná, ale někomu otevře hned,“ řekl šindelkář Odnoga. Martin se začervenel. Struh — struh — struh, vrz, plesk, struh — struh... Vozár složiv dřevo postál chvíli. Figura pro malíře: rovný jako svíčka, černé dlouhé vlasy, na hlavě těžký černý širák, košile z hrubého plátna, rukávy při ní široké, tak že mu lokte vylízají, těsné gatě z bílé hrubé houně a na nohou krpce. Stojí jako při raportu, — bylť vojákem — a drží při noze bič, jako kdysi držival zbraň.

Mlasknul.

„Tak tři deci pálenky, hm, přišly by na košť.“

„Napij se vody, tu ti teče,“ pravil Martin.

„Hej?“ jízlivě se táže vozár, „těž si ji glgal, ale teraz ti Veruša zakázala.“

Opět se začervenel Martin.

„Hijo!“ vzkřikl vozár a práskl do vzduchu. „Čihy!“

Pověděl jsem šindelkářům, co mne v noci strašilo. Hohohohohohó!

„To bol tetrov,“ pravili; stařeček tetřeva také po půlnoci slyšel.

Vrátil jsem se oklikou do hospody. Veruša vařila. „Co ustrojíte mně?“ otázal jsem se. Umluvili jsme kapanou polévku z mléka a vaječnici.

„To jsem se dověděl něčeho pěkného,“ zažertoval jsem. Veruša se zapálila, ale byla ráda, že se dotýkám jejího štěstí. Jen jen poskakovala. Maličká, ale silná; tvář kulatá, ruce baculaté, v pasu hrubá, v kyčlích široká a pod krátkými sukněmi vyčnívala jí silná lýtka. Jako kulička, říká se o takových ženských. Nebyla sličná, ale přece příjemná. Vždycky mne zajímalo štěstí chudých. A tak bych byl rád vnikl do duše zamilované služky a zamilovaného šindelkáře.

„Pověděl jsem Veruši, jak jsem se seznámil se „slečinkou Annou“. „Víte, já byl knihovníkem, a ona si chodívala knihy vypůjčit, vybírala si ty nejlepší, a tak to začalo.“

„Jejda, jejda, to jsou oni, vždyť jsem já tam slečince Anně též pro knihy chodívala.“ A po takovém úvodě začla Veruša o srdci svém. „Vědí —“

„Říkejme si ve dvoje,“ napomenul jsem ji.
„Tak víte, on sem večer zacházel na pálenku. Nepil moc, jen za tři krejčary a zafajčil si ze zapekačky. Tak seděl a okukoval. Já nic. Nikdy jsem na šindelkáře nepomyslíla, bídný zárobek (výdělek). Protivila se mi jeho černá košile bez límce, šňůrkou pod krkem svázaná, také nahaté černé ruce a rozhalená prsa. A když vzal zamaštěný širák na hlavu a houni na ramena, vypadal jako celý dráteník. Jé, toho bych si nevzala, říkala jsem si v duchu vidouc ho, jak za mnou pokukuje. I to se mi protivilo, že nemluvil po našem: říkal dřevo, reč, hromotresk a co ještě toho napovídal. Ráz v neděli starký (starý otec) šel domů, ale Martin zůstal zde. Odpoledne šel do hory (lesa) a večer, když nikdo neviděl, dal mi plný širák jahod. ‚Prijmite to odo mňa,‘ tak pěkně pravil a stiskl mi ruku a už byl pryč. Jahody voněly a byly jako palce hrubé. Širák byl vyložen lopuchovým listím a kolem dokola byly pěkné kvítky. Inu, nikdy bych byla nepomyslíla, že to tak pěkně umí. A tak pěkně to řekl: ‚Prijmite to odo mňa.‘ Druhý den jsem šla vedle kolíb, kde šindelky strúhajú. Martin se rozčervenal. ‚Kde sa ustáváte, kde?‘ optal se. Tož jsem se zastavila a dívala se na jejich robotu. Dřevo bylo takové čistoučké a bělučičké, a třísky tak pěkně odletovaly. Pomyslíla jsem si: Není to řemeslo tak zlé. Musím říci, Martin strúhal nejšikovněji; než napočítal deset, už mu letěl šindelek z ruky. Tož, tož — co bych ještě řekla? Večer přišel

a byl takový vymytý. Zase si dal pálenku a kouřil ze zapekačky a tak pěkně za mnou pokukoval. Když jsem vyšla ven, vyskočil za mnou a uchopiv mě za ruku řekl mi do ucha: „Dobrou noc, Verunko. ‚Verunko‘, pravil, všichni mi říkají: Verušo. Byla jsem ráda, že mi tak pěkně pravil, ale páchlo mu z úst, tož jsem odskočila a tak potichu mu řekla, že cítím tabák a pálenku. A co se stalo? Druhý večer Martin přišel a — nepil a nekouřil. Jejda, to se mi tak zalíbilo a pomyslíla jsem si: To by byl poslušný muž. Když odcházel, zase se ke mně přitočil, dechl mi na čelo, a nic jsem necítila. No — no, ono toho bylo moc. Jednou mi přinesl solničku ze dřeva, co sám urobil, — jednou dvě dřevěné lžíce, pěkně vypálené a jednou pěkné perličky z jarmarku z Čadce. Já jsem mu zase několikrát naškročila vaječinu, sama jsem vejce koupila, a pasák mu to zanesl do koliby. Ale to pořád nebylo nic. Až jednou v neděli odpoledne šli jsme spolu do hory na jahody. Jahod bylo do boha —“

„Počkejte, Verušo.“ Slyšet jsem ponejprv rčení: do boha, a vzpomněl jsem si na Dobrovského, jenž podle tohoto rčení soudil, že slovo bůh znamená mnohost. „No — no, vypravujte dále.“

„My jsme nic netrhal; Martin mě držel za ruku a tiskl mi ji. Naráz, když jsme byli vysoko v hoře, oblapil mě kolem pasu a pravil, až se mu hlas třásl: ‚Verunka moja, ja Ťa tak rád.‘ A moc a moc mě vybozkal (zulíbal). Já jsem jej oblapila kolem krku, a už bylo hotovo.

Večer Martin do hospody nepřišel. Mne cosi

táhlo tamto do lesa k obrázku Panny Marie. Nebála jsem se tmy a šla jsem tam. Když jsem byla blízko, zaslechla jsem hlas, ale nebála jsem se — tak mě Panenka Maria sílila. Kdosi se nahlas modlil, kdo jiný než Martin? A tak pěkně po slovensku: „Zdrávas Panenka Maria, milosti plná, pán s tebou, ty si požehnaná medzi ženami, a požehnaný je plod života tvojho Ježiš. Svätá Maria, matko božia, pros za nás hriešnych nyní i v hodinu smrti našej. Amen.“ Urobila jsem kříž a modlila se s ním. Pomaloučku a potichoučku šla jsem k obrázku a klekla si vedle Martina. On se ulekl, ale hned se zas vzpamatoval; oba jsme sepjali ruce a modlili se společně k Panence Marii. Nikdy jsem se tak nábožně nemodlila, jako tenkrát. Martin se mi přiznal, že se chodil k panence Marii modlit každý den, až si mne vymodlil. Takový je on hodný šuhaj; nepije nefajčí, robotí a modlí se...“

Veruša odskočila z kuchyně. Já si usedl ke stolu, který stál venku, a ona po chvíli přinesla mi velký talíř kapanky a vaječnici. „To víte, já to tak neumím jako slečinka Anna,“ poznamenala. —

Odpoledne jsem šel opět mezi šindelkáře. „Co jste měli na oběd?“

„Bryju,“ pravili. A sami si ji uvařili. Když voda vře, nasypou rozemleté kukuřice, posolí to a nechají povařit. Dnes si ji pomastili rozkračnou slaninou.

„A co bude na večeři?“

„Múka.“ Do kyselého mléka natřepe se mou-

ky, posolí se to, povaří, rozšvrlá habarkou, a je hustá, živná polévka.

Po večeri se šindelkáři klečíce pomodlí a jdou hned, úplně unaveni, spát. Spí pod kolibou, majíce pod hlavou třísky a přikryjí se huní (kabátem z houně). Doblíž koliby roznítí oheň, vloží do něho hrubé poleno nebo klátík, a ten pomaloučku hoří po celou noc a spící šindelkáře zahřívá. Vonný kouř ze smolného dřeva je šindelkářům příjemný.

Před východem slunce již zase sedí na koze. Struh — struh, vrz, klep — to je po celý den. Celý den a celou noc v lese! V lese spát, jaký to má význam pro zdraví lidské! I starký, otec Martinův, byl zdrav a pracoval čile. Již padesátý rok strúhal šindelky; sotva dvě, tři zimy chodil po drotárštině. Strúhal ve Spiši, v Sedmihradsku, ale nejvíc v lesích olomouckého arcibiskupa v nejvýchodnější Moravě. Obchod se dřevem mají na Slovensku ponejvíce židé. Ti také kupují dřevo v lesích arcibiskupských a velkou část dávají zpracovati na místě. Slovensko spotřebuje mnoho šindele; horské dědiny jsou celé pod šindelem a v městech je též množství šindelových střech. Šindel se odpočítává na kopy a prodává se ve svazcích. Tisíce svazkův odnáší Váh, kdo ví, kam. Prkna a jiné rozpílené dřevo pluje až do Egypta, a to po Kysuci do Váhu, po Váhu a po Dunaji do Černého moře, odkud přes moře Marmarské, Egejské a Středozemské do Alexandrie nebo do Kaira. Není-liž zajímavo, že Egyptan má nábytek ze dřeva moravského?

Od kopy šindelků dostává robotník 10 krej-

carů, tedy za krejcar ustrúhá šest šindelkúv. Otec se synem ustrúhali za den až 20 kop, zarobili tedy denně až 2 zl. Robili tenkráté židovi Adolfovi z Vysoké.

Do Bílé přišel jsem v pátek v noci a pozdržel jsem se do neděle. V Bílé je kostel filiální, a té neděle přišel kněz z Ostravice, dvě hodiny vzdálené. Kněz kázal a sloužil mši, při níž učitel hrál na varhany, jen jen se v dřevěném kostelíčku rozléhalo. Starý otec odešel na neděli domů, do Turzovky kdežto Martin zůstal na Bílé. Byl v kostele a Veruša též, zdáli se mi nejpobožnějšími ze všech lidí. Kdo si jich dobře povšiml, poznal ženicha a nevěstu. Martin měl sváteční oblek; nové bílé nohavice houněné měl ve vysokých botách, pěknou houni na ramenou a pod ní košili z bílého plátna, dar to Verušin; v ruku držel nikoli všední širák, nýbrž černý klobouček s přiléhavou stříškou, a za kloboučkem trčela vonička od Verunky. Šohaj, jak by jej vymaloval. Veruša měla kroj valašský: černou širokou řasnatou sukni jen do polovice lýtek, modrou tlačnou přednici (zástěru), kryjící bezmála celou sukni, běloučké mušelínové rukávce, nad loktem naduté a ozdobené bohatou valašskou výšivkou. Kordulka byla černá axamítová a lesklým prýmkem lemovaná. Za kordulkou měla voničku z marišho listu a božího dřevka. Byla prostovlasá, vlasy majíc spleteny v jeden rulík, zakončený jasněčervenou pentlí, jakož vůbec u valašských děvčat vídáme. V ruku držela knížky (modlitby) a vyšívavý kapesníček. Přece jen šumná, a Martin na ni více hleděl než na pana faráře. Po

kostece na ni čekal a chopil ji za ruku; jdouce k hospodě houpali rukama a vesele si vypravovali.

V neděli odpoledne odešel jsem z Bílé na Slovensko. — —

Uběhlo několik let. O svátcích svatodušních vyšel jsem si zpod Radhoště opět přes Bílou do kraje drátenického. V té době jsou lesy nejkrásnější; nejvíce voní, zeleň jejich je svěží, a ptáci v nich nejvíc zpívají. Tentokráte cestoval jsem s milým pěvcem Valašska, Josefem Kalusem. V Bílé vzpomněl jsem na Martina a Veruši a řekli jsme si, že je v Turzovce vyhledáme. Potkávali jsme lidi, jdoucí proti nám na Moravu, putovaliř na pouť do Příbora.

„Kde bydlí Martin Žilinčiar?“ ptali jsme se.

„Tam níže, nalevo od silnice, má pěkný bílý domeček.“

Cestou viděli jsme chalupy dřevěné, neobílené, tu jednu, tam dvě nebo tři, a žádná neměla komínu. Najednou jsme přišli k chalupě obílené a s komínem. „Pojďme tam.“ Hned na prahu jsme uviděli — Veruši. Mne nepoznala, ale rozpomenula se a nezapomněla se zeptati na „slečinku Annu“. Martin nebyl doma, strúhal šindelky až v Sedmihradsku, a starý otec byl už na věčnosti.

Sedli jsme na lávku a vypravovali. Nejdřív o sobáši. Podle uherských zákonů byla Veruša s Martinem oddána nejprve po občansku od matřikáře v Turzovce; nenazývala to sobášem, byli prý napřed u notára u zápisu. Potom byli cír-

kevně oddáni na Bílé; dobrá paní hostinská vystrojila jim skrovnou hostinu. Martin byl i po svatbě hodný, ač trochu pil i kouřil. Veruši trápily malé obločky; v jizbě bylo tma, ani vyšívat nemohla. Tedy prosila Martina celý rok, a když ani druhého neustala, Martin obločky zvětšil; sám to urobil, jen sklo zasadil sklár. Když byly obločky větší, žadonila o komín; nemohlať prádlo na půdu zavěsit, neboť kouř valil se celou půdou. Martin váhal, ale konečně zavolal murára (zedníka), a za dva dni stál komín, až radost. Potom si Veruša sama chalupu olíčila (obílila) a okénka ocifrovala (ozdobila) šmolkou. Jiní mají chalupy neolíčené, jen kolem maličkých okének bývá jakýsi malířský pokus: štětka namočí se do vápna a přitiskne se ke každé straně okénka. Nyní Veruša pomýšlí na prkennou podlahu.

Ukázala nám dva své chlapce. Bude je posílati tam do té školy, do moravské. Na samých hranicích je česká škola, náležející do okresu Místeckého. Spodek je zděný, stavba dřevěná, střecha šindelová a též všechny stěny jsou zvenčí šindelem pobity. Škola stojí při cestě na Slovensko, ve výši 712 metrů nad mořem. Rozhled je náramný, vítr stálý. Vyučování začalo tu po prázdninách r. 1904, a chodí sem i starší chlapec Verušin; nedáť prý si dítě v maďarských školách zbeťárštit.

*

Často na ně, na šindelkáře v lesích, vzpomínám. Jedí bryju a múku, na tříškách spí... Ale

jsou celé léto v lese, ve dne i v noci! Žádný
král nemá tak sladký spánek jak oni...

Kdo jich litujete?
A kdo jim závidíte?

(Osvěta r. 1906).

Bez muže.

Obrázek černý.

Kdykoli jsem šel přes Turzovku, po každé jsem navštívil Margitu Ondrčkovou, ale nikdy jsem nezastihl doma jejího muže...

Žena bez muže...

Naposled jsem byl u ní o velikonocích 1904. Byl sváteční den, seděla před chaloupkou na lávce. Sedl jsem si vedle ní a na druhý bok přítel můj, básník, jenž tuze rád poslouchal, ale skoro nic nemluvil. Mně přišla otázka, jak ženy žijí, když se jim mužové do světa za zárobky (výdělek) rozběhnou.

Dráteník Ondrčka byl té doby v Americe, už na šestý rok. Kdysi byla v jeho kraji neúroda a z neúrody hlad. Tenkrát šel Ondrčka, maje asi třicet let, na drotárčinu ponejprv, a to jen na Moravu. Čtyřikrát za rok vyšel, nejdál do Brna, čtyřikrát se domů navrátil. Po každé přinesl deset zlatých, v samých šestácích.

„Margito, povězte nám, jak jste se ponejprv

s mužem rozloučila, jak vám bylo v srdci, a co jste dělala sama doma?“

Otázka se příteli zalíbila. „Ano, ano, povídejte,“ povzbuzoval ženu. A žena, nyní již padesátiletá, nahrbená, vrásčitá, okřála vzpomínkou na mladá léta a s chutí vyprávěla.

„To přišly baby — víte, bosorky — a ob-sypaly mého Jožku zdravím, štěstím a božím požehnáním. Urobily mu velkou kystku (kytku) za klobouk. Do kystky daly rojovník (melisu), to proto, aby se kol něho rojili lidé, kteří potřebují jeho práce. Potom daly vratič, který tu moc má, že se chlap (muž) šťastlivě domů vrátí. Matěrinu dúšku, která ho bude hájit od nevěrnosti a vždy svou mater (matku, ale tu myslí ženu) na myslí bude mít. Zvoneček, který ho bude upomínat na zvon, jenž ho doma do kostela volával, aby na Boha nezabúdal. Když bosorky kystku skládají, modlí se a pokropí ji svícenou vodou.“

Básník si zapisoval význam květin, z čehož se Margita polekala, myslíc, že je to pán od úřadu a že si na zlé cosi zapisuje.

„Nebojte se, ženičko, on píše všelico do novin, to není pán od úřadu,“ upokojil jsem Ondrčkovou.

Když už je posvěcená kytka za kloboukem, jde celá společnost do krčmy na šam. Nejvíce pije, kdo nejvíce cítí. Jožko i Margita zapíjejí žal, až nastane chvílka rozchodu. Všickni, co jsou v krčmě, dávají odcházejícímu do širáku peníz; to je na štěstí. Žena vybere peníze z klobouku,

však ne holou rukou, nýbrž vyzdvihne záponku (sváteční sukni), přes ni peníze vybere a vsype do kapsy (brašny). A podávajíc muži ruku na rozloučenou, též ji má v záponce. Když muž opravdu do světa vykročí, všechny ženy pláčou. Muž se neobráťí, aby po domově netesknil.

Potom je žena sama, bez muže. Pase krávu a s ní 3—5 ovec. Na ovečky hodně myslí; stříhá vlnu, sama ji sprede, přízi zanese ke tkáči, tkaninu do valchy, a je z toho sáh tmavohnědé huně (houně) na halenu a půl sáhu bílé huně na nohavice. Tak proukáže mužovi, až se navrátí, svou usilovnost a lásku. Nyní je v Čadci továrna na sukno, jež skupuje vlnu a vyrábí i hrubá sukna, jakých si tamní lid žádá. V dřívějších dobách každá ženička měla kousek konopí a kousek lnu. Z toho i onoho napředla si zgrebné příze, donesla tkáčovi, jenž utkal několik rýfů zgrebného plátna na rubáč (košili) a fortuch (zástěru). Do podzima byl fortuch špinavý, proto jej dala farbíři vyfarbit. Bohatší gazdiny měly rubáče a fortuchy z příze konopné, ba i cíchy. Tyto jim farbciar vyfarbil na „světlo“, t. j. indychovou barvou a vytiskl růže větší než dlaň. Z tenké příze natkal tkáč cvilichu na fortuch sváteční, na rukávce a prostěradlo (sváteční plachetka do kostela). Prostěradlo se nepřekládá do kříže jako šátky, nýbrž se hodí na ramena jako pléd a pod krkem se sváže. Na zádech je vyšívání hedvábím, za nějž zámožnější gazdiny platí až 12 zl.

Tato móda jeví se už jen pořídku. Margita

sice má ještě vyšívaná prostěradla, ale nyní nosí už jen vlněné šátky, a na hlavě šátky hedvábné. Dráteníci přinášejí ženám svým nové módy, s každé cesty nějaký dárek, a tak mají drátenické ženy v truhlách až i dva tucety hedvábných šátků na hlavu. Zgrebné domácí plátno ustupuje panskému hedvábu. To v neděli; v robotný den je skoro celý drátenický kraj v plátně. I deštničky pěkné a prsteny přinášejí z ciziny roztožení manželé svým ženičkám. V neděli zavedou je do lepší krčmy, dají jim piva, vína i „sódavasr“. V cizině naučili se německy, francouzsky, anglicky a rusky a cizími řečmi rádi se doma pýší; v drátenické krčmě je někdy více řečí než ve velkoměstském hotelu.

Pokud chodil Ondrčka na blízkou Moravu, odcházel teprv, až brambory nasázel; na kosbu se zase vrátil. Pak opět na krátko odešel a vrátil se na žně. Po žních odešel; žena už sama sklídila konopí a len, i brambory sama vykopala. Muž se vrátil na vánoce s výdělkem i s dárky.

Později odcházel do Pruska, kde lepší byly zárobky, potom zkusil štěstí na Rusi, až do Omska na Sibiř se dostal. Ale všude tam je daleko, proto v posledních letech zajíždí si do Ameriky, tam je cesta nejpohodlnější a zárobky nejlepší. Žena žije vědouc, že muž na ni vydělává, že je to jeho povinnost. Margita jindy mnoho pracovala. Tam na to políčko, vysoko na stráni, vynášela v nůši hnůj a políčko zkopala. Na takových stráních nelze políčko zorat, to se motykou rozkope a říká se takovým kamenitým

roličkám kopanice. Někde jim říkají lazy, po-
něvadž se na ně nejezdí, nýbrž leze. Čím dál,
Margita pracuje méně. Také polička méně rodí;
starý Ondrčka už skoro neví, kde jeho zděděná
půda je, Ondrčková je sama na polní práci slabá
a pak nedbá. Každý nový vlnák a hedvábný
šátek ubere jí chuti k těžké robotě s hnojem.
„Nač mám muže, než aby vydělával?“ pravila
a dechla na mne zápachem kořalečným. Ondrčko-
vá se přiznala, že jindy více po muži tesknila, že
se více zaň modlila, víc po jeho návratu toužila.
Nyní prý je už na samotu zvyklá, jen když
muž pošle peníze. Čím dál je méně manželkou;
tak jsem vyrozuměl z řeči její, a přátelství mé
k ní kleslo o dva stupně níž; o stupeň, když
dechla na mne kořalkou, o druhý, když jsem
přišel k poznání, že ochládá k svému muži, jenž
v daleké cizině tvrdě vydělává.

Ondrčková měla také na hlavě šátek z ja-
kéhoho nepravého hedvábí. Pozvala nás do jizby
a pobídla nás na koláče. „Jsou z nulky,“ pravila,
a já hned měl tím menší do nich chuť. Hedvábný
šátek a nulka, toť je vysoký stupeň kultury.
Ale pohleď na malá okenečka, až je v jizbičce
tma, pohleď na černou podlahu hrbolatou, po-
hleď na černou peřinu, na špínu... I na hlavu
pod hedvábným šátkem rozcuchanou, na ruce
nečisté...

Psát Ondrčková neumí. Ondrčka také ne.

„Kdo vám napíše dopis pro muže?“ Dříve jí
psával učitel, nyní kostelníčka v Čadci, ale ona

málokdy píše, jen když muž peníze neposílá.
A muž nepíše docela nic.

„Čudné manželstvo,“ řekl jsem.

„Veru čudné (podivné), ale čo robiť?“

Už jsme zase seděli na lávce před chaloupkou. Vedle šla mladá ženička, také měla šátek hedvábný.

„Ta má jednoho muže v Americe, jednoho zde,“ řekla potichu Ondrčková.

„Není možná.“

„Hja, není možná; chodí za ní mladý páňko (žid).“ Ondrčková se rozpovídala o nevěřnosti manželské. Ona sama je čistá, ale svět je planý (špatný). V jedné drátenické dědině — nikoli v Turzovce — prohlásil žid, že v jeho okolí žádná žena není čistá. Zvěděv o tom pan farář, s rozhorlením s kazatelny pokáral děvčence i babky (provdané), a bylo z toho mnoho hanby.

„Svět je planý,“ stále opakuje Ondrčková a omlouvá ženy, že prý muži též nejsou v cizině bez pomoci. Jiná ženička, mladá a pěkná, tam z té dědiny, zase zalíbila se panu notárkovi (obecnímu tajemníkovi). Ó jé, notárkové moc ženiček zkazí, to jsou planí chlapi. Volají je do kanceláře, že tam mají cosi pořizovat, ... ó jé, tuze planí chlapi. A když přijdou páni z města, tak nějaká exekucie, vždy něco planého vystrájajú. Která ženička se drží Boha a pomýšlí na to, že nepřísahala věrnost kameni, nýbrž svému muži, ta zůstane poctivá; ale která je do světa a přichytí se korhelice, ta je tak planá, jako žid a notárko.

„Vědí, když jsem byla mladá, byla jsem šikovná robka. Tož mě mladý páňko zavolał do sklepa (krámu), šmajchlovně rozprávěl a nalil mi pohárik takové sladučické pálenky. Vypila jsem ji, a on hned zas nalil druhý pohárik, že vřaj mne má rád. Pomyslila jsem si, že je v něm červíček zlý, a že se nedám. A mladý páňko jen mě ponúkal tou sladoučkou pálenkou, až se mi hlava zamotala. No, a — konec byl takový, že jsem jej pleštíla po hubě a utíkala jako střela.“

Několikrát jsem krajem drátenickým putoval, mnoho o drátenicích porozprávěl, a to o stránkách pěkných a zajímavých. Tentokrát místo líce ukazují rub. Muž v cizině bez ženy, žena doma bez muže, děti bez otce. Ne týden, dva, nýbrž půl roku, celý rok, až sedm let. To není život správný. Spořádaný život rodinný je to nejdražší, co lidstvo má, v něm je také síla národa. S toho hlediska je drátenictví nezdravý úkaz sociální. Moudrá vláda byla by si ho dávno povšimla a hledala pomoc. Políčka v údolích a na stráních nebyla by tak jalová, kdyby byli lepší hospodáři. Na nejlepším pozemku uprostřed pole uvidíš spoustu trní. Kraj má řeku, říčky a potoky, má železnici: dosti podmínek pro průmysl a obchod. Nečekejme na vládu a sami uvažujme, co dělat, aby drátenický lid našel výživu doma. Půl žebráka a půl řemeslníka; černá jako uhel košile, páchnoucí oděv, doma zkáza rodiny...

Povstali jsme k odchodu. Ondrčková pohlédla, dáme-li jí něco. Dali jsme jí po desetníku.

„Poníženě ďakujem,“ řekla a vzala ráda, ač

měla na hlavě hedvábný šátek a na stole koláče z nulky. „To bude na pálenku,“ dodala klidně.

„Na pálenku,“ řekl jsem po ní místo: s Bohem!

(Osvěta r. 1906.)

K r č m a.

Obrázek ještě černější.

Okna maličká, zamřížovaná, černá od mušinců. Podlaha hlinou vybitá, hrbolatá, stěny špinavé, strop nízký a černý. Úzké, nenatřené a špinavé tabule (stoly) a při nich lavice bez opěradel anebo místo lavice tenká kláda na čtyřech nohách. Na trámě visí dlouhé kusy slaniny, na zdi provazy, plechy, nádobí. Na kamnech boty, hadry, flaše a flaštičky, krabičky se sirkami a paklíčky tabáku. Na stropě visí jediná lampička. Jeden kout je zamřížovaný, tam nalévají pálenku — jiného nápoje není. Mříž má účel — aby se na krčmáře netlačili a o muzice aby ho neubili. Do krčmy vběhly slepice s kuřaty a běhají po zemi, kdežto na noc jdou spát pod strop, kde mají bidlo. Vzduch páchne kořalkou, tabákem, slaninou, výpary, špínou. Chlapi mají širáky na hlavách, pijí flašečku za flašečkou, někteří kouří ze zapekačky, někteří laciné doutníky, ba i cigarety; jsou tu též robky i několik dětí, a všechno si nahýbá. Nikdo neplatí, pijí všickni na rováš. Sám si dám hrneček mléka. Je od prachu a od mušinců; očistím si jej kapesníkem, abych

jej mohl k ústům přiložit. Chléb si kladu na kolena, štítě se ho položit na špinavý, páchnoucí stůl. Nechutná mi, však mne sem vtáhla jen zvědavost uvidět — první sociální otázku slovenskou.

Za pitvorem (předsíní) je druhá jizba, maličká, a ve dveřích je obloček (okénečko). Do obločku dívá se jakýs všetečka na židovku krčmářku a utajuje smích. Krčmářka přinesla jednomu hosti tvaroh smetanou rozdělaný. Host si pochutnával, šamem zapíjel, všetečka se usmíval. A když host dojedl, vypukl ve smích a pověděl, co viděl obločkem. Krčmářka vzala se země talíř, a protože byl od prachu, utřela ho — rubáčem (podolkem).

„Sviňa!“ řekli jedni.

„Hahaha!“ chechtali se druzí, a všickni hleděli na kamaráda, jemuž tak chutnalo.

„Není dost,“ vzkřikl všetečka. „Tvaroh rozdělávala špinavým prstem, kterýž na konec utřela do rubáče.“

„Sviňa!“

„Hahaha!“

„Kdož tam ví, z čeho člověk neztloustne,“ řekl nasycený host, nikoli bez zahanbení.

Vtom vstoupila krčmářka do jizby. Opět se všickni rozesmáli. Jakoby na povel si přihnuli a naráz pustili flašečky na tabule, až zacengaly.

„Štriğa jakás,“ řekl uražený host a zamračiv se na krčmářku odešel.

Výjev nový.

Přišli dva chlapi a dali si po třech deci. „Pa bú,“ praví jeden. „Uj, uj,“ praví druhý.

Ā mluvili dál, a to řeči cizí, světovou řeči francouzskou.

Za druhým stolem jali se mluvit — anglicky, dva vedle nich německy a ještě jiní rusky. Ā všickni pokukovali na mne. Jáť ovšem, slyše ve slovenské krčmě více řeči než v hotelu velkoměstském, byl jsem užaslý.

Rozumějte: to byli dráteníci, kteří se ve světě naučili světovým řečem.

Angličané, Francouzi, Němci a Rusi odešli a přišli hosté noví. Ti mluvili slovensky.

„Treba sa potúžiť,“ řekl jeden.

„Veru treba,“ řekl druhý, „ja neviem ani vyprávať, jestli sa nepotúžim.“

„Čo sa bojíte,“ praví třetí, „akosi bolo, akosi bude. Viem, že všetci znáte desatero božích prikázání, veď ani jedno neprikazuje, aby sme pálené nepili.“

„Veru je tak.“

„Pravdu máte.“

„I Pán Kristus spravil z vody víno, ba ani svatí apoštolovia to nezakazujú. Je to tiež chlieb náš vezdejší.“

„Veru hej, hej.“

Také jsem byl v krčmě na muzice. Na prvému stupni pili, na druhém se hádali, na třetím se prali. Ā když byli v nejlepším, na věži začali zvonit klekání. Rváči rázem klekli, modlili se, do prsou se bili, a když odzvonilo, prali se dál, se zuřivostí ještě větší...

Prevalovali baranov

Na stráni nad Váhem pásli chlapci koně a dělali kofrmelce. „Co děláte, chlapci?“ zeptal jsem se, chtěje zvědět, jak říkají Slováci kofrmelci.

„Prevalujeme baranov,“ pravil jeden z nich a sedě na zemi, nadzvilh nohy a přes hlavu se převalil dozadu.

„To je valašský baran,“ poučoval mne pasák, „a takto le ľahčí,“ a převalil se po hlavě kupředu.

„Chlapci, jak se ve škole modlíte, slovensky nebo maďarsky?“

„Před vyučováním maďarsky, po vyučování slovensky.“

„Jsem z Moravy, maďarsky neumím, ještě jsem nikdy neslyšel maďarský otčenáš, pomodli se maďarsky,“ řekl jsem jednomu.

Chlapci se smáli, a modlit se nechtěl žádný.

„No, ty's nejstarší, učiň mi to k vůli.“

Nejstarší chlapec, směje se a na zemi sedě, začal:

„Mi aťánk, ki vad' meň-ňekben...“

Nemohl pro smích dál.

Druhý pokračoval, také se smíchem: „sentel-
tešik meg a te neved... leđen meg...“

„Zle, zle!“ křičí chlapci, „on preskočil: jöj-
jön el a te orságod...“

Chlapci se rozpustile smáli, a jeden, začav
ještě od začátku: Mi át'ánk, ki vad'... preval'o-
val pri tom baranov, a všickni ostatní chlapci,
křičíce rozpustile maďarský otčenáš, dělali ko-
trmelce dolů k Váhu.

Byla to podívaná. Zamysлил jsem se nad tako-
vým otčenášem.

Chlapci vyšli zase ke mně nahoru. Tu jsem
řekl nejstaršímu: „Učiň mi to k vůli a pomodli
se teď otčenáš slovenský, tak jak tě učila matka.“

Chlapec se přestal smát, povstal, širáček sňal
s hlavy a sepjav ruce modlil se: Otče náš, ktorý
si na nebesiach, posväť sa meno tvoje, prijd'
kráľosť tvoja, buď vôľa tvoja ako v nebi tak
i na zemi, chlieb náš vezdejší daj nám dnes....

Hleděl jsem mlčky stranou a když jsem se
obrátil po ostatních chlapcích, uviděl jsem, ani
se všickni, hlavy majíce obnaženy, potichoučku
modlili.

Pane Apponyi,*) vizte, jakou cenu má řeč
mateřská!

(Z r. 1904.)

*) Ministr vyučování, jenž uvedl i do slov. škol církev-
ních největší míru maďarštiny; sám z rodu slovenského.

Prišli páni

Prišli páni do dediny,
rychtár čiapku sníma,
pokorne ju nahrbený
v pravej ruke trína.

„Dáni prišli!“ kričia děti,
po kútoch sa kryjú,
ako keď zlí kožušníci (psi)
do mesiaca vyjú.

L'udia s pol'a utekajú,
každý k svojej bráne,
vzdychajú si zadychčaní:
„Zbav nás zlého, Pane!“

V Turčanském Sv. Martině je znamenitý služný,*) jmenuje se Átfila Ujhelyi, hodný toho, aby jej všecko Slovanstvo znalo. Ten bezmála každý týden vyjde některou dědinu vystrašit. Tak přišel do Turan. Jaký nahněvaný!

„Pane farár, nech idú do školy, páni prišli!“

*) To je úřad podobný úřadu našich hejtmanů a okresních starostů dohromady.

zvolal udýchaný chlapec, ze školy prišlý, na evangelického farára.

„Akí páni?“ pta se farář.

„Pan služný, pan notár a pan rychtár.“

Farář pospíchá s chlapcem do školy. Předtím již páni, stojíce před lavicemi, děti vyzkoumali. Velkomožný služný: „Vieš Hej, Slováci? No, zaspievaj.“

„Viem,“ praví chlapec, „veď sme to spievali, keď boly volby.“

„Hm, keby aj oni spievali.“

Služný poznal, že z chlapce mnoho nevyvábí, proto praví druhému: „I ty vieš Hej, Slováci?“

Ten zahanbeně praví: „Neviem.“

„A hore Turcom, dolu Turcom, vieš?“

Chlapec se rozveselil: „Tú viem.“

„No, zaspievaj.“

Žáček spustí:

Hore Turcom, dolu Turcom
dúha vodu pije,
kto si školu zamiluje,
nech žije, nech žije.*)

Ách, ach, nepovedlo se, pan služný očekával, že to chlapec zaspívá jinak.

*) V lidu zpívá se:

— — — — —
kto Slováka pomiluje,
nech žije, nech žije.

— — — — —
kto Slováka nemiluje,
nech ho hrom zabije.

„No dost!“ kývne služný a odchází ze třídy a notár s rychtářem za ním.

Vstoupili do jiné třídy, v níž vyučuje slečna Štrbová. Služný kývne, aby předstoupila, a ptá se přísně po maďarsku:

„Jak mluvíte s farářem?“

„S panem farářem? Vždy uctivě, zdvořile. Nevím, že by...“

„Vždyť ne to, ale pravíte mu ‚ty‘, ‚vy‘ či ‚oni‘ rozumíte?“

„Když rozmlouváme slovensky, vykám mu.“

Vtom vstoupil pan farář.

„Co to je?“ ptá se přísně nezvaných hostí. Služný, oho, ten se tak snadno neulekne, Natáhl zadní nožky, vypjal hlavu a stranou pohlédl vzhůru na vysokého faráře.

„Jim do toho nic.“

„Mně že do toho nic? Jsem předsedou školské stolice a tak prvním představeným školy. Kdokoli cizí chce do naší církevní školy vstoupit, povinen jest nejprve se ohlásit u mne. Tak to činí státní inspektor, tak církevní hodnostáři, i ministr by tak učinil. Ukažte mi plnomocenství, jež vás opravňuje sem vstoupit.“

Služný: „Vždyť vědí, kdo jsem, že jsem hlavní služný. Nechť mne nevyrušují v inkvisici.“

Potom se ptal učitelky dále, kterou řečí mluví s druhou učitelkou a s učiteli?

„Jak kdy třeba, slovensky, maďarsky, německy,“ odvětila tato.

Nyní se páni rozběhli do třetí třídy, kde učí slečna Šestáková. Pan farář za nimi. Služný opět se ptal učitelky, kterou řečí mluví s farářem a

a s učiteli. A děti zase, umějí-li zpívat. Slečna odpovíděla za ně, že umějí „szózat“ (maďarskou hymnu) a ještě jednu maďarskou písničku a slovensky církevní písně.

Inkvisiční sbor odešel na obecní dům. Služný nebyl ještě dost vybouřen. Poslal podrychtára pro učitelky, aby se za půl hodiny dostavily na obecní dům. — Učitelky i děti se polekaly. Děti vypukly v pláč myslíce, že pání zavrou jim učitelky do vězení. Na pláč dětí, ze školy vyhánějících, sběhli se sousedé a vše bylo zděšeno. Učitelky a farář s nimi jdou na obecní dům. Služný rozkřikl se na faráře: „Jdou pryč!“

„Nikoli, chci být zde a vidět, co se děje.“ Služný nechal tedy faráře a znovu se vyptával učitelek, kterou řečí rozmlouvají.

Tak výslech skončil.

Českému čtenáři je nejasno, oč vlastně šlo; vysvětlíme mu to.

Pan Ujhelyi je evangelík a evangelíci platí dosti velikou církevní daň, z níž se vydrží škola, fara i kostel. Ale velkomožný pán rád dobré vínečko a hodně, on chce chutně pojíst, hja, to se potom na daň nedostává. Tedy daň neplatil a neplatil, a když jej církevní úřad nadarmo upomínal, oznámil jej konečně ministerstvu. Hja, to je věc mrzutá. A odtud pošla horlivost služného o školu. Klel a zuby skřípal. Hej, počkej, čeládko panslávská! A ve vzteku rozběhl se do Turan na panslávského faráře...

*

V Šútově u Turč. Sv. Martina evangelíci počali stavět školu.

Vtom přišli páni. Áttila Ujhelyi křičel jako divý. Zedníci se rozutekli. „Čekat, až napíše povolení, vzkřikl Áttila. Církevníci čekali týden, dva tři, měsíc, dva, tři, čtyři, pět..., až devátý měsíc přišlo oznámení, že pozemek, na němž začali stavět, pro školu se nehodí. Občané se odvolali k stoličnému úřadu tvrdíce, že je to pozemek pro školu nejvhodnější. Stoličný úřad potvrdil dobrozdání Áttilovo. Církevníci odvolali se k ministerstvu, a to nařídilo, aby stolice neodkladně stavbu školy povolila. Stolice ministerské nařízení zadržela.

Do Sútavy přišli páni. Začali hladce, přemlouvající církevníky, aby zažádali za školu státní (roz. maďarskou). Páni napsali protokol, církevníci jej podepsali, ale z podepsaných ani jeden nevěděl, co podepsal.

Uplynul měsíc, dva, tři, konečně stolice vydala církevníkům nařízení ministerské, a ti se jali stavět znovu.

Však už druhého dne přišli páni. Áttila zakázal stavět, jeť prý pozemek obecní. A byl té doby už církevní. Zedníci se opět rozešli.

Obec a církev zdělali rychle písemnou smlouvu, jíž obec daruje pozemek církvi (farnosti) a odevzdavše ji Áttilovi, začali opět stavět.

Však už druhého dne přišli páni...

Vím, čtenář už je omrzelý.

Což je to číst, ale žít tam, na tom „ostrově svobody“.*)

*) Tak ministr Apponyi pojmenoval Uhry, když po Americe řečnil.

Nejvíc hrůzy roznášejí páni před volbami, to přicházejí s četníky. Zákon zakazuje hnojnicí vy-
tékat ze dvora. Hja, páni přišli a vidí, že skoro
všem hospodářům hnojnice utíká. Zapiší si je,
křičí, klejí. Páni prohlízejí, mají-li všecky studny
srub; opět shledávají zákon nenaplněn, Zapisují,
klejí. Tu je pár volů, druhý, třetí a všecky mají
tabulku slovenskou, kdežto služný byl přísně na-
řídil, aby voli nosili tabulky se státní řečí. Páni
zapisují, křičí...

Celá ves bude pokutována sumami strašnými.

Jedno může nešťastníky vysvobodit — bu-
dou-li volit, koho jim doporučí páni. Hej, všecky
pokuty škrtnou, silnici jim slíbí, sudy pálenky jim
dají. ..

Ách, neradi vidí na vesnicích pány. Já se
vždy rychle představím, že jsem Čech a že jdem
len tak svět zkoušet. Raz po mně, pánovi, kluci
v Černové házeli kamením.

Za Tatrami

Pêle-mêle.

Kriváň jest ještě ve stolici Liptovské, také Štrbské pleso a stanice i ves Štrba, ostatní Tatry už brzy za Štrbským plesem jsou ve stolici Spišské. Šťastná stolice, máť Tatry a šestnáct pěkných měst. Poprad, odkudž je nejkrásnější pohled na Tatry, je už ve Spiši.

Jakmile vkročíš do stolice Spišské, silnice je hladší, a jsou při ní pěkné mladé stromky — důkaz lepší stoličné správy. V městech spišských je už dávno elektrické osvětlení. Jsou původu německého; v přítomné době staří lidé mluví ještě německy, ale děti jejich jsou již maďaronští šoveni — účinek škol. Německý nápis uvidíš už jen málokde, o slovenském ani nemluví. Ze šestnácti měst třináct po čtyři století patřilo králům polským, a také jsou ve stolici této Poláci, už i také Rusíni.

Kraj jest dost úrodný. Pod samými Tatrami na straně jihovýchodní jsou lány ječmene, žita i pšenice. Jedno zrno nese tu až dvanáct zrn.

V stolici Spišské je dost příjemno; není tu tolik maličkých okeneček jako dlaň, není tolik

chaloupek bez komínů, není té tíživé bídy, a je více čistoty. Je to následek větší zámožnosti — k úrodným polím třeba připočíst 588 dolů — ale není také pochyby, že němečtí osadníci zdvihali kulturu kraje.

Skoro tři pětiny obyvatelstva jsou Slováci, 58% ; 23% tvoří Němci, 8% Rusíni, 7% židi a j.*) Maďarů ve stolici není, ale vládnou — Maďaři. Rusíni jsou uniaři, a tak jsou ve stolici trojí křesťané: katolíci, uniaři a evangelíci. Slovák říká Rusínovi Rusnak, Rusňak, sám Rusín říká si také tak, mezi sebou si říkají „ruští“. Rusíni obývají kraje hornaté, jsou chudobní, pítí velmi oddáni a kulturně pod Slováky.

Vstoupivše do stolice Spišské poznáme, že národní vědomí slovenské rázem kleslo. V Liptovské stolici snad každý dospělý člověk ví o Čechách a o Praze, ve Spišské jako by uřal. V Levoči služby chovají v sadě dědi. Přisednu k nim. „Víte něco o Čechách, uslyšeli jste kdy to jméno?“ — „Hm, Češi, to jsou muzikanti u vojenské bandy.“ A druhá: „Také komediantům se říká Češi.“ — „A zda-li jste kdy slyšeli o Praze?“ — „To věru ne.“

Já se nestydím ani za dobrého komedianta, i ten je důkazem národního uměleckého nadání, také důkazem energie, jíž dovede si hledati živobytí daleko za domovem. Maďar toho nedovede. Hudebník, loutkové divadlo, kolotoč, provazolezec, to vše přichází z Čech. Kde nechtí naši vědu a literaturu, tam proniká aspoň naše umění.

*) Poláci jsou přiděleni Haliči.

Ve Spišské stolici začíná jiné nářečí, takové šeplavé.

Hádejte.*)

Štíri braca streľaju do jedneho buka a ňemožu ho prestrelic. Co to je?

Žochtar (dížka), co do ňeho žena mleko doji.

Štíri tiki, dva motiki a sedmi pohaňac. Co to je?

Krava, co ma štíri nohi, dva rohi, i chvost.

Spadla s pojda bočka a ňet takeho bednara, co bi ho pobil.

*

Východně od Spišské je stolice Šarišská. To je stolice plná tajemství, inu, kraj zajímavý.

Povím příběhu.

Když jsem jel do Prešova hlavního města stolice Šarišské, na některé stanici přihlásil se ke mně Čech, pan N. z Kladna. Představil se mi, že je kapelníkem v Prešově, profesorem na tamní uniatské preparandii a v uniatském semináři, má též svůj fiakr, tři koně a hříbě. „Vypravujte, jak jste se sem dostal.“ „Inu, tak: Byl jsem vojákem u muziky v Pešti, odtud jsem se dostal do Bosny, z Bosny do Prešova. Tady jsem se seznámil s Polkou ze Lvova, oženil jsem se a už tady zůstanu do smrti.“

„Máte děti?“

„Dvě.“

„Mluví vaše děti česky nebo polsky?“

Byl jsem zvědav, které pohlaví ve slovanském manželství zvítězilo.

*) Napsáno, jak se vyslovuje.

„Maďarsky,“ odpověděl pan kapelník.

„Divná sloučenina,“ řekl jsem.

Á krajan se usmál, zažestikuloval. „To je tak, jinak tu nemůže člověk žít.“

Prešov je výstavný a nezapomenutelný je pohled s náměstí na hrad Šariš. Souměrný kuželovitý vrch, od lesa bukového pěkně zelený a na vrchu zříceniny hradu. Deset let mám obrázek ten v čerstvé paměti.

Ve všech kostelích byl dusný puch, zvláště ve františkánském. Á v puchu rozeznal jsem zápach — pálenky. Pokýváš hlavou.

Po náměstí jde setnina vojska. Vojáci jsou malí a slabí, hrudi úzké i ploské, stěhna jako kus větve bez formy, paže hubené, tváře vrásčité a málokterá pěkná. Ábstinent má vysvětlení blízko — pálenka.

Je právě týdenní trh a za městem velký trh na dobytek.

Robky nabízejí konopné plátno, jež samy utkaly. Kus plátna na kalhoty za 30 dudků,*) krajčír žádá za ušití 5 dudků. Pěkně cifrované kalhoty plátěné nestojí ani dva zlaté.

Chlapi mají na prodej košiarky (opálky) z klenových lubů, jednu za 15 dudků; košiarka z vrbového proutí je za 10 dudků.

Puten, škopků a škopíčků je tu množství, všecko výrobky vesnického lidu, sedláků i želiarů (podruhů).

Dám se do řeči se ženičkou, která prodává kurčata.

*) Dudek = 2 kr. V Lipt. stol. groš = 2 kr.

„Odkud jsou?“

„Z Moravy; víte, kde je Morava?“

„Ach, nevím, to je jistě daleko.“

„O Praze jste nikdy neslyšela?“

„Ne; kde já tam, já byla nejdál v Levoči.“

Na chlapovi, jenž prodává okurky, vyzvídám, proč se tolik lidu stěhuje ze Šariše do Ameriky. „Hm, pane, v Americe je lepší život, každý den maso, tam žije člověk jako gróf.“

Tuto otázku dal jsem v těch krajích stokrát. A nikdy nedostal jsem odpovědi: „Tu je hlad.“ Jakási sociální choroba vyhání lidi z vlasti.

U Prešova takto vypravují:

Pošol jeden cigán na spovedz i zo sinom.*) Ale barz veľo ľudzi bulo vtedi na spovedz. Zavolaľ ho kosceľnik: „Jaňu, idz domu a pridzeš najutre, jak ja perši raz zadzvoňim. Ta ja ce vispovedam. Šak ja tak možem, jak i pan pleban.“ Prišol cigán i zo sinom na druhi dzeň včas rano, žebi ľen skoro še vispovedal, žebi mu ňetrebalo do obedu hladovac. Kosceľnik jich obidvoch vispovedal a potom dal prijimac. Odkral zos hrenu okoľuška (kolečko křenu) a posipal s papriku. Perše dal staremu. Jak stari prijal, ta zvirčel: „Jojj! Temu mlademu šicko ňedavaj, bo ho raz od oltara d'abl'i vežňu.“

Z Prešova putoval jsem pěkně pěšky po silnici k východu. Z trhu jede vůz za vozem, na každém hromada lidí. První dědina je Šebeš. Nahlédnu do okna první chalupy; v jizbě není ni-

*) Anekdota napsána foneticky.

koho, lůžka bez peřin. Vejdu na dvůr; tam ani pes, ani drůbež. Vejdu do chléva; tam ani krav, ani koní.

Vidím to ponejprv v životě; dojem smutný.

Vejdu do druhé chalupy; ta rovněž neobydlena. A kolik ještě liduprázdných chalup bylo v Šebeši!

V krajích těch byla před deseti roky dědina úplně liduprázdná. Úkaz snad ojedinělý na celé zeměkouli — Magyarország.

Není kupce, byť za polovic prodávali; tož nechají holý nábytek v domě a jdou pryč.

Kraj je úrodný, to vidím, ale má špatné hospodáře. Na poli vidím špatnou pšenici s výbornou lebedou, lebedy víc než pšenice. Abych neklel!

Zajdu do krčmy. Je plna lidí, vracejících se z trhu. Uplynulo jen půl hodiny, a už mají zase žízeň. Za jedním stolem jedli okurkový salát; nakrájeli zhruba okurek, polili octem, posypali paprikou a noži napichující jedli. Jeden si okurku okrájel a tak ji jedl a kořalkou zapíjel.

„Odkud jsou?“ optal se mne silný a zdravý stařec.

„Z Čech; víte, kde to je?“

„Já nevím, ale tady ten to ví, ten byl daleko; pověz, Jano.“

Jano se chlubil „já byl až v Trenčíně, vojačil jsem tam a v Pešti jsem byl. Tam jsem viděl krále pána, stál jsem proti němu a slona velkého jako tu tu hruška, lev tam byl a byvol. Ten když uviděl slečinku s červeným slunečníkem, rozběhl

se na ni, až ohrada zaprašťela. Ó jé, mnoho jsem viděl, ale kde jsou Čechy, nevím.“

Ostatní také nic.

*

Stojím pod zříceninami hradu Kapušanského. Nezpívám, jen si tak odříkávám:

Ja, parobok z Kapušan,
nemám ženy, len som sám.
Aj, na čo je mi, na čo mladá žena,
veď já mám sám s sebou dost trápenia.

Přišel jsem do dědiny, jež byla celá vzhůru. Co se stalo?

Sedlákovy husy vběhly do učitelova obilí, a učitel chtěl husy mermomocí zajmouti. Šestnáctiletý synek sedlákův, bývalý žák učitelův, vzal na něj hůl. Povstala rvačka, k níž přišel i sedlák s kosou. Mladý se starým učitele rdousili. Sběhl se lid a rozzuřené rváče roztrhl. Obecní notář rozsoudil, že otec se synkem mají učitele odprosit anebo složit deset korun pokuty. Starý odprosil — kam pak, deset korun vyhodit! — ale mladý nikoli...

Přišel jsem do vesnice, kde neuměl číst ani rychtár. Murár, největší opilec v dědině, je učitelem; děti chodí do školy až od nového roku, a jakmile staje sníh, opustí ji; nikde neuvidíš knihy, ani časopisu; o kostel lid nedbá, rozmrzelý nad malým příjmem kněz odejde jinam, a při nedostatku uniátských kněží fara zůstává neobsazena, liduprázdná jako chalupy v Šebeši, stře-

cha po části padá, strop prohnívá a kostel celý je v zelené plísni.

Lid si ani chléb nepeče, ne že by půda nerodila. Kraj teplý a úrodný; roste tu ořech, ovoce je hojnost, ačkoli jsou zahrady zanedbávány jako prales, i na kopcích je nevyžitá půda pšeniční. Lesů je mnoho, řeky a potoky nabízejí se k továrnímu průmyslu.

Ā z tohoto kraje stěhuje se lid do Ameriky!

To mám na mysli zvláště východní kraje Šariše.

Když jsem překročoval hranice, vzpomněl jsem si na kapelníka-profesora-fiakristu-Čecha-Maďara. Takovou míchanicí je Šariš, cosi zvláštního, oříšek pro sociology. Takto mám Šariš rád, táhne mne to tam...

Ā za Šarišem je stolice Zemplínská a za ní Užhorodská; čím dál jdeš, tím větší tma, tma slovenská, tma rusínská.

Rada tak snadná — školy s mateřskou řečí.

Ā byl by za Tatrami ráj, ta bohatší část Slovenska.

(Z r. 1901.)

Chtějí zpívat

Příteli Samkovi

Kriváň končí hrotem. Kdyby se tak turista postavil na hrot, obrátil k jihu a dobře odraziv skočil, tož by pravděpodobně přeskočil Liptovskou stolicí a dopadl až do Tisovce v stolicí Gemerské.

Tisovec je městečko jako velká ves. Má špatnou pověst — mnoho panslávů. A druhá chyba jejich jest, že by chtěli pořád zpívat, zpívat a zpívat.

Už r. 1879 chtěli si zřídit zpěvácký spolek. Toho roku usadil se v Tisovci, ve svém rodišti, mladý advokát dr. Samko, nadšený pěvec, a zatloužil řídit velký pěvecký sbor. Dávati takt, kynout ke hrobovému pianissimu a ke hromovému fortissimu, loudat se largem a utíkat prestem až do krupějí potu, kdož víte, jaká je to rozkoš? Samko sám žádost za povolení spolku napsal, pěkně právnicky, stoličný úřad nemůže ho nepovolit. Proto nakoupil hromadu not a studoval partitury. Naprostřed pokojíku měl pult, na něm ležela partitura, a Samko, maje pěknou novou

taktovku v ruce, klidně taktovoal i vášnivě, jak žádala skladba, někdy taktovkou o pult udeřil. Nacvičil veliká barytonová sola, a těšil se na první veřejný koncert, na nějž svolá hosty ze Zvolena, z Liptova i Turce. To je slovenský obyčej: je-li kde divadlo nebo koncert, sjedou se, jako k veliké události, zdaleka široka. Bude to velká čest pro mladého doktora práv.

Vše bylo hotovo: čtyřicet zpěváků a nadšený sbormistr, místnost, hudebniny, zvučka, pult, taktovka. Jen co přijde povolení spolku...

A nepřišlo. Stolice vrátila stanovy žádajíc některých změn. Bylo jí ihned vyhověno, a již druhý den stanovy znova stoliči zaslány. Dr. Samko rozdal zpěvákům noty a nařídil, aby zatím sami se doma cvičili. K některým docházel do bytu a cvičil je. Tenory měli znamenité, basy silné a hluboké. Bude to sbor, bude; už jen, aby tady bylo povolení. Bez povolení neradno začít; někdo by to vyhradil, a stoličný úřad měl by důvod pro nepovolení.

Když povolení nepřicházelo, žadatelé o ně upomenuli.

Stolice se neozvala.

Dr. Samko jel do Rimanské Soboty upomenout osobně. Sám podžupan slíbil žádost brzy prostudovat a vyřídit.

Nevyřídil.

Zas upomenuli.

Zas tam dr. Samko dojel.

Zpěvákům ubývalo nadšení, tenory klesly o tón níž, s a na g, mnoho hudebnin se roztratilo.

V listopadu r. 1886 putuje dr. Samko do Soboty už asi po desáté. Má už 36 let věku, ženu a děti, je také váženější, a podžupan s ním jedná seriosně. Písaři s chvatem hledají stanovy, hledají hodinu, dvě, všecka akta zpřevraceli, leč stanov zpěváckého spolku v Tisovci nebylo nikde. Zmizely beze stopy.

„Což mohu dělat?“ řekl podžupan dru Samkovi.

Samko jel domů rozhněvaný, zuřivý. „Všiváci!“ tak si ulehčoval, když ho nikdo neslyšel. „Huncúti, beřári!“

Hned druhý den napsal nové stanovy, a téhož dne občané tisovští poslali je ke schválení.

Za tři dni přišel na adresu Samkovu dopis od stolice.

„Už je tu povolení,“ zaradoval se a hned si začal zpívat. Roztrhne obálku, a on tu — rozumí se, v řeči maďarské — výměr pokuty zl. 6.30 pro nedostatečné kolkování. Občané rekurovali k finanč. ředitelství, jež pokutu snížilo na zl. 4.10. Právník Samko věděl, že i to je nesprávně, a rekuroval k soudnímu dvoru, jenž pokutu jakožto nezákonnou zcela zrušil.

Za rok a půl, tedy v máji 1887, stoličný správní výbor žádost občanů tisovských odmrštil. Zjevujeť se prý v Tisovci vždy víc a více národnostní proud a pobuřování, takže vrchnosti vyplývá povinnost překaziti tyto nevlastenecké a profizákové snahy a spolek nepovoliti.

Bylo lítosti po celém Tisovci. Těšili se, že na majálesu budou už zpívat z noť, vždyť se tajně cvičili v lese na Hradové...

Samko přemýšlel, až vymyslel. Svolal své zpěváky a řekl jim: „Budeme zpívat, jako cikáni hrají — bez not. Jakmile nebudeme mít noty v rukou, tož nejsme zpěváckým spolkem — nikdo nás nemůže pro zpěv bez not pronásledovat.“

Sám se doma naučil z paměti oba tenory a oba basy, šel do besedy bez hudebnin a taktovky a učil každý hlas zvlášť, vždy jen jeden motiv, právě tak, jak to činí cikánští kapelníci. A z lopoty jeho veliké vyrostl sbor „Kto za pravdu horí.“

Zatím byl jejich rekurs u ministerstva. To uložilo stoličce, aby mínění své o národnostních proudech a pobuřování blíže odůvodnila. Tu celý stoličkový aparát snášel důvody. Služný udal svoje poctivé přesvědčení, že průmyslová třída v Tisovci je protimaďarská. Notáři a písaři také něco přidali, takže ministerstvo nabylo přesvědčení, že Tisovci nelze zpěváckého spolku povolit. Když ministerské rozhodnutí přišlo, služný z Hnúšťa dal po Tisovci bubnovat, že zpěvácký spolek není povolen, a kdyby přec projevil známky života, že představenstvo je povinno to udati.

V červnu 1890 podány ke schválení nové stanovy.

Za rok přišla odpověď — neschváleny.

Hned potom byly volby do sněmu. Služný požádal tisovských občanů, aby volili kandidáta vládního, on že za to doporučí schváliti stanovy zpěváckého spolku.

Tisovec volil po přání vlády, a v únoru 1892 pufovaly stanovy ke stoličce znovu. Bylo již po volbě. Služný stanovy vrátil, žádaje, aby změ-

nili jméno spolku a stanovy aby poslali později. Stalo se: žadatelé změnili jméno a stanovy poslali za půl roku. Po celou tu dobu byli „hodní“: nezpívali, divadla nehráli, v novinách nežalovali, rekursů nepodávali... Ale stolice žádosti prostě nevyřizovala, nechala ji ležet. Tisovští stěžovali si u vlády, a ta také na stížnost prostě neodpověděla. To je uherský mores.

Co dělat?

Tenoři sestárli a jsou z nich basisté, staří basisté už umřeli.

R. 1895 tisovští občané poslali žádost za povolení spolku přímo vládě. Stoličný časopis „Gömör Kishont“ napsal o této smělosti úvodní článek, nazvav čin banditstvím. Co vláda? Nevyřizovala. Tak ji upomenuli. Nuž, vláda poslala stanovy obci, aby podala své dobrozdání. Obec doporučila stanovy schválit, ujišťujíc, že zpěváci nemají žádných styků s carem ruským, že nebudou bouřit proti vlasti, že jsou to lidé nevinní, ale trpí jistou nemocí — chtějí zpívat.

Vláda žádosti nevyřídila, ani za rok, ani za dva, ani za tři, ani...

Dr. Samko je advokátem a dobře lidi obhazuje, má hospodářství a dobře hospodaří. Žil by spokojeně, jen kdyby mohl zpívat, a řídit velký sbor... Chodě po polích hvízdal si a taktoval, když jel v kočí od procesů, pozpěvoval si až do fortissima, až se koně plašili a při tom si taktoval. Po celá léta má sny, že řídí sbor a křičí ze spaní: „Piano, forte, fortissimo!“ A při fortissimu probouzí ženu i děti.

Jako kdysi Křížkovský putoval s moravskými zpěváky do Prahy a Pražany nadchl svou Utonulou, tak on, dr. Samko z Tisovce, putoval do Prahy se 160 pěvci podtatranskými a řídil slovenské zpěvy v Národním divadle. Zpívali: Nitra milá, Nitra! Potlesk byl veliký, a Samko uviděl v loži dra Fr. L. Riegra, jenž měl slzy v očích, a z jiné lože vlídně kynul řed. F. A. Šubert. Sbor Nad Tatrou sa blýská působil rovněž mocně. Při třetím sboru Samko odevzdal taktovku Karlu Ruppeldtovi z Lipt. Mikuláše a sám se jal zpívat barytonové sólo: Hej, hore háj, dolu háj. To je národní píseň hor, jedna z nejkrásnějších svou melodií, a slova jsou jak skála vedle skály, jako by je byl složil sám Janošík. Tuto píseň Samko upravil tak, že melodii zpíval solově baryton — on sám — a sbor jej provázel.

Při slovné produkci v Národním divadle začal solista i sbor mezzoforte:

Hej, hore háj, dolu háj,
hore hájom chodník;
moj otec bol dobrý,
ja musím byť zbojník.

(Třetí verš zpíval piano, čtvrtý rázným fortem.)

Hej, ja musím byť zbojník,
bo krivda veliká;

(Poslední dvě slova zpíval hlasitě a recitativně; obecenstvem proletěla jiskra.)

nepravost' u pánov,
pravda u zbojníka.

(Poslední dva verše sbor hlučně opakuje čtyřikrát za sebou, vždy jinou melodií; obecenstvo je vzrušeno.)

Hej, pravda u zbojníka,
čo zná krivdy s vami;
a keď jim nieť lieku,
márni jich guľami.

Následoval potlesk, že se Národní divadlo do základů chvělo.

Nejšťastnější chvíle Samkova.

Však krátká — Samko se probudil...

Byl to sen slavný. Samko svolal své zpěváky a vypravoval jim se září v očích, co se mu bylo zdálo. „Víte, bratří, to byl sen, ale ten sen se splní. Pamatujte: my budeme jedenkrát zpívat v Praze, v Národním. Vytrvejte, pak jistě zvíťazíme.“

Sen svůj Samko vypravoval na všechny strany, a to byla chyba. Brzy dověděli se o něm služný, podžupan i župan a povídali si: „Nač lidé ve dne myslí, o tom se jim v noci zdá. Ha, teď jsme mu nahlédli do duše. Hoj, braťko, tobě my zpěváckého spolku nepovolíme.“

To bylo — ten sen — r. 1899, tedy plných 20 let, slovy: dvacet let od prvního zadání stanov. Samko uvidí za chvíli Abrahama.

Co jen dělat?

Chuť ke zpěvu je stále. Ovšem již celá desítka zpěváků zemřela, ale přihlašuje se pokolení nové, a jakmile přijde povolení, bude velký sbor pohotově.

Samko přišel na novou myšlenku. „Když nesmíme zpívat, budeme drnkát,“ pravil a zřídil kapelu tamburašů. A tak si zpěváci drnkali tenor první, tenor druhý, bas první a bas druhý a při tom si šeptali slova. Nechtě přijde služný, přesvědčí se, že není zpěváckého spolku, nýbrž jen drnkající společnost. A drnkali si: Kto za pravdu horí, Hojže, Bože! Hrad prepevný jest jméno Hospodinovo, ba docela i Bože, cara chraň.

Samko nehrál, dával takt, ale zapotil se ze všech nejvíc. Nejdřív taktoval jednou rukou, potom oběma, až celým tělem hrálo.

Jednou v létě přišel služný z Hnúště do Tisovce. Procházel se s notárkem při velkém evangelickém kostele, a najednou zaslechli maďarskou hymnu, pěkně v kvartetu. Služný se zastavil, poslouchal, však vyšel i Samko z domu, zpěv jej vyvolal, a bezděčně ukazováčkem dával čtyřčtvrteční takt. K Samkovi přistoupil služný s notárkem. Poslouchali, ale zpěváků neviděli. Vysoké g zpíval tenorista jako z másla. Zdálo se, že zpěv jde shora. Dívají se a uvidí, že zpěváci jsou na vysoké lípě u kostela. Dojem příjemný.

Služný pohlédl na Samka a plácnuv mu do dlaně řekl: „Za týden máte spolek povolen.“

Samko v duši zaplesal, ale na oko byl klidný a v zadu utíral si do šosu ruku.

Konečně!

Služný s notárkem zašli za roh a šuhajci na lípě začali:

Hej, Slováci, eště naše...

Hrom a peklo...

Služný se vrátil k rohu, pohlédl přísně na lípu a řekl (rozumí se, po maďarsku): „Přece jen panslávské svině. Znam Tisovčany, je v nich hušitská krev. Počkejte, panslávští psi, já vám dám spolek!“ A zahrozil holí a pliv' na zem.

Samko stál pod lipou. Vedle něho letěla zlatá muška, zjevila se a hned zase zmizela.

Na šuhajce se nehoršil. Rychle usoudil, že by mu spolek, dosažený zazpíváním maďarské hymny, nebyl vlastně ani milý. „K čistému cíli ved'tež čisté prostředky,“ řekl si Samko, a když šuhajci s lípy slezli, všickni se s chutí rozesmáli.

Samko cvičil dále bez not. Pomyslete si, celé prvé jednání Prodané nevěsty nacvičil, zpěváky i tamburáše. Hosté se sjeli z pěti stolic. Byla to sláva pod Hradovou! Samko řídil Smetanovu operu! Široká hrud' jeho je těsná na tolik hrdosti a štěstí.

Každého roku žádají znovu. Kdo můžeš, směj se, ale mně je Samka líto — už je šedivý.

Poslední metoda učit zpěvu bez zpěvu není jeho, tu vymyslel tenorista. Navrh' totiž, když nesmějí z not zpívat, aby z not — hvízdali. Nechť přijde služný, přesvědčí se, že v Tisovci není spolek zpěvácký, nýbrž hvízdácký, a ten snad nezakáže.

Zkusili tedy hvízdát z not; byli hrdi, že mají v rukou noty. Snadno bylo hvízdát tenoristům, ale basistům těžko, div jim tváře nepopukaly.

Stoličný úřad je už od žádostí všecek uštván. Uznejme přece, že není snadné pořád a pořád vymýšlet nové důvody. Právníci už byli vyčerpáni, a tak zavolali na pomoc stoličného lékaře. Skutečně jednoho roku stolice odmítla žádost s odůvodněním, že v Tisovci jsou studené větry a mlhy, a kdyby občané zpívali, že by snadno zachrípli. Následujícího roku zase žádost vyřizoval pravděpodobně lékař, neboť zamítnutí bylo odůvodněno tím, že by si zpěváci mohli vyzpívat velké ohryzky a vole.

Konečně se přece zjevila jakás naděje, přispěl na pomoc důvtip ženský. Deset nejkrásnějších dívek tisoveckých šlo k velkomožnému panu podžupanovi prosit za spolek. A podžupan se usmíval, každou prosebnici vlastnoručně poladil a přislíbil se přimluvit.

Za několik dní sluha přinesl úřední psaní. Samko a společnost seděli právě v besedě.

„Ticho!“ vzkřikl Samko, „konečně pravda zvítězila.“

Slovo „pravda“ přivedlo jednomu zpěvákovi na mysl píseň, kterouž — tuše veliké okamžení — začal ihned také zpívat.

Kto za pravdu horí...

Zpěv strh' Samka, nechal psaní a jal se hned hučet bas a dávat takt, jednou rukou, oběma rukama a celým tělem.

„Tiše!“

Napěť veliké...

„Býk!“ vykřikl zklamaný Samko.
Usedli všickni.

„A ten ještě nepovolen,“ dodal dr. Samko.
Máť hospodářství a objednal si plemenného býka ze Švýcar. Na přání občanů zažádal, aby jím mohl posloužit celé obci. Služný nedovolil, neboť zájem vlasti toho žádá, aby se obecenstvu nedávala příležitost navštěvovat panslávský dům.

„Kýho d'asa, švýcarský býk nebezpečen maďarské vlasti,“ prohodil vtipkář, a celou společnost pojal šibeniční humor. Co je ze vzdechů a pláče?

Poslední odmítnutí stanov najisto bylo odůvodněno od stoličního zvěrolékaře. Stálot' psáno v jazyku státním: Cestou úřední jsme se dověděli, že dr. Samko má plemenného býka ze Švýcar, zvíře divoké. Kdyby se zpěvácký spolek povolil, tož by jistě hodně zpěváků docházelo k majetníku býka, a zvíře bujné mohlo by mnoho státních občanů potkat, ano pošlapat. Protož se ani býk, ani zpěvácký spolek nepovoluje.

Jakéž bude odůvodnění, až je bude stylisovat hajdúch?

Od prvního podání žádosti uplynula 33 léta, dr. Samko zestár', a přece ještě touží dávat takt....

Touží darmo.

Ostrov svobody.

Odrodilec

V srpnu 1909 byl jsem v Dětvě. Právě tam meškali dva čeští malíři, i pozvali mne k sobě do bytu. Bydlili v rozložitém domku v prostranně jizbě slušně upravené. Při domku je dobře pěstovaná zahrádka s altánkem. Majetníkem je dědeček a babička.

Dědeček je pravý slovenský stařeček; nechtějte, abych ho popisoval, pravím jen, že je jiný, než druzí stařečkové. „Takový dobráček,“ říkal o něm jeden z malířů.

Představil jsem se mu, ale on mé jméno popletl a říkal mi Kalaj, a jistě si jméno mé představil v pravopise maďarském, t. j. Kallay.

„Pane Kallay, měl byste se podívat také na Tatry; ó, to jsou jinačejší vrchy než tyto naše.“

„Tatry znám, byl jsem tam, nevím, kolikrát,“ odpověděl jsem.

„Hm, já jen raz. A byl-li jste na Trenčanském zámku?“

„Také několikrát.“

„Hm, čudná věc. A v Prešpurku jste byl?“

„I v Prešpurku.“

„Také v Trnavě a Nitře?“

„Také.“

„Raz, či také několikrát?“

„Několikrát.“

„Hm, čudná věc. To stálo hodně peněz?“

„Stálo.“

„Pojď sem, starká,“ zavolal na babičku, „hle, tu ten pan Kallay byl v Tatrách, už ani neví, koilkrát; byl v Prešpurku, v Nitře...“

„Ale v Prešově a v Košicích jste nebyl?“

„I tam jsem byl.“

„A kde jste nebyl?“

„Byl jsem všude.“

„Hahaha,“ rozesmál se dědeček i babička. —

Babička nám vařila, dědeček s námi obědval a při obědě pořád vypravoval. Myslil si, když jsem všude byl, že také všecko vím.

„Četl jste Petöfiho?“ optal se mne.

„Jen to, co je přeloženo do slovenštiny.“

„Ó, to byl básník.“

„Byl.“

„A Košuta také znáte?“

„Znám.“

„Ó, to byl muž,“ řekl dědeček a kýval hlavou a oči zdvihl vzhůru, jako činíme my při jméně Husově a Havlíčkově. A tak srdečně se na mne podíval a dobrácky...

„Byl,“ odpověděl jsem, „silná individualita.“

Už jsem nahlídl do duše stařečkovy, ale nevyzradil jsem se. Čtvrt století se dívám, jak Slovensko trpí od odrodilců, a tu najednou mám příležitost studovat duši starého renegáta. Ne, nevyzradím se.

Po obědě stařeček nám předložil noviny, a to „Slovenské Noviny“ a „Vlast a Svet“.

Slyšeli jste již o zloději, který ukradl sirotčí peníze?

Slováci měli Matici, takovou učenou společnost, takovou akademii pro vědy a umění, a ministr Tisa ji bez příčiny zrušil, majetek, skoro 200.000 korun, odňal a z peněz založil časopisy nahoře jmenované. Ty slovenskou řečí podávají maďarského ducha.

„Jsou to dobré noviny?“ otázal jsem se stařečka.

„Ó, dobré, jen nahlédněte.“ Dědeček mi vlastně onikal, ale mně se to přičí psát.

Dědeček je dopisovatelem těch novin a dostává je darem.

Ještě jiné noviny přinesl, zvané „Krajan“. Znáám je též, je to týdeník vycházející v nejkrásnějším městě slovenském, t. v Banské Bystrici, a rediguje je Gerö z Trenčanské stolice, pravým jménem Guričan. „Krajan“ je najisto jeden z nejhnusnějších plátek v Evropě.

„I to je dobrý časopis?“ optal jsem se dědouška.

„Ó, hej, velmi dobrý.“

Vzal jsem a četl. Slovák Guričan kydá na Slováky ještě víc než odrodilci ve „Slovenských Novinách“, a je pln pravopisných chyb a sloh je tak špatný, že si nelze horší řeči a neadbalejší pomyslit.

A slovenskému stařečkovi se to líbí a stařenice též. Mají sličnou dceru, veselou blondýnku,

takovou dobrosrdečnou, a té už zvláště všecky ty noviny páčí se velmi.

Škoda...

Ale jsem klidný; neodpírám a nepoučuji.

Rozběhl jsem se s malíři po Dětvě i po okolí. Mohu docela určitě říci, že jsem v Dětvě pocítil jinou náladu než kdekoli jinde. Všecko je tady jiné, příroda i lid. Hory jsou kupovité a rozlehlé, prosty romantiky, lid je silný, ofužilý, rozhodný, smělý. Neuvidíte matek s dětmi se mazlit, šuhajci tančí divoce, ale s děvčenci nekoketují a úsměv jejich jest bez milostné něžnosti. Ještě i kněz — bylť jsem na kázání — nadával lidem pacholků, ožralců a skupáňů. V Dětvě se mi chtělo zaklít. Sakra! Však všickni lidé kleli.

Stařeček při druhém nebo třetím obědě vypravoval o lidu, pěkně, jako folklorista.

Na Dětvě se prý sebevrazi nerodí, ale průměrně zamordují v samé Dětvě deset lidí ročně. Pro fajfku nebo pro reťázku na klobouku zabije kamarád kamaráda, ovšem při kořalce.

Sličná blondýnka vypravovala, kterak nedávno jeden šuhaj rozrazil druhému hlavu, a poraněný už za několik dní chodil opět zdráv.

„To je nic,“ pravil stary, „to jednou žandár probodl šuhaje odpředu dozadu, a on vyzdravěl.“

„No, což nevzpomínáte,“ ozvala se babička, „jak před několika roky žandár postřelil šuhaje, kulka mu proletěla břichem, a on za dva měsíce vyzdravěl a šel na vojnu.“

„Rozumějte,“ poučil dědoušek, „taková je ná-

tura našeho lidu; otužilý, pevný, že mu není páru na celém světě.“

„Vypravujte o živánech (zlodějích), slýchávám o nich,“ požádal jsem dědouška.

„To nejsou lidé nejhorší; naši živáni kradou ovce a krávy na salaši, vůbec jen to, co lze sníst. Ovcí seberou, jakoby ze žertu, z bravury, stáhnou ji a vykuchají a hodí do žinčice uvařit. Takové žinčici říká se u nás živánská, je mastná, živná, není nad ni. I gazdovští synkové seberou ovci, a lidé si o nich nemyslí nic zlého.“

„Jak Dětvané milují?“ otázal jsem se krásné blondýnky, takto již provdané.

„Vášnivě, o jeee,“ odpověděl stařec místo dcery.

„O jeee,“ dodala dcera, „tu jedné ženich odešel domů, a ona revala jako pochabá, hahaha!“

Stařeček vypravuje dále, že Dětvané jsou skromní a pracovití. Slepici a kuře prodají, pro sebe zabijí kuřátko, jen když je v domě chorý nebo když je kuřátko choré. V létě žijí ze cmaru (podmáslí) a žinčice, máslo prodají, vejce též, jedno za groš (2 kr.) nebo i šest za desetník. Okolo druhé hodiny v noci chodívají v létě do pole. Hodně chlapů hledá zárobek v cizině, to z celého Slovenska, i úrodného. Mnozí chlapi jdou až do Ameriky do baní (dolů), a ti vracejí se všickni za 2 až 3 roky s pěkným zárobkem.

Do zpěvu se pustí, až když jsou napilí. „Zapívej,“ řekli jsme šuhajci. — „Dejte na pálenku,“ odpověděl.

Stařeček zavolal na psa: Vidáz!

„Toť je divné jméno,“ řekl jsem.

„To vám povím příhodu. Jeden soused chtěl mi dát štěně, pěkné štěně, ale vymínil si, že mu dám jméno hryzoň. Hm, hryzoň, takové slovenské jméno; Hroboň, Mudroň, hryzoň, což jsem to mohl udělat? Vyžádal jsem si štěně od jiného souseda a dal jsem mu jméno vigyaz.“*)

„Dost je to pro psa,“ řekl jeden z malířů a rozchechtal se. Já se nesmál, ne, ne...

Nastalo loučení.

Dědoušek, babička a krásná dcera loučili se srdečně; tak dobrácky mi hleděli do očí. Jak rád bych byl stařečka objal a pobozkal, kdyby nebyl — renegát.

Malíři vyhradili stařečkovi, že píše, i vyžádal si některé mé knížky. Poslal jsem mu brožurku „Vyhubit“, obraz slovenského utrpení a maďarského násilí.

Nepoděkoval mi, neodpověděl, ale příteli malíři dopsal, že se děsí, jakého to člověka choval pod svou střechou.

Hle, ujímám se jeho bratrů a on se mne děsí...

Odrodilctví lidi zpotvořuje.

Dílo vlád a trůnů.

(Z r. 1909.)

*) Vigyáz (čti vidáz) = pozor.

Hroby

Přijel jsem do Rimavské Soboty a šel jsem rovnou na — hřbitov. S dychtivostí rozhlížel jsem se po pomnicích. Veškeré nápisy jsou maďarské, ani jeden slovenský; nejstarší pomníky jsou tu z let třicátých. A kdo spí pod maďarskými pomníky? Miklovics, Csesznok, Vancsai, Cseh, Piskalszky, Petrovits, Zámberszky, Petrik, Marikovszky, Medzihradzsky, Kovács, Chlebovics, Jezsny, Piskalszky, Czupok, Miks, Benkár a j.

Hroby praví, že v Rimavské Sobotě byli Slované, nyní jsou tu jen Maďaři; i služky a hokynářky mluví jen maďarsky, v hostinci neuměl slovensky nikdo, ani sklepník, ani služka.

Jel jsem do Lučence, jenž je též na hranicích slovensko-maďarských. Také rovnou na hřbitov. Tam jsou nápisy maďarské, několik německých a žádný slovenský. A opět se ptám, kdo spí pod maďarskými pomníky? Szkokan, Kutsera, Makovetz, Krčsméry, Radetzky, Ondrejcsik, Ondruska, Houska, Kozno, Prochászka, Huszár, Tichy, Pokorny, Zsák, Maritsek, Balovszky a jiní.

Nad čerstvým rovem klečela mladá dívka a modlila se. Chodě od pomníku k pomníku, chvilkami pohlédl jsem na ni. Hleděla na rov a zase pozdvihla oči k nebi. Znáte bolesti nad hrobem nejmilejších... „Otče náš, jenž jsi na nebesích...“ Neklamu se, tak se modlila. A ještě jsem rozuměl slovům „zbav nás“, vysloveným s povzdechem. Byl jsem jist, že je to Slovenka. Ale jistota má netrvala dlouho, zaslechl jsem za chvíli slovo maďarské. Vyčkal jsem u dveří, a když povstala, šel jsem jí naproti. „Dovolíte, abych se vás na něco otázel?“ řekl jsem hodně skromně. „Nem tudom,“ řekla a dodala: „Ja málo slovensky.“ „Stě evanjelička?“ „Som.“ „Mám s vámi úprimný súcit — koho máte v hrobe?“ Pohlédla na mne, povzdechla — nepověděla. I tak jsem porozuměl.

Představil jsem se jí, a podali jsme si ruce.

Bylo mi jasno. Předkové její byli Slováci, snad ještě její rodiče; potomci se pomaďarštili, ale podrželi české evangelické modlitby.

Vyšel jsem ze hřbitova a blízko na ulici stál před domem muž a děvčátko. Rozmlouvali maďarsky. Pozdravil jsem slovensky a otázel se, jsou-li též v Lučenci Slováci.

Pán odpověděl: „Bývali, ale už nejsou, nyní jsou v Lučenci jen Uhři“ (roz. Maďaři). To pověděl pěknou výslovností slovenskou.

„A vy přece mluvíte tak pěkně slovensky.“

„To po rodičích, ale i oni byli Uhři. Takto se pořád modlíme bibličtinou, i toto moje děvče.“

A děvče začalo: „Otče náš, jenž jsi na nebesích, posvěť se jméno tvé...“

„I také trošku mluví,“ řekl otec, a děvče se hned pochlubilo, co umí. „Dobré ráno, dobré večer.“

Ta jediná koncovka nás přesvědčuje, že dítě slovenského sluchu již nemá; jím slovenština v rodině vymírá. Otec chválí ministry, jak se o občany starají a jakou dopřávají občanům svobodu. Ovšem, pořádek musí být; panslávy a buřiče musí odklidit.

Představili jsme se; měl jsem čest mluvit s — Uhliarikem.

Živý hrob.

Po Lučenci přece některá služka a některý dělník promluví slovensky. Před soudem rozmlouvali slovensky čtyři rolníci. Tak rád jsem se k nim přidružil! Umějí i maďarsky, a tak budou mluvit i na úřadě, vždyť soudce neumí slovensky ani slova. Čtou noviny maďarské, také „Vlast' a Svet“ a se žalem se přiznávají, že se jim maďarský časopis čte lépe než slovenský, ve slovenském že tak mnohému slovu již nerozumějí. Přisvědčují mi, že úřady, jsouce pro lid, mají umět slovensky, a že se Slovákům děje krivda.

„Veru, krivda velká.“

„Ved' bude lepšie,“ řekl jsem. A tu jeden rolník prudce sebou škub' a ke mně se obrátiv řekl: „Nikdy!“ To řekl s úplným přesvědčením, až mne zamrazilo. „Maďari sa tísnu a my sa im nijako neubránime.“ —

Tak cítí slovenští sedláci na národnostních hranicích.

To bylo r. 1898.

Zajdu si tam ještě jednou.

(Z r. 1898.)

Dole páni

Trnava, to je jiné Slovensko než Čadca. Z nádraží nás vede široká silnice, kamennými kostkami vybitá, po obou stranách je stromořadí a chodníky pískem vysypány. Ulice nádražní je široká, domy výstavné, náměstí prostranné a zdobí je na jednom rohu mohutná věž městská s hodinami.

Rád chodím do Trnavy v neděli. Devět kostelů je v Trnavě, lid všecky naplní, a pak se vyhrne na náměstí a ulice. Tenkrát je Trnava slovenská. Oka nespustíš se šuhajců a děvčat. Šuhajci mají na hlavě černý klobouček s uzoučkou, přiléhavou stříškou a za kloboukem jeden nebo dva kosiače.*) Z dálky vypadá klobouček jako sokolská čapka. Košile má velmi široké rukávy, takže předloktí je obnaženo; rukávy jsou vyšity hrubou vlněnou přízí černou a žlutou nebo červenou a žlutou a jsou vroubeny čipkami (krajkami), jež jsou obyčejně výrobek tovární. Taková košile, když ji kupuje, stojí 20—30—40 korun.

*) Tak se jmenují nejdelší péra z kohoutího ocasu, někde říkají kosiar, kosár.

„Kdo vám košile vyšívá?“ zeptal jsem se šuhajců a mladých mužů pohromadě stojících.

„Děvčata a ženy — nemají co robít.“

Nad posledními slovy se zamyslíš, znamenají blahobyť.

Než, pozorujme kraj dále.

Na košili obleče šuhaj bruslak. Ten je hedvábný s pestrými květy, nejmíc růžemi, a s listy různě barevnými. Bruslak je tak jako naše vesta bez rukávů, mezi ním a kalhotami je vidět pás košile, kteráž se povytáhne, aby zakryla okraj kalhot. Bruslak se zapíná jen u krku, aby bylo vidět vyšitou náprsenku. Na bruslaku jsou barevné gombíky (knoflíky), někdy každý jiný, a také vzadu jsou gombíky v trojúhelník sestaveny. Nohavice jsou černé, soukenné, těsné, černými šňůrami vycifrované; boty s holínkami, jako vidíme u našich Sokolů.

Ženy mají sukně z drahé látky, krátké, vzadu řasnaté a mají jich mnoho, jako makovice, ani si nemohou sednout. Boty rovněž vysoké, a to je dobré znamení — jeť v kraji dobrá hlinitá půda. V každé vesnici je kraj jiný, t. j. vždy něco rozdílného, takže dle kroje poznají, odkud kdo je.

Rozhlížel jsem se po lidu také shora, oknem z hotelu; byla to chvilka milá, jedna z nejpříjemnějších na Slovensku. Týden předtím, také v neděli po kostele, byl jsem v Čadci. Tam mi bylo těžko: chudoba, zbědované tváře, velká negramotnost. A z Čadce jsem cestoval podle Kysuce a Váhu k jihu a po každé hodině bylo mi veselji. U Ilavy již se daří řepa, u Trenčína se údolí šíří a je ještě úrodnější, za Novým Městem údolí

se rozvine v širou, úrodnou nížinu, a u Trnavy nevidíš konec pláně. I vyrostl ve mně takový dojem, že jsem si, rozhlížeje se z okna hotelu, řekl: „Z Trnavy by mohlo být jedenkrát hlavní město Slovenska.*)

Našel jsem si přítele, slovenského literáta, a ten, vodě mne městem, vypravoval dějiny jeho. Trnava prý byla založena už v VII. století. Slepý král Bela ji rozšířil tak, aby ji dva koně za hodinu obešli. Tataři ji vyplenili, též Přemysl Otakar II., potom patřila Matouši Trenčanskému.

Král Jan Lucemburský smířil se tu r. 1327 s uherským králem Karlem Robertem. Byl tu Žižka, Prokop Holý, Sirotcí... V Trnavě byla i universita, založil ji r. 1635 ostřihomský arcibiskup Petr Pazmány (-máň). Ten byl rodilý evangelík, ale později přestoupil k církvi katolické, vstoupil do řádu jezovitského a žil v Trnavě; na místě arcibiskupském byl horlivým pomocníkem Ferdinanda II. v protireformaci. Universitní budova je stavba kolosální se dvěma dvory a při ní veliký a neobyčejně vysoký kostel; jezovité snažili se stavbami, malbami a koncerty kostelními uchvátit. Kdykoli přijdu do Trnavy, vždy mne to nejdřív táhne sem. Mám tu o čem přemýšlet. Zdejší jezovité měli spojení s jezovitskou universitou pražskou, a tak osvěta z Čech putovala na Slovensko. Tady také — oddechni si, český poutníče — zrodila se myšlenka Slováky literárně odloučit od husitských Čechů. Chodím nahoru, dolů a hledím do velkých oken,

*) Za vlády maďarské nebylo možno myslet na Bratislavu.

mysle si, tam že byly sály universitní. A invalidi, nynější obyvatelé university, hledí zase na mne s otázkou, co tam hledám, co tam chci? Kdež si mohou rozumět c. k. invalid a český literát, potomek Husitů!

V Trnavě je také královský palác, ve kterém r. 1382 zemřel král Ludvík Veliký, vrstevník našeho Karla, otce vlasti.

Trnava je slovenský Řím; je tu devět kostelů, seminář jezovitský, seminář františkánský, seminář biskupský; v obecné a měšťanské škole, také v dívčím pedagogiu vyučují mnišky (jeptišky); je tu svatovojtěšský spolek s tisíci členy, jenž vydává knihy v duchu římském, jako u nás Dědictví Svatojanské. V kostele svatomikulášském mají zázračnou Pannu Marii; při jejím oltáři jsou zavěšeny stříbrné a voskové údy, oči, nohy, ruce, srdce, zkrátka, věřící si tam zavěsí ten úd, který ho bolí, a Panna Maria pomůže všem nebo mnohým; v neděli uvidíš v tomto kostele, kterak u hlavního oltáře slouží mši devět kněží najednou, kterak farářovi posadí na hlavu biskupskou čepici. Do Trnavy putuje na sta procesí, v máji každého dne, a každé nese na trůně bohatě vystrojenou sošku Panny Marie, v čele majíc fangličku a muziku; na srdce Ježíš je pouť největší, to přichází do Trnavy 20 až 40 tisíc lidí a ve jménu božím přinášejí klášterním otcům kuřata, kapouny, kachny, husy, ovoce, obilí, koše a bečky vajec... ach, zachovalý a zbožný je lid zdejší, že bys zaplakal, a myslíš si, kdyby tak nyní přišel Žižka...

Řím!

To je smutná stránka krásné Trnavy. Mluvím to — adresuji na Slovensko — proti takovému katolicismu, jenž vědomě na tak zv. místech Páně pěstuje pověru a z ní těží.

Ježíši, kde jsou tvé důtky?—

Před spolkem sv. Vojtěcha jest „zbožný rynek“*) Příklad mi vypravuje, že na tom místě zažil dojem velmi milý, že tady nabyl naděje na lepší slovenskou budoucnost. Na jaře r. 1906 byla volba do sněmu, a tu byl shromážděn lid okresu Trnavského, a to strana národní, volící faráře Kollára. Na tváři každého voliče, starého i mladého, zářila oduševnělost, mužné sebevědomí. Stáli tu od rána do dvou hodin po půlnoci; kdo odvolil, zase se navrátil na svoje místo. Zpívali písně mariánské, také Hej, Slováci! Kde domov můj, píseň volební a j. Muzika hrála zároveň. Když zvonilo poledne, lid klekl, pomodlil se a povstav zpíval zas. Všecky vzněcovalo doufání, že zvítězíme. „Plakal jsem radostí,“ řekl přítel, „tu je docela jiný lid, než v Trenčanské; krajem Trnavským vzkřísí se Slovensko.“ Nad voliči rozložila se noc, přece zůstali pohromadě a doufali; elektrisovalať je každou chvíli zpráva, že Kollár má většinu hlasů. Byla půlnoc; hodiny na četných věžích byly skoro rázem. Napětí bylo veliké. Ženy tulily se ke svým mužům a oči zdvihaly ke hvězdám. Bože, buď s námi! Ve dvě hodiny po půlnoci byly hlasy sečteny. Předsedové volebních komisí zdráhali se vyhlásit výsledek. Dr. Ivanka,

*) Zboží = obilí, tedy obilní náměstí.

Slovák, vystoupil na pavlač radnice a ohlásil vítězství slovenštiny — zvolen Kollár!

Byla to chvíle!

Lidé se objímali, zpívali, plakali, chlap chytil chlapa a tancoval s ním, žena se ženou... A nebylo — slyšte — jediného opilého. —

Knihkupec Horovitz má úplný seznam slovenských knih — zděláváť mu jej Ľudevít Rizner — ale nikdy nemá jediné slovenské knihy ve výkladní skříní. To mne vždy dráždí. V ulici do františkánského kostela je knihař, a ten má ve výkladní skříní i několik knih slovenských, ba, jednu — českou, Egypťský snář, vytištěný r. 1910 v Budapešti. Zaradoval jsem se, že aspoň to...

Na takovém stupni je slovenská a česká kniha ve slovenském městě!

Což je Trnava slovenská?

Úřední statistika nám pravdy nepoví, mne poučila — chůva.

Seděl jsem v sadě a poblíž byla starší chůva, majíc v kočárku dítě. Tiše prozpěvovala. Nasloučám pozorně a slyším: Koníčku můj bystrý, vraný... Sedl jsem si na bližší lávku a dal se s chůvou do řeči.

„Slyším vás zpívat slovensky; odkud jste?“

„Jsem zdejší.“

„Tedy v Trnavě se zpívají slovenské písničky?“

„Jakéž jiné, vždyť jsou v Trnavě samí Slováci.“

„Maďarů není?“

„Leda několik úředníků a jejich dětí. Po-

tom jsou tu židé, v cukrové fabrice něco Čechů a v čokoládové fabrice něco Němců.“

„Na ulici slyším mluvit skoro jen maďarsky.“

„To tak páni; ale doma mluví nejvíc slovensky, zejména když stůňou. Ošetřují nemocné, pořád mne tam a onam volají, zlatku dostanu za noc, a to skoro všichni lidé mluví slovensky a slovensky se modlí; hm, to jsou přec Slováci.“

„I vy jste Slovenka?“

„Hahaha! Ako repa.“

„Kdy jste se narodila a do jakých jste chodila škol?“

Roku 1864 a chodila jsem d oškol německých, ku mniškám, to jsme se i katechismus učily německy. Chlapci chodili do škol světských a tam se učili slovensky, německy, maďarsky nejmíň. Nyní jsou všechny školy maďarské, ani slova slovenského, i mnišky jsou maďarské.“

„Vysvětlete mi, proč jsou všechny nápisy maďarské?“

„To je tak: kdyby si knihař vyvěsil tabuli slovenskou, nedá si k němu vyvázat knihy ani student, ani úředník, ani kněz — už aby se obracel po žebrácké holi.“

Maďarisace proto tak postupuje, že nabízí kariéru a chléb; kdo se jí nepoddá, tomu chléb vezme a neudělá ho ani hajdúchem.

Jezdě z Moravy na Slovensko, čekával jsem v Těšíně na vlak dv ěhodiny, a to jsem pokaždé zašel na hrob Michala Hodži. Jednou jsem si tam utrhl ratolístku břešťanu, a maje cestu do Trnavy, mĕnil jsem ji tam odevzdati synovi zvĕč-

nělého vůdce. „Ach, nechod'te k němu,“ řekli mi přátelé, íon drží s — Maďary.“

Jaký to strašný úkaz!

Otec nespál péčí o národ, šel do vyhnanství, a syn se — odrodil.

Roku 1911 jsme oslavili sté narozeniny Hodžovy; na rodný domek jsme zasadili pamětní desku, sešel se národ, a nepřišel — syn.

Rozmlouvaje s chůvou, vzpoměl jsem si na syna Hodžu, pravotára.

„Znáte ho?“ zeptal jsem se chůvy.

„Ó, dobře; také tam ošetřuji.“

„Jak mluví doma?“

„Hm, ten hodně maďarsky; ale když stůně doopravdy, tož jen slovensky. Ten nejde s námi, ten drží s druhou stranou.“

*

Vyjděme si do vesnic, tak do Moderdorfu. Celá ta ves hodila by se na národopisnou výstavu.

Domky jsou podle silnice v řadě, souběžně s domky je stromořadí. Je neděle, tož je celá velká náves pěkně zametena. Ženičky sedí před domy, muži v hostinských zahradách hrají v kuželky a popíjejí. Domky jsou zděné a kryté došky, přece už z venku pěkné. Tak vybílené, jen se svítí, ani jeden není špinavý; při zemi je jasně modrý neb zelený pás. Na mnohých domcích je tento pás pln národních ornamentů. „Kdo je udělal?“ optali jsme se ženičky, sedící před domem. „To jen tak,“ odpověděla; „když jsem urobila modrý pás, neměla jsem pokoje, tož jsem namáčela dva prsty do vody a narobila jsem ještě

výšivek.“ Tedy ženička mokrými konci dvou prstů k sobě stisknutých vymývala modrou barvu v pěkných křivkách a nadělala ornamentů, a to z paměti, bez vzoru, bez cvičení školního. Takové ornamenty má i na bocích ohniště v pitvoře, kde je nedostatek světla; ještě i takové místo za to stojí, aby se vycifrovalo. I chlapi vyzdobují; došková střecha má na vrcholu štítu jakous slamenou korunu. A když vstoupíte dovnitř, uvidíte výzdobu prazvláštní — vyzdobují jízu talíři a džbány. Místo obrazů jsou na stěně talíře, pestře malované, jen k výzdobě sloužící; každý už z výroby přišel s dírkou na spodu, aby se mohl na motouz nebo na drát zavěsit. Pod samým stropem je jich řada, jeden těsně vedle druhého, potom řada menších, níže pak na polici džbán vedle džbánu, potom zase řada talířů — na šta talířů a džbánů. Při stěně proti oknům kladou se na úzké police červené polštáře senem naplněné; tak zakončuje výzdoba.

To je ovšem jizba parádní, v ní se nebydlí, v obytných jizbách je talířů a džbánů o hodně méně.

Odcházím z vesničky s přesvědčením, že je v lidu přirozené nadání umělecké. Oni, kde co je, vyzdobují, protože musí. Takovéto umělecké nadání je i v jiných krajích slovenských, nikoli v nejchudobnějších. Z Moderdorfu zalétám v duchu do vesnic drátenických; tam je teprv jakés embryo umění, na př. dřevěná chalupa jest neomítnuta, ale obloček si přece vyzdobí: namočí štětku do vápna a vytisknou kol obločku čtyři „tečky“, ke každé straně jednu. Když jsem to

vypravoval ženičkám v Moderdorfu, jak se rozesmály! —

Ještě si zajdeme do Hrnčiarovců, také hodinu od Trnavy.

Pole jsou úrodná jako na Hané; pšenice, řepa, kukuřice, fazole; na jednom poli pěstují Bulhaři zeleninu.

V Hrnčiarovcích jsou domky zděné, před nimi je kus půdy vydlážděn. Nejedna okna jsou vyzdobena záclonami. Mnozí rolníci mají bicykly, někteří motocykly, mláťačku každý, sejačku, žentour, lajtár (mlýnek) a sečku též, vše to od Wichterle z Prostějova. „Proč kupujete z Prostějova?“ otázal jsem se rolníka Klčovanského, a odpověděl doslovně: „Tam koupí nejlépe, a je to Slovan.“ Syn Klčovanský, uviděv mého syna stenografovat, pravil: „Aha, vy stenografujete.“ Některý rolník má i parní mláticí stroj. Selka nakoupí ve střížném obchodě najednou za dvě stě i tři sta korun tovaru; a ručku má jemnou jako milostpaní v městě.

V Čadci a v těch krajích i rychtár kloní se pokorně notárkovi (obecnímu tajemníkovi), ale pan Klčanovský v Hrnčiarovcích se na notárka utřhl: „Oni jsou náš písař; já jsem velkomožný, já platím.“ Hle, pan Klčovanský je zámožný a — čte.

Vypravuje nám, že byl se slovenským procesím až v Římě, v samém Vatikáně, před tváří sv. Otce, ba sv. Otce poklepal mu na rameno se dvěma, třemi latinskými slovy...

Tak vypravoval nadšeně, hledě mi do očí —
— chladných, smutných... Nestačí pouti do Tr-

navy a na Velehrad, kněží vodí zástupy lidu slovenského do Maria Celli, do Říma a do Lurd.

Á já přece vycítil, že panu Klčovanskému stačilo by slovo, aby se mu otevřely oči. Poznal notárka, pozná i služebníky Říma. Pravda spasí nás, ne podvod lurdský.

Otevřte už lidu oči, nečekejte!

Ještě si zaskočíme do Rošindolu.

Tam nám vypravovali věc velmi podivnou. Notár hodil psa do obecní studny, ze zpupnosti, aby se sedlákům pomstil. Sedláci stěžovali si u služného, ale ten neshledal v činu notárkově nic trestuhodného. „Tak?“ řekli si sedláci, a v noci milého notárka čtyři šuhajci svázali, zabalili do plachty a spustili po provaze do studny. „Když tam byl pes, hodíme tam i sviňu,“ řekli a desetkrát ho ponořili do vody.

Prosil skroušeně a sliboval... Očistil se a je už hodný.

Jinak v horách, jinak v pláni; v horách žebráci a dole páni.

(Z r. 1909.)

Za kolébkou starého gramatika

Už mne to tenkrát, mladého študentíka, velice zajímalo, že kdesi v horské vesnici slovenské narodil se za Ferdinanda I. člověk, který napsal úplnou českou mluvnici. Už tenkrát prošla mi duší touha, vesničku tu někdy vyhledat. Podivná věc, nedostal jsem se tam, až když jsem se blížil k padesátce věku svého; turistovi je vesnička ta velmi s cesty.

V srpnu r. 1909 cestoval jsem po Slovensku se synem sextánem a s ním jsem vesničku navštívil.

Z města Nítry jsme jeli podle řeky téhož jména. Vyjede se z roviny do širokého údolí. Vidíš louky rovné jako talíř, lány řepy, kukuřice, obilí a také dost ovocných stromů. Pole jsou široká, dlouho nedohlédneš meze, a to je vždy člověku smutno — jsou to pozemky šlechtické. Selská políčka vidíš teprve za lány panskými, kde se nad úrodným údolím zdvihají kamenité stráně. Nad Nitrou je kopec, a na něm biskupská residence, kostel a domy kanovníků. Stále se, ač už jsme daleko, obracím za věží biskupského kostela — vždyť je to Nitra, sídlo kdysi Svatopluka

kovo. Jede s námi Slovák z Pešti a ukazuje nám zříceniny Oponice. „Odtud je rod grófa Apponyiho,“ praví nám. Však se Oponice jmenují maďarsky Appony. Hrabě Apponyi, bývalý ministr vyučování, má poblíž zřícenin pěkný kaštel. Dívám se na zříceniny a na kaštel a myslím na jedovatého grófa, s nímž Björnson nechtěl ani na chvíli prodlít v jedné místnosti. Poslední slovenské slovo chtěl ze škol vytlačit. On, tajný rada, tedy důvěrník dynastie, ještě než odešel z ministerstva, dal napsat protidynastickou čítanku. Z krve slovenské a krutý utiskovatel Slovákův, smýšlením protidynastický a přijímá tajné radovství — vždyť v puchu krčem nenajdeme tak bídné povahy!

Ještě vidím věž na hradě Nitranském, ačkoli se již blížíme Prievidzi. Údolí Nitry se úží, ale je tu úroda pořád veliká. Ukazují nám velkostatek, ve kterém dělají sýr na způsob ementálského. Údolí je teplé k jihu jsouc otevřeno a před větry severními i západními i východními chráněno.

Prievidza, toť divné pro Čecha jméno. Když se přes celý les vykácí pás, takže je průhled na druhou stranu, říká se tomu prievidza. Prie- (česky prů-), vidz (česky viz), spíše řekneme průhled. Kdysi tu snad při Nitře vykáčeli lesy, tak že byl průhled k severu a na prievidzi vznikla obec Prievidza, dnes malé město.

Už jsme to blízko rodiště českého gramatika, žijícího před třemi sty lety.

Za vedra putovali jsme po silnici plné prachu k Nedožerům, pořád podle Nitry, jež je v těch

místech mělkým potokem. Nedožery je vesnice při silnici, výstavná, nikoli chudobná. Maďarsky se jmenuje Nádasér. Na několika staveních je nápis Szesz-Fözde. „Co znamená tento nápis?“ optali jsme se hospodáře před domem stojícího. „Mám kotlík na slivovici,“ odpověděl. V kraji daří se množství sliv (švestek), tedy pálí tu slivovici, pro sebe i na prodej. Přistoupil soused druhý, třetí..., až nás tak na návsi stálo asi deset. Rozumí se, zvědavé ženy nescházely. Všichni hleděli na mne, cizince.

„Zdali víte,“ začal jsem vážně, „že se ve vaší dědině narodil slavný muž?“

„Věru, nevíme.“

„Či naozaj?“

„Áno, tady r. 1555 narodil se Vavro Benedikt Nudožerský, z něhož byl nakonec vynikající profesor na universitě v Praze.“

„Není možná,“ pravil soused, s kterým jsem se nejprve seznámil. „Hľa, hľa,“ řekli s údivem druzí. „Chýrečný muž,“ řekla ženička ženičce.

„Chýrečný váš rodák učil se nejprv v Prievidzi, potom jakýms divným řízením dostal se na školy do Jihlavy, pak i do Prahy. Byl ředitelem školy v Uherském Brodě na Moravě, potom žil zase v Praze a povýšen tam na universitě za Mistra, to je tak jako za Doktora.“

„Hm, hm, pomysleme si to,“ divili si sousedé; „jaktěživi jsme to neslyšeli.“

„Kdo by nám to pověděl?“ pravil jeden občan. „Učitel? ten to sám neví. Kněz? ten také nic neví. Hm, kdež tam z maďarských škol...“

Dále jsem vypravoval, že potom Vavřinec

Benedikt Nudožerský učil v Něm. Bradě v Čechách, kde psal chýřečnou knihu, až ji za 9 let dokončil. Byla to úplná mluvnice česká, zv. Gramaticae Bohemicae ad leges naturalis methodi... Z Něm. Brodu byl povolán za profesora na universitu do Prahy, tam přednášel matematiku a vykládal spisy starých učených Římanů. I žalmy překládal...

„Pomysleme si, a my nic nevěděli! Je to pravda, co nám povídáte?“

„Pravda čistá; proto jsem do vaší dědiny přišel, toužil jsem poznat rodiště slavného muže. A myslil jsem, že mi ukážete i domek, ve kterém se narodil.“

„Kdež tam, nic nevíme; na Uhrách je planý svět.“

„Váš rodák Benedikt byl muž pracovitý a všestranně učený. Zemřel na souchoťiny r. 1615, tedy za několik roků bude to tři sta let.“

Nevěděli nic.

Přišel český učitel a na návsi jim to pověděl.

(Z r. 1909.)

Oželený

Zajímavý a hoden, abychom na něj nezapomněli. Vzpomínám naň při každém pohledu na Ostré (Ostrô), vysoký to štít západně Kriváně. Na svahu štítu ve veliké výšce dlíval po celé léto. Až k úpatí dával se dovážeti potom jej posadili na koně, a dva muži na koni jej držíce, dopravili ho až do jeho koliby. Po dvacet asi let ho tam doprovázeli. Tam žil s pastevci o žinčici, brynze a chlebě, vystrojen jsa do houně, širáku a jančárků, maje až po pás dlouhé vousy a vzadu neméně dlouhé vlasy, až se ho lidé báli. Ovcím sype se na horách na ploché kameny sůl; on napsal na Ostrém báseň, v níž praví, že tuto sůl líže s ovceci.

Ja na Tatru prikovaný,
lížem rosu, soľ s barany.

Mluvím to o básníkovi Samu Bohdanu Hroboňovi. Byl to vrstevník Riegrův a Havlíčkův, narodil se r. 1820 v Sielnici pod Tatrami, jsa synem evangelického faráře. Mládenec krásný, jakož vidíme na podobizně z jeho mládí. Maje 20 let, představil se r. 1840 v „Jitřence“, almanachu

v Levoči vydaném, jako nadějný básník a od té doby znám byl i v literárním kroužku pražském. Roku 1841 putoval na universitu do Dobrosoli (Halle), rozumí se přes Prahu, kde se půl roku pozdržel. Tu se seznámil s českými literáty, těmi nadšenými idealisty, a též s Fr. L. Čelakovským, který byl sice o 21 rok starší, ale nerozpakoval se s Hroboněm důvěrným tykáním se sbratřiti. V Praze poznal krásný a ideální mládenec slečnu Bohuslavu Rajskou. Meškaje po dva roky v Dobrosoli, psával jí, a vraceje se r. 1843 domů, zastavil se opět v Praze, tentokráte hlavně u slečny Bohuslavy. Ze Slovenska jí psával do Prahy, a to po přání jejím nářečím slovenským, jež se té doby mocně hlásilo ku právu jazyka spisovného. Milostné jejich listy jsou krásná báseň.

Nemaje kaplanského místa, žil u svého staršího bratra, evangelického faráře v Sielnici, stále tu, pod krásnými Tatrami, vzpomínaje na ušlechtilou Bohuslavu v krásné Praze. Ale Bohuslava provdala se roku 1845 za Fr. L. Čelakovského, ovdověvšího roku 1844, a zranila tak nadosmrtné srdce Hroboňovo....

Karel Salva, též rodák sielnický, stýkal se s Hroboněm mnoho let, a nešťastný básník otevřel mladému příteli srdce své dokořán. Jestliže bývá Hroboň líčen jako nešťastný podivín od přirozenosti, tvrdí naproti tomu Salva, že se z nešťastné lásky oželel. Slovo to znamená oddati se po kruté ráně do vůle osudu; buď, co buď, já ztratil své jediné, nic mi po světě není, také po mém životě nic. Hroboň, oželel se, stal se

neschopen k jakémukoli povolání. Žil nadále u svého bratra, bol svůj utišoval tvořením básnickým, studiem z knih i samostatným filosofováním. Starší bratr ctíl jej pro jeho ideálnost a učenost jako nějakého světce. O každém kázání radil se s poetou hluboce zbožným a svatého Písma výborně znalým. Každý jsme pocítil, je-li duch sklíčen, že tělo bývá mdlé, nohy pod člověkem jsou slabé, rukou nechce pohnouti, oko není žádostivo do jiného se zadívati, dech je tichý a kratičký, řeč obtěžuje... Takový byl oželený Hroboň; starší bratr, vedle něho při obědě sedící, sám mu polévku lžicí ochlazoval, aby jen nešťastný poeta nemusil rukou pohnouti. Krev jeho zlíněla, tělo bylo slabé, nervosní, a nebylo proti tomu žádného léku....

Bývalé své milence po celý život „blagoslovil“, jak říkával, omlouvaje ji tím, že příbuzenstvo její tuze ji přemlouvalo, na to poukazujíc, že Hroboň dotud neměl žádného postavení. Můžeme se domnívati, že příbuzenstvu Rajské bylo na překážku i Hroboňovo vyznání i vzdálenost Slovenska, za tehdejší komunikace zvláště děsivá.

Měl od Rajské květiny, které si na její svátek, ještě i ve své starobě, vykládal na stůl a nad nimi oživoval vzpomínky na mladou lásku. Kolik tu vyronil slz nad suchými květy z ruky bývalé milenky, od roku 1852 v zemi tlící! V téže uctivosti měl i její listy a podobiznu, barvami od některého umělce pražského vyvedenou. Jednou jedinkrát ukázal podobiznu tu Salvovi, vyňav ji z portmoné krásného a úplně zachova-

ného. „Musím vám ji též přece jednou ukázat,“ řekl a mínil přítele svého důvěrou tou velmi vyznamenat.

Čtu-li v Riegrově Naučném Slovníku o posledních letech Čelakovského, domnívám se, že i Bohuslava cítila vzdechy nešťastného ctitele svého pod dalekými Tatrami. Šlechtný Hroboň s vážností mluvil i o Čelakovském, pravděpodobně zcela nevinném v bolu jeho.

Hroboň byl evangelík, ale předestřev si všechna křesťanská vyznání, zosnoval na jejich základech vyznání nové, své. Tak světil svátky ze všech církví a katolický latinský breviř modlival se až do smrti. Nevím, zdali jen hodlal nebo zdalí skutečně předložil své vyznání caru ruskému.

S přírodou srostl jako s dílem božím, Boha ctil ve zvířeti i v rostlině. Salva měl mnohé rukopisy nikde neuveřejněné. R. 1899 vydal tiskem výňatek z velké básně, psané prý v řeči lesů tatranských a nazvaný „Spev strážných duchov nad slovenským horstvom“. Tatrám přikládal velký význam.

Hor sa! hory Slavian-sveta,
hor ke slncu večna leta!
Už nad vami zory hrajú,
deň večnosti znamenajú.
Hor sa, Slovák! hor na hory,
do vied večných prvozory.
Vedy hrajú s modlitbami
ako spevy s organami.
Nech Amfion, David nový
s hor sa ozve Christa slovy;
ducha vedou nech tí zvonía,
rabstva putá tí rozronía.

Soberte sa, Slovian hory,
kol Kriváňa do sobory,
hore hlavy v nebosvory.
Hor sa, Slovák, na hor horu,
do vol'nosti celozoru,
širých nebies ku priestoru —
hor ku viestom,*) ku prorokom!
Prestaň besov byť otrokom,
čo ti hory vyrubujú
a z ich rúdy putá kujú.
Matka Runa**) Iká nad vami,
otrockými Slovákami;
vaše bane vašim hriechom
cudzích duchov sú pelechom.
Háj si, Slovák! háj si hory,
božie chrámy a komory;
mlieka, medu, mäsa sklady,
liečnych bylín, lesov sady,
viníc, ovocín ohrady —
i vod úzdravných kotliny
a sol'varov prameniny.
Striebra, zlata, žúly, svoru,
drahokamov a mramoru
Bohom dané pokladnice,
železníky a zbrojnice;
sklepy jaskyň tajomstvených,
rajov-bajov skamenených,
svätýň Bohom zremeslených.

— — — — —

Také niekoľik veršů o jeho lásce ke zvířatům:

Ani pre samopaš divú
netrap žiadnu dušu živú.
Cíti duša i vo vtáčku
i v chrústiku a črviačku.

*) Viest vie, zvestuje i vedie.

***) Bohyňa rúdy.

Āni kaňa a sup dravý,
ni medveď srdom dudravý,
ni vlk divý, had plazivý
nie sú bezo lásky živi.
I v ťabe a v jaťerici,
ba i v l'útej vretenici,
čo oči hadu predala*)
za jeď, ktorým sa nabrala,
i v tých duch tej Lásky dýťe,
čo vesmiery si kolíťe
sťa kolisky svojho syna,
spasa vekov — Hospodina.
I tie najkrutejšie zvery
netráp, ale miluj z viery.

— — — — —

Když zemřel Hroboňovi bratr, živitel jeho, vzala k sobě opuštěného básníka matka Salvova, davši mu lepší jizbu s výhledem do ulice, a sama se s dcerami svými spokojila s menší jizbou do dvorka. Hroboň žil potom velmi chudobně. Pekl si v plotně brambory, paní Matiašovská posílala mu med, brynzu, oštěpky, chléb a synovec jeho, farář na chudobné stanici, i jiní přátelé posílali mu něco peněz.

Od sňatku Bohuslavy rajske postonával po celý život, duch jeho přece pracoval vždy. Mluvil správně a vzletně, logicky, neopakoval se a na posluchače působil silou kouzelnou. Pracoval o slovanském jazykozpytě, a zůstaly po něm kusy srovnávací mluvnice slovanské. Přicházivali k němu učenci a spisovatelé ruští i čeští, z českých zvláště: Pokorný, Bílý, Tábořský. S drem Amerlingem, jsouce si duchem velmi podobni, dopisovali si až do smrti tohoto českého učenca.

*) Podle podání lidu.

Amerling v dopisech Hroboňovi hlavně filosofoval o jsoucnosti boží, dokazuje prý ji matematicky, jakýmiisi nárysy.

Stárl, chřadl a konečně pozbýval zraku. Míval zálibu dívati se upřeně do slunce, a prý z toho přišla zkáza jeho očím. Časem dával se po okolí pomaloučku převážeti, co chvilka, zastavil vůz, a stařec se rozhlížel po krásných horách. „Mladému pánu z fary“ — tak jej v Sielnici jmenovali, i když byl kmetem — rádi lidé propůjčili vůz i jinak mu ochotně posloužili. Přece byl jeho život čím dál opuštěnější. Nervosní byl tak, že si nablízku nesměl nikdo zazpívat. Když kohout zakokrhal, běžel na hospodyně, aby ho zavřela. A když ponocný poblíž bytu jeho zartoubil, děsil se celou noc, a druhý den žaloval rychtáři. Ponocný den, dva netroubil, pak zase starce škádlil. Tož na něj jinak. „Trub mi hodně blízko, mám to rád,“ řekl ponocnému, „pootevři okno, dám ti tam vždy sklenku kořalky.“ Ponocný toubil do okna, pootevřel a kořalku vypil. Druhý den zas, třetí den zas. A když čtvrtý a pátý den kořalky za oknem nebylo, dopálil se ponocný: „Dobře, nedáváš pálenky, nebudu ti toubit.“

Asi dva roky před smrtí jedno oko mu vyteklo. Breviř dával si stále přečítat; přišel chlapec nebo děvče a přečítali latinu, jak dovedli. Žil v největší chudobě, opuštěný, zneuznaný, posmívaný, žil v hladu a... nechci dopovědět. On, idealista, poeta, učenec! Kdož nám to poví, co všecko tento něžný a hluboký duch v posledních dnech života svého promyslil a procítil!

V létě r. 1894 zemřel, maje 74 léta.

Poslední jeho vzpomínky patřily Bohuslavě.

Dali mu rakev z desek neobarvených a na rakev po přání jeho dali velký černý kříž.

Mám v rukopise jeho báseň složenou dle národní písně „Dobrá noc“. Odevzdav ji Salvovi, projevil přání, aby mu ji přátelé první večer, co bude v hrobě, při západu slunce zazpívali.

Ani toto skrovné přání nebylo splněno. Nechť mu po letech zazpívá píseň jeho český čtenář.

Nad hrobem pod večer.

Dobrá noc, spevec náš, dobrá noc!

Driemaj, ako v noci zeme moc.

Dobrá noc, dobre spi!

Nech sa ti snívajú rajské sny.

Dobrá noc, spevec náš, dobrá noc!

Nech ti bude Kristus na pomoc.

Dobrá noc, dobre spi!

Vstaneš ako slnce z nočnej tmy.

(27./3. 885.)

A tu je konec naší pohádky.

(Z r. 1899.)

Osud

(Dva směry.)

Dramatický výjev.

Dějiště.

Na břehu Váhu pod horou Čebratem.

Osoby.

1. Slovenský filolog sedí na malém balvanu pod nízkou lipou.

2. Rozmlouvá s nějakým mužem na lípě sedícím, v listí ukrytém; dejme mu jméno Hlas.

3. a 4. Po břehu kráčí slovenský žurnalista s českým spisovatelem a oba se pod lipou zastaví; tento si sedne na pažit, onen se opře o strom.

*

Slovenský žurnalista představil filologovi českého spisovatele.

Filolog (překvapen). My se ovšem dle práce známe, dávní odpůrci.

Český spisovatel. Nikoli osobní.

Filolog. Vy, Češi, tak nám svou kulturu nabízáte.

Hlas s lípy. Vnucují.

Spisovatel a žurnalista (hledíce vzhůru).
Kdo to?

Filolog. Můj přítel. Pravdu má, vnucujete.

Hlas (směle). Ne z lásky, jak říkají, nýbrž ze
sobeckosti.

Žurnalista. Ticho! Slez dolů, ať tě vidíme.
Zahyneme bez české kultury.

Hlas. Hahaha!

Žurnalista (k filologovi). Ostatně, povězte
svoje, ať vás jednou pořádně vyslechneme.

Filolog. Jsem přesvědčen, že Češi a Slováci
jsou dva různé národové, a čeština a sloven-
ština dvě různé řeči. Čtyři sta let jsme šli lite-
rárně s vámi, tož slovenština nabrala do sebe
hodně živelů českých...

Hlas. Pokazila se.

Žurnalista a spisovatel pozdvihli hlavy
vzhůru.

Filolog. Je to stav nesnesitelný.

Žurnalista. Srůstání s Maďary je vám snesi-
itelné?

Filolog. Prosim, nechejte mne domluvit. Já
tak vidím a cítím, že jsme národ samostat-
ný, a nutno je rozhodně to prohlásit a spor
dokončit. Pryč od Čechů!

Spisovatel (vzrušen povstal se země). A do
náruče Maďarům.

Hlas. To raděj.

Žurnalista. Dolů slez, ať tě vidím.

Spisovatel. Slovanský úděl: vždy Slovan nejvíc nenáviděl bratra. Nuž (k filologovi), mluvte dále; jak míníte Slováky od Čechů nadobro odloučit?

Filolog (mluví hodně hlasitě, aby přehlušil hukot Váhu). Je třeba literární slovenštinu od češtiny očistit; potom teprv uvidíte, že máme svou zvláštní řeč, a že jsme národ samostatný.

Hlas. Tak jest!

Filolog. Vždyť víte, napsal jsem o tom maďarskou brožurku, kde jsem vyzval vládu, aby se řeči slovenského lidu ujala...

Žurnalista a spisovatel. Ha, maďarská vláda se má ujímat slovenštiny...

Filolog. Víím, plivali jste přede mnou, Slováci i Češi, ale já to myslel dobře. Brožurka má je spisek především politický, a politika je ffgl. (Rozhlédnuv se na všechny strany, není-li svědka, vysvětloval potichu dále.) Chtěl jsem toho docílit, aby mi maďarská vláda dávala dovolenou, bych mohl po Slovensku cestovat a studovat nářečí; chtěl jsem, aby dala kapitál na dílo dialektické a na maďarsko-slovenský slovník...

Žurnalista. Tedy jste nebyl poctivý vůči vládě, a mohli před vámi plivat i Maďaři.

Hlas. Hahaha!

Filolog. Fráse!

Spisovatel. Nikoli! Čistý cíl chce čisté prostředky. Nepomáhejte slovenštině špatností.

Filolog. Fráse, Fráse!

Hlas. Somár.

Žurnalista. Dolů slez, uličníku!

Filolog. Čeština musí z evangelických kostelů pryč.

Spisovatel. Chcete strhnout poslední most?!

Filolog a Hlas. Ano! Tak! A bude pokoj.

Hlas. Němčiska česky mluvící, vymírající.

Filolog. Na věky od Čechů! Tak se uklidní duše naše, a budeme mít pokoj od Maďarů, kteří nám stále vytýkají styky s Čechy.

Spisovatel. Navěky od Čechů, navěky
(Zamlčel se a pak se klidně otázel.) Jak hodláte Slováky odučit slovenštině počeštěné a naučit je slovenštině čisté?

Filolog. Přece znáte mou Rukoväť? Tam stojí napsáno: kdo se učí nynějšímu pravopisu slovenskému anebo spisovné řeči vůbec, ať nečte českých knih.*)

Žurnalista. Člověče...

Filolog (skočí mu do řeči). Tak mi neříkejte, jsem ministerský úředník.

Hlas. Kopni ho, kretina.

Žurnalista (pokračuje). Pane, to je rada podivínská. Někdo se učí z vaší Rukoväti, vtom mu listonoš přinese český politický denník; dle vaší rady musí jej odhodit. Někomu kručí v břiše, chce se podívat do českého domácího lékaře, ale nesmí, neboť v té době učí se z vaší Rukoväti. Hospodář chce pohnojít pole,

*) Viz předmluvu Czamblovy Rukoväti.

rád by se poučil z české hospodářské knížky, ale nesmí nahlédnout, neboť se právě ty dni učí z vaší Rukoväti. A učí-li se z ní celý rok, dva, pět, tož po všečen ten čas nesmí do české knihy nahlédnout!

Filolog. Hm, hm, buďto jedno nebo druhé.
Hlas. Zakrpatělý rozumek, blbec.

Žurnalista (hledě na lípu, táže se s hněvem).
Kdo je to tam, zakřikněte ho.

Filolog. Nedbejte naň; je to řádný muž, ale brýzgá, má to v přirozenosti, no, fakto řádný muž.

Žurnalista (k filologovi). Vidím rozumnějším, když náš sedlák dobře pole podle české knížky pohnojí a při tom mluví počeštěnou slovenštinou, než kdyby se učil stránkám vaší Rukoväti; ostatně i v ní je dost „čechizmů“.

Filolog (s humorem). Patrně máte větší zálibení ve hnoji, já zase v pravopise.

Hlas. Hahaha! (Slyšet, jak si mne ruce.)

Žurnalista (s opravdovostí). Pane, mluvmе vážně. Což, když někdo studuje všechny slovan-
ské jazyky najednou a píše srovnávací mluv-
nici, ten podle vás má potom v hlavě a ústech
strašně znečištěnou směsici...

Spisovatel (hledě zamyšleně do prázdna).
Mně je už věc jasná; pan filolog je pán jedno-
stranný, jehož světem je uzoučké políčko pra-
vopisné, ne vzdělanost národa, ne blahobyť...

Hlas. Hnůj, hnůj!

Spisovatel. On hledá rozdíly mezi češtinou a

slovenštinou, a studium to jest mu pouhým sportem. (Hlasitě a důrazně.) Takoví lidé se se nehodí za rádce národa!

Hlas. Nekřič, Čecháčku.

Filolog. Děkuji za vysvědčení, ale jak vidíte, jsem kliden; pamatujte si, mne žádná kritika nerozčilí.

Spisovatel (k filologovi). Vysvětlíte nám, který užitek budou Slováci mít z úplného „osamostatnění“.

Filolog (s rozhodností). Trojí užitek. Předně, Slováci se přestanou spoléhat na české spisy a dají se sami do práce, aby co nejdřív a co nejlépe nahradili nejnaléhavější potřeby vzdělání slovenského lidu.*)

Spisovatel. Kterí to Slováci dají se do práce, vždyť jich není. Není slovenských škol, aby se na vědeckou práci připravili.

Filolog. Po druhé, vidouce, že jsou spisovnou řečí od Čechů odděleni, spřátelí se se slovenskou řečí všude, i v evangelických kostelích, a tím se slovenská řeč posilní.

Spisovatel. Zdali se posilní vzdělání národa, když se nadobro odtrhne od bohatší literatury?

Filolog. Po třetí, Slováci, jsouce osamostatnění, poznají vlastní své síly a opírajíce se jen o ně, zařídí svůj život na základech reálních, těm silám přiměřených.

Spisovatel. Rozumím: poznají své síly, totiž

*) Viz str. 266. Czamblova spisu „Slováci a ich reč“.

svou malost, slabost, osamocenost, a jejich se-
bevědomí scvrkne se na minimum, uznají, že
tak není možno žít, skočí dobrovolně v hltn
maďarisace. Ach, Slováci, jaké to máte rádce,
jaké pěstitele řeči!

Hlas. Neplač, Čecháčku; známe tě, hlásíš se
k nám, když chceš mít z nás užitek.

Spisovatel (k Hlasu na lípě). Mluvíš strašně!
Užitek, jaký, kulturní či hmotný? Jste kulturně
tak vysoko, či jste tak bohatí, že bychom mohli
z vás těžit? I kulturně i hmotně můžete těžit
více vy než my.

Žurnalista. Slez dolů, jedovatá zmije. Jed a
pýcha z tebe srší.

Spisovatel (k filologovi). To je užitek malý,
žádný, a škoda velká; takovým způsobem Slo-
vákům budoucnost nezabezpečíte.

Filolog (povstav s balvanu, mluvil pomalu).
V našich časech povinni jsme počítat s úplným
kulturním osamostatněním Slovákův jako s ho-
tovou událostí.

Spisovatel. Proč jsme povinni, kdo nám to
ukládá?

Filolog. Stojíme na základech, na jaké nás
postavil historický rozvoj.

Spisovatel. Věříte v budoucnost Slováků,
chcete ji?

Filolog. Slováci ve svých horách, ve své od-
loučenosti sami si pojišťují svůj národní ráz
ještě na dlouhé časy.

S p i s o v a t e l (rozrušen, bolestně.) „Ještě na dlouhé časy“. Tedy ne navěky, na dlouhé věky? Míníte (hledí filologovi do očí) pozvolné vymírání...

Filolog (šklubne hlavou na stranu). Mladší pokolení slovenské tíhne ke kultuře maďarské. To je následek skutečných poměrů. Zlomit tíhu těchto poměrů, na to jsou Češi právě tak slabí jako Slováci. Do takového položení vpravil nás osud. Nikdo není vinen, jen osud, že Slováci svým malým počtem a svou minulostí nepřitahují inteligentů, ba, že tito se ho straní a odskakují k jinému národu...

Žurnalista. Aha!

Filolog ...početnějšímu, majícímu pěknou minulost i přítomnost.*) Národ bez inteligence, jakéž mohou být jeho konce?

S p i s o v a t e l. Vymírání, vymírání... A to předpovídá národu pěstitel jeho jazyka...

Filolog (se obrátí k Váhu a pohvizduje si). Fí, fí, fí...

Žurnalista (zdvihnuv hlavu vzhůru). Co pravíš, ty nahoře?

Hlas. Pryč od Čechů, s tím souhlasím, ale v budoucnost Slováků věřím — však ještě baťuška žije.

Žurnalista (postaviv se před filologa k Váhu obráceného). Pane, vy jste baba, ne vědec...

Filolog (zdvihnuv hlavu, aby neviděl žurnalistu

*) Czambel: „Slováci a ich reč“, str. 263—266.

před ním stojícího, pohvizduje si.) Fí, fí, fí, fí...

Žurnalista. Vědec v osud nevěří. Následky příčin, to věří vědec. Prostý lid vytvořil přísloví: Každý je strůjcem svého osudu. Vidíte-li, že národ směřuje ke hrobu, máte ho varovat, zapřísahat, aby zaměřil v jiný směr. Já obracím národ k západu.*)

Hlas. Já k východu.**)

Filolog (zůstává obrácen k Váhu). A jih***) ho polkne. Fí, fí, fí ...

Žurnalista a spisovatel odcházejí po proudu k západu. Filolog a muž na lípě skrytý odcházejí po chvíli směrem opačným.

*) K Čechům.

***) K Rusům.

***) Maďarů.

Vyhubit
čili
maďarská státní idea

Byla to zajímavá náhoda.

Byl jsem v Trnavě a vyšel jsem z kostela Svatomikulášského, a to dveřmi nalevo od hlavního vstupu, hleděl do ulice, stromy vysázené, a kanovníky obydlené. Kdysi na témž místě střetl jsem se s invalidou, jenž mne ubezpečoval, že zázračná Panna Maria v kostele Svatomikulášském volá kedy pomůže, když nemocný člověk zavěsí na mříž před jejím oltářem voskové nebo stříbrné srdce neb oči nebo ruku nebo nohu, zkrátka to, co ho bolí. A tak jsem se mimoděk, vzpomenuv invalidy, dal do řeči se starším pánem, jenž si pohvizdoval a švihal hůlečkou.

„Je odtud pěkný pohled na zelené stromořadí,“ začal jsem mimoděk česky.

„Pěkný pohled — to sú Čech?“ otázal se pán vlídně pohlédnuv.

„Som, a chcete-li, som Slovák, všetko jedno.“
„Hej?“ (ano?) otázal se s údivem.

„Hej,“ řekl jsem rozhodně.

„To sa mi páči,“ řekl pán a podal mi ruku.

„Jmenuji se“

Pán sebou trh', jako by se lek'.

„... a píšu o Slováčích.“

„Taaak, to sú oni, to ste vy?“

„Hej,“ a znovu jsme si podali ruku.

Pán mne sved' se schodů a hluboce oddychuje vypravoval:

„Četl jsem vaši knížku „Vyhubit“, mám ji.

Pán se zastavil a tiskna mi konečky prstů, vypiaiv prsa a kupředu se nakloniv, šeptal mi: „Já ho znal, oba jsem znal.“

Teď jsem zrychlil dech já: „Koho, Grünwalda?“

„Grünwalda i Tiszu — bylť jsem vrátným ministra Tiszzy, mám státní pensi, nikomu nesmím říci, co vím,“ dopověděl pán, hlavou kývaje.

„Vám to pravím, vy mne nevyzradíte.“

Vrátného již kryje zem, už mu pense neodejmou, povím čtenářům svým, co svěřil on mně.

„Však víte, on byl poslancem a chodíval k Tiszovi často, žádný poslanec tak často k němu nechodil.“

„Tak jste ho vidával, toho strašného člověka! Jak vypadal?“

Když jsem ho ponejprv uviděl, řekl jsem si: Ať je, kdo je, zlý je.“

„A slyšel jste ho mluvit?“

„To vám právě chci povědět. Když jsem viděl člověka zlých očí, postál jsem tiše za dveřmi a napiatě poslouchal. Mluvil tak hlasitě, jako ve

sněmovně, chvílemi křičel, a to vaše slovo jsem zaslechl.“

„Které mé slovo?“

„No, vyhubit, jak jste tu brožurku pojmenoval.“

Zatím jsme došli k vojenskému blázinci. Ze zamřížovaného okna vyhlížel nešťastník, takový divý, inu, bláznivý. Ulekl jsem se ho, přece jsem naň pohlížel a myslil na Grünwalda, nejzvrhlejšího syna národa slovenského.

„Pohleďte,“ řekl pán, „takový byl Grünwald.“

„Povězte, co si pamatujete.“

„Vždy jedno a totéž povídal. Po celých Uhrách musí se mluvit jen maďarsky. Školy musí být maďarské, úřady maďarské, kostely maďarské, železnice maďarské, vojsku se musí velet maďarsky.“

„A jak se choval Tisza k takové řeči?“

„Tisza začal klidně, ale rozohnil se a křičel jako Grünwald. Když Grünwald vykřikl: Slováky musíme vyhubit! Tisza za ním: Vyhubit!“

Pán rozhorliv se gestikuloval a křičel, a blázen v okně posuňkoval a křičel cosi po německu. Slovu Grünwald rozuměl a pokřikoval: Grünwald, Grünwald.

„Vidíte, já za to slovo Grünwaldovi děkuji.“

„Děkujete?“

„Tak. Rozumějte, já do té chvíle nebyl ani Slovák, ani Maďar, no Maďar přece víc než Slovák; slovensky jsem nikdy nepromluvil. „Nem tudom,“ říkával jsem Slovákům. A když Grünwald a Tisza vykřikli: Vyhubit! zachvěl jsem se

hrůzou, vzpomněl na matku, a počal jsem si odřkávat: „Otče náš, jenž jsi na nebesích, posvěť se jméno tvé... Vyhubit, rozumějte, vymordovat, inu, chtělo se mi plakat, křičet... Což vykonali zlého? Bůh je stvořil, jděte a trestejte za to Boha...“

Blázen ještě za námi křičel: Grünwald, Grünwald...

„Ta brošurka vaše je dobrá,“ řekl pán a jména svého mi nepověděl, stiskl mi ruku a vrátil se zase na stranu kostela. Po několika krocích na mne zahvzd’ a když jsem se obrátil, položil ukazováček na ústa, na znamení, že mám mlčet. Pokýval jsem hlavou a pokynul pravicí.

Jak rád bych byl s ním mluvil celý den, ale porozuměl jsem, že se bojí chodit se spisovatelem brošurky „Vyhubit“.

Kolik to lidí na Slovensku se bojí ke mně se veřejně přihlásit!

Poslanec Grünwald vydal r. 1878 brošurku „Felvidék“, což je po česku Hornáky, kteréhož jména Maďari užívají místo Slovensko. Milý čtenáři, měj trpělivost vyslechnouti její obsah.

Budoucnost státu uherského je zabezpečena jen tenkrát, přetvoří-li se Uhry v jednojazyčný stát maďarský. Toho se docílí výlučným panstvím maďarského živlu. Panovatí jest poslání maďarského národa, ostatním národům přidělen buď úkol poddaných. Já jsem maďarský národ, vlast je výlučně mým majetkem. Vy, Slováci, jste otroci, které už sama příroda s nahnutým krkem pro jařmo stvořila; ani té vlastnosti nemáte, jakouž tvůrce člověka od zvířete odlišil, že byste dovedli

kráčet se vzpřímenou šíjí. K mašinové práci jako tažný skot jste stvořeni, třeba jako vojáci směle hledíte smrti vstříc. Věrnost vaše k této vlasti je sice též bez poskvrny, ale osud váš v ní je věčná poroba. Není slovenského národa, nýbrž slovensky mluvící obyvatelé. Nám, Maďarům, náleží vytrhnouti Slováky, na uherské půdě bydlící, z těla slovenského. Se Slováky se vyrovnati nebo je pro sebe získati jest nemožno; na ně jest jen jediný k cíli vedoucí prostředek: vyhubiti! Chceme-li žít, musíme se rozmnožovati a posilňovati assimilací cizích živlů. —

Pomaďarštění nemohlo se přec uskutečniti přes noc. Grünwald ztrudnomyslněl a odjel do Paříže. A když se r. 1891 rozvíjel máj, lásky čas, zhynul krvežíznivec jako šílený sebevrah; zastřelil se na břehu Sekvany a spadl do vody. Skončil, jak žil: šíleně — bylť rodilý Slovák, ze Sv. Antonína v Honfanské stolici, nar. 1839.

Druhý den šel jsem touž ulicí, mysle si, kdybych zas toho pána potkal. Škoda, pána na ulici nebylo. A když jsem přišel k blázinci, blázen mě poznal, šklebil se a skřečel strašlivě: Grünwald, Grünwald...“

(Napsáno r. 1909.)

Staří a mladí

Příteli Šrobárovi

R. 1897.

Přišli jsme na slavnost. Všude po ulicích chodili četníci, měli lesklé bajonety, do lidí nepíchali a nestříleli. Kde se schází hodně lidí, tam přicházejí také ti, kteří mají co ukázat. Byli tu s cizozemskými zvířaty, mne zaujali zvláště dva lvi, starý a mladý. Starý lev vpředu, mladý vzadu. I ten mladý rád by dopředu, ale starý závistník ho nepustí, zadkem ho odstrčí, zařve na něj, tlapu zatkne do kožichu mladého. Mladý se vzpřímí, ale hned se zas přikrčí a ustoupí dozadu.

V jiné ulici vodili medvěda, který podle píšťaly tancoval; odkudsi bylo slyšet cikánskou muziku, ale na to jsem se již dívat nešel. Hluk, chaos; vzpomeneš si na slavnosti olympijské.

Potom jsme měli schůzi, staří i mladí dohromady. A když začali rokovat, divná věc, vzpomněl jsem si na dva lvy, starého a mladého, a pořád jsem na ně myslil. Jedni pravili, aby si mladí založili samostatný časopis, jedni zase, aby mladí psali do časopisů starých, jiní opět atd. Pravili

a pravili, a ze všeho mluvení nebylo nic. Jen mladí se rozhodli.

R. 1898.

Přišli jsme zase na slavnost. Zaměřil jsem nejprve tam, kde loni byli lvi. Byli tam opět, starý i mladý. mladý zesílil, oči mu jiskřily, ale starý ho pořád tlačil dozadu. A když se mladý vzepřel, starý vztekem zařval, zařal drápy do těla mladého, až krev vytryskla červená jako rumělka, zbarvila bok a kapala dolů. Lidé se dívali na lvy jako na lidi a bylo jim mladého líto.

Měli jsme schůzi; mladých přišlo hodně, starých několik. Mladí přinesli dva sešity nového časopisu a zářili radostí. V časopise byla povídka s nápisem: „Mravní obrození“. Takový divný nápis, pravili staří a usmívali se, říkajíce mladým obrozenci. Jiná povídka měla nápis: „Prohloubit a rozšířit práci osvětou“. Hm, též divný nápis, říkali staří pokukujíce na sebe a usmívajíce se, ale povídek si nepřečetli.

Schůzi zahájil dr. Blaho, mladý muž pěkných červených tváří, a po něm jal se mluvit Šrobár. Mluvil o organisaci, o dělbě práce, chtěl kroužky pracovníků, chtěl, aby mládež kupovala knihy a zase knihy, inu, divná to byla řeč do slavnostní nálady, kdy se sešly zástupy, aby si stikly přátelsky pravice a po celoročních trampotách potěšily. Jen tak mluvil, neřečnil, někdy zatřh', však mu také nikdo nezatleskal, nikdo nezvolal: Výborně!

Do něm mluvil starý, tak nadšeně a plyně, a chválil staré, již v těžkých dobách udržovali

plamínek národního vědomí. Je pro jednotu a proti rozkolu.

Ve shromáždění bylo dusno, všickni jsme seděli sklíčení, debata vážla.

Seděl tam Čech; zdvihnuv ruku požádal o slovo. „Bojíte se říci pravdu, bojíte se totiž vyslovit, že malý národ je této chvíle rozdělen na strany dvě.

Nebojte se!

Jděte vedle sebe a zlo odstraňujte pravdou a láskou.“

Ze zadu zvolal evangelický kněz: „V duchu křesťanském.“

Stísněným duším se ulehčilo, bylo jasno, rokování šlo hladce vpřed. Dvě strany, stářež a mládež.

Dobry Dušanko (D. Makovický), milý starým i mladým, přinesl Evangelium v tiskové úpravě Tolstého. Tu jsou nepochopitelná slova, tedy slova bezvýznamná, takové nic, vytištěna drobným písmem, a toho drobného písma je hromada. Hned začátek evangela Matoušova: Abraham zplodil Izáka, Izák pak zplodil Jakoba, Jakob zplodil Judu a bratři jeho atd., je tištěn písmem drobným. Hm, takové nic.“

Povstal evangelický kněz, zbledlý a dojatý. „Bratři moji, i tuto knihu chcete mezi slovenským lidem rozšiřovat? Tolstoj nevěří v Krista jakožto Boha, a tím podkopává základy historických církví, katolické i evangelické. Ve věcech víry jsem za udržení autority církevní.“ Hlas se mu chvěl, až nám ho bylo líto. Zápas o pravdu!

V letech devadesátých bylo na Slovensku mrtvo velmi, tenkrát mnoho lidí pochybovalo o budoucnosti národa. Ještě i optimista Salva na otázku: Budeme žít či nebudeme? odpovídal rozpačitě: Nevím, nevím, stav náš je hrozný, jsme v krizi, jen česká osvěta může pomoci.

A v takových těžkých dobách přišel Šrobár s českým demokratismem a realismem, jenž je práce a přísná kritika. A přišel Dušanko s Tolstým...

R. 1899.

Opět jsme přišli na slavnost, a já zase vzpomněl nejdříve na lvy. Což vidím? Každý lev má svou klec; starý byl by zahubil mladého, tož je rozdělili. V kleci při starém je lvíček, ale ten se se starým nerve, naopak, obskakuje jej a líže mu tlapy, Za to nepřátelství mezi starým lvem a mladým zuří stále; zuby na sebe škeří a řvou strašlivě, ale nemohouce k sobě, neuškodí si. Lvíček řve se starým, obyčejně začne mladého dráždit, aby se starému zavděčil.

Potom byl banket. Začali jsme zpěvem Otče náš. Při písni Hej, Slováci! jsme povstali, a když hudba začala Kde domov můj? zatleskali jsme.

Potom povstal mladý doktor B. z Lučence. Všecko se naň obrátilo. Co poví? Bojí se o dědictví otců a s pohoršením se odvrací od těch několika mladých bratrů, kteří dílo otců kazí; jsou to výstředníci nekřesťanští, neslovenští, nenárodní.

Tak promluvil za část mládeže a připil starým.

Šrobár při jeho řeči zbledl jako stěna. Vyšel ze sálu ven a v patách mu přítel Čech: „Tvé dílo je poctivé a přinese požehnání.“

Šrobár stoje za pilířem, chvěl se na celém těle a přiloživ šátek k ústům vypukl v tichý bolestný pláč:..

Čech tiskl Šrobárovi ruku a plakal s ním...

Kdo chceš, směj se jim, já však vím, že takovou chvíli prožívají jen lidé — poctiví.

Po banketě byla porada rozdvojené mládeže. Šrobár, bledý a uštvaný, tiše a klidně praví, že si neumí představit součinnost lidí, kteří si navzájem nedůvěřují a veřejně se urážejí. Odešel a za ním většina shromáždění mládeže.

Mladý doktor, řečník při banketě, ustrnul — zahanben a poražen.

Šrobár ještě ve dveřích zvolal: „Budeme závodit v práci.“

Jeho činnost ocení teprve budoucnost; mou úctu a vděk nechť přijme již nyní.

*

Pravda dává mi právo zmínit se o Šrobárových předchůdcích. Už před ním zaváděli do slovenského života vzájemnost, lidovost, pokrokovost i kritiku Salva a jeho český spolupracovník. V „Domu a Škole“ r. 1893 je článek: Jděte k lidu! a v něm čteme: Od základu se počíná stavba. Jednoduchý ten výrok vyjadřuje pravdu obecně známou, a přece v tom spočívá nejvíc omylů lidských a nezdarů, že nezačínáme dílo od základu. Kdo by nevěděl, že základem

národa je lid obecný? A přece, jako byste nevěděli, pachtíte se po výšinách... Kdo chtěli velké dílo vykonat, od lidu počínali... Hus, Luther... Lid, lid obecný! To by mělo být prvním cílem všech národních pracovníků...

Dobrá škola obecná s dobrým učitelem.*)

Vzdělejte si lid, on potom dovede více vytěžit z půdy, vzroste blahobyť.

Vzdělejte si lid a zachráníte ho před kořalečným morem.

Vzdělejte si lid, a bude podporovat literaturu a umění.

Vzdělejte si lid a můžete se pak spolehnout naň při volbách.

Vzdělejte si lid, a bude se vzpírat maďarizaci na poště, železnicích i soudě.

Vizme v témže časopise r. 1895 článek Právo pravdy. Článek začíná: Přiznávám se, že malou trošku polemiky rád u nás (roz. na Slovensku) vidím; ona povzbuzuje číst, přemýšlet, rokovat, zkrátka rozvlňuje hladinu mysli...

Vytýká, že ze 2832 slovenských učitelů odbírá jediný učitelský časopis za K 5 jen 128, čili 4,5 procenta.

Článek končí: My chceme léčit (roz. slov. veřejný život) pravdou.

V roč. 1896 je článek Karel Havlíček. Na Kriváni dlí hvězdář a časem sklopí dalekohled dolů a vidí každé hnutí, tak na př. vidí, že od

*) Tenkrát na tento výrok odpověděl doktor práv: Ach, což nám takový ubožák na vesnici (roz. učitel) pomůže; my potřebujeme inteligenci.

Londýna k Cařihradu, od Moskvy k Římu není nikde takový nepořádek v předplácení časopisů, jako na Slovensku; vidí, že lidé umějí čísti a nečtou, časopisy leží v páskách; inteligent jistý dostal zdarma balík knih a vrátil je; vidí, jak jinde spisovatelé píší svědomitě, po hlubokých studiích, kdežto na Slovensku ze samé ženiálnosti posílají do redakcí nečitelné haky-baky; vidí tak zv. uherský měsíc: žádný časopis nevychází přesně, na dopisy se odpovídá pozdě nebo nikdy...

Ovšem, ovšem — český spolupracovník psal malému hloučku, ale psal — krví.

Slova jeho o Slovensku měla účinek v — Čechách: české učitelstvo, čtouc jeho slovenská slova, zanítilo se pro vzájemnost, první v národě českém.

Dotekl jsem se Salvy; jeho činnost byla přechodem z „Národních Novin“ k „Hlasu“.

(Napsáno r. 1901.)

První krůčky

Na podzim r. 1901 byli zvoleni čtyři slovenští poslanci na říšský sněm. Tři z nich proslovili již první rok veliké řeči. První (dne 3. února 1902) začal: Jeho Veličenstvo, náš slavně panující a milovaný král, dal výraz svému přání, aby sněmovní volby svobodně a bez nátlaky provedeny byly. (Nepokoj.) Slavná vláda, zvláště její předseda, věrně jednal dle královského přání, když nařídil svobodné a čisté volby, a je, na kolik mu bylo možno, i tak provedl. Vyslovujíce Jeho Veličenstvu, našemu milovanému králi s homogiální úctou nejhlubší vděčnost, nemůžeme pominout, abychom i ctěné vládě svou nejhlubší vděčnost nevyslovili. —

Předseda přerušuje řečníka řka, že svoboda a čistota voleb (jaká to do nebe volající lež!) není následkem královského nařízení nebo milosti (Éljen!), nýbrž jednoduchou zákonitou povinností nad každou osobní vůlí, byť to byla i ta nejvyšší. (Éljen!) —

Druhý řečník (26. února 1902) začal: Kdybych nebyl pevně přesvědčen, že rytířskost, která v každé době dějin zdobila národ maďarský,

kteřá je světoznáma, je ještě i dnes jednou z hlavních ozdob maďarského charakteru..., nepovázil bych se na tomto místě promluvit atd. —

Třetí (17. dubna 1902) začal: Jedním z nejhlavnějších bodů programu, na jehož základě jsem byl vyvolen, je ten, abych tu prosil, by zákonný článek 44. z r. 1868, tak zv. národnostní zákon, byl do života uveden atd. —

Ovečka mezi vlky: bojí se, třese se, prosí. . .

Byli to muži řádní, způsobilí. . . Přece je úsko nad ponížeností, jež klesá k vědomé nepravdě.

Áno, chválíme mírnost, přece chceme pravdu.

Slovenská poníženost nechť zmizí s povrchu země.

*

Byla volba v Sučanech, a to volba poslance do sněmu. Kandidoval jedenatřicetiletý advokát, pán hezký a chování uhlazeného. Koncem máje, kdy byla příroda plna květů, jezdil po obcích kol Turč. sv. Martina, tedy po kraji národně nejprobudilejším, a kamkoli vkročil, všude ho přijali s velkým oduševněním a zasypali jej kvítím. V Horním Jaseně ověnčili kočár kvítím i do kočáru k nohám kandidátovým květů naházeli. V Dolním Jaseně bylo uvítání chladné, ale to hned zahladila Sklabina. Státní Sklabiňané a Sklabiňanky se vyznamenali. Přijali slovenské korteše a kandidáta tak okázale, srdečně, mile, až radost. Všude děkoval dr. Janko Mudroň za milé přijetí a napomínal voliče, aby při své slovenštině věrně vytrvali. Dne 28. máje putoval kandidát s celým průvodem do Bělé, Žabokřek,

Koštan, Sv. Petra a Bystřičky. V každé obci přijali kandidáta s velkým oduševněním, a skoro všickni voliči slíbili státi pevně jako skály a odevzdati své hlasy představitivšímu se kandidátovi. Opět všude ověncili kočár, koně i zástavy krásnými květy, v kočáru bylo málo místa k sedění, tak byl zanesen kvítím. Ba i na návsi, kde shromáždil se lid, aby vyslechl kandidátovu programní řeč, byl vystlán květný koberec, a naň vsoupl a na něm řečnil kandidát poslanectví. V Turanech byl lid velmi oduševněn; uvítal kandidáta hudbou a zpěvem a obsypal jej kvítím. I v Příkopech oslavili kandidáta hlučně. Dne 30. máje jezdil se svým průvodem po Příbovcích, Daňové, Karlové, Trebostově a Jahodníkách, a všude bylo nadšení ohromné. Jmenovitě v Jahodníkách přijali kandidáta velkolepě; postavili slavnostní bránu, všecky dívky byly bíle oblečeny, a jedna podala kandidátovi utěšenou kytku s velkou bílou stuhou a přivítala jej krátkou pěknou řečí. Kandidát si přivět krásné děvy zapsal do zápisníku a zítra jej přednese na banketě ve Vrútkách. Přijetí v Jahodníkách bylo korunou volebního nadšení.

Svítl den volby, 1. června 1910.

Den byl jasný, bez mráčku, od úsvitu panoval radostný volební ruch po městech i dědinách. Od sedmé hodiny ráno lítaly lehké kočáry a hrčely těžké vozy s voliči přes Martin do Sučan. Voliči našeho kandidáta poznali se dle věnce neb kytky na zástavě. Vozy dlouhými řadami jely za sebou, voliči vesele zpívali a rozprávěli. O osmé hodině byli na místě, v Suča-

nech na řece Váhu. Kordon vojska stál na stráži, zástup četníků prochází se sem tam. Ale to Slovákům nadšení neubírá, jsou na bajonety zvyklí. Nadšení pudilo k volbě i starce. „Kolik máte let?“ otázal se předseda volební komise voliče. „Osmdesát jeden, prosím poníženeň,“ odpověděl volič a při tom vyskočiv jak mladík na dva šúchy od země, fleskl si dlaní po stehně. Přišel k volbě 89letý slepý stařec, též 90letý, jen aby zvítězila slovenská strana.

Ó, bylo to nadšení, bylo zpěvu, bylo květů...

Milý čtenáři, naši — prohráli!

Aje po nadšení, po zpěvu a po květech; nastoupila střízlivost, a v takové náladě bude se nám dobře rozjímat.

Volební ruch popsal jsem podle referátu v americkém Slovenském Denníku; napsala jej dívka neb žena, a to ještě s větším nadšením, než se to podařilo mně.

Českého čtenáře překvapí, že krásné slovenské nadšení a množství květů z rukou dívčiných patřilo nikoli Hodžovi nebo Blahovi nebo Šrobárovi, nýbrž jakémus Póschovi, maďarskému advokátu z Pešti, neumějícímu ani slova slovenského, kandidátu vlády Khuenovy.

Tak...

Kandidoval proti odrodilému zemanu Justhovi.

Možná, že Pósch by byl menším zlem, možná, ale v tom přec nemůžeme vidět zdroj velkého nadšení slovenského.

Kde tedy je?

Je ve sklonnosti ke smíru s Maďary?

Je to mládí národa, jsou to první politické krůčky. Mládí je potřebno vzrušení, poesie, jiného myšlenkového světa. Mládí chce pohádky, zábavy, slavnosti, pitky a bitky, vše, co převádí na jiný myšlenkový svět.

Pamatujme: Slováci jsou ještě — mladí...

(Z r. 1910.)

Hlinka

V úterý dne 10. června 1906 byl celý Ružomberok na nohou. K desáté hodině večer hrnuly se zástupy na nádraží; šli maďaroni, zpupní a vítězni, za nimi, ve zlém tušení, Slováci. O desáté přijel vlak a z něho vystoupil Ondřej Hlinka, farář Ružomerský. Četníci jej zatkli a vedli, dva vpředu a dva vzadu, velkými zástupy lidu na faru. Přijel ze Spiše od biskupa Párvyho, jenž jej byl suspendoval. Ružomberok je pln vojstva; posádka domácí nestačí, přijela ještě setnina z Košic. Ve všech dědinách dolního Liptova vojáci, v každé aspoň deset mužů. Bouřit se hrůzostrašně slovenský lid proti ubohým Maďarům, a původcem vzpoury je pansláv Hlinka.

Hlinka, obklopen četníky, zmužile kráčí. Ženy se křižují a pláčí, muži zatínají pěsti. Celé shromáždění je prostoupeno špehouny, aby je pohnali před soud a od soudu do vězení.

Dne 26. června 1906 byl Hlinka uvězněn. Farář Janovčík z Likavky naň udal, že v noci shromáždí na faře — zbraně. Maďarská vlast v nebezpečí, zachraňme ji! A potom už byl ve vy-

šetřovací vazbě, až jej 26. listopadu 1906 postavili před soud.

Bylo to tenkrát na Slovensku ruchu!

Od r. 1903 vycházel „Slovenský Týždeník“, redigovaný Milanem Hodžou, časopis výborný, jenž hýbal myslmi od týdne k týdni. Budoucnost řekne o Hodžovi — kéž jen se uchrání! — slovo zlaté; já dobře viděl i cítil, co Hodža konal. Jeho časopis byl první politickou školou pro široké vrstvy národa, a on dodal Slovákům významu politického.

Hlinka vrh' jiskru, a když hořelo, živil oheň a byl hotov k oběti. Nejpopulárnější Slovák té doby. Hýbal širými kraji; rozhlédněme se, co se dělo před soudem jeho i po soudě.

V únoru 1906 byly v Ružomberku volby do obecního zastupitelstva. Hlinka chodil od domu k domu, poslední noc téměř probděl a v den volby zvítězil — zastupitelstvo mělo slovenskou většinu.

V dubnu byly volby do sněmu. Hlinka agitoval pro Šrobára a v den volby šel v čele národních voličů.

Biskup Párvy suspendoval Hlinku telegraficky z Karlových Varů.

Proti Hlinkovi stojí stát a církev; běda!

Lid posílá biskupovi žádost s 3054 podpisy a vydal heslo, nejtít do kostela, dokud v něm nebude kázat Hlinka.

Kostel je v neděli prázden, a procesí, přes tisíc lidí, táhne z Ružomberka do Lískové, sousední vesnice, aby vykonalo pobožnost tam.

Na Boží Tělo jde veliké procesí z Ružomberka do Stankovan. Děkan Pazúrik, dřív národovec, nyní služebník Párvyho, poslal na procesí chlapy s holemi, ženy s trním a šípy. Ti jako diví vrhli se na procesí, hlava nehlava bili, však už tu byli na pomoc četníci a dokončili pobožnost Božího Těla. Stankované křičeli na Ružomberčany: „My jsme Maďaři!“

Jižně Ružomberka je za horou Sidorovem vysoko položená vesnice Vlkolinec, takto pod obecní správou Ružomberka, jakoby předměstí. Tam měli odpust (pouť). Jindy posílají kočár pro faráře, ale tentokráte kaplan Fišer, zástupce uvězněného Hlinky, darmo na kočár čekal. Vypravil se pěšky a s ním služný Horánský, četníci a vojsko. Přišli zpoceni na Vlkolinec, kostelík byl dokořán otevřen, ale ani človíčka v něm. Kaplan dal zvonit, služný běhal po dědině lidi shánět, ale lid se rozutekl po polích nebo se ukryl na púdách.

Úřady každodenně předvolávají hromadu buřičů. Jeden vyfotografoval Hlinku v průvodu četníků, tož byl předvolán. Dva mladíci nosí bílé čapky, prý ruské — předvoláni; deset jich cosi řeklo, když Hlinku zatkli — předvoláni; jiní neřekli nic, ale služný tuší revoluci v jejich srdcích, tož je předvolává. Často celý zástup žen stojí před soudem a pláče. Státní fiškus dr. Székely je jako divý a neumí slovenského slova. Jednoho měšťana optal se maďarsky: „Jsta panslav?“ — „Já? A co je to pansláv?“ — „Vy hovado, vy krávo, ještě se děláte, jako byste nevěděl.“

Z Bílého Potoka děti nejdou na examen. Služný Horánský tam běží se šesti četníky. Svolává ženičky a vyzvídá, zdali Hlinka nenavedl matek, aby děti na examen neposlaly. Hlinka je už dlouhý čas uvězněn, a pořád nemají dokladů, že bouří lid, toť situace trapná.

Přes celé léto lid do kostela nechodí, kaplani si pořád stěžují, že nemajíce výdělků, nemají co jíst. Lid jim zase vytýká, že na maďarské divadlo mají, že po divadle s herečkami do noci víno pijí, dýnom dánom pozpěvují a pro lepší obveselení dávají si skioptikonem představit obraz, jak četníci vedou faráře Hlinku.

Dne 26. listopadu 1906 počal s Hlinkou, Šrobárem a j. proces před král. soudní stolicí. Místní honvédská posádka byla pohotova, a již dva dni předtím přišlo do města 74 četníků. Předseda soudní stolice*) byl Chudovský, odrodilý Slovák z Ružomberka. Obecenstva bylo připuštěno málo, a mezi ně postaveni dva četníci. Žurnalisty většinou předseda odmítl, mezi nimi též zástupce londýnských Timesů. Obžalovaných bylo 16, svědků 80.

Černovlasý předtím Hlinka objevil se v průvodu strážcově s hlavou prosivělou, což způsobila vyšetřovací vazba 5½ měsíce — za ním dr. Šrobár a druzí obžalovaní.

Na podiu při lavici těchto obžalovaných, lidí mírných a skromných, postavili se dva četníci s nasazenými bodáky, a kromě toho při každém

*) Náš krajský soud.

obžalovaném stojí strážce nebo četník bez nasaženého bodáku.

Kdo uměl maďarsky, s tím mluvil soud maďarsky, kdo neuměl, což dělat, soud se snížil ke slovenštině. Obhájci (advokáti) musí před soudem vždy jen maďarsky mluvit.

Hlinka a Šrobár stáli pře soudem jako mužové celí, nic nezapírali a vyznali bez bázně: Jsme Slováci a zůstaneme jimi do smrti. Hlinkova závěrečná řeč obhajovací trvala dvě hodiny. Mluvil klidně, opravdově a vzletně. Vyšel z chudobného lidu a zůstane mu věren do posledního dechu. S myslí klidnou půjde do vězení; až se z něho navrátí, začne opět tam, kde nyní přestal. Věří v konečné vítězství ideí.

Soudcové seděli při jeho řeči jako zařezáni, v obecenstvu mnoho lidí plakalo a slzeli i židé.

V jedenáctý den soudu, dne 6. prosince 1906, vyneseno rozsudek. Jedenáct obžalovaných odsouzeno do státního vězení a k peněžitě pokutě; pět obžalovaných osvobozeno. Hlinka, od biskupa suspendovaný, byl soudní stolicí odsouzen na dva roky státního vězení (delší státní vězení zákon nepřipouští) a k peněžitě pokutě 1500 korun; dr. Vavřínek Šrobár na jeden rok a 900 korun pokuty. Vězení všech jedenácti činilo pět roků, šest měsíců, peněžitá pokuta 4680 korun.

Opona spadla...

Na podzim r. 1907 přednášel Hlinka po městech moravských i českých. Jako vítěz jezdil od města k městu, byv vítán a hostěn městskými radami, a tisícové zástupy hrnuly se na jeho řeči.

Do Prahy přijel 1. listopadu 1907 a po skvělé řeči na Žofíně, když do kočáru usedl, akademická mládež vypřáhla koně, táhla kočár a Hlinku vynesla na ramenou do hotelu.

Úkaz, který se v královské Praze zjeví teprve za několik desetiletí.

Byly to krásné dni; člověk plesal, vida po časopisech den za dnem články o Slovensku, vida, kterak lidé na potkání mluví o Hlinkovi a o slovenském utrpení. Sám jsem té doby byl zván z četných měst přednášet o Slovensku. Hlinka přijel také do Písku; byl jsem jej přivítat s básníkem Heydukem, a před básnikovou vilou zmocnil se nás fotografický aparát. Tady, na Otavě, vzpomněli jsme si na Váh, a na Tatry, kde jsme se už před lety spřátelili, a tady jsme si také vyznali, že jsme, na Váhu i Otavě, národ jeden. „My můžeme očekávat pomoc jen od západu,“ řekl mi Hlinka v Písku, a že Řím není a nikdy nebyl Slovanstvu přítelem, slyšel jsem od něho už před mnohými lety tam pod Tatrami.

Měl jsem radost.

Hlinka se navrátil domů, a dne 30. listopadu 1907 byl uvězněn v Segedině.

*

Škoda, přeškoda!

Hlinka už není miláčkem ani Čechů, ani Slováků.

Brání katolickou církev, on, který římskou církev dobře zná. Obrana římské církve patří Párvymu, ne Hlinkovi. Před soudem slavnostně

prohlásil, že vyjda z vězení bude sloužit dále
ideím — národu a poníženému lidu —, zatím
slouží Párwymu, člověku mrzkému, jenž pouhým
dechem otravuje vzduch, slouží římské církvi...

Škoda té záře!

Což mohl Hlinka vykonat, kdyby si byl zůstal
věren!

Škoda, přeškoda!

(Z r. 1910.)

Jak se soudí v Uhrách?

V listopadu r. 1906 byli Hlinka, dr. Šrobár a j. před král. soudní stolicí v Ružomberku souzeni pro pobuřování proti Maďarům. Mezi obžalovanými byl také pekař Greguš. Strašilť prý lid v Ludrové: „Počkejte, za dva nebo tři roky pošlou vám maďarského faráře, který bude maďarsky kázat, a vy se budete musit maďarsky modlit.“

To měl dosvědčit svědek Petro. Ale ten před soudem pravil, že se Greguš vyslovil toliko o maďarském modlení, o maďarském faráři, že se nezmínil.

Předseda Chudovský: „Teda nič nepočuli o tom farárovi?“

Chudovský: „No, dočkajú, veď oni ináče hovorili pri inkvizícii (vyšetřování). Tu v protokole je to zapísané.“

Petro: „Nič som nepočul.“

Chudovský: „Nech tak nehovorí. Ja jich môžem dať zavrieť na 5 rokov pre falošnú výpoveď. Snáď sa iba nepamätujú?“

Petro (hrozbou ulekáný): „Nepamätám sa.“

Chudovský: „Ešte raz jim hovorím, dám jich

zavrieť, jak nebudú dobre vypovedať. Možno, že to predsa povedal?”

Petro: „Možno, že to povedal.“

Chudovský: „Ešte raz sa pýtam: povedal to, alebo nie?“

Petro: „Nuž, povedal.“

Svädek Priesoľ vypravoval obsah kandidátni řeči dra Šrobára.

Chudovský: „Ale v protokole z vyšetrovania stojí, že Šrobár povedal: Slovákom netreba maďarskej řeči.“

Priesoľ: „To som nepovedal pred vyšetrujú-cim sudcom.“

Chudovský mu hrozí trestem, nebude-li prav-du svědčit.

Priesoľ odpovídá, že bude až do poslední hodiny života přísahat na to, že to do protokolu nediktoval, proto ne, že to Šrobár nepravil:

Chudovský: „Jak vás dakto vyučil (roz. falešnému svědectví), priznajte sa. Pozrite, tu je protokol, či je to váš podpis?“

Priesoľ: „Nik ma nevyučil, podpis je pravý, ale ja som to nepovedal.“

Chudovský: „Nech si merkujú (přečítá): Nám netreba maďarskej řeči.“ (Vzkřikne:) Ako to teda mohlo prijsť do protokolu? Ja jich naučím. Tretí raz jich upozorňujem, že jich dám zavrieť, jak nebudú hovoriť pravdu.“

Priesoľ: „Ja som nepovedal, čo stojí v protokole. Podpísal som, ale čo, keď tomu neroz-umiem?“

Chudovský: „Ešte raz jich upozorňujem na následky, jak nepovedia pravdu.“

Priesol: „Prosím ponížene, tak bolo, ako vravím.“

*

V Uhrách se přísahá až po svědectví. Svědectví Petrovo se soudci hodilo, tož mu uložil přísahat; svědectví Priesolovo se mu nehodilo, tož ho ku přísaze nepřipustil, a jeho svědectví bylo bez významu.

Čemu se čtenář dvěma soudními výjevvy přiučil?

(R. 1907.)

Nevěsta v žaláři

Čtyři četníci vedou kněze. Zatkli jej, když vystoupil z vlaku. Zástupy lidí hrnou se za knězem. Zprvu jsou všickni zaraženi, nemluvní, ale když se tlačí na most, pod kterým hučí Váh, propuká hlahol a křik. Cośi strašného odehrává se v nitru lidu...

Písař Odnoga v tlačnici na mostě zahlédli milenku svou Evu. Prodral se k ní a zimničně stiskl jí ruku.

„Já bych hned do Váhu skočila! Jaj, život zoufalý! Co to jen bude?“

Kdosi vykřikl: „Nech žijú Slováci, hanba čvachom!“*) — „Hanba čvachům, hanba!“ křičí zástup. „Posílají na nás četníky, a ti budou do nás střílet. Hanba!“

„Hanba, hanba! Nechť nás vházejí do Váhu a utopí jako mrchy!“

Odnoga sklopil hlavu a drže pevně Evinu ruku křičel hlasem pronikavým, spíše ženským

*) Čvach = schwach (slabý, neodvedený); v přeneseném významu je to člověk nenáležící mezi silné, řádné lidi, tedy i odrodilec, jakýsi vyvrhel.

než mužským: „Hanební beťáři, zločinci!... postřílejte nás!... hrom a peklo!“

Eva napomínala svého Ďuríka, ale ten znovu zoufalým skřekem ulevoval nitru. Udá-li ho někdo, že křičel, že držel se Slováky, rázem bude pozbaven chleba, a to tam bude štěstí Evino. Má Ďuríka z celého srdce ráda, v jeseni mají mítí svatbu; bude-li zbaven chleba, bude po svatbě, po štěstí... Jaj, jaj, jak biedný je život slovenský!

Kdosi vzkřikl: „Sláva Hlinkovi!“ To už bylo v ulici, a davy propukají v jásavé volání slávy oblíbenému knězi, jenž trpí jen proto, že je Slovak. Nejhluchněji volal Odnoga, vlastně ryčel jako divý. Není divu: po léta tají to v sobě, tam, v kancelářích, musí dělati se Maďarem, aby chleběček uhájil, a nyní to v něm propuklo, i ulevuje si vášnivým skřekem. Zapomněl na svého druha, píše Jedlicsku; odtrhl se od něho uviděv Evu. Když nejvíc křičel, obrátil se a — Jedlicska za ním. Jedlicska — a drží papír a tužku v ruce. „Zle je, Evičko moje, zle — Jedlicska.“ Eva zabědovala.

Četníci zavedli Hlinku na faru a dav rozehnali. Bylo to vzrušení v Ružomberku! Lidé vstávajíce a léhající mluvili o milovaném knězi, krutě pronásledovaném. Poněvadž biskup zakázal Hlinkovi v kostele kázati a mši sloužiti, lid si postavil hlavu, řka jednomyslně, že do kostela nepůjde, dokud tam nebude kázati Hlinka. Bylo radost viděti, kterak lid, jindy malomyslný, poníženy, zotročený, vystupuje mužně, vzdorně a

těž rozmyslně. V té době, r. 1906, rodilo se nové Slovensko. Velké to slovo a velká naše radost.

Ďurík Odnoga šel druhého dne opět do kanceláře, na oko klidný. Ačkoli ve svém svědomí vždy byl Slovák, přece tentokrát, do kanceláře vstoupiv, pocítil v sobě něco jiného. Ještě nikdy nebyl mu odrodilecký vzduch kancelářský tak dusný. Včerejší divadlo, Hlinka a čtyři četníci kol něho, zalomcovalo jím do základů. „Zatracený život!“ zaklel si Odnoga, ovšem jen v duchu. „Psí život, Parom do nich, psů běsných!“

V kancelářích soudních a stoličných o jiném se nemluvílo, než o slovenských „buřičích“. „Pánům“ nebylo volno, ale přece jen věděli, že mají ku pomoci kriminály, četníky a vojsko. Písaři a sluhové, kteří včera šli s průvodem, aby špehovali, dnes pánům svým vypověděli, kdo všecko v průvodě byl, kdo křičel a co řekl. Už také přicházeli denuncianti z města a listy anonymní. V očích „pánů“ míhaly se postavy vlastizrádců, buřičův a nihilistův.

Farář Janovcsik z Likavky poslal státnímu fiškusovi důvěrný list, že Hlinka připravuje povstání lidu. Z ciziny přicházejí prý mu dopisy a peníze, má kdesi uloženy pušky, šavle, kanony, prach a dynamit. Druhý den po udání Janovcsikově byl Hlinka zatknut a uvězněn. Hnutí v lidu stouplo. První byly ženy, jež obstupovaly vězňici a vypátravše, ve kterém okně je Hlinka, chodily tam, plakaly a modlily se. Večer přicházela s ženami Eva a dovedla jim pověděti vždy něco takového, co nedovedla žádná jiná. Jednou líčila utrpení nevinného kněze, jindy zase,

jak cesta k svobodě vede přes žaláře, jak ženy husitské pomáhaly mužům... Ach, škoda, přeškoda, že Odnoga živí se tam v těch kancelářích, kde slouží lži a křivdě. A musí se tomu podrobovat, neboť Odnoga neumí žádného řemesla, žádné jiné práce, a svatbu mají přede dveřmi. Kdo jí maďarský chléb, musí být Maďarem, říkají páni, a tak ubohý Odnoga musí jít s nimi, ač mu často srdce krvácí.

Jednoho dne vysloveno v kancelářích jméno — Evy Ražové. Odnogou trhlo; hned se rozpomenul, že se mu Jedlicska po několik dní vyhýbá. Za poledne zaskočil k Evě a pověděl jí, že je udána jako buřička. Eva vyslechla zprávu zmužile. Pohlédla do prázdna a zvolala: „Buďsi, půjdu i do vězení. Pod oknem vězení Hlinkova jsem vykládala, že je už čas, abychom se i my ženy postavily na bojiště. Třeba nejen mluvit, nýbrž i trpět.“

Stalo se. Eva dostala obsílku, rozumí se maďarskou. Dostavivši se k soudu předložila soudci obsílku a otázala se slovensky, zda skutečně je k soudu předvolána.

„Áno, přece maďarsky umějí,“ odpověděl soudce.

„Neumím, musela jsem se lidí ptát, co je na obsílce.“

„No, no, však jich tady maďarsky naučíme,“ jízlivě soudce napověděl, že Eva bude uvězněna.

„Nežádám toho od vás,“ řekla dívka zmužile.

„Zakazuji si jejich ‚vy‘; jsem soudce a ne

bača na Mnichu.*) Sednou si tam," a ukázal na lávku bez opěradla.

A na lávku obžalovaných usedla slečna tváře hezké, vkusně ustrojená, a na rukou měla nové bílé rukavice. Při stole soudcově stál stůl pro písaře, a za ním seděl bledý — Odnoga.

Soudce přečítá vinu obžalované. Podle udání svědků slečna Eva šla s demonstrujícím průvodem a bylo patrné, že se druží k nepřátelům vlasti a buřičům. Zejména se jí klade za vinu, že divým hlasem volala: „Hanební beťáři, zločinci.. postřílejte nás!... hrom a peklo...“

Předvolán svědek — Jedlicska.

Odnoga je bledý jako smrt, poznává, že jeho slova přičítána jsou Evě. Rozmýšlí, co udělat, ale Eva už povstala a zmužile praví: „Ano, to jsou má slova, tak jsem zvolala.“ Pohlédla na Jedlicsku, jehož svědectví stalo se po Evině přiznání zbytečným.

Odnoga v duši přísahal lásku Evě, přísahal býti nejhodnějším manželem na světě. Také na Jedlicsku pohlédl...

Krátce se vysloví „pohlédl“, ale co ty pohledy znamenaly! Co se tu odehrálo za deset minut!

Jménem Jeho Veličenstva vyřkl soudce rozsudek v řeči státní.

„Nerozumím!“ řekla pevně Eva.

„Érti, nem érti, mind egy“ (rozumíte, nerozumíte, vše jedno), odbyl ji soudce.

*) Mnich je hora u Ružomberka.

„Pane soudce, já nerozumím!“ řekla Eva s přísností.

Soudce pokynul písaři, a ubohý Odnoga oznámil milence své, že je pro pobuřování odsouzena na deset dní do vězení.

Odsouzená odešla sebevědomě bez poklony.

Slečna Eva byla dívka chudobná. Byla zaměstnána v obchodě Makovických, a tam vypravovala bečičky brynzy na poštu a na železnici; v práci své byla pilná a obratná, na všechny strany ochotná a spravedlivá, a tak si získala lásku celého domu. Jako dům Makovických, tak i ona družila se vždy odhodlaně k straně národní; hrála divadlo, přednášela básně, jezdila na výlety, a když se společnost vracela z výletu, ještě i v ulici začínala píseň „Hej Slováci!“ Odnoga byl o čtyři roky starší. Bylo mu dost těžko získati si Evinu lásku. „Vidím tě ve společnosti odrodilců, a tam nejsou lidé hodní; odvrhují mateřskou řeč a to je špatnost, v úřadech Slovákům křivdíte, a to je zase špatnost, chodíte po hospodách, opijíte se, karbaníte a jiné špatnosti tam vyvádíte. Kdybys byl čizmár nebo krejčí a při tom dobrý Slovák... vždyť vím, jsi hodných rodičů syn.“ Odnoga Evě přísahal, že ve své duši je Slovák, ale v kanceláři a na veřejnost že musí býti Maďar. Hezký mladý muž, tož si uměl získal lásku... Jarní sluníčko hřeje, ledová kůra taje, a už je kvítek — chtěj nechtěj — venku. Tam pod vysokým Čebřatem, na břehu Váhu slíbili si lásku. Evě byly dvacet čtyři léta, Odnogovi dvacet osm; to je na Slovensku párek starý, proto umluvili ustrojiti svatbu brzy.

Eva v žaláři! To bylo koncem července 1906. Ve dne nebo pod večer chodila pod její okno shrbená matička a tam se pomodlila a poplakala si. Třetí okno dále bylo vězení Hlinkovo, i tam stařena zašla se pomodlit.

Soud i vězení jsou vedle řeky Revúce. Kdysi to býval zámek, základní to stavba Ružomberka na ostrohu mezi Revúci a Váhem. Původně prý se jmenoval Rozbreh (Roz—breh), z čehož Němci kolonisté udělali Rosenberg a z tohoto Slováci zase Ružomberok.

Z vězení je výhled k východu, to je rovinka při Váhu; k severovýchodu a k jihovýchodu jsou hory. Eva sedává při okně; co chvíle vidí letěti vlak po pravém břehu Váhu nebo plí rychle po Váhu plynoucí. Nedaleko jest vojenské cvičiště, jeť v Ružomberku posádka honvédů (zeměbranců). Eva zahledí se tam i onam, ale duch obírá se něčím jiným... Snad za celý život tolik nemyslíla, tolik duševně nepracovala, jako za deset dní ve vězení. Útrpení člověka prohlubuje, to cítila Eva na sobě. Myslíla na Ďuríka, ale jinak než předtím. Když za ní žalárník bouchl dveřmi, a ona obrátivši se k nim, uviděla, že z vnitřku nemají kliky, zachvěla se, vrhla se na zem a zakryvši dlaněmi obličej i hlavu prudce o podlahu udeřila, až zadunělo. „Bože můj! Bože můj!“ Za hodnou chvíli teprve povstala a hlasitě promluvila: „To je dům křivdy a utrpení, tady můj Ďurík sloužit nebude. Ale sem musela jsem přijít, abych poznala, jak ničemná je služba malého Ďuríka. Tu nebude, nebude!...“

Eva vstala lehce, těžké břemeno zůstalo na

zemi. Zatím ještě nepřemýšlela, z čeho budou živi, jen se těšila, že ne z křivdy a slz. „Tu nebude, nebude,“ opakovala si.

Každého večera, když už páni od úřadu i písaři seděli při pivě a víně, přicházel pod Evino okno Odnoga. Zakašlal, Eva též zakašlala, a to byl jejich milostný rozhovor. Jaké to smutné dostaveníčko! Každého večera Eva pustila dolů lístek, osmerku papíru. Odnoga lístek chytil, na rozloučenou zakašlal a pospíchal domů lístek si přečíst. Kdosi vyšpehoval, že Eva lístky dolů pouští a strážce číhaje lístek zachytil, ale lístek byl celý bílý, prázdný. „To je jakási mluva zamilovaných bláznů,“ řekl a nechal tak.

Eva psala lístky — mlékem. Dejte takový lístek nad plamen svíčky, a zjeví se vám černá, čitelná písmena.

Na jednom lístku bylo:

V utrpení svém rozhodla jsem se, že tomuto domu již sloužit nebudeš. Ne a ne! Nevím, co počnem, ale doufám v Boha, že nás neopustí. Tvá.

Lístek druhý:

Utrpení učí člověka myslet a cítit. Myslím na sebe, na Tebe a na celý národ. Pořád myslím a netrápím se. Myslím si, když se i dívky a ženy dají do služeb národa, že bude národ dvakrát tak velký. Matičku svou starou líbám; ať nepláče, Bůh nás neopustí. Tvá až do hrobu věrná Eva.

Třetí lístek:

Dnes mě trápí myšlenka, z čeho budeme živi. Z horování není síla národa. První je umět si poctivě vydělat chléb, druhé je být hodným člově-

kem a vším, co máme, sloužit celému národu. Trpět ve vězení, to nedostačí. Ďuríku můj, buď hodný a přemýšlej, z čeho budeme žít. Zajdi k mé drahé matce, ať se netrápí.“

Lístek čtvrtý:

Už vím, z čeho budeme žít. Vyhledej Barušku Michnovu z Moravy, co pod Kalvarií bydlí, a pros ji, aby mne i tebe naučila punčochy na stroji plést. Opatříme si dva stroje, nakoupíme příze a budeme plést od rána do večera. Baruška je hodná, dojde k ní. Řekne-li ti ano, hned z kanceláře vystup.“

Eva měla býti propuštěna z vězení 6. srpna 1906. Na ten den předvolán byl k soudu slovenský měšťan Ondrčka, jenž prý také „bouřil“. Soudce se ho optal, je-li též pansláv? Ondrčka se soudce otázal, co to je pansláv? „Tak, vy somáre, vy kujone...“

„To je renegátské beřárstvo!“ vzkřikl písař Odnoga, přísně na soudce pohlédnuv, — a mrštiv mu perem pod nohy prudce odešel z kanceláře.

„Jste v tu chvíli propuštěn, služby zbaven!“ křičel soudce za Odnogou po maďarsku, přidává různé nadávky.

V té chvíli asi mluvila Eva s farářem Hlinkou; žalárník ho k její prosbě vyvolal na chodbu. „Toužila jsem stisknouti vám ruku v žaláři. Napravili mě tu: stonásob budu milovati národ. Ďurík z úřadu vypoví, a budeme se žít řemeslem, — punčochářskou dílnu si zřídíme,“ dala vesele.

„Dobře tak,“ vece farář, „ pryč z otroctví! Povězte halenám, zbavili mne „páni“ fary, že půjdu s halenami hroudy tlouci,“ a zdvihnuv ruku jako ku přísaze, dodal: „a že Hlinka národ nezradí.“

Před soudní budovou sešel se Odnoga s Evou, z vězení právě propuštěnou. Oba na svobodě, šťastni, blaženi.

(Z r. 1907.)

Černová
čili
posvěcení chrámu Páně

Ružomberok má polohu překrásnou; úpatí Čebratu, na pravém břehu Váhu pod Ružomberkem, je mi neznámější a nejmilejší místo na Slovensku. Tu jsem prodlel sta hodin, buď sám, buď s Kar. Salvou, kde jsme také, prázdniny za prázdninami, umlouvali program československé kulturní práce. Naposled jsem tam byl v srpnu 1909, také se Salvou. Jdeme s proudem vlevo. hle, zjevila se nám gotická věž; uviděl jsem ji po-nejprv, jet' tu teprv od r. 1907.

Slunce se chýlilo k západu; údolí Váhu bylo již ve stínu, ale bílá věžička v Černové byla ještě na chvíli v záři. Potom i ona zapadla ve stínu, a viděli jsme v záři slunce Kalvarii nad Ružomberkem a temeno Sidorova. Postáli jsme.

„Vypravuj, co's vlastníma očima viděl,“ řekl jsem Salvovi.

„V sobotu večer, před posvěcením, viděl jsem šest četníků jít k Černové. Privil jsem si v duchu: Bude to zlá posviacka. — Ještě později šel

jsem na horní město, po těch tmavých schodkách, tam stáli dva muži a mluvili šeptem. Zaslechl jsem: Musíte vysvětlit! Když jsem přišel k nim, poznal jsem démona Chudovského a kněze.“

„Což Chudovský nemá dost na uvěznění jedenácti Slováků?“

„Je to žízeň po kariéře; Párvyho dala vláda jmenovat tajným radou, zač? za trýznění Slováků, tož Chudovský trýzní dál, také bude povýšen.“

„Ráno v neděli,“ pokračoval Salva, „jsem viděl nových šest četníků, též mířili do Černové.*) O půl desáté viděl jsem tam jeť dva kočáry. Na prvním seděl služný Pereszlényi, Maďar, neumějící ani slova slovenského, vedle něho zvěrolékař, též Maďar; na kozlíku vedle kočího vyšňořený hajdúch Veverica. V druhém kočáře seděl Pazúrik, děkan z Lískové, vedle ružomerský administrátor z Ludrové. Na všech tvářích jsem viděl napětí; zaprodanec Pazúrik jen jen hořel.

Za hodinu letěly kočáry zpět, a za chvíli popspíchala setnina honvédů do Černové, a brzy za setninou jel služný Pereszlényi do Černové zpět. Odpoledně vodili četníci zdravé i raněné, od krve zbrocené do vězení.

Byla to strašná neděle! Nejedli jsme, modlili jsme se, plakali jsme všickni. Kdosi nám vykřik' do okna, že služce naší zabili matku. — teprv zle.

Mrtvých jsem neviděl, nechtěl vidět.“ —

Už i kopec, na němž je Kalvarie i Sidorovo byly ve stínu.

*) Salva bydlil při silnici k Černové.

Pohlédli jsme na kostelík, na místo vraždy a
vrátili jsme se do Ružomberka.

*

Cestou jsme se rozpomenuli, že na těch místech po řadu let jsme rozmlouvali o československé vzájemnosti, tam že vytrysk' podnět ke mnohému článku i knize. „Stárneme,“ řekli jsme jeden druhému — jáť se blížil k padesátce a Salva překročil šedesátku. A vzpomněli jsme si tady na slib, dávno v Tatrách učiněný, tam nad Kolbašským vodopády, pod Lomnickým štítem, že kdo dřív zemře, tomu žijící druh přinese pod hlavu hrst země své vlasti. Čině slib byl jsem přesvědčen, že, kdybych dříve skončil, Salva přinese hrst země s úpatí Čebratu; on nepochybně pomyslíl na úpatí Radhoště, kdež tenkrát bylo moje působiště.

Je to sentimentalita, za kterou se nehanbím.

„A slib platí dosud?“ otázal jsem se Salvy.

Salva se zastavil, povzdech' z hluboka a vyťáhnuv z náprsní kapsy zápisník, vyňal z něho jízdi lodní lístek do — Ameriky.

„Opravdu?“

„Co mám dělat?“

Došli jsme domů slova nepromluvivše.

Na podzim r. 1909 poslal mi z Hamburku, sedaje na loď, pohlednici. Potom už dlouho mi nepsal a také nikomu na Slovensko. Byl tam v redakci amerického „Slovenského Denníku“ a tam pro články tak pěkné, že doma se mu takové nedařily. Čítal jsem je dychtivě a tak žil se Salvou dále. Jsa člověk povždy náboženský, studoval

theologii, vykonal, maje přes šedesát let, přísnou zkoušku, přijal vysvěcení a je farářem v Kleve-landě.

Vzpomínám naň stále, zvláště na poslední rozmluvu proti Černové, a nemohl jsem tento obrázek nakreslit bez srdečné vzpomínky.

Měj tam klidnou chvílku, které jsi nikdy ve své vlasti neměl a — navrať se!

Smlouva, již jsme pod Lomnickým štítem učinili, platí.*)

*

Nyní si vypravujme o posvěcení chrámu Páně.

Černová je vesnice na Váhu, asi hodinu pod Ružomberkem a patří pod správu Ružomberka. Obecní senátor Bačkor je členem ružomerského zastupitelstva. Hlinka se narodil v Černové, a on hlavně se zasadil, aby si tu vystavěli kostel. Horská dědina s 1300 obyvateli sebrala 60.000 korun na stavbu a 20.000 byla ještě dlužna; někteří občané dali až tisíc korun, třeba si je i vypůjčili. Biskup Párvy, kanovníci a maďaronští kněží nedali ani haléře. Občané měli právem vědomí, že kostel jest jejich.

V září 1907 oznámili Černovci biskupovi, že je kostel dostavěn, a požádali ho o vysvěcení. Doufajíce, že zprávou o novém kostele biskupa potěší, požádali ho, aby Hlinku zpět do úřadu uvedl a připustil jej též ku slavnosti svěcení.

*) Nesplnila se, neboť Salva zemřel v Americe; dcera přivezla mi hrst země z jeho hrobu v cizině.

Biskup přislíbil nejprve, že kostel sám vysvětit, ale Hlinku do úřadu uvéstí odepřel. I požádali ho znovu, aby posvěcení kostelu nebylo bez Hlinky. Biskup se rozhodl nejít do Černové, a úkol vysvětit kostel dal kanovníkovi Kurimskému, předtím faráři v Ružomberku. Ten ustanovil posvěcení na 27. den m. října.

Děkan Pazúrik v Lískové slíbil Černovcům, že bez Hlinky do Černové nepůjde; proto se nyní naň obrátili, aby posvěcení překazil, když k němu Hlinka — suspendovaný — není připuštěn. Bez Hlinky žádné posvěcení, řekli si Černovci. V pátek telegrafovali Kurimskému, aby do Černové nejezdil, že si posvěcení nepřejí. Kurimský, poznáv náladu, rozhodl se nejetí.

Ale v obci byl zrádce. Obecní senátor Bačkor sekerou vylámal dvěře, a odtrhl zámek, aby lid nemohl v neděli kostel zamknout. U župana požádal za četníky, v sobotu před posvěcením byl na poradě u Chudovského a Fischera, zástupce suspendovaného Hlinky.

O 10. hod. ráno v neděli 27. října blížily se dva kočáry k Černové. Lid byl shromážděn na kraji dědiny, a deputace měla přednést kněžím žádost, aby kostela vysvětit nešli. Zástup kočárům zdaleka kýval, a křičel, aby se vrátili.

Kočáry letěly ještě rychleji, a už už měly vjet do lidu. V tom sami koně se zastavovali, i kočí váhal. Z druhého kočáru, v němž seděli kazatelé lásky, některý vykřikl: „Napřed! Právě proto napřed!“ Lid byl vtisknutý v úzké uličce, nemohl okamžitě ustoupit. Hajdúch Veverica vytrh' kočímu bič i opratí, šlehal do lidu i do koní,

koně vjeli do lidu, a šlapali naň. Občan Demko, ab ykoně nezašlapali děti, chytil je za uzdu a snažil se je obrátit zpět. Služný a strážmistr promluvili několik maďarských slov. Strážmistr vyzval lid, aby pustil koně, jinak že dá střílet. Slovem střílet vyvrcholilo rozčilení lidu, nastal nemírný křik. Vtom prý vyhodilo nějaké dítě, stojící na poli za plotem cesty, kamenem. Kam kámen padl, tam padl — jestli vůbec padl — jisto je, že neporanil žádného četníka, žádného kněze neb úředníka nebo kočího nebo hajdúcha. „Löni!“ (střílet) vzkřiknul služný. Četníci vystřelili čtyři salvy.

Na místě leží 9 mrtvých, 3 umírající, 12 těžce zraněných. Jedna žena umírajíc, porodila mrtvé dítě.

Vítězi rychle obrátili kočáry a jeli zpět.
Tak posvětili kostel v Černové!

*

Celou dědinou ozývá se zoufalý pláč. Pláče 50 sirotků, více vdov, mnoho bratrů a sester; mezi zavražděnými je vdova, jež tu zanechala 7 sirot. Lehce zraněných je asi 80, snad i více — utajovali se.

O půl dvanácté přišla do Černové setnina honvédů z Ružomberka. Za ní služný Pereszlenyi s písařem, aby úředně vyšetřil, co se stalo. Dával hned lidi zatýkat a odvádět do vězení. Raněným první přišel na pomoc dr. Šrobár; poraněný chlapec proň došel a byl za to zatknut. Večer přišli dvě setniny z Levoče a obsadily dědinu. Čtyři smrtelně zranění zemřeli dřív, než uplynulo 24

hodin; do nemocnice odvezli 11 těžce zraněných, z nichž 2 zemřeli.

Když potom buřiče soudili, 40 jich odsoudili do vězení.

*

Kdo byl vrahem?

Když slovenský poslanec Hodža interpeloval ministra Andrassyho, maďarští poslanci křičeli: „Vyhod'te podláka! Vyhod'te nestydu! On je vrahem!“

Tedy Hodža byl vrahem, protože uvědomuje lid; Hodža, Hlinka, Šrobár a ostatní buřiči.

Jenže tomu český čtenář nevěří, třeba hledati vraha jinde.

Dva dni po vraždě křičeli po Ružomberku na služného Pereszlényiho: „Vrahu!“ On totiž velel četníkům: „Střílet!“ což bylo dokázáno svědky.

Či byl vrahem Pazúrik, jenž ještě ve čtvrtek dal dru. Šrobárovi čestné slovo, že v neděli světit nepůjde? Jet nebo nejjet bylo na konec v jeho moci. Kdo tedy byl vrahem?

Spojené síly: vláda a církev, rameno spravedlnosti a kazatelé lásky. Necht' ten dobytek koně pošlapou, šlehejte jej bičem ve tvář, postřílejte jej! Tak mluví vláda a církev ke Slovákům.

„Budapesti Hirlap“ napsal tenkrát: „Třeba si pomyslit, že 12 Černovců odjelo do Ameriky a nevrátili se.“ Tak klidně pojal vraždu dvanácti slovenských psů. A také obvinil vládu z krvavé vraždy. Vláda prý je vinna, mělat' už dávno pobit buřiče.

Divadlo před školou černovskou bylo děsné, divadlo po vraždě hnusné.

Lhal ministr Andrassy, když na Hodžovu interpelaci odpověděl, že kněží nešli kostel vysvětit, nýbrž jen lid upokojit.

Téhož dne kněží v Lískové, v Ludrové a v Likavce oznámili při ranních službách, že po desáté hodině bude v Černové vysvěcení kostela, a také z těch farností hodně lidí na slavnost přišlo.

Proč kněží vzali s sebou varhaníka, když přijeli jen s lidem promluvit?

Proč senátor Bačkor nakoupil zásobu masa a vína?

Na útěku z Černové ztratili kněží rituál a katechetnici; i toho potřebovali k promluvení s lidem?

Z hrdla lhal i posvěcení muži, jestli řekli ministrově, že šli lid upokojit.

Lhal Pereszlényi, když časopisům do Pešti telefonoval, že velel střílet ne on, nýbrž strážmistr; lhal, když tvrdil, že déšť kamení snesl se nad kočáry a nad četníky. Déšť kamení, a nebyl nikdo poraněn. Jediný četník měl škrabanec na tváři, jež lékař zažehnal anglickou náplastí. Lhal strážmistr, když v maďarských novinách rozprávěl, že jistý člověk chytil bajonet četníku Štěpiakovi, za ním stojícímu, a že tento ohrožený četník první vystřelil. Ohrožoval prý jej Otiepka z Likavky, chytiv za bajonet a chtěje se pušky zmocnit. Střelil prý do něho, jak předpisuje služba.

Bajonet je ostrý jak meč, dotkni se jej, porážeš se, a Otiepka a žádný z mrtvých neměl ruce

pořezány. Štěpiak také napsal, že patnáctiletá Růžena Fagová, nebojíc se smrti, s opravdovou zuřivostí napadla četníky. Mladá dívka holýma rukama ohrožuje život dvanácti četníků — zastřelili ji.

Za činem hrozným stojí v pozadí president krajského soudu Chudovský. Poznejte ho z jediného činu.

R. 1903 král. soudní stolice v Nitře odsoudila bratry Markoviče a faráře Čulíka pro pobuřování proti Maďarům. Ti rekurovali u král. tabule v Prešpurku a jednání bylo 6. srpna 1903. Dopoledne jednali soudci přísně, chladně; odpoledne přišli vlídní, srdeční. Co se to jen stalo? Čulíka docela předseda soudu vyzval, aby se obhajoval — slovensky, neboť maďarsky se mu mluví těžko. Co se to jen stalo, odkud ta spravedlnost a měkkost?

Později se Slováci dověděli, že Chudovský, dotud předseda král. soudní stolice v Nitře, zfalšoval soudní protokoly. To soudci v Prešpurku postřehli, proto změkli a zrušili rozsudek Chudovského; ještě i velké soudní útraty zaplatil erár.

Chudovský byl ze slavné Nitry přesazen do malého Ružomberka.

Bylo mu třeba zjednávat nové zásluhy — trýzněním Slováků.

On, zlý démon, způsobil veliký Hlinkův proces, on také nyní našeptával kněžím, on stylisoval zprávu četnického strážmistra, on vyjednával s tajným radou policie...

Chudovský, rodem Slovák, je duchovním původcem černovského vraždění.

Musím už jednou vyslovit, čím mám srdce přeplněno: Co lidí se na Slovensku zaprodalo!

Zeman, soudce, kněz, hajdúch.

Maďaři, pravda, jsou nejsurovější národ evropský, ještě věky uplynou, než dechne na ně lidská ušlechtilost, přece nesvádějme všecek slovenský neúspěch na ně.

Lidská zaprodajnost, odtud začněme léčit.

*

Hrozné vypravování o Černové končím vděčnou vzpomínkou na ušlechtilého Nora Björnsona.

V létě 1907 požádali jsme ho obsáhlým memorandumem — dr. Lederer, Heyduk a já — za veřejný projev. A když v říjnu téhož roku byl v Mnichově světový kongres míru, pozván byl naň i Björnson. Odpověděl, že nepřijde, neboť by se nezdržel, aby nenapadl těch, kteří na shromáždění řeční o míru, ale doma mučí ubité národy. „Jako, dejme tomu, kdyby hrabě Albert Apponyi, dnešní uherský ministr kultu, který doma hnusně sužuje Slováky, přišel na kongres jakožto apoštol míru, a já bych se s ním sešel, všecko bych vykonal, aby byl tento člověk z poradní síně odstraněn.“

Björnson se štítí maďarského hraběte a ministra, nemožno mu prodlíti s ním v jedné síni.

Výrok prošel celou Evropou, Maďary trhlo, byť, jakož je způsob pyšných, nadouvali se ještě

víc. Apponyi, po způsobě pyšných nevěstek, se vyslovil, že „s pozdvíženou hlavou“ půjde dál.

Brzy po tomto výroku dostavil se nový dokument — Černová.

Dne 12. listopadu 1907 Björnson uveřejnil v Neue Freie Presse článek „Největší průmysl Uher, míně vyrábění Maďarů z uherských národů nemaďarských. „Je něco podobného v jiné zemi?“ otázal se. Já si vzpomněl, když Hodža přednášel interpelaci o Černové, a když se výkvět národa naň sápal, na jinou zemi — na Španěly, na Corridas v Madridě...

Maďarským násilníkům chybí — lidskost.

(Z r. 1910.)

Dokument

Stalo se v Liptovč.

Popíchali mladého muže, rána vedle rány, potom jej přivázali na prkno a pustili po Váhu dolů. Prý ze žárlivosti.

Ještě o tom lid s děsem vypravoval, když se přihodila vražda nová, mnohem děsnější.

V červenci 1908, když pltníci skládali ve Váhu vory, tak malý kus pod ružomerským mostem, našli ve vodě — mrtvého člověka. Věděli, co se patří: šli to oznámit velkomožnému vrchnímu služnému. A cestou, koho potkali, každému to s děsem pověděli. Po celém městě roznesl se chýr o nové vraždě. A rozumí se, první se dostavila fantasie. Tetuška Kordošová, jakoby z knihy vypravovala, že to jistě nějaká nevěrná žena muže otráвила a do Váhu uvrhla. Deset žen stojí v houfu a zatínají pěsti na nevěrnici. Tětuška Škrinárka, přetřevši si zástěrou tvář, vypravuje: „Mám já jednu paničku na mušce. Chodí si podle Váhu večer po desáté s mladým pánkem a doma má tři děti.“

„Takovou by měli za živa rozčtvrtit.“

„Nebo aspoň do ilavské temnice zavřít.“

„Netárejte,“ napomenul ženy příšlý muž. „Spíše je to vražda ze msty nebo pro peníze.“

Písaři a úředníci, když po obědě vína popili a několik cigaret vykouřili, napověděli jinou domněnku. „To je vražda politická, hm, však známe panslávy. Msta za Hlinku.“

Když pltníci přišli k hlavnímu služnému, ulekl se, vykřikl, na stůl udeřil. „Dobře, jděte.“

A hned telefonoval županovi: „Solgája, kírem, Vaše Milosti, ve Váhu našli mrtvolu; pravděpodobně vražda politická.“

Župan odpovídá: „Zařid' obdukcí, hodně přísnou! Servus.“

Celý služnovský úřad je vzhůru. Služný diktuje žádost královské soudní stolici, aby ještě dnes o třetí hodině soudce přišel k obdukcí.

Před třetí hodinou stáli již všichni v kanceláři hlavního služného a rázem třetí hodiny vykročili.

Vpředu jdou tři doktoři, totiž okresní lékař dr. Gustí, lékař soudní stolice dr. Markus a soukromý lékař dr. Dolfi. Kráčejí vážně, nesouce v hlavách velké vědomosti a ve futrálech pod paží nože, jehly, kleště, pilky.

Za nimi kráčí chýřečný soudce Szekély, tři služní, tři písaři a za písaři vyšňořený hajdúch Veverica.

Padesát kroků za nimi jde městský kapitán v širokém plášti, šavli při boku a při něm deset policajtů rozhání zvědavý dav.

Dvanáct četníků šlo napřed a stáli již na břehu Váhu.

Občané vyhlíželi z oken, vybíhali před domy a kde kdo cítil vážnost chvíle. Někteří si po-

všimli, že nebyl do komise přibrán dr. Šrobár. Nemohl být; vždyť sotva přišel z vězení, potom pansláv — ještě takovým dávat diety. Obecně bylo uznáno, že hajdúch Veverica se tvářil nejvážněji a že měl ze všech nejpečlivěji kníry nakrouceny, z čehož každý dobře poznal, že svůj úřad pojímá vážně.

Na břehu Váhu shromáždil se velký zástup lidu, nejvíc bab a dětí, četníci stáli před davem. Sem zaměřila komise.

Vrchní služný rozkázal žandárům, aby na sto kroků oddálil dav. Mrtvému vyčnívala z vody žebra, což ihned celá komise uviděla.

„Kde ležel, když jste jej ponejprv uviděli?“ otázal se soudce pltníkův.

„Prosím poníženc, tam ve hloubce,“ odpověděl pltník.

„A kdo ho do té hloubky donesl? Mluvte pravdu, zde vám zatajování nic nepomůže,“ přísně řekl soudce.

„No, na mou duši,“ řekl se smíchem i zlostí Ďuro k Janovi.

„Ptám se ještě jednou, kdo ho tam donesl?“ vykřikl soudce přísně.

„Mluv!“ napomenul pltníka hajdúch Veverica, ale soudce přísným zrakem změřil nepovolného pomocníka.

„Kdo ho tam zanesl? věru, já ne, a oni, myslím, také ne; voda ho snesla, vždyť to každý vidí,“ odpověděl smělý pltník, a všichni pltníci se rozesmáli.

„Co se smějete! Víte, s kým mluvíte?“ rozkřikl se hlavní služný.

„Kde tedy ležel, když jste ho našli?“ optal se soudce.

„Tamto v hlubině, a odtud jsme ho kůly vyfiskli sem, na mělčinu, abychom viděli, jaký je to člověk. A když jsme uviděli, že mrtvý je bez hlavy, bez nohou a rukou, došli jsme to oznámit velkomožnému pánu služnému.“

Pánové si něco mezi sebou pověděli, a hned potom služný nařídil pltníkům, aby vynesli mrtvolu na břeh.

„Prosím poníženeň,“ řekl smělejší pltník, „my tu máme jinou práci.“

„Nuž, dobře,“ řekl služný, „každý dostanete po zlatovce; už jen mrtvolu vynesete.“

Chlapi skočili do vody, mrtvého opásali lanem a lehko na břeh vytáhli.

Bylo to strašné podívání! Mrtvola neměla hlavy, neměla nohou a rukou, ba i kůže byla s ní stažena.

Všem bylo úzko, jen hajdúch Veverica stál zmužile a kníry si kroutil.

Dr. Markus přistoupil a vpíchl hůlečku pod pravou lopatkou. „Hle, sem ubohý byl střelen; kulka proletěla plíce, zasáhla i srdce, a žebro ji zadrželo.“

Všichni poslouchali s napětím. Co řekl dr. Markus, to je jako písmo svaté. Vyznamenalť se zvláště, když byli souzeni Černovci. Tenkrát nebylo svědků na to, že Černovci házeli kamením, Chudovský byl ve velkých nesnázích. A tu přišel znalec, dr. Markus, a s určitostí prohlásil, že četníci vystřelili právě v tom okamžení, když se zločinní Černovci shýbali pro kamení. Poznaltť to

podle ran. Sic tenkrát namítali neodborníci, že mrtví Černovci dostali rány zpředu, ale což je soudcům po povídačkách, oni se drží výroků znaleckých, a dru. Markusovi zůstala sláva, že on, nepřítomný, přece poznal, že Černovci kamením házeli.

Měl tedy dr. Markus první slovo i tentokrát.

Chlapi přinesli stůl a židle. Písaři si sedli a psali protokol. Doktoři zatím změřili, jak je trup dlouhý a kolik má v objemu.

Služný založil si ruce vzadu a diktoval: Dne 15. července 1908 pltníci našli ve Váhu mrtvolu s odřatou hlavou, také odřatýma nohama a rukama, ba ještě i se staženou koží. Při obdukcii byli přítomni: sedriální soudce, okresní lékař, sedriální lékař, atd., jen hajdúcha Vevericu nejmenoval.

Dr. Markus přimíchal vtip: „Fiškus chybí.“

„Nač fiškus, vždyť už ten mrtvý i tak nemá kůže?“ poznamenal pltník, a všichni se rozesmáli, no, služný přece po právu smělce pokáral.

Služný diktoval dále: Při pitvě se hledalo — a potom vyzval doktory, aby sami do protokolu diktovali.

Doktoři ještě vědecky mrtvolu zkoumají, mezi sebou se domlouvají, potom dr. Markus diktuje: Mrtvola je muž, asi 40 roků stár — (Při těch slovech trhla celá slavná komise hlavou; povím čtenářům, proč. Poněvadž Chudovský nebyl několik dní viděn, vznikla u jeho ctitelů domněnka, že mrtvý jest — on, právě čtyřicetiletý, a že ho panslávi, Hlinkou najatí, zavraždili a do Váhu uvrhli) —, muž vysoký — (Fíí hvízdnul si

služný a na ostatní významně pohlédl — jeť Chudovský vysoký chlap) a podle silného tuhého svalstva lze usoudit, že to byl muž výborně vyživovaný, tedy pán z lepší společnosti — (Fí, už jsme doma, zašeptal hlavní služný) —, na všechny způsob inteligent.

Dr. Markus si oddechl, jako činí lidé, když těžkou záhadu rozřešili. Potom rozpitval žaludek. „Hm, hm,“ vyloudil ze sebe a kroutil hlavou. Hned pochopíme, poslouchajíce, co diktuje dále.

Nebožtík patřil k vegetariánům — (komisi trhlo, věděliť všichni, že Chudovský jí maso. Soudce Székely pomyslně na — Párvyho; ten má chorý žaludek, a v Karlových Varech mu zakázali jíst maso. Služný se otázal, zdali nebožtík pil pivo nebo víno. Dr. Markus čichá, také Dolfi a Gusti si čichli, aby tu nebyli nadarmo) — a nepil ani piva, ani vína, ani koňaku. — (Už to není Chudovský; ten pije pivo, víno, koňak, zkrátka vše, jen ne kolomaz. To je Párvy, ten kdysi hodně pil, také všecko, jen ne kolomaz, ale nyní mu doktoři pití zakázali). — Na desert jídal ovoce, zvláště maliny a trnky.

A nyní dr. Markus překvapil komisi velmi. Diktoval: V žaludku nebožtíkově byl také nalezen mech.

Komise byla zvědavá, jak tuto záhadu dr. Markus rozřeší. On diktoval: Je všecka pravděpodobnost, že vrazi s nebožtíkem napřed zápolili, a aby ho nebylo slyšet volat o pomoc, ucpali mu ústa mechem.

„Ubohý muž!“ zvolala celá komise po maďarsku. Veverica se přitočil k samému nebožtíkovi, sehnul se k němu, zakroužil hlavou a šeptmo řekl pltníkům po slovensku: „Veď to má chvostík.“ Potom přivoněl k trupu a začal něco služnému říkat po maďarsku. Ale ten se naň rozkřik': „Tiše, na to jsou znalci!“ A tak Veverica — znát' pány zblízka, tuze se jich nebojí — přistoupil opět k pltníkům a řekl jim potichu: „Už jsme kolik mrtvol pitvali, ale ty smrděly jinak; tato smrdí jako mrcha.“

„Tiše!“ Napomenul služný hajdúcha.

„Prosím, pane doktore, lze-li usoudit, které byl nebožtík národnosti a které vyznával náboženství?“ otázal se hlavní služný.

Doktor diktoval: Podle přímé páteře lze soudit, že nebožtík náležel národu maďarskému, také podle ušlechtilého svalstva. Avšak nelze usoudit, které náboženství vyznával.

„Ještě něco: Zdali lze usouditi příčinu vraždy?“ otázal se služný s úklonem dru. Markusovi.

Ten svraštil čelo, zahleděl se do prázdna a diktoval: Vražda byla vykonána z pomsty. Nejprve živého mučili, peníze mu pobrali, a když se udatně bránil, zastřelili ho. Po mrtvém šlapali a v zuřivé pomstě mu hlavu, ruce a nohy uřáli a pak ještě kůži stáhli. Je všechna pravděpodobnost — (řekl povýšeným hlasem) —, že to byla vražda politická. —

Komise povstala, a všickni blahopřáli dru Markusovi. Cítiliť, že je to muž neobyčejného důvtipu. Až mu starý Gusti záviděl.

Šli zpět. Napřed doktoři, za nimi soudce, tři služní, tři písaři a vzadu sám s protokoly hrdý hajdúch Veverica.

Četníci se rozešli hledat vraha.

*

Pltníci a lid zůstali ještě chvíli na místě a rozumovali tak, že by nebožtíka jen tak někam do země zakopali. „Nějak divně smrdí,“ říkali pltníci po Vevericovi. Tato neuctivá řeč šířila se po pravém břehu Váhu do továren rybárpolských a dělníky pohoršila velmi. Ti byli přesvědčeni, že nebožtík je z řad chudobného lidu.

Kdy pak slyšíte, že by velkého pána zabili? I řekli si: „Když se k tobě nikdo nehlásí, ujmeme se tě my; jsi náš.“ A zavezli nebožtíka do márnice na hřbitově rybárpolském a usnesli se čestně ho pochovati.

V Ružomberku zase slavná komise rozhlásila, že je to muž z lepší společnosti, najisto inteligent. Řízením prvních kavalírů seskupilo se pohřební komité, do něhož vstoupily i dámy, neboť bon ton jim předpisuje býti tam, kde je zapotřebí něžnosti a slz.

Brzy se zjistilo, že nebožtík není ani Chudovský, ani Párvy. První se druhého dne po obdukcii zdráv navrátil a o druhém služný telegraficky vyzvěděl, že žije.

Chudovský byl nadšen důvtipem dra Markusa, a jsa mu ještě vděčen za svědectví v procesu černovském, navrhl purkmistrovi města, aby dr. Markus byl jmenován čestným měšťanem. Ještě téhož dne celý slavný magistrát odebral!

se k dru Markusovi blahopřát k čestnému měšťanství. Bylo to radosti a hrdosti po Ružomberku z takového doktora.

Téhož dne přišel telegram, že Párvy přijde na pohřeb. Byloť mu potřebí dokázat právě v Ružomberku, že má srdce na pravém místě. Jakmile děkan Pazúrik z Lískové zvěděl, že Jeho Milost přijde, letěl k dru Markusovi se žádostí, kdyby tak mohl zjistit, že nebožtík byl katolík; ó, jistě by Jeho Milost vykonala pohřební obřady. Dr. Markus se přísně zadíval do prázdna a klidně řekl: „Tak daleko lékařská věda nedostoupila; já jen to vyslovím, co dopustí přísná věda. Věda, věda.“ Pazúrik přece ještě učence přemlouval: „Já bych se modlil, aby duch svatý...“ „Věda, věda!“ zakřikl kněze učenec, kterýž jednání budí najisto úctu.

Třetího dne po obdukcí byl odpoledne pohřeb. Shromáždění sešlo se při velkém železném mostě.

Z továren přišlo na čtyři tisíce dělníků a dělnic; ti byli přesvědčeni, že vzdávají čest muži z dělného lidu.

Rovněž tak veliký byl zástup pánů i lidu, také na kočárech hodně panstva přijelo, tak zvláště zeman Rakovský.

Dělníci přinesli nebožtíka ve skvostné rakvi a vložili ji do pohřebního vozu. Průvod se pohнул na stranu rybárpolského hřbitova.

Na předku šel městský strážník, maje v pravé ruce rákosku a při levém boku šavli. Za ním česká kapela rybárpolská. Potom banderium šedesáti junákův a za ním šedesát spanilých slečen

v bílém rouše a pod závoji. Teprve nyní pohřební vůz s množstvím věnců, mezi nimiž vynikal biskupův. Za vozem důstojně kráčel biskup Párvy, vedle něho prezident Chudovský, proslulý lékař dr. Markus a zeman Rakovský. Chtěl se k biskupovi připlichtit děkan Pazúrik, ale biskup ho loktem štuch' dozadu. A tak šel za biskupem, při něm Hlinkův zástupce Fischer, katecheta Kalocsai a administrátor Hanzély z Ludrové. Za nimi vrchní služný Horánský, služný Pereszlényi a všickni úředníci i písaři. Za těmi hlouček vegetariánů a jediňů abstinent. Potom zástup paní a pánů i robek a chlapů. Hudba hrála smuteční pochod tak dojemný, že už cestou mnohé oko se zarosilo. Všeobecně se říkalo, že tak slavného pohřbu Ružomberok ještě neviděl. Hřbitov rybárpolský je rozsáhlý, ale zástupy vyplnily jej docela. Kol hrobu rozestavili se přední páni a dámy, biskup a Chudovský stáli při samé rakvi. Regenschori Chládek, muzikant chýřečný, kdysi Čech a nyní maďarský vlastenec, dal takt a sbor veliký zpíval chorál tak mohutný, že se až listí na Čebratě chvělo. A prezident Chudovský, jsa členem pohřebního komitétu, vystoupil na židli u záhlaví katafalku a chvějícím se hlasem proslovil pohřební řeč. „Sešli jsme se na pohřeb přesmutný, tím smutnější, že ani nevíme, koho víko černé rakve kryje; nevíme, kde a kdo je otec jeho, matka jeho, manželka a děti, kteří by jistě nad hrobem tímto hořké slzy vylévali...“

Shromáždění zpozorovalo, že v oku Jeho Milosti zaleskla se slza bolesti. Jakmile to zahléd'

Pazúrik, postoupil kupředu a slzel též. I řečník Chudovský i Pereszlényi. Tu se zástupy přesvědčily, jaká citlivá srdce mají tito dobří pánové. Pojdte a vizte všickni panslávští pomluvači, kteříž jste vraždy černovské přičítali jim. Než, slyšme pohřební řeč dále. „Nevíme, kdy se rozloučil se světem, aniž známe místo, kde sklonil hlavu. Ale to víme — díky lékařské vědě — že to byl muž vznešený...“

Celé shromáždění upřelo zraky na čestného měšťana dra Markusa.

„... muž z vážné rodiny a moderně vzdělaný, že padl v nejlepším věku v boji krutém, za vlastní čest a čest vlasti.“

Sklopiv hlavu k rakvi tklivě hlasem tichým končil řeč: „Bratře drahý, v tvé strašné smrti mučednické béřeme účast s tebou a za krásnou jak slunce duši tvou hledíme k nebesům...“

Zdvih' hlavu, a celé shromáždění s ním, zvláště Párvy a Pazúrik, k nebi hledíce, jsou plni zkroutěnosti.

„Loučíte se s tebou, ujišťujeme tě, že's v srdcích našich nezemřel, ty žiješ s námi ve vděčné vzpomínce i potomků našich až navěky.“

„Amen,“ zašeptal biskup, byt' nebylo zjištěno, že zvěčnělý byl katolík.

V zástupě byl vzlykot bolestný, nebylo oka nezvlhlého, nebylo srdce nerozbolavělého. Zavzněla smuteční hudba, a všecko se ubíralo ještě pohlédnout na rakev do hrobu tmavého spuštěnou a věnci zasypanou. Droboučkou zemi do prstů brali a polehoučku na rakev házeli.

Smutni se ubírali zástupové domů.

Jeho Milost sedla do kočáru, a prezident Chudovský vedle.

„Zdali si všimla Vaše Milost,“ oslovil Chudovský biskupa, „že panslávi na pohřeb nepřišli?“

„Áno, ano, skvěli se nepřítomností; ti lidé nemají citu,“ odpověděla Jeho Milost s patrnou lítostí.

„Neškodí, že svědectví humanity připadlo nám. Oni, panslávi, se horší, že k obdukcii nebyl přibrán jejich slavný dr. Šrobár.“

„Hahahaha,“ rozesmál se Jeho Milost.

*

Na východ od Ružomberka, na úpatí hory Choče, jsou lázně Lúčky. Odtud ke Kalemanům stoupal silný mladý muž, maje tanistru na zádech a v ruce dlouhou turistickou hůl. Četníkům, vraha hledajícím, byl nápadný — zatkli jej. Tři hodiny cesty hnali ho do Sv. Mikuláše a vsadil do městského vězení. Tam pobyl bez chleba a vody 24 hodiny. Na štěstí si vzpomněl, že když na universitě ve Vídni studoval, měl z Mikuláše přítele, syna evangelického faráře. Oznámil jméno jeho vězeňskému strážci, a ten povolal sem syna farářova. Jaké to zajímavé shledání! Ve vězení, tak zv. šuphause, sešli se věrní přátelé! Syn i otec zaručili se, že uvězněný vrah není vrah, nýbrž že je to — český profesor.

Pustili jej.

Budeť najisto pamatovati na „ostrov svobody.“

Různě Ružomberka, na řičce Revúci, je dědina Osada. Tam brzy po funuse, za černé noci, také četníci chytli vraha. „Stůj!“ vzkřikli naň do noční tmy. Vrah se zastavil, četníci se přiblížili a po hlase poznali dobrého přítele. Nebyl to vrah, byl to jáger barona Seefrieda. Tento baron je manžel vnučky císařovy a měl vilu na úpatí Čebratu, skok od Váhu proti Ružomberku.

„Co hledáte?“ zeptal se jáger kamarádů četníků.

„Kamaráde, celé dni a noci od té strašné vraždy jsme na nohou. Hledáme vraha, který tak ukrutně zavraždil toho pána — však to všecko víš.“ —

„Nic nevím; už pět dní číhám na starého medvěda v Matějkově; mladého jsem trefil a zavez' jej panu baronovi na vilu. Měl velkou radost. Kázal, abych jej pozorně stáh'. Též jsem s koží i hlavu a pracky odebral a mrcinu hodil rybám do Váhu, ty to rády mají.“

„Cooooo?“ unisono zařvali četníci.

„Co tak křičíte? Co jsem měl s mrcinou robít?“ táže se jáger.

„Tak to nebyl člověk?“

„Já a člověka zabít? Či jste mě zatkli?“

„Pověz, koho jsi zabil: člověka nebo medvěda?“ řvali četníci.

„Blázníte? Medvěda.“

„A koho's hodil do Váhu?“

„Medvědí mrcinu.“

„Zatkněte si mne, ale já vám pravím, že jste blázní.“

„Ne my, my míc neviděli, komise usoudila, že to byl člověk.“

„Nikoli člověk, medvěd to byl.“

„Přece měl Veverica pravdu, pravilť, že to má chvostík.“

Bylo jasno. Oddechli si žandáři i jáger se uklidnil.

Co teď?

Šli pomaloučku k Ružomberku a ujednali, že zítra ráno půjdou společně, žandáři i jáger, k hlavnímu služnému a tam záhadu vysvětlí. Ašpoň už bude konec trmácení po horách a dolínách.

O deváté ráno dostavili se na služnovský úřad jáger i četníci. Jáger s nadšením vyprávěl, kterak už na první „šús“ medvěda spálil pod pravou lopatkou. A všecho podrobně vypověděl, až nakonec kůži stáh', a to s hlavou a tlapy, neboť jinak kůže nemá ceny, a mrcinu rybám do Váhu hodil...

Služný zbled'... omdlel...

*

Konce se čtenář domyslí.

Chýřečný dr. Markus vrátil diplom čestného měšťanství, kamsi odjel a dodnes se nevrátil. Starý dr. Gusti onemocněl akutním katarrhem střevním a každého, kdo přišel, přesvědčoval, že mrcinu neobhlížel, jen k žaludku čichnul a dobře věděl, že to byl medvěd, ale nechtěl brát slávu dru Markusovi.

Zpráva o medvědu rozletěla se po celé Evropě.

Párvy rozkázal mrcinu vykopat a hřbitov znovu vysvětit. Pazúrikovi uložil, aby přísně dohlédl, že se rozkaz vykonal. A tak Pazúrik znovu uviděl rakev, nad kterou byl též plakal, a když vznešeného pána z rakve vyndávali, jemný nos jeho musil čichat smrad náramný. I k tomu podle rozkazu musil dohlédnout, že mrcinu do jámy uložili. Padesát kroků pod hřbitovem, na břehu Váhu, tli kosti medvěda královsky pochovaného. Když ho do jámy kladli, Pazúrik maně pohlédl naproti přes Váh, na Černovou, kde jeho vinou vyteklo množství lidské krve... Zatočila se mu hlava a padl hlavou k jámě...

Baron Seefried dostal v několika dnech tři sta humoristických telegramů z celé Evropy. Sláva Ružomberka ho vypudila — vilu prodal.

Celé půldne vířily bubny; magistrát zakazuje přísně vyslovit slovo medvěd.

A tak chodí po městě lidé jako němí, jedni smutně vzdychající se zrakem sklopeným, jedni se vesele usmívající.

Opravdu, tentokrát měli panslávi z pekla štěstí.

Končím. Tu máte, páni, dokument.*)

(Z r. 1908.)

*) K obrázku tomuto použito básně „Ružomberský medved“ od Medveckého (roz. Kar. Salvy).

Lúčky

Tam cosi vře.

Prý se nezpovídají, do kostela nechodí; zemřelé pochovávají bez kněze.

Táhlo mě to tam — do Lúček, a zašli jsme si tam s red. Salvou v srpnu r. 1909. Jeli jsme to několik stanic z Ružomberka k východu, v Teplé jsme vstoupili a odtud šli pěšky asi hodinu k severu. Tam jsou Lúčky, pěkná a zámožná vesnice. Severně od ní, na úpatí Choče, jsou lázně téhož jména.

Jdouce z nádraží, dohonili jsme občana z Lúček.

„Vysvětlete nám, kde má původ lúčanská zámožnost?“

Občan se usmál, byl hrdý na dobrou pověst svého rodiště.

„To mají tak: Plujeme s pltěmi až do Komárna, a to si zarobíme nejméně 50 korun; takovou cestu vykonám aspoň třikrát do roka, to je 150 korun za rok. A jistě 800 chlapů chodí od nás na pltnici; vyrátají si, kolik to peněz přijde do obce.“

„To je věru 120.000 korun do roka.“

„Potom je obecní hora,“ vypravoval občan.
„Každého roku se dřevo prodá, na topení dostací nám haluzina a kůra.“

„To pěkně hospodaříte,“ pochválil občana Salva.

„A co hlavní,“ dodal občan, „u nás není korhelů, samý střízlivý lid.“

Byli jsme plni radosti; občan si byl vědom, že hlavní je střízlivost.

Už jsem pochopil vzdor občanů lúčanských. Jdeme dál a dál, a naproti nám z Lúček tři pěkní chlapi jako hory. Škoda je bylo propustit beze slova.

„Dobré odpoledne,“ pozdravil jsem je. „Dočul som, že Lúčania sú zámožní.“

A největší chlap, aniž se zastavil, jen hlavu ke mně obrátiv vysypal ze sebe tři věty: „Jak kto robí, tak má; bez práce nie sú koláče; kdo si čo zaseje, to žne.“

Až mi srdce poskočilo.

Potom jsme zahájili řeč o tom, co jim to v srdci vře.

„Víme, že se nemáte rádi s farářem; povězte nám, proč?“

Občan odpověděl doslovně: „Neumí si uctít slovenštiny, to je jedno; druhé je: z nás chce žít, a drží s nepřáteli; ovšem nejvíc nás pálí to, že se Moyšovi stala křivda.“

Co je „slovenština“? Co znamená heslo: Za tú našu slovenštinu?

Nejen řeč, ale slovenské právo, tedy spravedlnost, pravdu. A kdo si neumí uctít sloven-

štiny v tomto smyslu, je čvach. Lúčanský farář Smižiar (Szmizsár) je čvach, proto ho občané nenávidí. —

Ta historie je zajímavá, začněme ji od začátku.

Po jaru 1906 byly v Uhrách volby do sněmu. Lúčani volili dra Šrobára. Byly volby do stoličného výboru a Lúčani si zvolili Fedora Houdka, Slováka jako řepa.

Oba tyto vzdory byly přičítány administrátoru Moyšovi.

Když byl Hlinka suspendován, ružomberští občané nechodili do kostela, nýbrž podnikali procesí do okolních kostelů, také do Lúček, a tu Moyš uvítal procesí podle obyčeje zvoněním.

Na Petra a Pavla Moyš kázal o utrpení Pavlově a požádal věřící, aby se modlili za lidi trpící ve vězeních. Státní fiškus Belopotecký zažaloval Moyše u soudu, že při svém kázání mínil Hlinku a že se tudíž dopustil dvojího zločinu, t. j. pobuřování proti vrchnostem a schvalování zločinu. Byl proces velký, ale Moyš byl uznán nevinným.

Když nezmohl Moyše soud, zmůže ho biskup Párvy; ten nepotřebuje žádných důvodů: Přesadil Moyše do Zuberce v Oravské stolici. Přišlo 16 četníků, a Moyš za jejich asistence ubíral se na nádraží do Teplé; lid doprovodit kněze nesměl.

Moyš je národovec, je člověk vlídný a smýšlí s lidem poctivě. Lúčani nemohli pochopit, proč je hodný kněz trestán.

Křivda! vykřikli, a od té chvíle v nich vřelo. Dověděli se, že na faru jejich přijde Smižiar; došli k němu několikrát ho požádat, aby fary jejich nepřijal, že ho nechťejí, že k němu nebudou chodit do kostela a p. Ale Smižiar přišel přec, a to v průvodě žandárů.

Lid byl uražen, v srdci jeho vřelo ještě víc.

Blížili jsme se obci, a tu nás lúčanský občan upozornil, že všickni tři pohromadě jít nesmíme. Tři, to už je shluknutí, tak usoudil či soud či četníci. A tak jsem šel s občanem já, a Salva zůstal vzadu, za chvíli jsem zase já zůstal vzadu.

„Naše obec je jakoby černým sukнем pokryta, všecko je ve stálém smutku,“ pravil občan. „Když vyjdu ven, je mi dobře, veselo; jakmile se navrátím, je mi smutno. Však tamto jdou dva žandáři, a takových párů je tu několik: jak nám může být veselo?“

Žandáři se podívali po nás zpytavě, ale nezastavili nás.

Občan šel domů, a my, Salva a já, šli jsme na hřbitov. Slyšeli jsme totiž, že Lúčani, nechodíce do kostela, chodí se modlit na hřbitov. Tam uprostřed pod křížem byla babička a chovala dítě. Salvu dobře znala, a tak jsme si k ní sedli, a rozprávěli.

„Už na třetí rok do kostela nechodím,“ řekla starká, „ani k zpovědi; hm, jsem stará, do Teplé je mi daleko a k tomu čvachovi, hm, raděj bych zemřela.“

„Co se tak na něj hněváte?“ otázal jsem se stařenky.

„Jak bychom se nehněvali, taková křivda se stala! Za naše peníze žije a drží s pány proti nám.“

„Mám k vám úctu; to, co mluvíte, je spravedlivé,“ řekl jsem stařence, jsa opravdu potěšen.

„Dceři mé narodilo se dítě, sama jsem je pokřtíla; snad bych je dala pokřtít takovému čvachovi, co na nás žandáry svolává a lidi dává uvěznit?“

Uslyšeli jsme lidi modlit se otčenáš. Povstali jsme a uviděli malý hlouček vstupovat na cintorín. Vpředu šel chlapec nesa kříž z černých neohoblovaných prkének, za ním druhý s kroupkou. Kněze nebylo; nebožtík, 85letý stařec, ho nechtěl. Lidé se bez kněze modlili a zpívali; jeden občan vykropil hrob, svazečkem klasů a nebožtíka uložili do matky země.

„Tak nechtěl kněze?“ zeptal jsem se shromážděných.

„Bože, chraň; hodinu před smrtí nás napomenul, abychom jej pochovali bez kněze.“

„Zaopatřit se také nedal?“

„Také ne; modlili jsme se, a on s námi. Však je Bůh vševědoucí, slyší naše modlitby.“

Na pohřbu byla i šestinedělka; nesouc dítě obešla kříž a tak se očistila. Tak to dělají všechny šestinedělky.

Když shromáždění odešlo, tož stařenka, naše vypravovatelka, ukázala nám hrobeček svého vnoučka. „Těž jsme ho pochovali bez kněze, a rodiče jeho se vzali také bez kněze.“

V Uhrách je občanský sňatek dle zákona povinný, a vykoná jej tak zv. matrikár, jímž je obyčejně obecní notár (tajemník), kdežto církevní sňatek je toliko přípustný.

Na mše Lúčani také nechodí; sejdou se na hřbitově kol kříže, jeden z občanů začíná a předříkává a tak se pod božím nebem pomodlí a zpívají si a v bázni boží se zase rozejdou.

„Dovězte nám, stařenko, je-li váš lid lepší nebo horší, když se tak od kněze odloučil?“ otázal jsem se.

„Bůh to z nebe vidí, že je lid náš pořádnější a zbožnější; přestalo pravotění, také pohulánky, a všichni drží vespolek.“

„Ještě nám povězte, jak se k vám Smižiar chová, mstí-li se?“ zeptal jsem se.

„Myslím, že ani v noci nespí, jen mstu vymýšlí. Tak nejprv zažaloval u soudu děti, křičelyť naň: Čvachu, čvachu!“

„A byly odsouzeny?“

„Nebyly; vždyť jsou to děti, nevědí, co činí.“

„Potom zažaloval 13 občanů, že si sami otevřeli obecní zvonici a zvonili na pohřeb dítěti.“

„Byli odsouzeni?“

„Ti byli; tři z nich byli ihned uvrženi do vyšetřovací vazby.“

„Jak to na vás působilo?“

„Na setkání jsme si říkali, že Smižiar je člověk zlý, že vymýšlí jen naše utrpení; ďábel, ne kněz.“

„Do černovské vraždě“ — vypravovala dále — „přišlo k nám 36 žandárů. Či i do nás budou

střítlet? pravili jsme si. Za několik dní 20 jich odešlo, 16 jich tu zůstalo dosud.

„Co tu dělají?“

„Chodí po Lúčkách a přifařených Kalame-
noch; když uvidí dva nebo tři lidi pohromadě,
rozhánějí je, i ojedinelého domů zahánějí. Také
vrazí do domů a do chlévů...“

„A co tam?“

„Jen tak, aby nás nalekali. O 9. hod. večer
flukou lidem na okno, aby shasli a šli spát. Fak-
toři nesmí pltníky svolat k sobě a vyplatit je,
musí ke každému pltníku zvlášť. Ze hřbitova
nás vyhánějí. Tu se se dvěma mládenci pohádali,
zkrvavili je a zavedli k soudu. O jeee, pořád
je něco, nevycházíme z trápení. Kněz nám vzká-
zal, abychom si přivázali na hrdlo kámen a sko-
čili do Váhu; tak mluví kněz!“

„To je věru člověk ničemný,“ přisvědčil jsem.

„Třicet osm žen zažaloval, že nedovolily dě-
tem do kostela.“

„Zdali něco děláte, aby přišel pryč?“

„Už asi desetkráté byli občané u biskupa.“

„Co jim řekl?“

„Napřed sliboval, že urobí pořádek, potom
sliboval, že dá Smižiara pryč, a je tu stále; biskup
je chlap tak planý jako Smižiar, ještě horší, má
opletačky se ženskými, hm, kněz.“

„Vidíte,“ řekl jsem, „že se na kněze nemůžete
spolehnout; spolehejte na Boha a na sebe, na
nikoho jiného.“

„Věřu je tak, Pánbožko nás neopustí.“

„A vy samých sebe neopouštějte; pracujte a
nepijte pálenky.“

Byla to stařenka zajímavá; čtenář poznal, že se s ní rozumněji rozmlouvalo, než s mnohým inteligentem.

Mne se zmocnila touha, Smižiara uvidět a porozprávět si s ním. „Pojďme k němu,“ řekl jsem Salvovi. „Pojďme,“ odpověděl on, a již jsme se rozběhli na faru. Cestou jsem si promyslel, jak s ním rozhovor začnu. „Píše se o vás a mluví, jsem právě v Lúcce, tož jsem vás přišel navštívit.“ Když jsme přišli pod okna fary, právě otevřená, uslyšeli jsme veselý rozhovor, a hosté si právě sklenkami ťukli. Éljen! „Nechodme tam,“ řekl Salva; „mají v hlavách, kdo ví, jak by to skončilo.“ A hned odcházel. Já ještě postál, přemýšlel, poslouchal, však vtom si znovu ťukli — odešel jsem též. Dodnes je mi to líto; byla by to rozkošná chvílka se Smižiarem si porozprávět.

Když jsme šli z Lúček na nádraží, sešli jsme se se šuhajem, též velkým odpořilcem, a ten nám vypravoval, jak Smižiar dal občany sekvestrovat. Sepsal si rodiče, jimž se děti narodily nebo zemřely, sepsal si lidi sesobášené, také šestinedělky, které nebyly u úvodu, všechny lidi zemřelé z za jeho pobytu v Lúčkách atd., pěkně si spočítal, co jsou mu dlužní a dal je sekvestrovat. Páni se neopustí: kněží a úřady vždy si pracují navzájem do rukou. Exekutor přišel, četníci s ním, a pobrali, co bylo možno, peřiny, svině, telata, ovce a j. a zanesli a zavedli k rychtářovi. Telata i ovce bečely, a bylo prý smíchu a povyku náramného. Kluci za ploty křičeli: beee — čvachů! beee — čvach! z domu do domu hůkali: úhuhů! úhuhů! chlapi i ženičky na potkání kašlali, šu-

lhajci syčeli — věru, nic proti maďarské státní ideji, ale státní činitelé a duchovní otec měli té kocoviny po krk.

Páni vyhlásili veřejnou dražbu, volali řezníky a židy, ale nepřišel — nikdo. Pan rychtár musil ovce a telata krmit. Vyhlásili dražbu novou, a zas nikdo nepřišel. A tak musili telata a ovce rozvést a rozprodat po okolních obcích.

Ó, tvrdou hlavu mají Lúčani. Pět let vydrželi vzdorovat, dlouho dost.

Oheň vzplál, oheň shas'. Vizte Hlinku, vyslyšte krásná usnesení na srpnových slavnostech v Turčianském Svatém Martině... Lúčani vzdorovali pět let — není podobného případu na Slovensku.

Léta 1906 a 1907 byla léta slovenského vznětu, třakový osmačtyřicátý rok. Kdož tam, za Karpaty hledíme a dýcháme s nimi, okřívají jsme maďeji. Je třeba přiznat, že lítaly na Slovensko jiskry — z Ruska. Tam bojovali za svobodu, oheň plál, a tekla krev. My hleděli na ně, cítili jsme a rostla naše zmužilost, nejen slovenská, i česká.

Vzdor lúčanský vytrval nejdéle a podrazil je — Hlinka. Poddal se on, veliký vůdce hnutí, poddali se i oni.

Biskup Párvy vyzval Lúčky, aby se smířily s církví. Smižiar slíbil, že požádá biskupa, aby byl přesazen. Farníci přišli tedy do kostela. Smižiar před děkanem Pazúrikem a Hlinkou podepsal prohlášení, že se úřadu vzdává. Přijel biskup Párvy — v létě 1911 — byl slavnostně uvítán — proto slavnostně, že konečně lidu vyhověl —

biřmoval, odjel, lid chodil do kostela a čekal splnění slibu, leč Smižiar sedí na místě, káže, křtí, tí, pochovává, a Lúčky mlčí...

Člověk si povzdechne: „Škoda, že nevytr-
vali,“ a přece je vidí vysoko povzneseny nad ony
lháře a podvodníky.

Kéž se už po Slovensku ujme Havlíčkovo slo-
vo: „Nic jim nevěřit a nic jim nedat.“

(Napsáno r. 1911.))

Rozmluva a hádka

(Půl pravdy, půl smýšlenky.)

V srpnu r. 1911 měli jsme v Hodoníně sjezd pokrokové mládeže slovenské. Po sjezdě jsme se rozjížděli na všechny strany, někteří večer, měkterí až ráno. Já s těmi pozdějšími. Ráno jsme v restaurační zahradě posnídali a ubírali jsme se — bylo nás asi dvanáct — pomalu na nádraží, hodlající tam vyčkat svých vlaků. Šly s námi také dvě mladé dívky, účastnice sjezdu, jedna Češka, jedna Slovenka. A jak to už bývá, kde slečnám přitočili se mladí pánové. Na nádraží jsme chvíli seděli, chvíli chodili pořád ještě o sjezdě rozmlouvající. Slečny byly mezi námi jako růže mezi ovocnými stromy. Obě roztomilé. Slečna Mařenka M., Češka, je blondýnka a měla na živůtku připíato růžové poupě s lístkem; slečna Olga D., Slovenka, je černo vláska a měla na prsou kytku karafiátů. Ke mně se přiklonil přítel Ůlehla. „Dejte si na ty kytice pozor, ty brzy svoje místo zamění; tu českou dostane Slovák, slovenskou Čech — zcela podle vaší theorie.“ Podíval jsem se, a hle, se slečnou Mařenkou roz-

mlouvá mladý dr. N., Slovák, a se slečnou Olgou právník H., Pražan. „Áno, taková československá vzájemnost, to je praxe, ne theorie,“ řekl jsem příteli Úlehlovi a rozveselili jsme se.

Najednou stojíme všickni v čekárně kolem stolu. Slovák dr. Blaho se spokojeně usmíval a pravil: „Hodonín a Skalice je klíč ke Slovensku, tu musíme začít s kulturní prací československo.“ Pravil to obrácen jsa ke mně. Porozuměl jsem; jáť jezdíval na Slovensko přes Těšín, a to nejen proto, že mi tak bylo nejbliž, hlavně proto, že cestuje od severu k jihu putoval jsem s proudem řek, tedy s kopce dolů, což má pro cestovatele, pěšky hodně putujícího, velký význam. Začni u Skalice neb u Prešpurka, tož putuješ stále do kopce. Žádný pěší turista tak necestuje.

„Rozumím,“ odpověděl jsem dru. Blahovi, „já jsem knížky svoje začínal od Trenčína, ale polepším se a příště začnu psát od Skalice neb od Prešpurka.“

„Já jsem zpod Tater,“ pokračoval dr. Šrobár, „ale vidím, že Strážnice, Hodonín, Skalice, Holič jsou otevřená vrata české osvětě na Slovenska. Tomu kraji věnujme všecku pozornost. Za rok se zase sejdem v Hodoníně.“

„V Hodoníně,“ zvolali všickni ostatní.

„Což abychom příště uspořádali sjezd ve Skalici?“ otázal se dr. Blaho.

„Hahaha!“ rozesmáli se všickni.

„Myslím to doopravdy,“ pokračoval dr. Blaho; „Maďari nám vytýkají, že chodíme za hranice,

nuž, zkusme porokovati v Uhrách, na ostrově svobody...“

„Hahaha! Žandaři nás rozeženou.“

„...a jestli nás žandaři rozeženou, přejdeme do Hodonína.“

„To ano, zkusme tedy,“ řekl dr. N. a slečna Mařenka kývala hlavou. „Přijedu zas,“ řekla. „Ruku na to,“ odpověděl dr. N., „Za rok si už musíte dát hubičku,“ dodal žertovně ředitel Úlehla. Bylo se mílo podívat na ruměnce mladých lidí. „A vy též,“ řekl Úlehla, hledě na druhou mladou dvojici československou, slečnu Olgu a právníka H. Ti se nezarděli, přece si pěkně pohlédli do očí a vesele se rozesmáli.

Dr. Šrobár zahájil opět řeč vážnou. „Mám radost, že se na sjezdu málo pilo, a byla i hromada abstinentů. Nové pokolení hledá radost v práci. Myslit, všechno rozvážit; pracovat a stále pracovat — to je svět mladého pokolení, svět radostný. Dost už bylo zemanského obžerství, zemanských pohulánek. Beran, kterého jsme na rožni pekli, a veselá muzika z Velké již nepřiléhaly k našim řečem a k našemu snažení; příště je na programu škrtneme. I v zábavách musíme o stupeň výš.“

„Mládež má jiný duševní obsah,“ pokračoval dr. Blaho, „hledá životní radost jinde — tím se lišíme od starších národovců, nejen taktikou politickou. Oni nám tak spílají — my přec nemůžeme za jiný myšlenkový svět, který přinesla doba.“

„Tolstoj praví,“ připojil dr. Šrobár, „že staří nenávidí mladé, protože títo je usvědčují z hříchů.“

„Dobře je, že máte na Slovensku strany dvě; tak zv. svornost Slovensku nic dobrého nepřinesla, to je fakt všem nám známý; nesvorností (rozuměj!) Slovensko se hnulo — zkuste to s nesvorností,“ ozval se právník H. z Prahy, a to tak ohnivě, že slečna Olga ustrnula. „Taaak? Vy jste tak rvavý?“ řekla a o krok ustoupila dozadu, „nezdál jste se mi.“ „Mám rád bystrý potok, ne rybník se shnilým bahnem,“ odpověděl právník slečně vesele. „Chcete se prát?“ „Ne, jen hádat, a při tom se směji a mám lidi rád, hodně zvlášť,“ odpověděl slečně, poslední slova důrazně. Slečna se usmířila, „Když tak, tož se vás nebojím,“ a přistoupila zase o krok k němu blíž.

Dr. Blaho se obrátil k několika mladým účastníkům českým a řekl jim: „Tak, mládenci, co vzkážete slovenským dívkám?“

„Aby za rok přišly na sjezd, velký zástup,“ odpověděl jeden.

„Vzkažte jim,“ řekl opravdově dr. Šrobár, „ať spějí výše; ať chodí na české školy a ať více čtou. Národ se zdvihá předně vzdělanými matkami. Výstroj a kuchyně, to je svět — čest výjimkám — našich žen...“

Nedopověděl — zahučel rychlík. Za okamžení vstoupili do čekárny čtyři kněží, všickni v černých šatech.

Když jsme my měli sjezd pokrokové mládeže v Hodoníně, v Olomouci byl velký sjezd katolický, na němž byli i kněží slovenští. A vstoupivší do čekárny kněží přijeli právě ze sjezdu. Byl to ze Slovenska farář H., farář J., a kaplan T., z Moravy doktor theologie K.

„Aha, tu jsou obroděnci a pokrokáři,“ řekl štíplavě H., když nás uviděl.

„A tu je klerikál,“ řekl přísně dr. Šrobár.

„A když já klerikál, tož vy kaftaňáci.“

Všichni jsme stáli vzpřímeni a napiati, slečny ulekány — bylyť pohledy nepřátelské.

„Pane, ne tak s vysoka,“ okřiknul H. řed. Úlehla.

„Mně patří jiný titul, než pane — jsem kněz.“

„Kněz, nekněz, vše jedno,“ bránil se Úlehla, „nám je člověk jako člověk, my se jen ptáme: jaký člověk?“

„Taak! Posvěcení, sestoupení ducha svatého, to je nic?“

„To je vaše vymyšlené privilegium; pro nás nic.“

„Tož takové učení chcete zavléci na Slovensko, to je ta vaše československá vzájemnost. Vy Husité...“

„To jsme,“ zvolali téměř všickni, i ženský hlas bylo slyšet.

„...vy Tolstojané...“

„Také jsme.“

„...vy Masarykovci...“

„Také jsme.“

„...vy freimaueri...“

„Řekni nám: Vy theisté!“ vzkřiknul Šrobár, „jimi jsme, ale ty máš papeže, Párvyho a tučnou faru.“

„Jsme na prvním místě obránci církve.“

„Obránci statků,“ řekl někdo a jiný: „Obránci středověkých privilegií.“

„Založíme si svou stranu, stranu katolicko-národní, máme svůj časopis...“

„Korupční.“

„Cože?“

„Prosím, pánové, nastoupit, rychle nastoupit.“

Úlehla se ke mně naklonil a řekl klidně: „Musí být i bolest, aby bylo lépe; takový je život. Už mají vlastně strany tři. Budou se navzájem kritisoivat, a tak spíše dosáhnou mravní čistoty Kvas čistí.“

Pospíchali jsme do vlaku, já také na stranu slovenskou. Kněží si sedli zvlášť, ve tvářích jak oheň. My, „obroděnci“, také zvlášť, nikoli klidni.

Dr. N. má růžové poupě se zeleným lístkem připíato na kabátě, a vyhlédá z okna, slečna Olga z druhého. Na peroně stojí krásná blondýnka a karaiiáty ozdobený právník H.

(Z r. 1911.)

OBSAH I. DÍLU:

	Strana
Předmluva	5
Dráteník Pavel	9
Drátenický pan učitel	19
Zázrak	35
Po horách a dolinách	39
Redaktor	57
Tábor lidu	70
Pan notárko	77
Výšivkárky	125
Prevelebný pán	140
Volba ve Vrbovém	159

OBSAH II. DÍLU:

Šindelkáři	173
Bez muže	186
Krčma	194
Preval'ovali baranov	197
Přišli páni	199
Za Tatrami	205
Chtějí zpívat	213
Odrodilec	224
Hroby	230
Dole páni	234
Za kolébkou starého gramatika	245

	Strana
Oželený	249
Osud	257
Vyhubit	266
Staří a mladí	271
První krůčky	278
Hlinka	283
Jak se soudí v Uhrách	290
Nevěsta v žaláři	293
Černová	303
Dokument	314
Lůčky	329
Rozmluva a hádka	339

Tuto knihu

SLOVENSKÉ OBRÁZKY

jako druhý svazek

Karla Kálala

Spisů slovákofilských

vydal

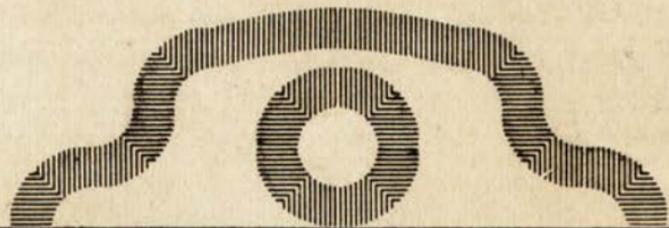
L. Mazáč v Praze.

Vytiskli

Kalina a Dolenský.

Obálku kreslil

akad. malíř Václav Čutťa.

PROF. MIR. KÁLALA

SLOVENSKÝ SLOVNÍK

z literatúry aj nárečl je najbohatší a najväčší

(40.000 hesiel, 1.200 strán).

Pri ňom je i

ČESKÝ UKAZOVATEĽ

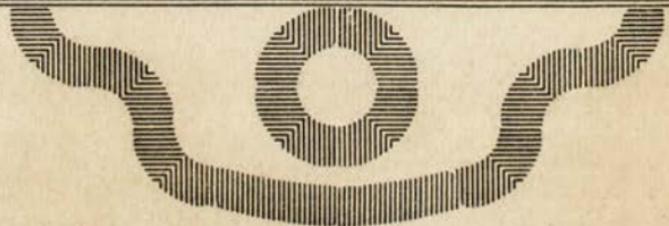
a praktická srovnávacia

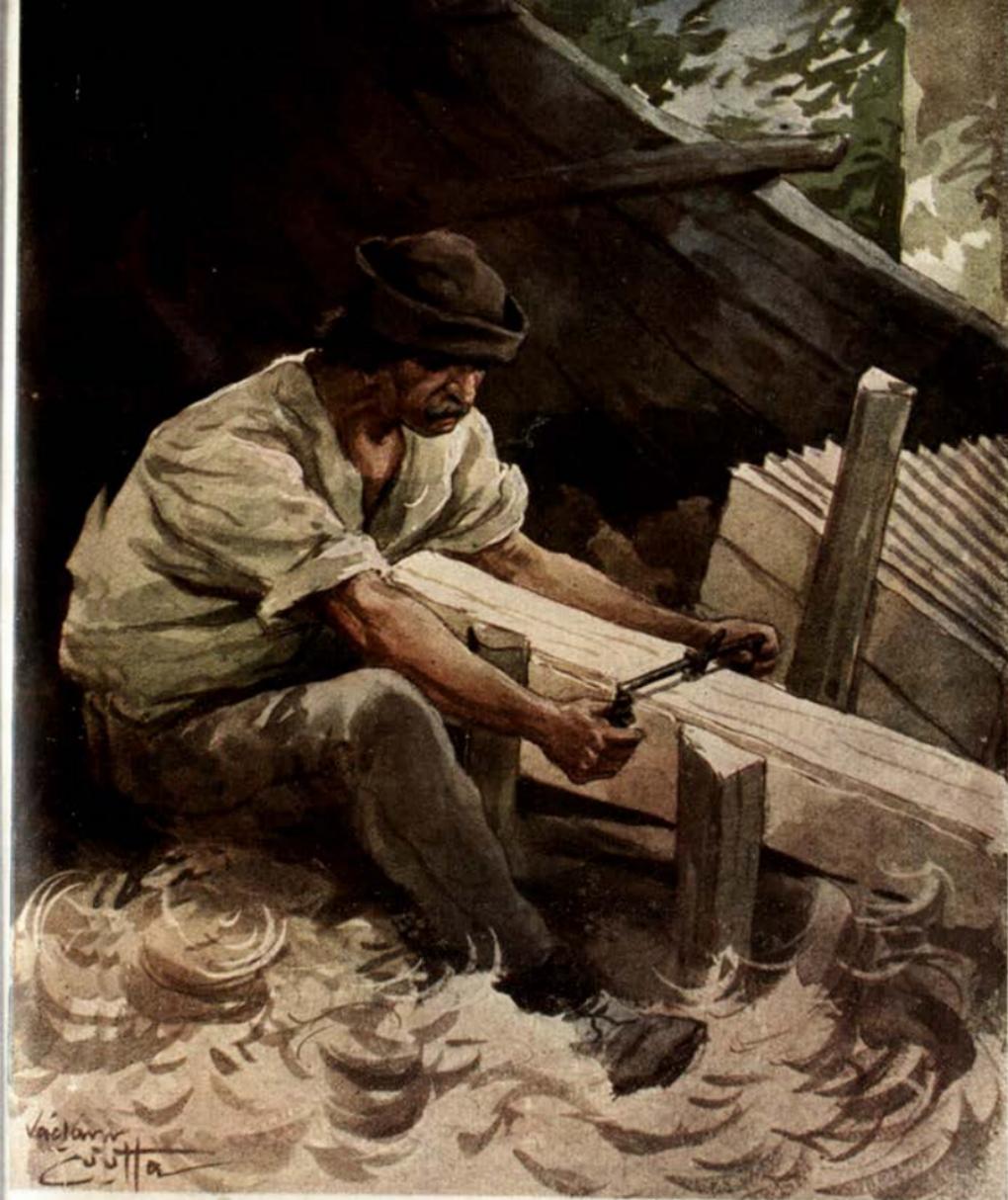
MLUVNICA ČESKO-SLOVENSKÁ

Cena 60.— Kč, viazaný celoplátěný 68.— Kč.

Zasílá:

Prof. Mir. Kálal v Banskej Bystrici.

**KARLA KÁLALA SPISY SLOVÁKOFILSKÉ
SVAZEK II.**

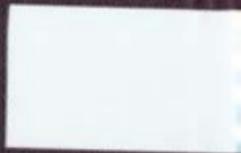
SLOVENSKÉ OBRÁZKY

Nakladatel L. Mazáč v Praze.

X

E 308

K. KALAL:

Slovenské
obrázky

E 308